

ESPONIA D

A R Y

DEG PENNOD GYNTAF

O

G E N E S I S,

A R H A N O ' R

U N F E D - A R - D D É G.

GAN YR ENWOG A'R PARCHEDIG

Mr. JOHN BUNYAN,

Newydd ei gyfieithu yn ofalus ac yn ffyddlon i'r CYMRAEG,
o'r Argraphiad diweddaf yn SAESONAEG.

C A E R F Y R D D I N,

ARGGRAPHWYD AC AR WERTH GAN IOAN DANIEL,
YN HEOL-Y-BRENIN:

AR WERTH HEFYD GAN W. A G. NORTH, ABERHONDDU;
GAN Y PARCHEDIG MR. OWEN REES; GAN MR. OWEN
DAVIES, SIOPWR, ABERTEIFI; GAN MR. REES, SIOPWR,
NEW-INN; CAN MR. DAVIES, CASTELL-NEDD; A CHAN
Y PARCHEDIG MR. CHARLES, BALA.

[*Pris SWLLT heb ei rhwymo.*]

ESPIONAGE

DECEMBER 1914

G. M. J. S.

W. H. D. C.

L L Y T H Y R

Y

C Y H O E D D W R

A T Y

D A R L L E N Y D D.

Gymro caredig a hoff,

YR hyn ag fydd yn unol â'n tyb a'n barn ein hunain, nyni a chwennychem iddo gael yr unrhyw dderbyniad gan eraill. Wrth ystyried mor fuddiol y mae'r rhan hynny o 'sgrifennadau Mr. BUNYAN, ag fydd eisoes yn y Cymraeg, gwedi bod i'n gwladwyr, y mae'n ddiogel gennyf na fydd yr ESPONIAD canlynol yn annerbyniol, gan fod yn gynhwysedig ynddo addysgiadau gwerthfawr, er annogaeth a chynnorthwy i'r gwan-feddwl, fydd a'i wyneb tu a Sion, ac yn caru'r gwirionedd fel ag y mae yn y Iesu. O herwydd pa ham, anturiais ei anfon i ti yn dy iaith dy hun: ac wele Duw, trwy ei ras a'i fawr ddaioni, gwedi gweled yn dda i roddi i mi amfer i'w orphen.

Er mai gwirionedd yw, nad oedd gan Awdwr y waith o'n blaen ond rhan fechan o ddyfgeidiaeth nol; etto nid oes neb a ammeu na chloddwyd ynnych dryforau gwerthfawr o'i 'sgrifennadau er gyntaf y gwnaethant eu hymddangosiad yn y y mae rhai heddyw yng Nghymru, a Lloegr a gadarnha'r gwirionedd o hyn. Gan nad waith yr adenedigaeth o waed, nac o ewyllys y cnawd,

LLYTHYR y CYHOEDDWR, &c.

cnawd, nac o ewyllys dyn, eithr o Dduw; felly gwybodaeth dufewnol o ddirgelwch yr efengyl a roddwyd iddo ef gan Dduw ei hun. Ei waith penaf oedd darllain a myfyrio ar air Duw, a gweddio drosto, ar i Dduw ei fendithio er lles ysprydol i'w gyd-greaduriaid. Duw a'i gwrandawodd yn hyn o beth, ac a'i bendithiodd â mwy nâ gradd gyffredinol o wybodaeth. Y mae ef yn awr uchlaw ein canmoliaeth ni, yn gorfoleddu ym mhrefennoldeb ei Brynwr, yr hwn a'i achubodd mor rhyfeddol fel pentewyn o'r gynnedd dân.

Y mae dysgeidiaeth, os gwedi ei sancteiddio, o ddefnydd rhagorol; etto, pwy o honom a ddywed, nad yw'r cyfryw rai yn wir Grist'nogion a argyhoeddir gan ddynion annysgedig, fel y gelwir hwynt? Na atto Duw i neb o honom fod o'r farn ofnadwy honno, gan mai ei ewyllys da ef yw eu harddel yn y cyfryw waith. Gwel i Cor. i. 27—29.

Er y gofal a'r poen a gymmerais i ddiwygio'r waig, etto nid yw'n rhyfeddod os dihangodd rhai gwallau mewn gwaith o'r maintioli hyn. Os bydd i ti gyfarfod â neb o honynt, diwygia hwynt yn gariadus, a chofia mai creaduriaid amherffaith ydym oll, a gwaith perffaith ni cheir gennym. Ar iddo fod o fawr fudd i ti yma, er llawenydd dy enaid yn nydd cyfrif, yw gwir ddymuniad

I. Daniel.

H Y S P Y S R W Y D D.

MA E yn bresennol yn llaw y Cyfieithydd lyfr arall o waith Mr. BUNYAN, a elwir *Y Ddinas Sanctaidd, neu'r Jerusalem Newydd*; lle ceir hanes ei goleuni, ei chaerau, ei phyrth, ei hangylion, &c. ynghyd â'i hyd, ei lled a'i gogoniant; ac hefyd nifer ei thrigolion, a beth yw pren a dwfr y bywyd. Fe a fydd o'r un faintioli a'r llyfr hwn, a'i bris fydd *Szollt*.

SALM lxxxvii. 3.

Gogoneddus bethau a ddywedir am danat ti, O ddinas Dduw.

EZEC. xlviii. 35.

Ac enw'r ddinas o'r dydd hwnnw allan fydd, YR ARGWYDD SYDD YNO.

DAT. xxi. 10—28. a xxii. 1—4.

Ac efe a'm dug i ymaith yn yr Ysryd i fynydd mawr ac uchel, ac a ddangosodd i mi y ddinas fawr, Jerusalem sanctaidd, yn disgyn allan o'r nef oddi wrth Dduw, &c.

Llyfrau Cymraeg,

Newydd ac Ail-law, ar werth gan I. DANIEL,
yn *Heol-y-Brenin*, yng *Nghaerfyrddin*, lle
yr argrephir pob Math o Gopiau am Bris
rhesymol.

I. **D**RYCH y ddaear a'r Ffurfasen, gan *M. Williams*.
Pris Dau Swllt, gwedi ei rwymo.

II. Mesurwr Cyffredinol, yn cynnwys Tablau defnyddiol i
Grefft wyr, &c. yr Ail Argraphiad, gan *M. Williams*.
Pris Swllt.

III. Cyffondeb y Pedair Efengyl. Pris Dau Swllt.

IV. Deddfau Crist'nogol, neu Ddidwyll Air Duw. Pris
Swllt.

V. Aleluia, neu'r Rhan Gyntaf o Hymnau Mr. *B. Francis*.
Pris Chwe'-cheiniog.

VI. Yr Ail Ran o Hymnau Mr. *B. Francis*. Pris Chwe'-
cheiniog.

VII. Cân am y Farn ddiweddaf, o Saefonaeg Mr. *Francis*.
Pris Tair Ceiniog.

VIII. Gorfoledd ym Mhebyll Sion, gan *Dafydd William*.
Pris Pedair Ceiniog.

IX. Tirion Wahoddiad i bawb ddyfod at Iesu Grist, gan
T. Jones. Pris Ceiniog.

* * Elw cymhedrol i Brynwyr Nifer o
honynt ynghyd.

E S P O N I A D, &c.

P E N N O D I.

Am D D U W.

YSPRYD yw Duw, tragywyddol, anfeidrol, angynhwysol, perffaith, ac anrhaethol ogoneddus, yn ei hanfod, priodoliaethau, a gweithredoedd; y Duw tragywyddol. 'Onid ydwyf fi yn llenwi'r nefoedd a'r ddaear? medd yr Arglwydd.' 'Ac nid oes creadur anamlwg yn ei olwg ef,' Jer. xxiii. 24. Heb. iv. 13.

2. Hefyd, yn ei briodoliaethau o ddoethineb, gallu, cyfiawnder, sancteiddrwydd, trugaredd, &c. y mae ei berffeithrwydd a'i anfeidroldeb yn anchwiliadwy, uwchlaw eu hamgyffred trwy unrhyw bethau daearol na phethau nefol ychwaith; adnabyddus ym mherffeithrwydd ei hanfod yn unig iddo ei hunan. Ni all y seraphiaid edrych arno onid trwy len; ni all un dyn ei weled yn ei berffeithrwydd a byw.

3. Ei briodoliaethau, er eu bod yn cael eu gosod i lawr yn ei air fel yn rhannau, fel y gallem ni, weiniaid, amgyffred ei dragywyddol Dduwdod a'i allu yn well; etto ynddo ef y maent yn anwahanol, yn un hanfod dragywyddol a gogoneddus. Drachefn, er bod ar rai prydiau y briodoledd o ddoethineb, neu ei gyfiawnder a'i drugaredd, yn fwy amlwg yn ei weithredoedd a'i wyrthiau ger bron dynion, etto y mae pob cyfryw orchwyl yn ei ddechrau a'i ddiwedd trwy gyd-darawiad ei holl briodoliaethau. Nid oes un weithred o gyfiawnder heb ei ewyllys, ei allu, a'i ddoethineb; nac un weithred o drugaredd yn erbyn ei gyfiawnder, ei sancteiddrwydd, a'i burdeb.

4. Heblaw hyn, ni ddylai un dyn feddwl am Dduw, fel pe b'ai yn cynnwys y priodoliaethau hyn, fel y corph a'r aelodau, un yn sefyll yma a'r llall accw, yn gwneuthur i fynu gorph dyn: er y gallwn yn ol y gair eu gwahaniaethu, etto ni's dylem eu rhannu, na rhyfygu sefydlu eu lleoedd yn y Duwdod. Y mae doethineb yn ei gyfiawnder, sancteiddrwydd yn ei allu a'i gariad, cyfiawnder yn ei drugaredd, a nerth yn ei ddaioni.

A

5. O herwydd

5. O herwydd pa ham, y mae efe yn ei holl briodoliaethau yn holl-alluog, holl-ddoeth, sanctaidd a nerthol. Gogoniant yn ei ddoethineb, gogoniant yn ei sancteiddrwydd, gogoniant yn ei drugaredd, ei gyfiawnder, a'i nerth; a Duw, cariad yw.

Am y PERSONAU neu GYD-HANFODAU yn y DUWDOD.

Nid yw y Duwdod ond un, er hynny y mae tri yn y Duwdod: 'Y mae tri yn tyfiolaethu yn y nef.' Fe elwir y tri hyn, y Tad, y Mab, a'r Yspryd Glân; a phob un o'r rhai hyn yn wir, naturiol, a thragywyddol Dduw; ac etto nid oes ond un Duw. Ond drachefn, o herwydd bod y Tad o hono ei hun, y Mab trwy y Tad, a'r Yspryd Glân oddiwrthynt ill dau, y mae'r ysgrythur nid yn unig yn cymhwysfod at bob un o honynt, a hynny yn gywir, holl natur y Duwdod, eithr hefyd yn gwahaniaethu y Tad oddi wrth y Mab, a'r Yspryd Glân oddiwrthynt ill dau; yn galw y Tad, *efe*, ar ei ben ei hun, y Mab, *efe*, ar ei ben ei hun, a'r Yspryd Glân, *efe*, ar ei ben ei hun. Ie, fe ddarfu i'r tri, o honynt eu hunain, yn eu hamlygiad i'r eglwys, pa beth a ddylai gredu yn y matter hyn, ofod y peth allan fel hyn, 'Gwnawn ddyn ar ein delw ni, wrth ein llun ein hunain.' Drachefn, 'Wele, y dyn fydd megis un o honom ni.' Drachefn, 'Deuwch, disgynnwn, a chymmysgwn eu hiaith hwynt.' A thrachefn, 'Pwy a anfonaf, a phwy a â drofom ni?' At yr ymadroddion cyffredinol hyn, gellir 'chwanegu, 'i Adda glywed llais yr Arglwydd Dduw yn rhodio yn yr ardd.' Fe fyn Ioan, mai llais un o'r tri oedd hwn, yn galw yr hyn ag y mae Moses yn ei alw yn *llais*, yn *air Duw*. 'Yn y dechreuad (medd efe) yr oedd y gair;' y llais a glywodd Adda yn rhodio yn yr ardd. Fe ddywed Ioan, 'fod y gair hwn gyd â Duw, ac mai Duw oedd y gair; hwn oedd yn y dechreuad gyd â Duw.' Iaith ryfeddol! unwaith yn cadarnhau undeb hanfod, a dwy waith yn dal allan wahaniaeth personau yn yr hanfod honno. 'A'r gair oedd gyd â Duw, a Duw oedd y gair; hwn oedd yn y dechreuad gyd â Duw.' Yna y canlyn, 'Trwyddo ef y gwnaethpwyd pob peth,' sef y gair, yr ail o'r tri.

Yn awr fe ddarfu i'r duwiolion, yn yr oesoedd gynt, alw'r tri hyn, fel hyn yn y Duwdod, yn berfonau neu gyd-hanfodau; er nad wyf yn condemnio'r cyfryw, yr wyf yn dewis glynu wrth ddull-ymadrodd yr ysgrythur, gan wybod, er gall y llall fod yn dda ac yn iachus, y bydd er mwy cywilydd i'r gwrthwynebwyr wingo a gwrthresymmu, pan y byddo yn ei wneuthur yn erbyn testun ysgrythurol eglur.

I fyned yn y blaen gan hynny. 1. Y mae *tri*. 2. Y mae'r *tri* hyn yn wahanol.

1. Wrth

1. Wrth y gair *tri* hyn y meddyllir y Tad, y Gair, a'r Ys-
pryd Glân. Ac fe ddywedir eu bod yn *tri*: (1.) Am fod yr
enwau a roddir iddynt yn yr yigrythur yn dangos eu bod felly,
fef, Tad, Mab, ac Yspryd Glân. (2.) Am fod eu gweithredoedd
tu ag at eu gilydd yn datgan eu bod felly.

2. Y mae'r *tri* yn wahanol. (1.) Mor wahanol, fel ag y
maent yn fwy nag un yn unig. Y mae *tri*. (2.) Mor waha-
nol, fel ag y maent yn anymddibyniol o ran dull eu hanfod. Y
mae'r Tad yn wir Dduw, y Mab yn wir Dduw, a'r Yspryd Glân
yn wir Dduw; etto un yw'r Tad, un yw'r Mab, ac un yw'r Ys-
pryd Glân. Y Tad yn un o hono ei hun, y Mab yn un trwy'r
Tad, a'r Yspryd Glân yn un o honynt ill dau. Etto nid yw'r
Tad yn uwch nâ'r Mab, na'r Yspryd Glân yn îs nag un o ho-
nynt. Y mae'r Tad yn Dduw, y Mab yn Dduw, a'r Yspryd
Glân yn Dduw. Nid oes, gan hynny, un o'r tri yn uwch nâ'u
gilydd.

1. Nid o ran amser; y mae'r Tad o dragywyddoldeb, felly
mae'r Mab, ac felly mae'r Yspryd Glân. 2. Nid o ran natur
neu anian; y mae'r Mab o sylwedd y Tad, a'r Yspryd Glân o
sylwedd y ddau. 3. Y mae cyfiawnder y Duwdod yn y Tad,
yn y Mab, ac yn yr Yspryd Glân.

Gan hynny, er gall y Duwdod ganiattau Drindod, etto ni
chaniatta un yn îs nâ'r llall; yn amgen, mae yn rhaid bod llai
neu fwy, ac felly naill ai amryw Dduwiau, neu ryw beth nad
yw'n Dduw: felly gan hynny, mae'r Tad, a'r Mab, a'r Yspryd
Glân yn y Duwdod, etto nid ydynt ond un Duw. Y mae pob
un o'r rhai hyn yn Dduw uwchlaw pawb, etto nid Drindod o
Dduwiau, ond un Duw yn y Drindod.

Y mae'r Duwdod gan hynny yn gyffredin i'r tri, ond y
mae'r tri eu hunain yn aros yn wahanol yn y Duwdod hwnnw;
yn wahanol, meddaf, fel Tad, Mab, ac Yspryd Glân.

Y mae hyn yn eglurach etto oddiwrth y pethau canlynol.

1. Y mae'r Tad a'r Mab yn berthynasau, a rhaid yw iddynt
gael eu perthynas fel y cyfryw: Tad yn cenhedlu, Mab wedi ei
genhedlu.

Prawf. 'Pwy a esgynodd i'r nef, neu a ddisgynodd? Pwy a
gasglodd y gwynt yn ei ddwrn? Pwy a rwymodd y gwynt mewn
dilledyn? Pa beth yw ei enw ef, ac enw ei Fab ef, os gelli
ddywedyd?'

'Canys felly y carodd Duw y byd, fel y rhoddodd ef ei unig
anedig Fab,' &c.

'Y Tad yn anfon y Mab yn Iachawdwr i'r byd.'

2. Ni ddichon y Tad, gan hynny, fod y Mab hwnnw a gen-
hedlodd, na'r Mab y Tad hwnnw a'i cenhedlodd ef; eithr rhaid
eu bod yn wahanol fel y cyfryw.

Prawf. ‘ Yr wyf fi yn tyftiolaethu am danaf fy hun, ac y mae’r Tad yr hwn a’m hanfonodd i yn tyftiolaethu am danaf fi.’

‘ Myfi a ddaethum oddiwrth y Tad, ac a ddaethum i’r byd.’

Drachefn, ‘ Yr wyf yn gadael y byd, ac yn myned at y Tad.’

‘ Y Tad nid yw yn barnu neb; eithr efe a roddes bob barn i’r Mab, fel yr anrhydeddai pawb y Mab, fel y maent yn anrhydeddu’r Tad.’

3. Rhaid addoli y Tad fel Tad, a’r Mab fel Mab.

Prawf. ‘ Rhaid i’r rhai a addolant y Tad ei addoli ef mewn yspryd a gwirionedd; canys y cyfryw y mae’r Tad yn eu ceisio i’w addoli ef.’

Ac am y Mab y mae yn dywedyd, ‘ Pan yw yn dwyn y cyn-taf-anedig i’r byd, Ac addoled holl angylion Duw ef.’

4. Y mae gan y Tad a’r Mab, mewn gwirionedd, y priodoli-aethau perthynafol, eithr nefol hynny, ag fydd yn eu gosod allan, fel y cyfryw, yn ddau yn gyftal ag yn un.

Prawf. ‘ Y mae’r Tad yn caru’r Mab, ac yn dangos iddo bob peth.’

‘ O herwydd pa ham, y mae fy Nhad yn fy ngharu i, am fy mod i yn rhoi fy einioes i lawr, fel y cymmerwyf hi drachefn.’

Fe anfonodd y Tad y Mab; yr oedd y Tad yn rhoi gorchym-myn i’r Mab; yr oedd y Mab yn gweddio ar y Tad, ac yn gwneuthur yn wastad yr hyn oedd dda yn ei olwg.

Y mae’r cyfeiliornadau a ganlynant o wadu hyn yn amrywiol: cewch rai o honynt fel y canlyn.

1. Y maent yn dirymmu’r holl ysgrythurau ag fy’n cadarn-hau’r athrawiaeth; chwi a gawsoch rai o honynt eisoes.

2. Os nad oes ond un yn y Duwdod, ac nid tri, yna rhaid yw mai’r Tad, Mab, neu’r Yspryd Glân yw’r un hwnnw, os rhyw un yn unig; felly nid yw’r ddau eraill onid dim. Drachefn, os nad yw’r gwirionedd o unrhyw hanfod neu ddull ber-fonol yn y Tad, Mab, a’r Yspryd Glân, fel y cyfryw, eithr yn y Duwdod tragwyddol, heb yr ystyriaeth o Dad, Mab, ac Yspryd, fel tri, yna nid yw un o’r tri ddim ond meddyliau dych-ymmygol ynom ni, neu amlygiadau o’r Duwdod, neu wahanol enwau, yn cael eu gosod allan trwy’r gair: os felly, pan anfo-nodd y Tad y Mab, a’r Tad a’r Mab yr Yspryd Glân, yna fe anfonodd un enw un arall, un amlygiad amlygiad arall. Os caniatteir hyn, dyma’r canlyniad annocheladwy, nid oedd un Tad i genhedlu Mab, na Mab i’w anfon i’n hachub ni, nac un Yspryd Glân i’w anfon i’n diddanu ac i’n tywys i bob gwir-ionedd Tad a Mab, &c. Nid yw’r eithaf yn dyfod ond i hyn, enw yn anfon enw, gwahaniaeth yn anfon gwahaniaeth, neu un amlygiad yn anfon un arall. Dyma ganlyniadau’r cyfeiliornad hwn;

hwn; nid ydym i gredu ond yn unig mewn enwau a gwahaniaethau mewn enwau, pan ydym i gredu yn y Tad a'r Mab; ac felly ni chawn un nesoedd a gogoniant amgen nag enwau a gwahaniaethau i'n diddanu yn y diwedd.

3. Os nad yw'r Tad a'r Mab, &c. ddim amgen nag enwau a gwahaniaethau, yna y mae addoli y rhai hyn yn wahanol, neu ynghyd, fel y cyfryw, yn eilun-addoliaeth o'r fath waethaf: er y gorchymynir i ni ofni'r enw mawr ac ofnadwy hwanw, 'Yr Arglwydd ein Duw'; etto y mae addoli Tad, Mab, ac Yspryd Glân, fel tri yn y Duwdod (yn dri mor wirioneddol ag yn un yn ol yr athrawiaeth hon) yn gau-feddyliau am Dduw, ac felly yn drosedd o'r ail orchymyn: eithr addoli Duw dan yr ystyriaeth o Dad, Mab, ac Yspryd Glân, a chredu eu bod mor wir yn dri ag ydynt yn un pan wyf yn addoli; dyna fwm a sylwedd athrawiaeth ysgrythurau Duw, sef fod tri yn wir sylweddol yn y Duw tragywyddol.

Ond i gynnorthwyo ychydig arnat yn dy fyfyrddod ar y dyfnder hwn.

1. Edrych pan ddarllenych, fod yn y Duwdod Dad, Mab, &c. ac na feddylicch am danynt yn ol dy dyb cnawdol ffol dy hun; canys ni all neb amgyffred yr athrawiaeth hon ond yng ngoleuni gair ac Yspryd Duw: 'Ni adwaen neb y Mab ond y Tad, ni adwaen neb y Tad ond y Mab ychwaith, a'r hwn yr amlygo y Mab ef iddo.' Os wyt, gan hynny, heb Yspryd Duw, ni elli amgyffred gwirionedd y dirgelwch hwn fel ag y mae ynddo ei hun, ond ti a gei dy yrru trwy dy dywyllwch i'w wadu; neu os addefi, ni bydd dy addefiad ond camfyniol yn ei gylch.

2. Os wyt yn profi dy feddyliau yn dechrau ymrafaelio yng hylch y gwirionedd hwn, ac yn ymdrechu y naill yn erbyn y llall o'i herwydd, gwel na roddych le i'r cyfryw gwestiwn a hwn, 'Pa fodd y dichon y peth hyn fod?' canys nid oes dim lle gan reswm ei weithio allan; nid oes yma ond lle yn unig i gredu mai gwirionedd yw. Ni chewch fod un o'r Prophwydi yn rhoi rheswm i'w brofi, eithr ei gadarnhau; yr oeddynt yn ei adael i orwedd, i ffydd ei gymmeryd i fynu a'i gosleidio.

'Gras ein Harglwydd Iesu Grist, a chariad Duw, a chymdeithas yr Yspryd Glân, a fyddo gyd â chwi oll. Amen.'

Am GREADIGAETH y BYD.

Y mae'r Apostol yn dywedyd, 'Nid oes i ni ond un Duw, y Tad, o'r hwn y mae pob peth, a nyni ynddo ef, ac un Arglwydd Iesu Grist, trwy'r hwn y mae pob peth, a nyni trwyddo ef.' Y Duw a wnaeth y byd; trwyddo ef y gwnaethpwyd pob peth, ac hebddo ef ni wnaethpwyd dim a'r a wnaethpwyd.' Gan hynny, fe gafodd y byd hwn ddechreuad, ac fe'i creuwyd gan Dduw y nesoedd:

nefoedd: y cyfryw waith, o herwydd ei fod yn rhyfeddol, ac yn datgan llawer o fawredd, doethineb, a gallu'r tragwyddol Dduw-dod, y mae yn perthyn i ni, dlodion marwol, i ddal fulw ar y gweithredoedd hyn o eiddo'r Duw galluog, fel trwy hynny y gallom weled pa mor fawr yw efe, ac y gwneuler i ni lefain, 'Pa beth yw dyn!'

Yn awr, yng nghreadigaeth y byd gallwn ystyried amryw bethau, megis yn (1.) Trefn Duw yn y gwaith hwn. (2) Pa un a oedd rhyw ddirgelwch ynddo yn cynnwys gwirionedd rhyw beth uwch? Am y cyntaf o'r rhai'n.

I. Trefn Duw yng ngwneuthuriad y byd.

¶ Er bod Duw yn wir hollalluog, ac nid yn unig yn gallu, eithr yn gwneuthur yr hyn a fynno; ac er na raid iddo wrth hir amser yn ei weithredoedd, etto rhyngodd bodd yn oreu ganddo yng nghreadigaeth y byd, (er y gallasai, pe mynnasai, wneuthur pob peth ag un gair yn unig,) fyned rhagddo yn raddol o un peth i'r llall, ne's gorphen chwech diwrnod yn y gwneuthuriad o'hono.

Ac yn gymmaint ag mai yn raddol yr aeth y gwaith hwn rhagddo, un peth yn awr, a pheth arall yn y man, ni bydd allan o le, wrth ymadroddi ar y gwaith rhyfeddol hwn, os dechreuwn lle dechreuodd Duw; a'i ganlyn, os gallwn, gan ei ryfeddu, yn ei weithredoedd hyn.

1. Y peth cyntaf a wnaeth Duw oedd *amser*; *amser*, meddaf; yr holl ehangder mawr, yn yr hwn y gwnaeth y byd hardd-wych hwn; ni wnaeth ddim o'r blaen, ond yn y dechreuad: 'Yn y dechreuad y creodd Duw y nefoedd a'r ddaear;' yn nechreuad amser: 'Canys mewn chwech diwrnod y gwnaeth yr Arglwydd y nefoedd a'r ddaear, y môr, a'r hyn oll fydd ynddynt.' O herwydd pa ham, rhaid i'r dydd cyntaf gael dechreuad yn gyntaf. Yr oedd pa beth bynnag oedd cyn amser yn dragywyddol; eithr nid oes dim ond Duw ei hun yn dragywyddol; gan hynny, nid oedd un creadur cyn amser. Amser, gan hynny, yr hwn yn wir oedd y dechreuad, oedd y cyntaf o greaduriaid Duw.

2. Yr wyf yn meddwl mai angylion sanctaidd Duw oedd yr ail greaduriaid a greodd yr Arglwydd; fe'u gelwir, 'Ser y boreu,' am eu bod wedi eu creu ac yn disgleirio ym moreu-ddydd y byd; o herwydd pa ham, dywedir eu bod gerllaw pan ofodwyd conglsaen y ddaear; hynny yw, pan ofododd efe sylfaen y byd: dyna'r pryd y 'cyd-ganodd ser y boreu, ac y gorfoleddodd holl feibion Duw.'

3. Yr wyf yn meddwl mai'r trydydd peth a greodd yr Arglwydd oedd y nefoedd ehang helaeth; canys o ran eu bod, dywedir eu bod o flaen y ddaear, neu unrhyw greadur gweledig: 'Yn y dechreuad y creodd Duw'r nefoedd,' &c. Nid wyf yn meddwl

meddwl ychwaith i'r nesoedd gael eu gwneuthur o'r elfen-gryg afluniaidd y darllenwn am dano ar ol llaw; canys dywedir, ' iddo danner nesoedd fel llen, a'u rhychwantu â'i law;' yn arwyddo na chymmerwyd dim o honynt o'r talp afluniaidd, eithr iddo eu ffurfio yn ddi-gyfrwng trwy ei allu. Hefyd, y mae'r Ysryd Glân, wrth son am greadigaeth y nesoedd a'r ddaear, yn dywedyd am y ddaear, ei bod ' yn afluniaidd a gwag;' nid yw yn dywedyd felly am y nesoedd.

4. Y pedwarydd peth a greodd Duw, yn fy meddwl i, oedd yr elfen-gryg, neu'r defnydd cyntaf, o ba un mewn chwech diwrnod y gwnaeth efe y ddaear a'i pherthynafau; canys y mae'r pethau gweledig isod yma, tebygwn i, wedi cael eu bod a'u trefn mewn modd gwahanol oddiwrth amser, yr angylion, a'r nesoedd; fe'u creuwyd hwynt yn eu hanfod ddi-gymmysg wrth ynt eu hunain: ond am y pethau gweledig yma isod, pa beth bynnag yw eu hanfod a'u haniau, fe'u ffurfwyd o'r elfen-gryg cyntaf. ' Yn y dechreuad y creodd Duw'r nesoedd a'r ddaear, a'r ddaear oedd afluniaidd a gwag.' Nid yw yn dywedyd felly am y nesoedd; fe'u tannodd hwynt, fel y dywedais yn barod, fel llen; ar ol llaw y cynnysgaeddwyd hwynt â'r harddwch a welwn ni yn bresennol, ond nid oeddynt felly ar y funud gyntaf o'u hanfod. Y mae hyn yn amlwg oddi wrth y gwahaniaeth y mae'r Ysryd Glân yn ei osod rhyngddynt. ' Yn y dechreuad y creodd Duw'r nesoedd a'r ddaear, a'r ddaear oedd afluniaidd a gwag.' Yr oedd y ddaear yn afluniaidd ac yn ddi-drefn, sef, yn un cryg cymmysgedig; yr oedd y dyfroedd heb eu gwahanu oddiwrth y ddaear; nid oedd y pethau hynny ychwaith yn ymddangos ag fydd yn awr ar wyneb y ddaear, megis dyn ac anifail, pysg, ehediaid, coed, a llyfiau: ar ol llaw yr ymddangosodd yr holl bethau hyn, fel ag y rhoddes gair Duw fod iddynt, trwy orchymmyn eu hymddangosiad yn y ffurf, trefn, lle, ac amser, ag oedd efe wedi rhag-arsaethu ynddo ei hun; ond y cwbl, meddaf, a gawfant eu defnydd a'u sylwedd o'r elfen-gryg cyntaf hwnnw a wnaeth Duw y dydd cyntaf o'r byd, ac y rhoddes fod iddo: ac am hynny y dywedir, ' Dyged y ddaear wellt, llyfiau, coed, &c. heigied dyfroedd bysgod, ie, môr-feirch mawrion, eheded ehediaid,' &c. Hefyd, ' A'r ddaear a ddug anifeiliaid ac ymlusgiaid; ac i Dduw wneuthur dyn o brudd y ddaear.' Yr holl bethau hyn gan hynny a wnaed, neu a barwyd i ymddangos ar wahan trwy ei air ef, a bod wrth eu rhywogaeth, o'r defnydd cyntaf hwnnw a wnaeth ef trwy ei air. Deliwch fulw, gan hynny, i'r defnydd o'r holl bethau daearol gael eu gwneuthur mewn munud, eithr eu ffurfiad, &c. yn ol y dydd y rhoddes Duw fod iddynt, yn eu trefn a'u rhyw. A thyma pa ham y dywedir, wedi creu'r defnydd cyntaf, ag oedd afluniaidd a gwag.

a gwag, 'i Ysryd Duw' ymsymmud ar wyneb y dyfroedd; hynny yw gweithio, a pheri i bethau ymddangos yn eu hanfod a'u dull eu hunain, y rhai, o ran eu defnydd a'u sylwedd, a greuwyd o'r blaen; o herwydd pa ham y canlyn, 'A Duw a ddywedodd, Bydded goleuni, a Duw a wahanodd rhwng y goleuni a'r tywyllwch,' &c. Yn awr y mae'n myned i ofod mewn trefn yr hyn oedd o'r blaen yn bentwr di-drefn cymmyfgedig: a hyn oedd rhan fawr o waith y chwech diwrnod; rhan fawr, meddaf, nid y cwbl; canys, fel y dywedais eisoes, cyn hynny yr oedd yr angylion a'r nefoedd wedi eu gwneuthur; i.e., wedi dechreu boreu'r dydd cyntaf. Yr wyf o'r grediniaeth, am bethau craill a wnaed ar ol llaw, na wnaethpwyd hwynt o'r elfen-gryg cyntaf, megis yr haul, y lloer, fer, goleuni, eneidiau dynion, ac o bosibl y gwynt. Fe ddywedir wneuthur yr haul, y llenad, a'r fer, y pedwarydd dydd; etto nid corph y nefoedd ei hun, llai o lawer, yn fy nhyb i, o unrhyw ddefnydd daearol: Duw a'u gwnaeth hwynt, ac a'u gosododd yn ffurfafen y nefoedd. Am y goleuni, yr hwn a greuwyd o'r blaen, fe debygid ei fod yn beth a greuwyd yn ol creu'r nefoedd a'r ddaear; wedi eu creu hwynt, meddaf, y creuwyd y goleuni, fel peth nad oedd mewn bod o'r blaen, yn amgen nag yn arfaeth Duw: 'A Duw a ddywedodd, Bydded goleuni;' caffed fod: ac felly, er i gorph dyn gael ei wneud o sylwedd y ddaear, etto am ei enaid, fe ddywedir, 'A Duw a anadlodd yn ei ffiroenau anadl einioes, a'r dyn a aeth yn enaid byw.'

II. Pa un a oedd rhyw ddirgelwch yn y gwaith hwn, yn cynnwys gwirionedd rhyw beth uwch.

¶ Er i Dduw mewn gwir weithred, trwy ei dragywyddol allu, greu'r nefoedd a'r ddaear o bethau na welir, yr ydym ni fel Crist'nogion yn credu, na therfynodd ei ewyllys na'i ddoethineb yn hyn, neu ymattal yn y gwaith rhyfeddol hwn; ond gan ei fod yn anfeidrol mewn doethineb, efe a'u gwnaeth, o ran eu defnydd a'u dull, fel y gosodont allan i ni, fel mewn dirgelwch, ryw beth uwch a rhagorach; mewn doethineb y gwnaeth efe hwynt oll. A thyma pa ham y mae pethau eraill yn cael eu galw yn greadigaeth, neu wneuthuriad newydd: megis, 1. Gwir ddychweliad pechadur, Eph. ii. 10. 2. Adferiad yr eglwys o gyflwr gwrthgilyddig, Dat. xxi. 5.

O herwydd pa ham, megis ag y mae Moses yn dechreu gyd â chreadigaeth y byd, felly mae Ioan yn dechreu gyd ag efengyl iachawdwriaeth, Gen. i. 1. Ioan i. 1.

Y mae hefyd, heblaw hyn, lawer o bethau rhagorol yn null a threfn creadigaeth y byd, yn cael eu dal allan i'r rhai fydd o berchen deall; fe allai cyffyrddwn â rhai o honynt mewn ffordd o sulw. Ond i ddechreu â'r cyntaf.

Fe ddywedir nad oedd ymddangosiad cyntaf y rhan ddaearol hon o'r byd ond carnedd afluniaidd a gwag; a'r cyfryw yw dyn cyn creadigaeth newydd; afluniaidd, meddaf, o ran trefn testament neu ewyllys Crist, ac yn wag o'r drefn sanctaidd sydd ynddo: a thyma pa ham y mae Jeremia, wrth ofod allan gyflwr pobl drygionus, yn ei wneuthur trwy'r gyffelybiaeth hon, 'Mi a edrychais (medd efe) ar y ddaear, ac wele afluniaidd a gwag oedd.' Fe fyynn y byd wneuthur hyn yn gyfgod o Grist, sef gwr heb bryd na thegwch iddo: eithr am danynt eu hunain yn unig y mae hyn yn wir; y maent heb ddim o argraph y Testament Newydd arnynt, ac yn wag o oruwch-arglwyddiaethol ras Duw. Felly trwy ei allu y rhoes Duw fod i'r byd, eithr trwy ei air y gosododd efe ef mewn trefn a-harddwch; megis trwy ei allu y mae'n rhoi bod i ddyn, ond trwy ei air y mae'n dod i argraph a gogoniant y Testament Newydd arno. Y mae hyn yn cael ei eglurhau ymhellach oddiwrth yr hyn a ganlyn.

'A thywyllwch oedd ar wyneb y dyfnder,' adn. 2.

Fe all y dyfnder yma fod yn gyfgod o galon dyn cyn dychweliad; ac y mae Salomon, debygid, o'r meddwl hynny. Yn awr, fel ag yr oedd tywyllwch yn gorchuddio wyneb yr aflun cyntaf, felly y mae tywyllwch ysprydol yn gorchuddio calonnau meibion dynion: a thyma pa ham y dywedir, eu bod wedi eu tywyllu, eu bod mewn tywyllwch, i.e. eu bod y tywyllwch eithaf.

'Ac Yspryd Duw yn ymsymmud ar wyneb y dyfroedd.'

Cyfgod hyfryd o air Duw yng ngwaith yr adenedigaeth; canys fel ag yr oedd y talp-destnydd cyntaf yn afluniaidd a gwag, hyd ne's i Yspryd Duw ymsymmud i weithio arno, ac felly dod i y byd hwn mewn ffurf a threfn; felly mae dyn pan ddel i'r byd, yn delpyn afluniaidd, yn beth aflan, yn greadur gwag, o drefn y Testament Newydd, hyd ne's cyfnewidier ef trwy Yspryd yf Arglwydd i ddelw Iesu Grist.

'Ac Yspryd Duw yn ymsymmud ar wyneb y dyfroedd.'

Y mae Salomon yn cyffelybu'r galon i wyneb dyn; canys wrth y wyneb y gellir deall a oes digofaint mewn dyn, neu nad oes; felly wrth dueddiadau'r galon y deallir gwirionedd cyflwr dyn, pa un ai o'r nef neu uffern y mae ei amcan. Ac heblaw hyn, megis ag yr ymsymmudodd Yspryd Duw ar wyneb y dyfroedd, felly yng ngwaith ein troedigaeth, y mae Yspryd Duw yn dechreu ar galonnau meibion dynion, o herwydd mai'r galon yw'r brif ddinas gaerog. Yn awr, hyd oni chymmerir honno, y mae gan y gwrthwynebwyr le o hyd i wrthsefyll. O herwydd pa ham, y mae Duw yn congwero'r galon yn gyntaf; felly mae Yspryd Duw yn ymsymmud ar wyneb ein calon pan y mae'n dyfod i'n dychwelyd oddiwrth fatan at Dduw.

'A Duw a ddywedodd, Bydded goleuni.'

A'r peth hwn y dechreuodd Duw gyntaf drefnu'r greadigaeth, sef goleuni: 'Bydded goleuni.' Oddiwrth yr hyn beth gellir casglu llawer o bethau buddiol o ran trefn Duw yn iechydwrriaeth enaid. Megis,

1. Pan y mae'r Yspryd Glân yn gweithio arnom, ac ynom, tu ag at greadigaeth newydd, y mae yn gyntaf yn cyffwrdd â'n deall, y darn mawr hwnnw o'r galon, â'i oleuni ysprydol. Ei air cyntaf tu ag at ein troedigaeth yw, 'Bydded goleuni;' goleuni i weled ein cyflwr wrth natur; goleuni i weled ffrwythau ac effeithiau pechod; goleuni i weled gwirionedd gwerthfawrog-rwydd haeddeditgaethau Iesu Grist; goleuni i weled gwirionedd a fyddlondeb Duw yn cadw addewid a chyfammod â'r rhai a goffeidiant iachawdwriaeth ar fendigedig ammodau efengyl tangnefedd. Yn awr, fod y gair hwn, 'Bydded goleuni,' yn gyf-god o waith cyntaf yr Yspryd Glân ar y galon, cydmarwch â geiriau Paul at y Corinthiaid, 'Canys Duw, yr hwn a orchymynodd i'r goleuni lewyrchu allan o dywyllwch, sef yn nechreuad y byd, yw'r hwn a lewyrchodd yn ein colonnau, i roddi goleuni gwybodaeth gogoniant Duw yng ngwyneb Iesu Grist.'

2. 'A Duw a ddywedodd, Bydded goleuni, a goleuni a fu.'

Fel ag y bu goleuni'r byd hwn trwy air Duw, felly mewn troedigaeth dyn y mae goleuni Testament Newydd Crist yn dyfod trwy air Duw. Dim gair Duw, dim goleuni; o herwydd pa ham, fe ddywed yr Apostol, i 'Iesu Grist ddwyn bywyd ac anfarwoldeb i oleuni trwy'r efengyl.' Fe ddywed drachefn, i 'Dduw eglurhau ei iechydwrriaeth trwy bregethu,' trwy esponio, neu agoryd gair y ffydd.

3. 'A Duw a ddywedodd, Bydded goleuni, a goleuni a fu.'

Fe ddywedodd y gair, ac fe'i gwnaed; ni allai'r holl dywyllwch oedd yn cuddio wyneb y dyfnder o'r blaen ddim attal hanfod y goleuni: felly ni all yr holl dywyllwch a'r anwybodaeth fydd yng nghalon dyn ddim attal goleuni gwybodaeth gogoniant Duw yng ngwyneb Iesu Grist. Pan ryngo bodd Duw i oleuo, fe fydd goleuni; pan agoro efe, ni all neb gae; efe a ddywedodd, 'Bydded goleuni, a goleuni a fu.'

'A Duw a welodd y goleuni mai da oedd.'

'Meis yn ddieu (medd Salomon) yw'r goleuni, a hyfryd yw i'r llygaid weled yr haul.' Da oedd, am mai creadur Duw ydoedd: felly am waith gras a weithir yn ein colonnau, goleuni'r cyfammod newydd, da yw, am mai gwaith Duw yw, gwaith ei ewyllys da ef, y gwaith da hwnnw ag y mae efe nid yn unig yn ei ddechreu, ond wedi addaw ei ddwyn yn y blaen hyd ddydd Iesu Grist.

'Duw a welodd y goleuni mai da oedd.'

Nid creadur Duw oedd y tywyllwch oedd o'r blaen yn cuddio
wyneb

wyneb y dyfnder, eithr diffyg, neu beth ag oedd am nad oedd goleuni cyn hynny yn y byd: felly pechod, y tywyllwch a ellir ei deimlo, nid gwaith Duw yw, eithr gwaith y diafol; a'r hyn ag fydd yn bod, am nad yw'r gwir oleuni hyd yn hyn wedi tywynnu yn yr enaid.

'A Duw a wahanodd rhwng y goleuni a'r tywyllwch.' Fel ag y dywed Paul, 'Pa gymmundeib fydd rhwng goleuni a thywyllwch?' Ni allant gyd-drigo. Ni welwn y nos yn wastadol yn ffoi o flaen y dydd, ac ni faidd ddychwelyd arnom, ond fel ag y mae'r goleuni yn lleihau ac yn ymgilio. Felly mae yn y greadigaeth newydd; cyn yr ymddangoso goleuni gogoneddus efengyl Crist y mae yn nos, yn gwbl nos yn yr enaid; ond pan lewyrho'r goleuni mewn gwirionedd yn yr enaid, yn lle'r nos y mae dydd yn yr enaid: 'Yr oeddych chi gynt (medd Paul) yn dywyllwch, eithr yr awr hon goleuni ydych yn yr Arglwydd.' 'A'r tywyllwch (medd Ioan) a aeth heibio, a'r gwir oleuni fydd yr awr hon yn tywynnu.'

'A Duw a wahanodd rhwng y goleuni a'r tywyllwch.'

Fe darawodd Duw o blaid y goleuni, ac a'i cadwodd oddiwrth y tywyllwch. Fe debygid wrth y geiriau hyn, mai rhwng y tywyllwch a'r goleuni y dechreuodd yr ymrafael cyntaf, cyn y tro gwaedlyd hwnnw rhwng Cain ac Abel. Fe ddechreuodd y goleuni a'r tywyllwch ymryson, ac ni allai neb eu gwahanu neu rannu rhyngddynt ond Duw. Yr oedd gelyniaeth angeuol rhwng tywyllwch a goleuni yn y greadigaeth, ac felly mae yn neilltuol waith yr adenedigaeth. 'Y mae'r cnawd yn chwenychu yn erbyn yr yspryd, a'r yspryd yn erbyn y cnawd;' fel ag y dywed Pedr, 'Ymgedwch oddiwrth chwantau cnawdol, y rhai sy yn rhyfela yn erbyn yr enaid.' Y mae pob Cristion yn profi hyn, a'r hyn hefyd a soniais o'r blaen, fef cyn y bo cymmwys i wrthwynebu Anghrist, o blaid Abel yn y byd, y mae yn profi ymryson yn ei enaid rhwng y goleuni a'r tywyllwch fydd yno.

'A Duw a alwodd y goleuni yn ddydd, a'r tywyllwch a alwodd efe yn nos.'

Y mae Duw yn gwahanu nid yn unig trwy rannu pethau oddi wrth eu gilydd, eithr hefyd trwy roi enwau neilltuol arnynt, fel y byddai'r pethau a wahanir ac a rennir yn fwy adnabyddus gennym ni; fe wnaeth felly yng nghreadigaeth y byd, ac y mae yn gwneuthur felly yn achos mawr tragywyddol wynfydedig-rwydd dyn. Y mae lle'r gwynfyd yn cael ei alw yn *Nefoedd*, a lle'r poen yn cael ei alw yn *Uffern*: y mae'r hyn sy'n arwain i uffern yn cael ei alw yn bechod, camwedd, anwiredd, a drygioni; a'r hyn sy'n arwain i'r nefoedd yn gyfiawnder, sancteidd-rwydd, daioni, ac uniondeb; fel ag y galwodd Duw, yn y cyf-

godau hyn, y goleuni yn ddydd, a'r rhai duwiol yn blant iddo; ond y tywyllwch efe a'i galwodd yn nos, ymha un y mae'r holl annuwiolion yn preswyllo, ac yn blant iddo hefyd. Fel hyn, wedi i Yspryd Duw ymsymud ar wyneb y dyfroedd, wedi i Dduw orchymmyn y goleuni i lewyrchu, gwahanu rhwng y goleuni a'r tywyllwch, a rhoi enwau priodol iddynt, y mae'n gorphen gwaith y dydd cyntaf, 'A'r hwyr a fu, a'r boreu a fu, y dydd cyntaf.' Ymha ryw eiriau y mae dirgelwch efangylaidd bendigedig yn gynhwylledig; canys y mae Duw, wrth gloi i fynu waith y dydd cyntaf, yn dangos i ni pa fodd y dylem farnu fod un yn cael ei wneuthur yn wir Grifftion; sef, pan fo Yspryd Duw wedi ymsymud ar wyneb y galon, a chwedi gorchymmyn goleuni yno, a phan y mae'n gwahanu, neu'n gosod rhyfel rhwng y goleuni a'r tywyllwch, a'r enaid yn cael enwau'r ddau i'w hadnabod, ac yn ymddwyn tu ag attynt ill dau yn ol gair Duw.

¶ 'Duw hefyd a ddywedodd, Bydded ffurfafen.'

Y mae'n galw'r ffurfafen hon yn nesoedd, adn. 8. Yn awr, y ffurfafen, neu'r hon oedd i wahanu, neu rannu rhwng y dyfroedd a'r dyfroedd; i wahanu, meddaf, y dyfroedd oddiwrth y dyfroedd; y dyfroedd odditan y ffurfafen, a'r dyfroedd oddiar y ffurfafen. Fe arwyddocceir llawer peth wrth y dyfroedd yn yr ysgrythurau, megis cystuddiau, pobl fydol, yn neilltuol y faint; eithr yma y maent yn cysgodi holl bobl y byd, yn cynnwys dau fath, plant Duw a phlant yr un drwg: y rhai tan y ffurfafen yn cysgodi'r byd, neu'r annuwiolion, y rhai oddiar y ffurfafen yr etholedigion a dewisolion Duw. A thyma pa ham y gelwir un yn nesoedd yn y 'sgrythur, a'r llall yn ddaear, i arwyddocau'r gwahaniaeth a'r rhagoriaeth ag fydd rhwng y naill a'r llall.

'A Duw a wnaeth y ffurfafen, ac a wahanodd rhwng y dyfroedd a'r dyfroedd.'

Yn wir y mae'r byd yn meddwl, fod y gwahaniaeth hyn yn dyfod, neu'n cael ei wneuthur, trwy ragfarn y pregethwr; ond gwaith dwylaw Duw ydyw mewn gwirionedd: 'A Duw a wnaeth y ffurfafen ac a wahanodd,' &c. 'Gelyniaeth (medd efe) a osodaf rhyngot ti a'r wraig, a rhwng dy had di a'i had hithau.' Yr had da yw plant teyrnas Dduw, ond yr had drwg plant yr un drwg.

'A Duw a wnaeth y ffurfafen, ac a wahanodd rhwng y dyfroedd odditan y ffurfafen, a'r dyfroedd oddiar y ffurfafen, ac felly y bu.'

'Pa beth bynnag y mae Duw'n ei wneuthur, mae'n parhau'n dragywydd.' A thrachefn, 'Pwy a ddichon uniawni'r hyn a gammad ef?' Efe a ddywedodd yn y dechreuad, a gwelwn fel y mae'n parhau! ie, er i fatan o'i ran ef wneud ei oreu i gymmysgu ei blant ef â had y wraig; etto yr oedd yn amhosibl iddynt

iddynt byth lynu y naill wrth y llall, fel na chymmysgir haiarn â chlai. Ie, gadewch i mi 'chwanegu, pa gyfreithiau a wnaed, pa waed a dywalltwyd, pa greulondeb a arferwyd, a pha weni-eithau a chelwyddau a ddyfeiswyd, a'r cwbl i wneuthur y ddau ddyfroedd hyn a'r bobl yn un; ac etto fe fethodd y cwbl, a syrthiafant yn fyrr o'r effaith a ddymunafid; canys yr Arglwydd, yr hwn a wnaeth y ffurfafen, ie, y nef ei hun, a wahanodd rhyngthynt.

'A'r ffurfafen a alwodd Duw yn nesoedd; a'r hwyr a fu, a'r boreu a fu, yr ail dydd.'

Wedi gwahanu rhwng y dyfroedd a'r dyfroedd, fe alwodd Duw achos y gwahaniad yn nesoedd; ac felly gorphenodd waith yr ail dydd. Ac yn wir gwaith mawr iawn ydoedd, fel ag y profir yn y sylwedd i'r dydd hwn. Gwaith anhawdd yw gwaith gwahanu, a'r hwn a allo, yn ol trefn Duw, ei berffaith orphen, a'i gwplau, ni raid iddo wneuthur dim ychwaneg y dydd hwnnw o'i fywyd.

¶ 'Duw hefyd a ddywedodd, Cefglwr y dyfroedd odditan y nesoedd i'r un lle, ac ymddangosfed y fych-dir; ac felly y bu.'

Er, yng ngwaith yr ail ddydd, fod y dyfroedd oddiar y ffurfafen, a'r rhai oddi tani, yn dal allan ddau fath o bobl, neu ddau deulu mawr y byd; etto am fod Duw am ddangos i ni trwy bethau ar y ddaear gyflwr blodeuog ei eiddo, y mae yma yn gosod allan ei feddwl trwy fath arall o bethau: 'A Duw a ddywedodd, Cefglwr y dyfroedd odditan y ffurfafen i'r un lle, ac ymddangosfed y fych-dir.' Y mae'r dyfroedd yma yn arwyddo y byd, ond y ddaear ffrwythlon, eglwys lwyddiannus Duw. Y mae'n eglur oddiwrth amryw ysgrythurau, fod y ddaear ffrwythlon yn gyfgod o eglwys lwyddiannus Duw yn y byd hwn. (Nid oedd dim ond llwyddiant ne's daeth y felldith.) A thyma pa ham y dywedir am yr eglwys, y bydd iddi arddu'r ddaear; y bydd iddi hau cyfiawnder a'i fedu; ac na byddai iddi hau mewn drain; os gwnai hyn, y byddai'r galon wedi ei henwaedu, ac y deuai ffrwyth ysprydol allan, a chynhyddu'n rhagorol. A thyma pa ham, drachefn, y mae swyddogion a'r rhai rhagorol yn yr eglwys yn cael eu galw yn winwydd, yn brennau, ac yn blanhigion ffrwythlon eraill. A thyma pa ham y dywedir drachefn, 'Yr Arglwydd fydd yn teyrnasu, llawenyched y ddaear,' hynny yw'r eglwys. 'Y ddaear, yr hon fydd yn dwyn llyfiau cymmwys i'r rhai y llafurir hi ganddynt, fydd yn derbyn bendith gan Dduw.' Yn yr holl leoedd hyn, a llawer mwy eilid enwi, y mae'r ddaear yn cael ei gwneud yn gyfgod o eglwys Dduw, ac felly'r wyf fi yn meddwl yn y lle hwn.

'A Duw a ddywedodd, Cefglwr y dyfroedd i'r un lle.'

Byddent ynghyd: ni ddywedir hyn am bob dyfroedd, eithr am y môr, yr hwn fydd yma yn gyfgod o'r byd. Byddent ynghyd

ynghyd yn y cyfryw fodd ag gallo'r ddaear ymddangos: fel y gwareder yr eglwys oddiwrth eu lliid a'u terfysg, a chwedi'n hi fydd yn ffrwythlon, fel y gwelir yn y llyfr cyntaf hwn Genesis. Pan byddo'r byd, a rhuad ei donnau, bellaf oddi wrthi, yn ddiammeu, dyna'r pryd y mae hi yn fwyaf blodeuog. Gan hynny, bydded yr holl rai drygionus ymhell oddi wrthi. Mae'r Arglwydd yn casglu y rhai'n ynghyd, y rhai a elwir mewn lle arall, ' anifeiliaid gwylltion a gormesiaid; casgler y rhai'n, O Arglwydd, i'w lleoedd eu hunain, a ficherhaer hwynt yng ngwlad Sinar, ar eu hystol eu hunain: yna'r anialwch a'r anghyfaneddle a lawenycha o'u plegid, a'r diffeithwch hefyd a orfoledda, sef o herwydd eu hymadawiad oddi yno, ac a fodeua fel rhosyn.'

' A'r fych-dir a alwodd Duw yn ddaear, a chasgliad y dyfroedd a alwodd efe yn foroedd; a Duw a welodd mai da oedd.'

Fe welodd Duw mai da oedd gwahanu'r dyfroedd oddiwrth y ddaear: ac felly mae, canys dyna'r pryd y caiff yr eglwys orphwysdra; dyna'r pryd y dwg y ddaear ei ffrwyth, fel y gellir gweled yn adn. 11, 12.

¶ ' Duw hefyd a ddywedodd, Bydded goleuadau yn ffurfafen y nesoedd.'

Y mae doethineb Duw i'w weled yma yn defnyddio cysgodau a ffigurau, o'r pethau cymmwyf, fel y galler egluro'r pethau dan ystyriaeth yn well. Y mae gwaith Duw yn gwahanu rhwng y dyfroedd a'r dyfroedd yn dangos, yn dra chymmwyf, waith Duw yn dewis ac yn gwrthod; y mae gwahanu'r dyfroedd oddi wrth y ddaear, yn dangos pa mor ffrwythlon yw eglwys Dduw, pan pellhaer erlidwyr oddi wrthi. O herwydd pa ham, nid yw yn son am addurno ei eglwys, ne's dyfod at waith y pedwerydd dydd. Trwy ei Ysryd yr addurnodd efe y nesoedd, yr hyn fydd yn dra chymmwyf yn dangos gogoniant yr eglwys.

' Bydded goleuadau;' sef yr haul, y lleuad, a'r ser.

Y mae'r haul yn y lle yma yn gyfgod o Grist, Haul Cyfiawnder; y lleuad yn gyfgod o'r eglwys yn ei chyflwr cyfnewidiol yn y byd hwn; a'r ser yn gyfgod o'r seintiau a'r swyddogion yn yr eglwys hon. A thyma pa ham y dywedir, fod yr haul, nid yn unig i lywodraethu, eithr, ynghyd â'r lleuad a'r ser, i fod yn arwyddion, yn dymhorau, yn ddyddiau, ac yn flynyddoedd, &c. Ond os cymmerwn y nesoedd yn gyfgod o'r eglwys, yna pa mor rhagorol y mae wedi ei haddurno, pan y mae Mab Duw wedi ei sefydlu yn ei chanol! a pha mor eglur y gofodir ei chyflwr allan trwy newidiad, cynnydd, a thraul y lleuad! a pha mor rhagorol yw'r gynnulleidfa honno o ddynion a ofodir allan trwy oleuni a gogoniant y ser!

Fe ellid dal fulw ar lawer o bethau oddiwrth waith y dydd hwn.

1. Yn gymmaint ag na wnaed yr haul cyn y pedwerydd dydd, mae'n eglur fod goleuni yn y byd cyn creu'r haul; canys fe ddywedodd Duw yn y dydd cyntaf, 'Bydded goleuni, a goleuni a fu.' Fe all hyn ddyfsgu cymmaint a hyn i ni, fod goleuni yn faint Duw cyn i Grist ddyfod yn berfonol. A thrachefn, fel na wnaed yr haul cyn y pedwerydd dydd o'r greadigaeth, felly na enid Crist cyn y pedwerydd dydd mawr dirgeledig o oed y byd; canys eglur yw na anwyd Crist, gwir oleuni'r byd, hyd ne's ynghylch pedair mil o flynyddau ar ol creu'r byd.

2. Am y lleuad, y mae pedwar peth yn perthyn iddi, y rhai sy'n iawn ddal allan gyflwr yr eglwys. 1. Yn ei newidiad o hen i newydd; gallwn feddwl i Dduw ei gwneuthur felly, i ddangos fel y byddai iddo ryw ddydd gyfnewid ei eglwys o gynulleidfa o Iuddewon i gynulleidfa o Genhedloedd. 2. Yn ei chynnydd, y mae'n dangos cyflwr blodeuog yr eglwys. 3. Yn ei thraul, ei chyflwr dadfeiliedig. 4. Hefyd, fe wneir i'r lleuad rai prydiau ymddangos mor goched a gwaed, i ddangos pa mor ofnadwy a gwaedlyd yw dioddefiadau'r eglwys ryw amserau.

3. Wrth y fer gallwn ddeall dau beth. 1. Pa mor aneirif fydd y faint, y fer ysprydol, ryw ddydd. 2. Fel y bydd gwahaniaeth rhyngddynt mewn gogoniant.

Er fod y goleuni wedi ei wahanu oddiwrth y tywyllwch o'r blaen, nid oedd y dydd a'r nos yn cael eu cadw o fewn eu terfynau, fel ag y maent yn awr trwy'r goleuadau hyn; fe allai i arwyddo, na ymddangosai un peth mor wahanol ac eglur trwy unrhyw beth, a thrwy haul-oleuni efengyl Crist; canys dyna'r peth sy'n peri i'r cyfgodau ddisflannu. Y mae goleuni'r haul yn casglu'r dydd i'w oriau, hwyach a byrrach, ac hefyd yn gwneuthur i'r nos gadw o fewn ei derfynau.

'A Duw a wnaeth ddau oleuad mawrion; y goleuad mwyaf i lywodraethu'r dydd, a'r goleuad lleiaf i lywodraethu'r nos.'

I arwyddo y byddai Crist yn oleuni ac yn llywodraethu'r i'w eglwys, yr hon yw plant y dydd; ond yr eglwys yn oleuni i blant y nos, fel trwyddi hi y gallent ddyfsgu dirgelion teyrnas nefoedd. Medd Crist wrth ei eiddo, 'Chwi yw goleuni'r byd.' A thrachefn, 'Llewyrched felly eich goleuni ger bron dynion, fel y gwelont,' &c. Canys er na's gall y rhai sy'n rhodio ar hyd y nos weled i rodio wrth yr haul, etto gallant wrth y lleuad. Fel hyn mae'r nefoedd yn gyfgod o'r eglwys, y lleuad yn gyfgod o'i chyflwr ansfydlog yn y byd hwn, y fer yn gyfgodau o'i haelodau di-rifedi, a gogoniant y fer yn gyfgod o'u gwahanol raddau hwytheu yma ac ar ol llaw. Llauer ychwaneg a ellid ddywedyd, ond gadawaf heibio.

'Duw hefyd a ddywedodd, Heigied y dyfroedd ymlusgiaid byw.'

Y mae'r

Y mae'r môr, fel y dywedais, yn gyfsgod o'r byd hwn; ac felly'r creaduriaid fydd ynddo yn gyfsgod o bobl y byd. Y mae'r môr yn heigio ymlusgiaid bychain a mawrion, felly mae'r byd erlidwyr bychain a mawrion, y rhai, fel pysgod ysglyfaethus, fydd yn bwyttu ac yn difetha allont o bysgod nad ydynt o'r un gyflwr a hwynt. Yn awr, o'r byd, y môr ysprydol, fel ag y mae pysgodwyr o'r môr naturiol, y mae Crist a'i weision yn dal pysgod ysprydol, fel pysgod y môr mawr.

Fe greodd Duw yn y môr y môr-feirch mawrion; efe a'u gwnaeth i chwaraeu ynddo.

Y mae'r môr-feirch yn y môr yn gyfsgodau o'r cythreuliaid yn y byd; o herwydd pa ham, fel ag y mae'r diafol yn cael ei alw, 'Tywysog y byd hwn;' felly fe elwir y môr-farch (morfil) yn 'Frenin ar holl feibion balchder.'

'Duw hefyd a ddywedodd, Dyged y ddaear bob peth byw wrth ei rywogaeth.'

Am ddechreu gwaith y chweched dydd hwn, gellir dywedyd yr hyn a ddywedpwyd am y pysgod, a'r lleill o'r môr; canys fel ag y mae amryw fath o bysgod yn y naill, felly mae amryw fath o creaduriaid ac anifeiliaid yn y llall, y rhai hefyd fy'n anrheithio eu cyfeillion, fel ag y mae'r pysgod yn gwneuthur; cyfsgodau cynimiwys o natur a gweithredodd dynion gwaedlyd twyllodrus; o herwydd pa ham y gelwir erlidwyr yn deirw, eirth, hewod, bleiddiaid, teigrau, dreigiau, cwn, llwynogod, hewpardiaid, a'r cyffelyb.

A Duw a ddywedodd, Gwnawn ddyn.'

Yr wyf gwedi dal fulw, i Dduw, yng nghreadigaeth y byd, fyned rhagddo yn raddol, o bethau bychain i bethau gogoneddusach, o ran creadigaeth y ddaear hon a'i pherthynafau yr wyf yn meddwl. Yn gyntaf, fe wnaeth yr elfen-dalp, y defnydd, wedi'n fe orchymynodd i'r defnyddiau ymwahanu oddiwrth eu gilydd; wedi hynny y mae'r ddaear yn dwyn coed, a llyfiau, a glas-wellt; ar ol hynny anifeiliaid, pysg y môr, ehediaid; ac yn olaf oll, 'Gwnawn ddyn.' Yn awr, i adael heibio athrawiaeth y Drindod, gan i mi lefaru o'r blaen am dani, yr wyf yn dyfod i dal fulw ar y darn rhyfeddol hwn o waith Duw!

'Gwnawn ddyn;' dyn, yn yr hwn yr oedd y fenyw yn gynhwysedig, yr hon a wnaed yn olaf o'r creaduriaid; lle gallwn gasglu,

Yn gyntaf, gofal Daw am y creadur rhagorol hwn, yn darparu tu ag-atto, cyn rhoi bod iddo. Nid yw yn ei ddwyn i dŷ gwag, ond i dŷ cyflawn o bob rhyw angenrheidiau, wedi harddu y nesoedd a'r ddaear â gogoniant, ynghyd â phob math o bethau cymmwys at ei blefer a'i gynhaliaeth.

'Gwnawn ddyn ar ein delw ni, wrth ein llun ein hunain.'

Nid

Nid yw delw, neu gyffelybrwydd rhyw beth, ddim o'r peth y mae'n ddelw o hono; felly yma, delw Duw, neu wedi ei wneuthur ar lun Duw, yw Adda. Yn awr, fel ag mai delw Duw yw Adda, rhaid i hynny berthyn iddo, naill ai fel ag y mae'n cynnwys enaid ar wahan, neu fel ag y mae'n cynnwys corph ac enaid ynghyd: os fel ag y mae wedi ei wneuthur yn enaid rhefymol, yna y mae ef yn ddelw rhagorol o'r tragwyddol Dduwdod, priodoliaethau y naill yn cael eu cysgodi allan trwy gynheddfau ac anwydau'r llall: canys fel ag y mae yn y Dduwdod allu, gwybodaeth, cariad, a chyfiawnder; felly hefyd y mae cyffelyb i'r rhai'n yn enaid dyn, yn enwedig cyn iddo bechu; ac fel ag y mae'r cynheddfau o gariad, daioni, tofuri, truga-redd, ferchiadau, ac ymysgaroedd mewn dyn, felly y mae'r prophwydoliaethau hynny mewn modd llawer mwy anfeidrol yn y Dduwdod.

Drachefn, os yw'r ddelw hon yn perthyn i'r holl ddyn, yna yr oedd Adda yn ddelw Duw, fel wedi ymddangos yn y cnawd; neu o Dduw, fel ag yr oedd wedi hynny i gael ei wneuthur yn ddyn. A thyma pa ham, fel ag yr oedd Adda yn cael ei alw yn ddelw Duw, felly hefyd y mae Crist ei hun yn cael ei alw a'i gyfrif yn sylwedd o'r cyfryw ddelw.

Ond drachefn, er bod Adda yma yn cael ei alw yn ddelw neu lun Duw; etto nid oedd felly ond fel cysgod o ddelw mwy rhagorol. Yr oedd Adda yn gyfgod o Grift, yr hwn yn unig yw gwir lun person ei Dad, a disgleirdeb ei ogoniant ef; canys nid oedd y pethau hyn yn Adda, ond o sylwedd ddynol greuedig; ond yng Nghrist, y mae y rhai'n o'r un dwyfol a thragywyddol ardderchowgrwydd a'r Tad.

Ai delw'r Tad gan hynny yw Crist, a'i ystyried yn unig fel ag y mae o'r un dwyfol a thragywyddol fawrhydi ag efe? Yn sicr nid yw; canys y mae delw yn ddieu yn is na'r peth y mae'n ddelw o hono. Deallwch, gan hynny, fod Crist yn ddelw gogoniant y Tad, fel ag y ganed ef o'r forwyn Fair; etto yn y cyfryw fodd ag yr oedd yn wir Dduw hefyd; nid fod ei Dduwdod yn gyfgod neu'n ddelw, ond trwy rinwedd undeb Duwdod a dyndod yr oedd holl weithredoedd y dyn hwnnw, Crist Iesu, yn anfeidrol berffaith, fe ymddangosodd priodoliaethau'r Tad yn y cnawd. Yr ydys i edrych ar ddelw, ac wrth edrych, y mae peth arall i'w ganfod; felly trwy berson a gweithredoedd yr Arglwydd Iesu, yr oedd y rhai ag oedd yn ei wir-weled fel ag yr oedd, yn gweled perffeithrwydd a gogoniant y Tad. 'Y neb a'm gwelodd i, a welodd y Tad; a pha fodd yr wyt ti (Phylip) yn dywedyd, Dangos i ni y Tad?' Ni allwn ni weled y Tad na'r Mab oll fel ag y maent yn ddigyfrwng yn eu hanfod eu hunain; o herwydd pa ham, trwy'r Mab y mae i ni weled person y Tad,

fel ag y mae'r Mab yn Dduw a dyn: y mae'r Duwdod trwy effeithiol weithredu yn y dyndod, yn eglur ddangos anfeidrol berffeithrwydd a gogoniant y Tad: 'Y gair a wnaethpwyd yn gnawd, ac (yna) ni a welsom ei ogoniant ef, gogoniant megis yr unig-anedig oddiwrth y Tad (gan ei fod yn ei briodoliaethau personol yn anfeidrol ac yn berffaith, yr hyn a ddywedir fod ei Dad) yn llawn gras a gwirionedd.' Drachefn, 'Efe yw delw y Duw anweledig.' Y mae'r Duwdod yn wir anweledig, pa fodd gan hynny y mae Crist yn ddelw o hono? Nid trwy fod hefyd yn anweledig, canys y mae efe felly môr guddiedig a'r Tad, eithr trwy ei fod wedi ymwisgo â chnawd, fel y gallem ni weled gweithredoedd y Mab; y mae trwy'r cnawd yn gosod ger ein bron, fel mewn drych, dragywyddol ardderchowgrwydd y Tad. A thyma pa ham, megis ag y mae'n cael ei alw yn ddelw, fe'i gelwir hefyd, 'cyntaf-anedig pob creadur;' creadur oedd o ran ei ddyndod, ei enedigaeth, a'i adgyfodiad oddiwrth y meirw; o herwydd pa ham, ychydig wedi'n, fe'i gelwir, 'y cyntaf-anedig oddiwrth y meirw;' ac mewn lle arall, 'y cyntaf-anedig o'r meirw, a blaen-ffrwyth y rhai a hunasant.' Felly, gan hynny, er bod Adda yn ddelw Duw, etto delw Duw fel creadur yn unig ydoedd: ond Crist, er ei fod yn creadur o ran ei ddyndod, yr oedd yn Dduw hefyd fel y Tad; fe wir ddangosodd mewn llythyrennau mawrion eglur, trwy ei holl weithredoedd a'i ddiodd-efaint yn y byd, ardderchowgrwydd a gogoniant y Tad. 'Yng wyneb Iesu Grist y rhoddir goleuni gwybodaeth gogoniant Duw.' Wrth y wyneb yr ydym i ddeall yr hyn fydd weledig, fe fydd hwnnw yn noeth pan bo pob peth arall yn guddiedig, a thrwy ba un yn bennaf y dangosir ni i eraill, ac yr adnabyddir ninnau gan eraill. Yn awr, am y matter mewn llaw, rhaid i'r wyneb hwn arwyddocau rhinweddau a gweithredoedd personol Crist, trwy'r hyn y gosodir allan ogoniant y Tad, gogoniant ei gyfiawnder trwy fanylrydd bywyd Crist, gogoniant ei gariad trwy dosturi Crist wrth bechaduriaid, &c.

'Duw hefyd a ddywedodd, Gwnawn ddyn ar ein delw ni, wrth ein llun ein hunain; ac arglwyddiaethant ar bysg y môr, ac ar ehediad y nefoedd, ac ar yr anifail, ac ar yr holl ddaear, ac ar bob ymlusgiad a ymlusgo ar y ddaear.'

Fel ag yr oedd Adda yn gyfgod o Grist, fel ag yr oedd Crist yn ddelw gogoniant Duw, y mae'n dangos ymhellach, trwy'r geiriau hyn, ei fod yn gyfgod o ben-arglwyddiaeth Crist, i'r hwn y byddo'r gogoniant a'r gallu yn oes oesoedd, i'r hwn y byddo'r mawl a'r awdurdod byth bythoedd. Yn awr, wrth bysg y môr, anifail y ddaear, ehediad y nefoedd, a phob ymlusgiad, y gallwn ddeall pob creaduriaid gweledig ac anweledig, pa un bynnag ai dynion, angylion, neu gythreuliaid, yn y nefoedd, yn y ddaear,

y ddaear, neu tan y ddaear: hefyd, pob thronau, arglwydd-iaethau, tywyfogaethau, ac awdurdodau, pa un bynnag ai yn y nef, yn y ddaear, neu yn uffern: y mae Crist wedi ei wneuthur yn ben ar y cwbl; mae ganddo hefyd enw uwchlaw pob enw, nid yn unig yn y byd hwn, eithr yn yr hwn fydd i ddŷfod.

‘ Duw hefyd a’u bendigodd hwynt, a Duw a ddywedodd wrthynt, (sef wrth y gwr a’r wraig) Ffrwythwch, ac amlhewch, llenwch y ddaear, a darostyngwch hi,’ &c.

Y mae hyn, yn y cysgod, yn dangos i ni yn y cyfair-gysgod, y sylwedd pa mor ffrwythlon y bydd Crist a’i eglwys, a pha fodd y bydd ganddo yn y diwedd, dros yr holl ddaear, had i’w llanw a’i darostwng hi trwy nerth had anfarwol gair Duw, fel yr anrhyddedir ei enw o gwrr bwy gilydd i’r ddaear; fel y daw teyrnafoedd y ddaear oll yn y diwedd yn deyrnafoedd i’n Harglwydd ni, ac i’w Grift ef.

‘ A darostyngwch hi.’ Fe ofododd Duw y fath fawrhydi ac awdurdod yn Adda ar ei greadigaeth, fel ag yr ymddarostyngodd holl anifeiliaid y maes eu hunain iddo; fel ag y dywedodd Duw wrth Noa, ‘ Eich ofn a’ch arswyd fydd ar holl fwytstilod y ddaear, ac ar holl ehediaid y nefoedd, a’r hyn oll a ymsymmudo ar y ddaear, ac ar holl bysg y môr; yn eich llaw chwi y rhoddwyd hwynt.’

¶ ‘ A Duw a ddywedodd, Wele mi a roddais i chwi bob llyfieuyn yn hadu had, yr hwn fydd ar wyneb yr holl ddaear; a phob pren yr hwn y mae ynddo ffrwyth pren yn hadu had, i fod yn fwyd i chwi.’

Y mae’r llyfiau a’r prenniau hyn yn gysgod o iachus air yr efengyl, ar ba un y dylai Crist, ei eglwys, a phechaduriaid o bob math ymborthi ac ymgysfuro; ac heb hwn nid oes dim bywyd i’r naill na’r llall. ‘ Y mae’n peri i’r gwellt dyfu i’r anifeiliaid, a llyfiau i wasanaeth dyn, fel y gallai gael ymborth ar y ddaear, a gwin, yr hwn a lawenycha galon dyn, ac olew i beri i’w wyneb ddisgleirio, a bara yr hwn a gynnal galon dyn.’

¶ ‘ A gwelodd Duw yr hyn oll a wnaethai, ac wele da iawn ydoedd.’

Y mae daioni pob rhyw bethau ynddynt trwy greadigaeth. Nid yw pethau yn dda am eu bod mewn bod yn unig, ond am i Dduw roi’r cyfryw fod iddynt; ac ni wnaeth Duw hwynt am ei fod yn gweled y gwnaent ryw ddaioni iddynt eu hunain, eithr fe’i gwnaeth yn y cyfryw fodd, ag y gwneleant y cyfryw ddaioni ag yr oedd efe wedi rhag-arfaethu wnaent. ‘ Felly yr hwyr a fu, a’r boreu a fu, y chweched dydd.’

PENNOD II.

A DUW a fendigodd y feithfed dydd, ac a'i sancteiddiodd ef; o blegid ynddo y gorphwysasai oddiwrth ei holl waith, yr hwn a greasai Duw i'w wneuthur.'

Yr oedd y feithfed dydd yn arwyddo dau beth :

1. Iesu Grist, yr hwn yw gorphwysdra cyfiawnder Duw, yn gystal a gorphwysdra dyn pechadurus.

2. Yr oedd hefyd yn gysgod o'r orphwysdra honno a gaiff y saint pan gyflawn orphenner chwe' diwrnod y byd hwn.

Am y cyntaf, y mae'r Apostol yn gwneuthur y sabbath yn gysgod o Iesu Grist, cysgod daionus bethau i ddyfod, eithr y corph neu'r fylwedd yw Crist; a thyma pa ham y dywedir mor fynych ei fod yn orphwysdra i'r Cenhedloedd, gorphwysdra ogo-neddus, a'i fod yn addaw gorphwysdra i'r rhai a fwrient eu llwyth arno ef.

Y mae'r Apostol yn cadarnhau'r ail beth yn y bedwaredd ben-nod at yr Hebreaid, ' Y mae gorphwysfa etto yn ol (neu gadw sabbath) i bobl Dduw.' Yr hwn sabbath, yn ol fy meddwl i, fydd y feithfed mil blyneddau, yr hwn fydd i ddechreu'r funud y cyflawn safon'r byd y chwe' mil blyneddau cyntaf: canys fel ag y bu Daw chwe' diwrnod yng weithredoedd y creadigaeth, ac y gorphwysodd y feithfed dydd; felly mewn chwe' mil o flynyddau fe berffeithia ei weithredoedd a'i ragluniaethau mewn perthynas i'r byd hwn. Ac hefyd, fe orphen holl lasur a blinder ei sanct, ynghyd â llwyth yr anifeiliaid, a melldith y ddaear, ac fe ddwg bob peth i orphwysfa dros fil o flynyddau. Y mae mil o flynyddoedd gyd a'r Arglwydd megis un dydd; o herwydd pa ham, y mae'r amser bendigedig dymunol hwn yn cael hefyd ei alw yn—' ddydd—dydd mawr—dydd mawr ac ofnadwy yr Ar-glwydd,'—yr hwn a derfyna yn nhragywyddol farnedigaeth y byd. Fe ofododd Duw'r dydd hwn allan trwy lawer o gysgodau eraill, megis y sabbath o wythnosau, y sabbath o flynyddau, a'r Jubili fawr, yr hon oedd i fod y flwyddyn gyntaf ar ol y nawfed flwyddyn a deugain. Am y rhai'n oll cewch ychwaneg, yn eu lle, os caniatta Duw.

¶ ' Dyma genhedlaethau'r nefoedd a'r ddaear, pan grewyd hwynt, yn y dydd y gwnaeth yr Arglwydd ddaear a nefoedd.'

Fe debygid fod Moses, wrth y geiriau hyn, ' yn y dydd,' yn meddwl pennodi arnynt yn eu cyflwr a'u 'stad gyntaf, cyn bod pechod na melldith yn y byd; canys yn y dydd y crewyd hwynt, yr oedd mwy o ogoniant a harddwch ynddynt nag a ellir weled yn awr: y mae'r nefoedd o achos pechod fel wedi ei throï yn

yn bres, a'r gwlaw yn llwch a lludw, mewn cydmariaeth i'r hyn ag oedd pan ddaeth oddi rhwng byfedd Duw. Y mae mell-dith ar y ddaear er hynny hyd yn awr; i.e. y mae'r holl greadigaeth, trwy bechod, wedi ei darostwng i oferedd, yn ocheneidio yn llwythog dan y baich a ddygodd pechod arni.

'A phob planhigyn y maes cyn ei fod yn y ddaear, a phob llysiuyn y maes cyn tarddu allan.'

Fel hyn yr oedd yn y greadigaeth gyntaf; ni ddaeth gan hynny na llysiâu na choed wrth gwrs natur, ond trwy greadigaeth Duw. Ac felly y mae'n gymmwys yn y greadigaeth newydd; nid yw dynion yn tyfu i fynu yn faint wrth natur; nae ydynt, hyd yn oed yn eglwys Dduw, ond y maent yn gyntaf yn cael eu creu yng Nghrist Iesu, a'u gwneuthur yn gymmwys i fod yn gyfrannogion o'r fendith, a chwedi'n eu plannu yn eglwys Dduw; eu plannu, meddaf, fel planhigion wedi eu parottoi o'r blaen. Yn wir fe all rhagrithwyr a phroffeswyr ffurfiol dyfu yn yr eglwys trwy rinwedd eu ffurfiau a'u gwafanaeth allanol, fel drain ac ysgall yn tyfu o'r ddaear, trwy rinwedd ei hireidd-dra a'i ffrwythlonrwydd hi; ond ffrwythau'r felldith yw y rhai'n, a'u diwedd yw eu llosgi yn tân: 'Pob planhigyn (medd Crist) a'r ni's plannodd fy Nhad nefol, a ddiwreiddir.'

'O blegid ni pharasai'r Arglwydd Dduw wlawio ar y ddaear.' Dyma un rheswm pa ham na thyfasant i fynu ar y cyntaf wrth natur; rhaid oedd eu creu yn gyntaf, wedi hynny eu plannu, a chwedi hynny peri iddynt dyfu: felly y rheswm pa ham nad yw dynion yn tyfu i fynu wrth natur yn yr eglwys yw, am nad yw'r Arglwydd yn peri iddi wlawio arnynt; y maent yn aros yn wastad, ac yn gweithredu yn ol helynt y byd hwn; ond y mae eife yn eu plannu yn ei dŷ trwy nerthol weithrediad ei air a'i Ysryd, trwy'r hyn y creuir hwynt yn faint, a chwedi'n y maent yn 'cynhyddu mewn grâs, ac yng wybodaeth ein Harglwydd a'n Iachawdwr Iesu Grist.'

'Ac nid ydoedd dyn i lasurio'r ddaear.' Fe debygid, wrth hyn, fod rhyw fath o angenrheidrwydd i Dduw i wneuthur dyn, i.e. lliaws o ddynion, yn amgen, buasai yr hyn a wnaethai o'r blaen yn ofer; hynny yw, fe fuasai ei ddiben yn gwneuthur creadur mor ogoneddus a'r byd hwn, yr hyn oedd i ddangos allan ei ogoniant trwyddo, yn myned yn ofer ac yn ddi-effaith; canys er ei fod yn ogoneddus fel ag y daeth allan o law Duw, etto ni allasai gynnal ei hunan, eithr buasai yn troi yn anialwch, heb ddynion i edrych ar ei ol a'i lasurio.

Dyma fel y mae gyd â'r byd o ddynion; oni buasai fod ail Adda i'w haredig a'u hau, ni ddeuent byth yn faint, hyd yn oed yr etholedigion eu hunain, o herwydd fod y moddion wedi eu trefnu yn gyystal a'r diben.

Ni a allwn weled wrth hyn hefyd ymha gyflwr truenus y mae y bobl hynny ynddo, fydd heb weinidogion gair yr efengyl: 'Fy mhobl a ddifethir o eisiau gwybodaeth.' A thrachefn, 'Lle na byddo gweledigaeth, methu a wna'r bobl; gweddiwch gan hynny ar Arglwydd y cynhauaf, am anfon allan ei arddwyr i aredig, a'i weithwyr i'w gynhauaf.'

¶ 'Ond tARTH a esgynodd o'r ddaear, ac a ddyfrhaodd holl wyneb y ddaear.'

Er nad oedd etto un llafurwr na gwlaw, yr oedd tARTH yn esgyn o'r ddaear; felly lle nad yw gair yr efengyl, etto y mae digonedd o oleuni i ddyfgu dynion i ymddwyn yn weddus mewn cymdeithas wladol a naturiol. Ond nid yw ond tARTH, ni all dynion dyfu yn efangylaidd trwy hwn; o herwydd pa ham, megis yn yr adnod nesaf, yr oedd angenrheidrwydd i wneuthur dyn.

Drachefn, mi feddyliais weithiau y gallai hwn ddal allan y maeth ysprydol oedd dynion yn ei gael trwy athrawiaeth ffydd, cyn i'r efengyl gael ei gosod allan trwy Moses, y Prophwydi, neu Iesu Grist, &c. canys cyn y rhai'n, nid oedd yr ymborth ag oedd yr eglwys yn ei gael ond teneu a byrr; i.e. mor fyrred ag yw maeth tARTH at gafodydd tymherus cyflawn o wlaw; i ba wa y mae'r gyfraith a'r efengyl yn cael eu cyffelybu.

A thrachefn, meddyliais rai prydiau, y gall y tARTH hwn gyf-godi diarhebion rhagorol ac ymadroddion sanctaidd y dynion da gynt cyn bod gair ysgrifenedig; canys ni ellir ammeu, nad oedd y duwiol yn cynnwys mewn diarhebion ac ymadroddion athrawiaeth iachawdwriaeth ar ol llaw, yn gystal a buchedd dda yma; y mae gennym amnaid o hyn yn Genesis, eithr yn helaethach ym mendigedig lyfr Job; yr hwn lyfr, yn fy marn i, fydd gafgliad sanctaidd o ddiaarbheion ac ymadroddion y duwionion gynt, wedi eu gosod allan trwy brofedigaeth y gwr da hwnnw. Ond pa beth bynnag oedd y tARTH hwnnw yn ei arwyddo, (ym marn eraill) ficer yw fod angenrhaid presennol wrtho, ne's gwnelid dyn i lasurio'r ddaear, a ffrwythau'r ddaear i gael eu dyfrhau â chof-trelau'r nefoedd; yr hyn, mor belled ag yr wyf fi yn gweled hyd yma, fydd yn gosod allan yn dra chymmws rai o'r holl bethau hyn ger ein bronnau.

¶ 'A'r Arglwydd Dduw a luniafai y dyn o bridd y ddaear.'

Ynghreadigaeth dyn, se ddechreuodd Duw ar ei du oddi allan; eithr yng waith yr adenedigaeth, y mae'n dechreu oddi fewn ar y galon. Efe a'i gwnaeth (hynny yw, ei gorph) o bridd y ddaear, ond y mae'r dyn yn parhau'n delpyn di-fywyd hyd ne's gwnelo'r Arglwydd ail weithred. 'Ac a anadlasai yn ei ffoenau ef anadl einioes, a'r dyn a aeth yn enaid byw.' Y mae'r dyn yn awr yn fyw, y mae'n gweithredu: felly y mae yn nheyrnas Crist; ni all un dyn fod yn enaid byw yn y deyrnas honno trwy ei

ei greadigaeth gyntaf, y mae'n rhaid anadlu bywyd iddo, bywyd ac yspryd oddiwrth Iesu Grist.

Yn awr, gan hynny, y mae Adda yn gyfgod, ond etto cyfgod daearol o bethau uwch a nefol. 'Ac megis y dygasom ddelw y daearol, ni a ddygwn hefyd ddelw y nefol.'

¶ 'Hefyd yr Arglwydd Dduw a blannodd ardd yn Eden o du'r dwyrain, ac a ofododd yno y dyn a luniasai efe.'

'Yr Arglwydd Dduw a blannodd ardd.' Y mae'r Yspryd Glân fel hyn yn llefaru eglurach eglurach; y mae'n awr yn gosod yr eglwys allan trwy gyffelybiaeth gardd, yr hon a gymmerwyd o'r maes mawr agored, a chwedi ei chau. 'Gardd gauedig yw fy chwaer, a'm diweddi; (gardd wedi cau o'i hamgylch) ffynnon gloedig, ffynnon feliedig yw;' ac yno y dododd efe y dyn a luniasai; cyfgod rhagorol o bresennoldeb Crist gyd â'i eglwys.

¶ 'A gwnaeth yr Arglwydd Dduw i bob pren dymunol i'r golwg, &c. dyfû allan o'r ddaear.'

Y mae'r coed hyn a'u dymunoldeb, yn dangos i ni brydferthwch y gwir dduwiol, 'y rhai a brydferthodd yr Arglwydd ag iechydwrïaeth.' A thyma pa ham y dywedir fod gogoniant Libanus, godidowgrwydd Carmel a Saron, yn cael eu rhoi i'r eglwys; hynny yw, ei bod wedi cael ei haddurno â doniau a grafusau yn fwy nag y gall cyfgodau a darluniau ei gosod allan.

'Ac i bren y bywyd ynghanol yr ardd, ac i bren gwybodaeth da a drwg, dyfu allan o'r ddaear.'

Yr oedd y pren y bywyd hwn yn gyfgod arall o Iesu Grist, fel bara a meddyginiaeth yr eglwys, yr hwn fydd yn sefyll ynghanol Paradwys Dduw.

Yr oedd pren gwybodaeth da a drwg yn gyfgod o'r gyfraith, neu'r cyfammod gweithredoedd, fel ag yr eglur ddengys canlyniad yr hanes; canys pe ni buasai Adda yn bwytta o hono, buasai yn mwynhau ei wynfydedigrwydd cyntaf yn dragywydd. Fel y dywed Moses, 'A chyfiawnder fydd i ni, os ymgadwn i wneuthur y gorchymynion hyn oll o flaen yr Arglwydd ein Duw, fel y gorchymynodd efe i ni.' Ond fe ddarfu Adda a ninnau gyffwrdd, hynny yw, torri canghennau a bwytta ffrwyth y pren hwn; o herwydd pa ham, ni chyfiawnheir, yn awr nac yn dragywydd, un dyn trwy'r ddeddf ger bron Duw.

¶ 'Ac afon a aeth allan o Eden i ddyfrhau'r ardd, ac oddi yno hi a ranwyd, ac a aeth yn bedwar pen.'

Yr oedd yr afon hon tra yr arhosodd yn Eden, yn yr ardd, yn afon Duw, hynny yw, gwasanaethgar i goed a ffrwyth yr ardd; ac yn hyn yr oedd yn gyfgod o'r gweinidogion defnyddiol hynny ag fydd yn dyfrhau planhigion yr Arglwydd: ond deliwech fulw, pan ddaeth allan o derfynau'r ardd, fe'i rhanwyd yn bedwar pen; oddi yno fe'i traws-ffurfiwyd, neu fe'i trowd yn beth arall,

ac fe a'i rhanwyd yn bedwar pen, cysgod o bedair ymerodraeth fawr y byd; Babilon oedd y cyntaf o ran bod, yr olaf mewn ystyr efangylaidd ddirgelan. Y bedwaredd oedd Euphrates, yr hon oedd wynebpryd hen deyrnas Babel gynt. Oddi yma, deliwch fulw, pa mor rhagorol a gwafanaethgar bynnag fyddo dynion tra arolont yng ardd Eden, yr eglwys; etto, pan elont allan oddi yno, y maent yn drygionus-geisio pethau mawrion y byd; un am amgylchu holl wlad Hafila, lle mae'r aur; arall am amgylchu'r peth hyn, y trydydd y peth accw, a'r pedwarydd beth arall, fel y gwelwch y gwnaeth y pedwar pen hwn. Deliwch fulw drachefn, tra yr arhofo dynion yn eglwys Dduw, nad ydynt yn ymgais ar ol ymerodraethau'r byd hwn; ond pan ymadawont oddi yno, y maent yn ceisio ac yn ymdrechu bod yn bennau, fel yr angenfil melltigedig hwnnw y Pab, wedi ymadaw â gardd Duw, a ddaeth mewn ystyr yn dywyfog yr holl ddaear, o ba un yr oedd Tyrus, a goffeir gan Ezeziel, yn gyfgod bywiog, 'Ti a fuost yn Eden, gardd Duw; pob maen gwerthfawr (hynny yw, athrawiaeth) a'th orchuddiai, y fardius, tophas, adamant, &c. hyd oni chaed ynot anwiredd; hyd ne's gadewaist y sefyllfa a'r lle a ordeiniodd Duw; am hynny y'th halogaf allan o fynydd Duw, ie, er dy fod fel cerub yn gorchuddio.' Gwelwch hefyd Cain, yr hwn, tra parhaodd yn yr eglwys, oedd yn aberthwr diwyd, mor ddiwyd a'i frawd Abel; ond pan roddes heibio ofni yr Arglwydd, ac y gwaedlyd lofruddiodd ei frawd sanctaidd, y mae'n ceisio bod yn ben, neu'n frenin, ac yn adeiladu dinas i gynnal ei enw a'i hiliogaeth yn dragywydd.

'A'r Arglwydd Dduw a gymmerodd y dyn, ac a'i gosododd yng ardd Eden, i'w llafurio ac i'w chadw hi.'

Yr oedd Adda yn hyn hefyd yn gyfgod o'n Harglwydd Iesu Grist, fel bugail ac arch-esgob ei eglwys: 'Myfi yr Arglwydd (medd Crist) a'i ceidw; ar bob moment y dyfrhaf hi.'

'A'r Arglwydd Dduw a gymmerodd y dyn.' Nid yw neb yn cymmeryd yr anrhydedd hwn iddo ei hun, ond yr hwn a alwyd gan Dduw, megis Aaron. Bendigedig hefyd yw'r hwn a ddichon ddywedyd, gyd â'r prophwyd Amos, 'Yr Arglwydd a'm cymmerodd oddiar ol y praid, a'r Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Dos a phrophwyda i'm pobl Israel.'

'I'w llafurio ac i'w chadw hi.' Nid yw'r hwn nad yw'n cael ei lasurio, neu ei drin, yn cael ei gadw: barn druenus yw honno, 'A fyddo marw, bydded farw;' bydded yr afachus heb ei drin, bydded farw o'r afiechyd hwnnw. Wrth lasurio, gan hynny, yr wyf yn meddwl trin, teilio, cloddio, a'r cyffelyb, yr hyn a orchymynir i'r gwinllanydd ei wneuthur; heb hyn fe red danadl a mieri dros y cwbl, ac ni bydd gymmwys i ddim ond i felldith a'i losgi.

¶ 'A'r Arglwydd Dduw a orchymynodd i'r dyn, gan ddywedyd, O bob pren o'r ardd gan fwytta y gelli fwytta.'

Gair Duw fy'n rhoi nerth a rhyddid i ni i fwytta, i yfed, ac i wneuthur ein gweithredoedd eraill, ac heb y gair ni allwn ni wneud dim. Y gorchymmyn roes gennad i Adda. 'Y mae pob peth a greodd Duw yn dda, ac nid oes dim i'w wrthod, os cymmerir ef trwy dalu diolch; canys y mae wedi ei sancteiddio gan air Duw (trwy orchymmyn y gair, a thrwy ei dderbyn yn ol terfynau'r gair) a gweddi.'

¶ 'Ond o bren gwybodaeth da a drwg, na fwytta o hono.' Mi a ddywedais eisoes, bod rhaid i ni ochelyd yr hyn ag y mae gair Duw yn ei wahardd.

Yr oedd y pren gwybodaeth hwn, fel y crybwyllais yn barod, yn gyfgod o'r cyfammod gweithredoedd; pe buasai Adda heb gyffwrdd ag ef, (ond trwy gyffwrdd ag ef, fe dorrodd y cyfammod hwnnw) fe fuasai byw byth; ond gan iddo gyffwrdd ag ef, fe fu farw.

Yr oedd dodiad Adda yn yr ardd, tan yr ammodau a'r bygythion o'r cospedigaethau hyn, yn gyfgod o ddarostyngiad Crist; yr hwn, ar ei ddyfodiad i'r byd, a wnaethpwyd dan y ddeddf, dan ei gorchymmyn a'i chospedigaeth, fel dynion eraill, ond heb bechod.

'O blegid yn y dydd y bwyttai di o hono, gan farw y byddi farw.'

'O blegid yn y dydd.' Ni bu Adda fyw yn hwy i Dduw nag yr ymgadwodd rhag bwytta'r ffrwyth gwaharddedig: fe fu farw yr un diwrnod hwnnw; yn gyntaf, marwolaeth ysprydol yn ei enaid; ac yn ail, fe wnaed ei gorph hefyd yn ddarostyngedig i farwolaeth a phob clefydau: y ddau beth mawr hyn mewn amser a'i dygodd i'r llwch neu'r pridd drachefn.

'Hefyd yr Arglwydd Dduw a ddywedodd, Nid da bod y dyn ei hunan; gwnaf iddo ymgeledd cymmwys iddo.'

Fe debygid, wrth y geiriau hyn, fod cyflwr Adda y cyfryw, yn ei ddiniweidrwydd, ag oedd mewn diffyg o gymmorth; o herwydd pa ham eglur yw, fod y cyflwr hwnnw yn fyrr o'r hyn a gawn trwy adgyfodiad oddiwrth y melfw; i.e. yn gymmaint a bod arno eisiau ymgeledd daearol, eglur yw nad oedd ei gyflwr yn nefol. 'Y dyn cyntaf o'r ddaear yn ddaearol, yr ail ddyn yr Arglwydd o'r nef.' Nid oedd Adda yn ei gyflwr cyntaf yn ysprydol: 'Eithr nid cyntaf yr ysprydol, ond yr anianol; ac wedi hynny yr ysprydol.' O herwydd pa ham, y mae y rhai a feddyliant fod cyrraedd cyflwr Adda yn ei ddiniweidrwydd yn ddigonol, yn meddwl mai digon yw bod yn wir naturiol; yn meddwl eu bod o'r goreu heb gael eu gwneuthur yn ysprydol; i.e. gadewch i mi 'chwanegu, y maent yn meddwl bod yn ddio-

gel trwy gyfammod gweithredoedd; y maent yn meddwl eu bod yn happus heb ymberthynu mewn cyfammod gras; y maent yn meddwl eu bod yn gwybod digon, er eu bod yn anwybodus o Gyfryngwr, ac yn cyfrif na raid iddynt wrth eiriolaeth Crist.

Yr oedd Adda yn sefyll trwy gyfammod gweithredoedd:—paradwys ddaearol oedd teyrnas Adda; rhagoriaeth Adda oedd, nad oedd raid iddo wrth Iachawdwr; ac yr oedd gwybodaeth Adda yn ddi-wybodaeth o Iesu Grist. Yr oedd eisiau cyffuron daearol ar Adda yn ei ogoniant mwyaf, canys nid oedd ef yn ei ddiniweidrwydd, ond dyn gwir anianol.

¶ ‘A'r Arglwydd Dduw a luhiodd o'r ddaear holl fwytffilod y maes, a holl ehediaid y nesoedd.’

Y mae hyn yn profi ymhellach yr hyn a ddywedais ar y cyntaf, fef, fod yr aflun-dalp cyntaf yn cynnwys yr hyn oll a wnaed ar y ddaear.

‘Ac a'u dygodd at Adda, i weled pa enw a roddai efe iddynt hwy: a pha fodd bynnag yr enwodd y dyn (Adda) bob peth byw, hynny fu ei enw ef.’

Yr oedd Adda yn hyn yn gyfsgod o frenhinol a gogoneddus awdurdod yr Arglwydd Crist ar bob cnawd: ‘Megis y rhoddaist iddo awdurdod ar bob cnawd, fel am y cwbl a roddai iddo, y rhoddai efe iddynt fywyd tragywyddol.’

‘Ac a'u dygodd at Adda, i weled pa enw a roddai efe iddynt hwy.’

Felly mae Crist yn enwi'r byd; y mae'n galw y neb a fynno yn faint, a'r neb a fynno y mae'n eu galw y byd, yr annuwiol, feirf, gwiberod, a'r cyffelyb. ‘Drostynt hwy yr wyf fi yn gweddio; nid dros y byd yr wyf fi yn gweddio.’

‘A pha fodd bynnag yr enwodd y dyn bob peth byw, hynny fu ei enw ef.’ Felly fel ag y mae Crist yn rhoi barn, hynny fydd eu barn hwy.

¶ ‘Ac Adda a enwodd enwau ar yr holl anifeiliaid, ac ar ehediaid y nesoedd, ac ar holl fwytffilod y maes.’ Felly mae Crist yn barnu angylion, diaffaid, a dynion.

‘Ond ni chafodd efe i Adda ymgeledd cymmwys iddo.’ Ni allasai holl ogoniant y byd hwn gyflawni gwynfydedigrwydd Adda heb iddo gael gwraig, yr oedd etto ddiffyg ynddo; felly ni allasai holl ogoniant y nesoedd, ac ystyried Crist fel Cyfryngwr, heb ei eglwys, ei wneud yn gyflawn i fynu; yr eglwys, meddaf, ‘yr hon yw ei gorph ef, ei gyflawnder ef, yr hwn fydd yn gyflawni oll yn oll.’

¶ ‘A'r Arglwydd Dduw a wnaeth i drwm-gwsg fyrthio ar Adda, ac efe a gyfsgodd; ac efe a gymmerodd un o'i asennau ef, ac a gauodd gig yn ei lle hi. A'r Arglwydd Dduw a wnaeth yr asen a gymmerasai efe o'r dyn, yn wraig, ac a'i dug at y dyn.’

Ni

Ni a gawn yn y geiriau hyn ymgeledd wedi ei darparu i Adda, ac hefyd y lle y daeth allan. Yr ymgeledd oedd gwraig; hi a ddaeth o'i ystlys, fe'i cymmerwyd oddi yno tra oedd Adda yn cyfgu; cysgod bendigedig o bellach dirgelwch. Yr oedd gwraig Adda yn gyfgod o eglwys Crist, canys fe'i cymmerwyd o'i ystlys ef; mae'n arwyddo ein bod yn gnawd o gnawd Crist, ac aigwrn o afgwrn Crist: ac am ei chymmeryd o Adda tra yr oedd yn cyfgu, y mae'n arwyddo fod yr eglwys yn eiddo Crist, trwy rinwedd ei farwolaeth a'i waed: 'I fugeilio eglwys Dduw, yr hon a bwrcafodd efe â'i briod-waed.'

'Ac a'i dug at y dyn:' hynny yw, a Duw a'i dygodd hi at y dyn; yr hyn fy'n eglur ddangos, fel ag mai gwaith Duw yw yr eglwys, a phwrcas gwaed Crist, etto na's gall hi ddim dyfod at Grist, heb i Dduw ei dwyn hi. 'Ni ddichon neb ddyfod attaf fi, (medd Crist) oddieithr i'r Tad, yr hwn a'm hanfonodd, ei dynnu ef.'

¶ 'Ac Adda a ddywedodd, Hon weithian fydd asgwrn o'm hesgyrn i, a chnawd o'm cnawd i: hon a elwir gwraig, o blegid o wr y cymmerwyd hi.'

Y mae gwaith Adda fel hyn, yn addef ei wraig yn asgwrn o'i esgyrn, a chnawd o'i sylwedd ef, yn dangos i ni yr addef Crist ei eiddo. 'Am ba achos nid yw gywilyddus ganddo eu galw hwy yn frodyr, gan ddywedyd, Myfi a fynegaf dy enw i'm brodyr; ynghanol yr eglwys y'th folaf di.'

A deliwch fulw, 'Hon, (eb efe, ger bron y Duw hwnnw a'i dygodd hi atto ef) fydd asgwrn o'm hesgyrn i,' &c. Yr hyn fy'n dal allan, fod Crist yn ein harddel ni yn awr ar ddeheulaw'r Tad, ac na bydd cywilydd ganddo ein harddel yn nydd y farn.

¶ 'O herwydd hyn yr ymedy gwr â'i dad, ac â'i fam, ac y glŷn wrth ei wraig: a hwy a fyddant yn un cnawd.'

Dylai hyn gael ei iawn gyflawni gennym mewn 'stad briodas. Ond nid yw'r dirgelwch yn diweddu yma.

'O herwydd hyn yr ymedy gwr â'i dad.' Fe wnaeth Crist hyn pan ddaeth i'r byd i gadw pechaduriaid. 'Mi a ddaethum allan oddiwrth y Tad, ac a ddaethum i'r byd; drachefn yr wyf yn gadael y byd, ac yn myned at y Tad.'

'O herwydd hyn yr ymedy gwr â'i dad, ac â'i fam.' Fe ellir, mewn ystyr ddirgelaid, alw'r eglwys Iuddewig yn fam Crist, canys gwraig Duw yn wir ydoedd, ac o honi y daeth ei Fab Iesu Grist; er hynny fe ymadawodd Crist â'i fam, i gael ymlynu wrth ei ddyweddi genhedlig, yr hon yw ei unig wraig yn awr.

'Ac yr oeddynt ill dau yn noethion, Adda a'i wraig, ac nid oedd arnynt gywilydd.'

Dim pechod, dim cywilydd; safed dynion lle dododd Duw hwynt,

hwynt, ac ni bydd dim achos cywilydd, er eu bod, mewn golwg allanol, yn agored i'r diystyrwch mwyaf.

'Ac yr oeddynt ill dau yn noethion.' Ffrwythau pechod yw gwisgoedd; o herwydd pa ham, cofied y rhai sy'n ymfalchio ynddynt, eu bod yn cuddio un cywilydd ag un arall; ond gwifged y gwir ddawiol gyd â gwylder a sobrwydd, gan gosio'n wastadol, mai achos cyntaf cuddio ein noethni oedd pechod a chywilydd ein rhieni cyntaf.

P E N N O D III.

'**A**'R farph oedd gyfrwysach nâ holl fwyffilod y maes, y rhai a wnaethai yr Arglwydd Dduw; a hi a ddywedodd wrth y wraig, Ai dieu ddywedyd o Dduw, Ni chewch chwi fwytta o bob pren o'r ardd?'

Yn y geiriau hyn y mae gennym ddechreuad yr ymdrech ysprydol cyntaf a fu erioed rhwng y diafol a chnawd; ac fe dâl dal fulw-fel y dechreuodd, yr ymladdodd, ac y gorchfygodd y gelyn y byd!

1. Y mae'n temtio trwy foddion; nid yw'n ymddangos yn ei liw a'u lun ei hun, ond yn cymmeryd corph un o'r creaduriaid, corph y farph, ac felly'n dechreu'r frwydr: o herwydd pa ham, mewn oesoedd ar ôl llaw, fe leferir am dano dan enw'r creadur hynny y ddraig, yr hen farph, yr hon yw diafol, a satan; o herwydd, fel ag y mynn yr Yspryd Glân i ni ochelyd y diafol, felly'r moddion a'r offerynnau a ddefnyddir ganddo; canys am yr un ag y mae yn orchfygu trwy ei ymddangosiad ofnadwy ei hunan, y mae'n gorchfygu deng mil trwy'r moddion a'r offerynnau y mae'n eu defnyddio.

2. 'A'r farph oedd gyfrwysach.' Y mae'r diafol, yn ei ymgaïs am ein dinystr, yn defnyddio'r moddion cyrahwysaf. 'A'r farph oedd gyfrwysach;' o herwydd pa ham, yr oedd cyfrwysdra'r diafol yn fwy anamlwg. Pe defnyddiafai rai o'r creaduriaid ffola, buasai Adda yn dedwydd ymgilio, canys fe wyddai natur yr holl creaduriaid, ac fe roddes enwau cyfatebol iddynt; o herwydd pa ham, fe wyddai Adda am y farph mai cyfrwys oedd, am hynny y mae'r diafol yn ei defnyddio i rwydo'r creadur da hwn. Fel hyn y mae'r diafol yn ymddangos leiaf, ac felly fe ymaflodd y brofedigaeth yn gynt.

Yn awr, 'A'r farph oedd gyfrwysach.' Gyfrwysach. Dyma pa ham y gelwir y diafol, y farph â phennau iddi, (cyfrwysdra mawr;) y farph dorchog, (llawn gwrthddadleuon dyrus;) farph yn brathu, (am ei bod yn mynych glwyfo;) a'i ffyrdd yn cael eu galw dichellion, temtasiynau, hudoliaethau, cynllwynion, gallu,

gallu, a phyrth uffern, o herwydd eu mawr lwyddiant. Dyma'r un a ruthrodd ar ein rhieni cyntaf.

Eithr pa fodd y rhuthrodd arnynt?

Y mae'n ceisio gwneuthur iddynt gwestiyno gwirionedd gair Duw, yn cymmeryd gwraig Adda mewn llaw, gan daslu atti, tu ag at wanhychu'r testun, fod yn rhaid fod rhyw feddwl amgen yn y geiriau, 'Ai dieu ddywedyd o Dduw, Ni chewch chwi fwytta o bob pren o'r ardd?' Fe darawodd yr ymholiad hyn betrusder mawr ynthynt, nad ymddangosai'r gair yn wirionedd, os cydmarwch ef â'r bedwaredd adnod.

Dysgw'n oddi yma, mor belled ag yr ydym yn cadw at wirionedd y gair, fod y diafol gennym o hyd y ffon; canys oddi-eithr i ni roi lle i amheuaeth ynghylch gwirionedd a fymlrwydd y gair, ni all y diafol ennill tir arnom. Dyma pa ham y mae'r Apostol yn dywedyd, 'Y mae arnaf ofn, rhag mewn un modd yn y byd, megis y twyllodd y farph Efa trwy ei chyfrwyfdra, felly bod eich meddyliau chwi wedi eu llygru oddiwrth y fymlrwydd fydd yng Nghrist;' hynny yw, rhag i'n meddyliau gael eu tynnu ymaith oddiwrth fymlrwydd gair yr efengyl, trwy ryw resymmau dieflig twyllodrus; canys, deliwlch fulw, nid yw satan ar y cyntaf oll yn gwadu, eithr yn gosod cwestiwn ynghylch y gair, pa un a oedd i'w gymmeryd yn yr ystyr hynny, neu ryw ystyr amgen; ac felly yn gyntaf yn llygru'r meddwl ynghylch gwirionedd y gwir ystyriaeth o hono, wedi hynny y mae yn eu dwyn i'w wadu, 'Ai dieu ddywedyd o Dduw, Ni chewch chwi fwytta o bob pren o'r ardd?'

'A'r wraig a ddywedodd wrth y farph, O ffrwyth prennau'r ardd y cawn ni fwytta.'

'A'r wraig a ddywedodd.' Atti hi yn wir y dodwyd y cwestiwn, ond nid iddi hi fel yn bennaf y rhoddwyd y gorchymyn; 'A'r Arglwydd Dduw a orchymynodd i'r dyn,' &c. O herwydd pa ham, yr wyf yn cyfrif hyn yn fai mawr yn y wraig, yn fynediad o'i lle, fyned i ymasfyd â gelyn mor gadarn, pryd nad oedd hi y pennaf ag yr oedd y gorchymyn yn perthynu; i.e., pan oedd ei gwr, yr hwn oedd alluocchach na hi, gerllaw, i'r hwn y rhoed y gorchymyn yn bennaf. O herwydd y weithred hon, yn fy meddwl i, y gorchymynir i wragedd yn awr fod mewn distawrwydd, ac hefyd, dysgu gan eu gwyr; gorchymyn angenrheidiol ddigon i'r rhan annqeth egwan honno o ddynolryw. Er eu bod yn gweled mai trwyddynt hwy y daeth pechod i'r byd, etto mor anhawdd, i'r dydd hwn, perswadio rhai o honynt rhag ceisio, yn ddi-fail, ymasfyd â gelynyon cedyrn ynghylch materion mawr a phwysig perthynol i dragwyddoldeb!

Gwelwn oddi yma, mai y rhai analluoccaf y tery yn eu pennau gyntaf i ymddiffyn yr hyn a gollant trwy gywilydd.

'A'r

‘A'r wraig a ddywedodd wrth y farph, O ffrwyth prennau'r ardd y cawn ni fwytta.’

Dyma ragymadrodd ei hymddiffyniad, ond am yr hyn nad oedd ganddi un sylfaen iddo. Yn amser profedigaeth ein doethineb a'n dyledswydd yw cadw yn agos at y gair, ag fydd yn gwarafun ac yn gwahardd y pechod, ac nid ymresymmu â fatan pa mor belled mae'n breintiau allanol bydol yn myned, yn enwedig y breintiau hynny ag fydd yn cyd-ffinio â'r brofedigaeth, fel y gwnaeth Efa yma: ‘O ffrwyth prennau'r ardd y cawn ni fwytta,’ ond un; y mae hi trwy hyn yn myned y tu allan i'w rhyddid, ac yn gosod ei hunan ar ymyl y perygl. Fe allasai Crist ddywedyd wrth y temtiwr, pan y rhuthrodd arno, y gallasai efe erchi i'r cerrig fod yn fara, y gallasai fwrw ei hun i lawr oddiar binacl y deml, fel y gwnaeth ar ol llaw; ond buasai hynny yn rhoi lle i holiadau eraill, o herwydd pa ham, y mae'n dewis troi y cyfryw refymiaidau afreidiol di-sail ar y naill du, ac yn ei wrthwynebu â gair noeth Duw, y ffordd oreu i orchfygu y gelyn, ac i ymgadw yn y ffordd. Y mae myned y tu allan i ragorfreintiau, yn enwedig dan brofedigaeth diafol, yn synych, os nid yn wastad, yn beryglus ac yn embeidus iawn. O herwydd pa ham, yn y geiriau hyn, yn fy meddwl i, hi a lefarodd ormod o blaid y cnawd, ac a agorodd ffordd i'r hyn a ddaeth drachefn arni, ‘Ni gawn fwytta o bob pren ond un.’

‘Ond am ffrwyth y pren fydd ynghanol yr ardd, Duw a ddywedodd, Na fwyttewch o hono, ac na chyffyrddwch ag ef, rhag eich marw.’

Yn awr, eithr yn rhy ddiweddar, y mae'n cofiau yr hyn a ddylasai fod ei hunig arf a'i hymddiffyniad, sef gair noeth Duw; yr hyn a ddylasai, os oedd am ymresymmu â'r temtiwr, ddefnyddio yn gyntaf, a hynny yn unig, a pheidio a meddwl am ddim amgen. Fel hyn y gwnaeth yr Arglwydd ei hun: eithr, trwy edrych yn gyntaf ar y teilwng freintiau a roes Duw iddi, ac helaethu yn dra hoff arnynt ger bron y diafol, hi gollodd argraph y gorchymmyn oddiar ei chalon, ac nid oedd ganddi yn awr ond gwan dyb o hono; yr hyn pan ddeallodd fatan, efe a galonnogodd i gymmeryd ei fantais oreu; y mae'n 'chwanegu at yr amheuaeth a ffurfiodd o'r blaen naccad eglur noeth, ‘Ni byddwch feirw ddim.’

‘A'r farph a ddywedodd wrth y wraig, Ni byddwch feirw ddim.’

Y mae'n arferol i ddynion wrth ymgeccran â'r diafol, a goruweli-brisio eu breintiau allanol, pan demtir hwynt, i dorri gorchymmyn Duw, i.e., trwy ofod eu calonnau ar bethau oneft a chyfreithlon ynddynt en hunain, syrthio i brofedigaeth. Y mae gweled maes o dir, profi iau o ychen, a phriodi gwraig yn ddiu

ddieu yn bethau cyfreithlon, ond y mae profedigaeth diafol yn gorwedd wrth ystlysau y breintiau hyn; etto trwy garu'r pethau hyn, er cyfreithlon ynthynt eu hunain, fe galedodd y diafol y galon, ac felly o'r diwedd fe wnaeth ffordd i'w dwyn, ac a berffaith weithiodd ynthynt i noeth-wadu, fel cynt, gwirionedd iechydwrïaeth Duw. Fel hyn y digwyddodd i'n cyn-fam, o herwydd pa ham, er iddi yn y diwedd rydd wrthwynebu'r gair, etto o herwydd iddi o'r blaen ymresymmu cymmaint o blaid y cnawd, hi gollodd arfwyd ac arogl y gorchymmyn; ac heb ganddi ddim ond y rhith o hono wedi ei adael, nid oedd ganddi ddim i wrthwynebu celwydd mor noeth o eiddo'r diafol, eithr gwrandawodd ar ychwaneg o'i resymmau.

'Ni byddwch feirw ddim.' Na fyddwch yn sicr; y mae rhyw ystyr ysghafn i'r gair, ni raid i chwi ei ofni cymmaint.— Ac hefyd,

'Canys gwybod y mae Duw, mai yn y dydd y bwyttaoch o hono ef, yr agorir eich llygaid, ac y byddwch megis duwiau, yn gwybod da a drwg.'

Y mae'r geiriau hyn yn cynnwys dwy ragorffaint; un, 'yr agorid eu llygaid;' y llall, 'y byddent megis duwiau, yn gwybod da a drwg.' Yr oedd y cyntaf yn dra dymunol, ac ni fyrrhawyd o honi iddynt; yr ail, am wybod da a drwg, yr oedd yn llwyr waharddedig, am na's gallasent gyrraedd gwybod o'r hyn fy ddrwg, ond trwy droseddu neu trwy fwytta ffrwyth y pren gwaharddedig.

Deliwch sulw oddi yma, fod y diafol yn arfer, wrth demtio creaduriaid tlodion, dod i da a drwg ynghyd, fel trwy liw o dda, y tyunner y temtiedig i wneuthur yr hyn ag sy'n wir ddrwg. Fel hyn y gwnaeth â Saul, fe'i temtiodd i arbed y goreu o'r defaid a'r ychen, tan liw o aberthu i Dduw, ac felly fe dorrodd orchymmyn noeth; ond fe welodd yr Apostol fod hyn yn beryglus, ac a farnodd fod y cyfryw mewn cyflwr damnedig. Fel hyn y gwnaeth ag Adda, fe ddododd ddymunoldeb golwg a throfedd noeth o gyfraith Duw ynghyd, fel trwy hawddgarwch y naill, y gallai eu dwyn yn hawsach i wneuthur y llall. O Efa dlawd! a ydym ni'n rhyfeddu wrth dy ffolineb? Ysgatfydd na wnaethem cynddrwg wrth hanner dy brofedigaeth di.

'Byddwch megis duwiau.' Y mae'n amcanu yn y geiriau hyn genhedlu dymuniad ynddynt i fod yn fwy na'r Duw a'u gwnaeth; efe a wyddai fod hon yn ffordd debygol, canys trwy'r cyfryw foddion y syrthiodd ef ei hun: wedi ymchwyddo gan falchder, ni chadwasant eu dechreuad neu eu trigfa, hwy aethant yn gythreuliaid, ac fe'u taslwyd bendramwnwgl i uffern, 'lle cedwir hwynt mewn cadwynau tywyllwch i farn y dydd mawr.'

'Byddwch

‘Byddwch megis duwiau.’ Pan ddechreuo eneidiau wrando ar y temtiwr, y mae’r gwrandawriad yn gwneuthur, ac yn rhoi lle i gymmaint o dywyllwch meddwl a chaledwch calon, fel y gallant wrando ar un peth; megis gwrando Duw yn cael ei gyhuddo yn euog o ffolineb, ‘Ni byddwch feirw ddim;’ a gwrando arno yn cael ei wneuthur yn awdwr anwybodaeth, a’i fod yn chwennych, gan geisio tiwy orchymmyn, eu gwahardd rhag gwybod yr hyn a allent; ‘canys gwybod y mae Duw, mai yn y dydd y bwytaoch o hono, yr agorir eich llygaid,’ ac am hynny y mae’n eich gwahardd i gyffwrdd ag ef.

‘Byddwch megis duwiau.’ Dyma hefyd efgus o sancteiddrwydd, yr hyn a wyddai oedd ddymunol iddynt: ‘Byddwch megis duwiau,’ mor wybodus ac mor berffaith a Duw. O! y mae miloedd, hyd yn oed i’r dydd hwn, yn cael eu gorchfygu trwy’r cyfryw brofedigaethau! Fel hyn y mae’n rhwymo i fynu ei brofedigaethau yn y cyfryw ciriau a dychymmygion, fel ag y troant y ffordd y mynno. Ond deliwch fulw ar ei sancteiddrwydd, neu’r ffordd ag y mae ef yn gyfarwyddo i gael sancteiddrwydd; y mae, os nid yn gwbl wrthwyneb, etto heb ac ar naill du i’r gair; nid trwy wneuthur yr hyn ag y mae Duw yn ei orchymmyn, a chafau’r hyn y mae efe yn ei wahardd, ond trwy ddilyn hudoliaeth diafol, a’u meddyliau crwydredig eu hunain, fel y gwnaeth Efa yma.

‘A phan welodd y wraig mai da oedd ffrwyth y pren yn fwyd, ac mai teg mewn golwg ydoedd, a’i fod yn bren dymunol i beri deall, hi a gymmerth o’i ffrwyth ef,’ &c.

Y mae’r adnod hon yn gosod ger ein bron y defnydd a wnaeth Efa o resymmau’r farch, a’u cymmerwyd hwy mewn ystyriaeth, nid wrth air Duw, ond fel ag yr oedd ei chnawd a’i gwaed hi’n hoffi; ffordd dra pheryglus a dinystrïol i’r enaid, rhag yr hon y fiodd Paul fel rhag y diafol ei hun: ‘Yn y fan nid ymgynghorais â chig a gwaed.’ O herwydd pa ham, wrth fyfyrïo arnynt, hwy a’i dyrysfant hi fel â rhaff dair cainge. 1. Chwant y cnawd; hi a welodd mai da oedd ffrwyth y pren yn fwyd. 2. Chwant y llygaid; ac mai teg mewn golwg ydoedd. 3. Balchder y bywyd; a’i fod yn bren dymunol i beri deall. Wedi ei dal, meddaf, â’r tair rhwyd hyn o eiddo’r gwrthwynebwyr, y rhai nid ydynt o’r Tad, ond o’r byd, a’r diafol y tywyfsg o hono, hi fuan syrthiodd o’i flaen: ‘A phan welodd y wraig hyn, hi a gymmerth o’i ffrwyth ef, ac a fwytaodd.’

‘A phan welodd y wraig.’ Y mae’r gweled hyn, yn fy marn i, i’w ddeall am ei gwaith yn ystyried yr hyn a ofododd satan ger ei bron, a’i gwaith yn ystyried ac yn profi ei athrawiaeth; ond nid wrth y gair, yr hwn a ddylai fod yn faen-prawf o’r cwbl, ond wrth ac yn ol ei rheswm naturiol ei hun heb y gair. Yn awr y mae

y mae hyn yn gwneud iddi anghofio'r gorchymmyn hwnnw a a ofododd ychydig o'r blaen yn erbyn y temtiwr; y mae hyn hefyd yn gwneud iddi gyd-fynio â'r unig reſwm, fel annogaeth i drofeddu; yr hyn, am mai natur y pren ydoedd, a ofododd Duw o'u blaen fel rheswm pa ham na's cyffyrddent ag ef: pren gwybodaeth da a drwg ydoedd, o herwydd pa ham ni ddylasent gyffwrdd ag ef; yr oedd y cyfryw bren, ond cyffwrdd ag ef, i beri iddynt wybod da a drwg, o herwydd pa ham y mae'n cyffwrdd ag ef, ac hefyd yn bwyttu o hono. Gwelwch, gan hynny, pa eſgufodion teg a gymmer y diafol, a'r rhai fy tan rym profedigaeth, i drofeddu gorchymmyn Duw. Y rheswm ag y mae Duw yn ei roi er gwaharddiad, y mae'r diafol yn ei wneuthur yn reſwm o'u trofeddiad.

Y mae Duw yn gorchymyn hunan-ymwadiad, ond y mae'r byd yn gwneud hynny yn achlyffur i gadw ymaith oddiwrth wir ras Duw yn yr efengyl. Y mae Duw yn gorchymyn i ni fod yn ſobr, yn ddiwair, yn oftyngedig, yn gyfiawn, a'r cyffelyb; ond y mae'r diafol, a chalonnau cnawdol, yn gwneud hyd yn oed y pethau hynny yn achlyffur i gadw pechaduriaid ymaith oddiwrth air y iechedwriaeth. Neu, yn hytrach, cymmerwch y peth fel hyn; y mae Duw yn gwahardd drygioni, am ei fod yn hyfryd i'r cnawd, ac yn tynnu'r galon ymaith oddiwrth Dduw; eithr am hynny y mae dynion cnawdol yn caru drygioni a phechod, o herwydd pa ham y maent yn myned yn y blaen mewn pechod, ac yn dywedyd wrth Dduw, 'Cilia oddi wrthym, canys nid ydym yn ewyllysio gwybod dy ffyrdd.'

'Hi a fwyttaodd, ac a roddes i'w gwr hefyd gyd â hi, ac efe a fwyttaodd.'

Yr oedd amcan mawr y diafol, yn ei dyb ef, yn awr wedi ei gyflawni, canys y mae'r ddau ganddo yn y rhwyd, ſef y gwr a'r wraig, ac ynddynt hwy yr holl fyd ar ol llaw. Yn wir, amcan pennaf ſatan oedd taro ar y pen yn gyntaf, er iddo wneuthur defnydd o'r gwaannaf i drosglwyddo ei ddrygioni. Deliwch ſulw oddi yma drachefn, y dichon ſatan wrth demtio un, amcanu yn bennaf ddinyſtr arall; trwy demtio'r wraig, ſe ddichon amcanu dinyſtr y gwr; trwy temtio'r tad, ſe ddichon amcanu dinyſtr y plant; a thrwy demtio'r brenin, ſe ddichon amcanu dinyſtr y deiliaid, megis yn achos Dafydd: 'A ſatan a ſafodd i fynu yn erbyn Iſrael, ac a annogodd Ddafydd i gyfrif y bobl.' Ei ſeddwl oedd dinyſtrio deng mil a thrugain, a thyna pa ham y temtiodd Ddafydd i bechod.

'Ac a roddes i'w gwr hefyd gyd â hi, ac efe a fwyttaodd.' Anfynych, os byth, y terfyna pechod mewn un perſon, eithr y mae ſiampl ddrwg un yn annog ac yn hyfau arall; neu fel hyn, y mae gweled drwg mewn arall, yn mynych ddenu'r ſefyllwr

gerllaw. Edrychwr oedd Adda, nid oedd yn y weithred o ymddiddan â'r farch; nid Adda a dwyllwyd, hynny yw, trwy ymddiddan â'r diafol, ond y wraig: "Eithr y wraig wedi ei thwylo oedd yn y camwedd." Dylai hyn gynghori pawb i ofalu nad edrychont ar ddrwg yn cael ei wneuthur gan eraill, rhag eu denu hwytheu hefyd. Pan aeth Israel i Ganaan, fe orchymynodd Duw iddynt, na wnelent gymmaint a gofyn, "Pa fodd yr oedd y Cenhedloedd hynny yn gwasanaethu eu duwiau?" rhag, trwy hynny, i satan gael y fantais ar eu meddyliau, i'w tueddu i wneuthur y cyffelyb. Y mae gweithredoedd drwg yn gyflat a geiriau drwg yn yssu fel cancr. Dyma'r rheswm am y drwg arogl hynny a welwch yn canlyn bywyd a phroffes rhai dynion; fe'u llygrwyd, fel Adda, naill ai trwy eiriau neu siamplau drwg, hyd onid yw wyneb eu bywyd a'u proffes wedi eu hanfurfio, fel pe bai'r drythyll-haint neu'r cancr arnynt.

Fel hyn eich arweiniais trwy'r frwydr druenus a fu rhwng y wraig a'r farch; a dangosais hefyd fel y digwyddodd i'r farch fyned ymaith yn gongwerwr.

1. Fe roes y wraig le i amheuaeth ynghylch gwirionedd y gair oedd yn ei gwahardd i fwytta; canys anghrediniaeth oedd y pechod cyntaf a ddaeth i'r byd.

2. Hi fawrygodd ragorfreintiau'r cnawd o flaen y gorchymyn i hunan-ymwadiad; trwy ba foddion fe galedodd ei chalon, ac a aeth yn annheimpladwy o arswyd ac ofn geiriau Duw.

3. Hi gymmerth refymmau satan i'w hystyriaeth, hi a'u myfyriodd ac a'u profodd, nid wrth air Duw, eithr ei meddyl-fryd, neu'n hytrach ei dychymmyg rhag-dwylledig.

4. Yr oedd am foddhau chwantau'r cnawd, chwantau'r llygaid, a balchder y bywyd.

Yn awr, gosod allan ddrwg-ganlyniadau'r weithred bechadurus hon, ni all doethineb dyn marwol ei wneuthur; mewn un rhan, am na's gwyddom ond mewn rhan natur ddrwg ddinystriol pechod; ac mewn rhan, o herwydd fod llawer o'r drwg sy'n canlyn y weithred hon etto heb ei wneuthur gan rai heb eu geni. Er hynny fe ellid dywedyd digon i beri i'r nefoedd synnu, a gwneuthur iddynt frawychu'n ddirfawr.

1. Trwy'r weithred hon o-eiddo'r ddau hyn, fe ddaeth yr holl fyd yn euog o ddamnedigaeth a barn dragywyddol.

2. Trwy hyn y daeth yr holl ddallineb, di-dduwiaeth, anwybodaeth o Dduw, gelyniaeth a malais yn ei erbyn, balchder, cybydd-dod, godineb, eulun-addoliaeth, a'r anghymmodlonedd, a geir yn yr holl fyd; trwy hyn, meddaf, y daeth yr holl ryfel-oedd, tywallt gwaed, bradwriaeth, gormes, erledigaeth, ynghyd â phob math o drais a chrenlondeb a geir ymhlith meibion dynion.

3. Heblaw

3. Heblaw hyn, yr holl blaau, barnedigaethau, a drygau fy'n digwydd i ni yn y byd hwn, ynghyd â'r llosgfeydd tragywyddol hynny a lwngc i fynu fyrddiynau yn oes oesoedd. Fe ddaeth yr holl bethau hyn i'r byd; megis cyfran dynolryw, am y trofedd cyntaf hwnnw o eiddo ein rhieni cyntaf.

'A'u llygaid hwy ill dau a agorwyd, a hwy a wybuant eu bod yn noethion, ac a wniasant ddail y ffigys-bren, ac a wnaethant iddynt arffedogau.'

Yr agorid eu llygaid oedd un gangen o'r brofedigaeth, ac un o'r rhesyffmman a dycciodd gyd â'r wraig i ymadaw â gair Duw. Ond ychydig a feddyliondd y gwelai fel hyn, neu'r cyfryw bethau ag y gwneir iddi yn awr eu gweled: ni feddyliondd y gwelai ryw olwg felus hyfryd a allai goglais a diddanu ei meddyl-fryd twylledig; ond wele, y mae pechod a digofaint Duw yn ymddangos er cryndod i'w calonnau!

Ac fel hyn, hyd yn oed i'r dydd hwn, y mae'r diafol yn hudo'r byd. Y mae ei demtasiynau wedi eu goreuro â rhyw esgufon melus hardd; naill hwy gânt fod yn ddoethach, yn gyfoethocchach, yn barchedicchach, byw yn llawenach, ymborthi'n well, neu ryw beth, ac y cânt ei welëd, os bydd iddynt ond ufuddhau i'r diafol. Trwy'r pethau hyn, a'r cyffelyb, y mae'n hawdd ddenu ffyliaid i gyd-lynio; ond wele, pan agorir eu llygaid, yn lle gweled yr hyn a gelwyddog ddywedodd y diafol wrthynt, hwy welant eu hunain wedi eu cau oddi amgylch mewn pechod, wedi eu gwneud yn euog o drofedd gorchymmyn Duw, ac yn ddarostyngedig i ddigofaint Duw.

'A hwy a wybuant eu bod yn noethion.' Nid yn unig yn noethion o wisg allanol, eithr yn noeth o gyfiawnder; hwy gollasant eu diniweidrwydd, eu hunionder, a'u llen di-bechod, ac a wnaethant eu hunain yn greaduriaid halogedig yn eu calonnau ac yn eu cnawd: dyma wir noethni, y cyfryw noethni ag y gwnaeth Aaron Israel yn noeth ag ef, pan ofododd i fynu y llo aur iddynt i'w addoli; canys fe wnaeth Aaron hwynt yn noeth i'w cywilydd, noeth ger bron cyfiawnder y gyfraith.

'A hwy a wybuant eu bod yn noethion.' A hwy a wybuant hynny: beth, a oeddynt ddim yn gwybod hynny o'r blaen? Y mae'r testun yn dywedyd, 'Ac yr oeddynt ill dau yn noethion, ac nid oedd arnynt gywilydd.' O! nid oeddynt yn noeth ger bron Duw! nid oeddynt yn sefyll heb gyfiawnder neu uniondeb o'i flaen ef, ac am hynny nid oedd arnynt gywilydd; ond yn awr hwy wybuant eu bod yn noethion o ran hynny.

'Ac a wniasant ddail y ffigys-bren, ac a wnaethant iddynt arffedogau.' Cyffelybiaeth o dueddiad dynion wedi eu deffroi, y rhai nid ydynt er hynny ond mewn cyflwr natur; nid ydynt yn meddwl dim am Grist, na thrugaredd Duw ynddo ef er par-

dwn ychwaith; ond yn bryfio yn fuan at eu dail figys, at eu dychymmygion eu hunain, neu at gyfiawnder y gyfraith, ac yn edrych am feddyginiath oddiwrth foddion na ddarparodd Duw erioed mo honynt i feddyginiathu. Pan welodd Ephraim ei afiechyd, a phan welodd Juda ei glwyf, fe aeth Ephraim at yr Assyriaid, nid at Dduw, ac a anfonasant at frenin Jareb, nid at Grist; er hynny ni allant ei iachau ef, na gwellhau ei glwyf.

‘Ac a wnaethant iddynt arffedogau.’ Nid peisfau, fel y gwnaeth Duw ar ol llaw. Y mae dyn yn meddwl ei fod wedi ei wisgo yn ddigonol â chyfiawnder, os gall y noethni ag y mae efe yn ei weled ond cael ei guddio o'i olwg ei hunan, fel pe b'ai Dduw yn gweled hynny, a dim ond hynny yn unig, yr hyn ag y maent hwy yn ei weled wrth oleuni natur, ac am fod dail figys yn cuddio eu noethni o'u golwg hwy, y cuddia ef o olwg Duw. Ond och! ni ddichon un dyn, heb gymmorth arall, ddwyn ei holl noethni i'r golwg o flaen ei lygad ei hun; fe ddichon llawer fod yn guddiedig rhagddo ef, ac a ddichon bod yn noeth ac yn agored i un a fo'n sefyll gerllaw: felly mae gyd â'r dyn fy'n sefyll heb Grist o flaen Duw; ar y goreu nid ydynt yn gweled ond peth o'u noethni, sef eu beiau gwaethaf a mwyaf cywilyddus, ac am hynny y maent yn ceisio eu cuddio; a chwedi iddynt eu cuddio o'u golwg eu hunain, y maent yn meddwl eu bod wedi eu cuddio o olwg Duw. Fel hyn y gwnaeth Adda, fe welodd ei rannau mwyaf cywilyddus, ac am hynny fe'u cuddiodd; ‘hwy wnaethant iddynt arffedogau,’ neu bethau i ymwregysu â hwynt, ac nid i'w cuddio oll drofytnt â hwynt. Ni all un dyn, trwy ei holl waith ei hun, guddio ei holl noethni o olwg cyfiawnder Duw; ac etto y mae, eithr yn ofer, mor ddiwyd ag Adda yn ceisio ei wneuthur.

‘A hwy a wniasant ddail y figys-bren, ac a wnaethant iddynt arffedogau.’ Dail figys-bren! arffedog dlawd, eithr y goreu a allent hwy eu cael. Ond a oedd yn noddfa ddigonol yn erbyn drain neu ysgall? Neu, a oedd ddim yn bosibl i'r dail figys-bren hynny, ymhen amfer, bydru a throi yn dom? Fel hyn y bydd gyd â holl gyfiawnder dyn yr hwn sydd o'r ddeddf. Fe'i gwelodd Paul ef felly, ac am hynny y mae'n ‘ei gyfrif yn dom ac yn golled, fel yr ynnillai Grist, ac y caed ynddo.’

‘A hwy a glywsant lais yr Arglwydd Dduw yn rhodio yn yr ardd, gyd ag awel y dydd, ac ymguddiodd Adda a'i wraig o olwg yr Arglwydd Dduw, ymysg prennau'r ardd.’

‘A hwy a glywsant lais yr Arglwydd Dduw.’ Nid oedd y llais i'w ddeall fel pe buasai effaith gair, fel pan f'om yn llefaru, y mae'r fwn yn parhau gyd â llais dros ryw amfer; ond wrth y llais yma y mae i ni ddeall yr Arglwydd Crist ei hunan, o herwydd pa ham, fe ddywedir fod y llais hwn yn rhodio, ac nid yn
fwnio

fwnio yn unig: 'Hwy a glywsant lais yr Arglwydd Dduw yn rhodio.' Y mae Ioan yn galw y llais hwn y gair, y gair yr hwn oedd gyd â'r Tad cyn gwneuthur o hono'r byd, ac a glywyd yr amser hwn yn rhodio yng ardd Eden: o herwydd pa ham, y mae Ioan hefyd yn dywedyd, 'Y llais (y gair) hwn oedd yn y dechreuad;' hynny yw, yn yr ardd gyd ag Adda, ar ddechreuad ei droedigaeth, yn gystal ag ar ddechreuad y byd.

'A hwyl a glywsant lais yr Arglwydd Dduw yn rhodio yn yr ardd, gyd ag awel y dydd.' Yr efengyl o hyn yw, yn amser gras, canys wrth awel y dydd, y mae efe yn meddwl yma, yn amynedd, addfwynder, daioni, a thrugaredd yr efengyl; ac y mae'n cael ei ddodi fel yn wrthwyneb i wres, tân, a thost lymder y gyfraith.

'Ac ymguddiodd Adda a'i wraig.' Deliwch fulw oddi yma, na ddichon cyfiawnder dyn ei hun ddiogelu ei gydwybod rhag ofn a dychryn, pan f'o Duw yn nefau atto i farn. Pa ham yr ymguddiodd Adda, ond am, fel y dywedodd, ei fod yn noeth? Ond pa fodd yr ymddengys ei fod yn noeth, pan oedd o'r blaen wedi gwneud arffedog iddo ei hunan? O! fe ysodd ac fe losgodd agos-had Duw ei arffedog! Er y gallasai ei gadw rhag golwg aderyn, ni's gallasai ei gadw rhag llygad yr anllygredig Dduw.

Edryched y rhai hunan-gyfiawn, gan hynny, attynt eu hunain, canys pa fodd bynnag y maent yn bresennol yn boddio eu hunain â theilyngdod eu ffigys-ddail gogoneddus, etto pan ddel Duw i ymdrin â hwynt am eu pechod, hwyl gânt weled yn sicr eu bod yn noethion.

'Ac ymguddiodd Adda.' Ni all dyn, yn ei gyflwr natur, aros presennoldeb Duw, i.e. pe b'ai yn ddyn cyfiawn. Yr oedd Adda, er ei fod wedi ei addurno â dail ffigys-bren, yn ffoi.

Deliwch fulw drachefn, fod dyn hunan-gyfiawn, neu ddyn i'r ddeddf, yn edrych ar ras a thrugaredd fel ei clyn pennaf; mae hyn yn eglur oddiwrth ymddygiad y Phariseaid tu ag at Iesu Grist, y rhai, o herwydd eu bod wedi ymbriodi â gweithredoedd eu cyfiawnder eu hunain, hwyl gasauant, erlidiafant, condemniant, a chroeshoeliafant iachawdwr y byd. Fel yma yn y testun, er fod 'llais yr Arglwydd Dduw yn rhodio yn yr ardd, gyd ag awel y dydd,' yn amser gras a chariad, etto y mae Adda a'i ddail ffigys-bren yn ffoi rhagddo.

'Ac ymguddiodd Adda a'i wraig o olwg yr Arglwydd Dduw.' Nid yw'r geiriau olaf hyn yn cael eu llefaru i'n perfwadio ni y gall dynion ymguddio o olwg Duw, eithr i Adda geisio, ac y cais y rhai ydynt eiddo ef wrth natur, ei wneuthur, am nad ydynt yn gwir adnabod Duw. Y mae'r geiriau hyn, gan hynny, yn dangos i ni ymhellach, pa fath beth chwerw yw pechod i'r enaid; nid yw ond yn unig am ymguddio, weithiau

tan ddail ffigys-bren, weithiau ymysg prennau'r ardd. O pa fath gydwylbod ddychrynlyd, ffoedig, ofnus, ddrwg, yw cydwylbod bechadurus euog! yn enwedig pan ddeffroir hi ryw ychydig, y mae am yrru ei phen i bob twll, yn gyntaf i'r dychymmyg hwn, yn nesa i un arall; canys ni all nerth a daioni cyfiawnder dyn ei hun wrthsefyll neu atteg gofynion cyfiawnder Duw, a'i gyfraith sanctaidd.

'Ac ymguddiodd Adda a'i wraig o olwg yr Arglwydd Dduw, ymysg prennau'r ardd.' Os cymmerwch y prennau mewn ystyr yfrydol, fel y gellir rai prydiau, felly cymmerwch hwynt yma i arwyddocau, neu'n gyfgod o faint Duw, ac yna'r efengyl o hono yw,—Y bydd da gan ddynion cnawdol, pan wir ddeffroir ac yr ysgydwir hwynt allan o'u llynsyd ddail ffigys-gyfiawnder, gael rhyw noddfa ymhlith y rhai a gadwyd ac a gyfiawnhawyd yn rhad trwy ras, fel y rhei'ny yn efengyl Mathew: 'Rhoddwch i ni o'ch olew chwi, canys y mae ein lampau yn diffodi.' A thrachefn, y dyn heb y wisg briodas fel yr ymwasgodd i blith y gwahoddedigion, am ymguddio ymysg prennau'r ardd.

'A'r Arglwydd Dduw a alwodd ar Adda, ac a ddywedodd wrtho, Pa le yr wyt ti?'

Y mae Adda wedi bwytta'r firwyth gwaharddedig yn awr wedi newid ei sefyllfa, wedi myned o'r lle y gadawodd Duw ef; felly os yw Duw am gael gafael yn Adda, y mae'n rhaid iddo edrych am dano yn y lle y mae yn awr wedi ymguddio: ac felly yn wir y mae'n gwneuthur ag Adda, 'Pa le yr wyt ti?'

'A'r Arglwydd Dduw a alwodd, &c. Dyma ddechreuad dychweliad Adda, o'i gyflwr pechadurus, at Dduw drachefn. Ond deliwch fulw, nid yw'n dechreu ar waith Adda yn galw ar Dduw, ond Duw yn galw arno ef: 'A'r Arglwydd Dduw a alwodd ar Adda.' O herwydd pa ham, wrth y geiriau hyn y mae i ni ddeall dechreuad troedigaeth Adda. Ac yn wir, yr un ffordd yr aeth gras ynghyd â'r etholedigion, o'r pryd hwnnw i'r dydd hwn. Fel hyn y gwnaeth ag Abraham, Isaac, a Jacob; fe'u galwodd hwynt allan o wlad eu genedigaeth, gwlad eu cenedl. A thyma pa ham, yn enwedig yn y Testament Newydd, y mae'r saint yn cael eu galw yn alwedigion, galwedigion Duw, galwedigion Iesu Grift. A thyma pa ham, drachefn, y mae Paul yn gwneuthur galwedigaeth yr amlygiad cyntaf o etholedigaeth, ac y rhybuddir y saint i brofi eu hetholedigaeth trwy eu galwedigaeth; canys fel ag yr oedd Adda yn ei gyflwr colledig, truenus, andwyol, hyd ne's i Dduw ei alw allan o'r tyllau hynny yr oedd pechod wedi ei yrru iddynt; felly yr ydym ninnau yn gorwedd lle darfu i bechod a'r diafol ein doddi, hyd ne's galwer ni trwy air Duw i gymdeithas ei Fab Iesu Grift.

Yn

Yn y geiriau hyn, gan hynny, y mae gennym ddechreuad amfygiad galwedigaeth effeithiol, neu droedigaeth: 'A'r Arglwydd Dduw a alwodd;' ymha ryw alwad, deliwch sulw ar dri pheth.

1. I Dduw alw yn y cyfryw fodd ag y clywodd Adda ef: ac felly mae yn nychweliad faint y Testament Newydd; fel y dywed Paul, 'Os bu i chwi ei glywed ef, ac os dyfgyd chwi ynddo ef, megis y mae'r gwirionedd yn yr Iesu.' Dyna gan hynny un datguddiad o alwedigaeth effeithiol, fod pechadur yn cael ei wneuthur i'w glywed ef, i.e. ei glywed ef mewn modd gwahanol, yn neilltuoili allan y person, 'Adda, pa le yr wyt ti?' 'Saul, Saul, pa ham yr wyt yn fy erlid i?' 'Myfi a'th elwais wrth dy enw, fy eiddo i ydwyf.' Fel y dywedodd hefyd wrth Moses, 'Ti a gefaist ffafr yn fy ngolwg, ac mi a'th adwaen wrth dy enw.'

2. I Dduw alw yn y cyfryw fodd, ag yr ymaflodd pechod yn y gydwybod, ne's gorfod iddo gyfaddef ei gyflwr noeth cywilyddus.

3. I Dduw alw yn y cyfryw fodd, fel ag y gwnaeth iddo grynu tan, ac ofni barn Duw.

'A'r Arglwydd Dduw a alwodd ar Adda, ac a ddywedodd wrtho, Pa le yr wyt ti?' Yn wir, y mae'n rhaid i'r 'Pa le yr wyt ti?' gael ei rymmus yrru adref at bob dyn ar enaid yr hwn y mae Duw yn ei ddychweliad yn effeithiol; canys, hyd ne's caffo dyn ei ddeffroi, o ran y 'tad a'r cyflwr y mae ynddo, ni ddymuna, ac ni ddioddef, ei droi at Dduw; ond pan, mewn gwirionedd, y gwneir iddo weled pa gyflwr y dygodd pechod ef iddo, sef ei fod wedi ei ddodi tan arglwyddiaeth pechod, gormesol deyrnasiad diafol, nerth anghu, a mellldith Duw trwy ei gyfraith sanctaidd; dyna'r pryd y mae trugaredd yn ffeis.

'Pa le yr wyt ti?' Fe wyddai Duw lle'r oedd; ond yr oedd Adda ffol yn meddwl yn amgen: fe feddyliodd ymguddio o olwg yr Arglwydd, ond fe fynnod yr Arglwydd ef allan. Yn wir, y mae pechaduriaid twylledig yn meddwl y gallant guddio eu hunain a'u pechodau oddiwrth Dduw: 'Pa fodd y gwyr Duw, meddynt, a wel efe trwy'r cwmwl tew?' Ond fe gais y cyfryw wybod ei fod yn eu gweled; hwy gânt ei weled, naill i'w cerydd, neu eu damnedigaeth. 'Pe foddent hyd uffern, (medd Duw) fy llaw a'u tynnai hwynt oddiyno; a phe dringent i'r nesoedd, mi a'u disgynnwn hwynt oddiyno; a phe llechent ar ben Carmel, chwiliwn a chymmerwn hwynt oddiyno,' &c. 'A lecha neb mewn dirgel-fannau, fel na's gwelwyf hwynt, medd yr Arglwydd?' 'Onid wyf fi yn llenwi'r nesoedd a'r ddaear?'

'Ynteu a ddywedodd, Dy lais a glywais yn yr ardd, ac mi a ofnais, o blegid noeth oeddwn, ac a ymguddiais.'

Hyn oedd yr achos ynteu iddo ffoi, efe a glywodd lais Duw.

Y mae'r

Y mae'r gydwybod euog a drwg yn meddwl fod pob peth a'i cyferfydd yn gennadwri oddiwrth anghen a distryw; canys, fel y dywedwyd yn barod, 'llais yr Arglwydd Dduw a rodiodd yn yr ardd, gyd ag awel y dydd,' yn amfer gras a thrugaredd: eithr ni chafodd hyn un math o argraph ar Adda; yr oedd ei galon ef yn llawn o euogrwydd, o herwydd pa ham, ni allai aros presennoldeb Duw, 'Yr hwn a wna ddrygioni a gasa'r goleuni.' Ac hefyd, 'Wele'r drygionus yn ffoi heb neb yn ei erlid.' Fe feddyliodd Cain, fod pawb a'i cyfarfyddai yn ceisio ei waed a'i fywyd.

'Dy lais a glywais.' Fe lefarwyd rhyw beth gan lais Duw, a ysgydwodd galon y creadur tlawd hwn; rhyw beth am gyfiawnder a sancteiddrwydd, i.e. cyn iddynt fyned i gyd-ymddiddan canys, deliuch fulw, fe aeth Adda ymaith oddiwrth bren gwybodaeth da a drwg yn ddyn tan argyhoeddiad, yn gyntaf at ei ddail ffigysbren, ond ni wnaent ddim o'r tro, o herwydd pa ham y mae'n ceisio ymguddio ymysg prennau'r ardd. A deliuch fulw drachefn, i annigonoldeb dail y ffigys-bren gael ei amlygu gan y llais hwn o eiddo'r Arglwydd Dduw, yr hwn oedd y pryd hwn yn rhodio yn yr ardd, 'Dy lais a glywais yn yr ardd, ac mi a ofnais, o blegid noeth oeddwn, ac a ymguddiais.' Felly gan hynny, fe glywodd Adda gyntaf ac ail lais; fe redodd ymaith rhag y cyntaf, 'Dy lais a glywais, ac a ymguddiais.' Yr ail oedd hwn, lle maent yn ymddiddan â'u gilydd. Gan hynny, llais cyfiawnder, tost-lymder a dial Duw, oedd y cyntaf; fel hwnnw yn Ecclodus xix. wrth glywed pa un, yr ymasflodd dychryn, a bron anghen, mewn chwe' chan mil o ddynion.

'Dy lais a glywais yn yr ardd.' Gair oddi allan fy'n gwneuthur y tro. Tra fu Adda yn gwrando ar ei galon ei hunan, yr oedd yn meddwl fod dail ffigys-bren yn ddigon o feddyginiaeth; ond fe ddarfu i'r llais oedd yn rhodio yn yr ardd ei ysgwyd allan o bob cyfryw ddychymmygion. 'Dy lais a glywais yn yr ardd, ac mi a ofnais, o blegid noeth oeddwn, ac a ymguddiais.'

'A dywedodd Duw, Pwy a fynegodd i ti dy fod yn noeth, ai o'r pren y gorchymynaswn i ti na swyttaet o hono, y bwytteaist?'

'Pwy a fynegodd?' Y mae hyn, fel y dywedais o'r blaen, yn dal allan drydydd person, rhyw bregethwr, a hwnnw oedd Mab Duw; 'llais yr Arglwydd a glywais yr hwn oedd yn rhodio yn yr ardd.'

'A swytteist ti o'r pren? Os dangoswyd dy noethni i ti, yn wir ti bechaist; canys ni esyd llais yr Arglwydd Dduw ddim euogrwydd, ond lle a phan y b'o cyfraith gwedi ei throfeddu. Y mae Duw gan hynny, trwy'r geiriau hyn, yn gyrru Adda at y pwngc, naill ai cyfaddef neu wadu gwirionedd ei gyflwr. Os cyfaddef, y mae'n cloi ei hun tan farnedigaeth; os gwâd efse, y mae'n

mae'n chwanegu at ei bechod. O herwydd pa ham, nid yw'n gwadu nac yn cyfaddef, ond yn y cyfryw fodd ag y gallai leihau a gwanychu ei bechod.

'Ac Adda a ddywedodd, Y wraig a roddaiſt gyd â mi, hi a roddodd i mi o'r pren, ac mi a fwytteais.'

Fe amcanodd guddio ei drosedd â dail y figys-bren yn gyntaf, ond gan fod y rhai hynny yn anattebol i'r diben, fe amcanodd pa beth a wnai rhesyddau. Yn wir fe addefodd iddo fwytta y ffurwyth gwaharddedig, ond deliuch fulw ar ei reswm ef; nid o ran ei ddrwg-weithred ef am wrando ar yr ymddiddanion rhwng y wraig a'r sarph, ond o herwydd i Dduw roddi gwraig iddo ef: 'Y wraig a roddaiſt gyd â mi, hi a roddodd i mi o'r pren, ac mi a fwytteais.' Y wraig a roddwyd yn ymgeledd, nid yn dramgwydd, ond mae satan yn fynych yn gwneuthur hynny yn fagl, yr hyn a roddes Duw i fod yn fendith; Adda gan hynny a gymmysgodd wir a chelwydd. Mae'n wir i'r wraig ei dwyllo ef, ond ni roddodd Duw hi iddo ef i'r diben hynny. Fe amcanodd Adda yn awr leihau a chuddio ei drosedd, fel mae dyn yn dueddol wrth natur i wneud; canys os cyhudda Duw hwynt ag euogrwydd pechod am dorriad y gyfraith, hwy ofodant y bai ar unrhyw beth, hyd yn oed ar ordinhad Duw ei hunan, fel y gwnaeth Adda yma, yn hytrach nâ chwmpo dan yr euogrwydd, ac yn ganlynol dan farn y gyfraith am euogrwydd. Peth anghyffredin, ac yn dangos llawer o wybodaeth am Dduw, a gobaith yn ei drugaredd ef ydyw, pau gyfaddefo dynion eu pechodau yn ddi-ragrith, fel mae'n amlwg ynghyflwr Dafydd, 'Golch si yn llwyr-ddwys oddiwrth fy anwiredd, a glanha si oddiwrth fy mhechod, canys yr wyf yn cydnabod fy nghamweddau, a'm pechod fydd yn wastad ger fy mron.' Ond nid yw'r gwybodaeth yma mewn ymchwelwyr ar y cyntaf, gan hynny, pan ddechreuo Duw eu deffro, hwy ddechreuant hwytheu, fel dynion cysglyd, ymwithio ymhellach dan eu cuddfau cnawdol, y rhai sydd lawer rhy gul i guddio eu cywilydd.

'Y wraig a roddaiſt gyd â mi, hi a roddodd i mi o'r pren.' Er, fel y dywedais, i'r pechadur yma geisio ymguddio a lleihau ei bechod, trwy ofod y bai ar y wraig, rhodd Duw, etto mae'n amlwg fod ei galon ef yn llawn cywilydd am dorri gorchymyn Duw. Yn wir y cyfryw yw natur euogrwydd, gwneled y pechadur yr ymddangosiad allanol a fynno, er hyn i gyd mae ef oddifewn yn llawn o gywilydd a gwarth. Yn wir y cywilydd tufewnol yw'r achos am esgus, megis Aaron pan wnaeth ef y llo aur; ni's gallai ef gan gywilydd gyfaddef y gwir yn eglur i'w frawd Moses: 'Hwy a roddafant eu haur i mi, a mi a'i bwriais yn tân, a daeth y llo hwn allan.' Esgus gwael yn wir! Y mae'r Yspryd Glân yn dywedyd i Aaron eu gwneuthur hwynt yn

noethion, yn noethion i'w cywilydd; canys ef, megis Adda, gan ei fod yn bennaeth, a ddylasai wrthsefyll yn wrol y gwaradwydd a'r pechod a ddeifyfodd y bobl, ac nid gwrando ar ddeifyfiadau drygionus.

'A'r Arglwydd Dduw a ddywedodd wrth y wraig, Pa ham y gwnaethost ti hyn,' &c.

Gan i Adda gyfaddef ei bechod, Duw a dderbyniodd hynny; ac yn awr fe drodd at y wraig, yr hon a wnaethpwyd gan satan yn offeryn i ddinystrio'r byd. Wrth hyn deliwch fulw, pan chwilio Duw allan bechod, fe a'i canlyn ef o'r fawl a hudwyd at yr hudolydd, hyd ne's del ef at yr awdwr cyntaf, fel yr ymddengys yn eglur yn y geiriau canlynol; nid i esgusodi na rhyddhau y fawl a hudwyd, o herwydd mai'r hudolydd oedd y prif achos, fel mae rhai yn gwag-feddwl, ond i ofod pawb dan euogrywydd a fu'n rhannog o'r pechod. Yr oedd y wraig yn brif achos o'r trosedd, gan hynny mae ef yn ei holi hi.

'A'r Arglwydd Dduw a ddywedodd wrth y wraig, Pa ham y gwnaethost ti hyn?' Pa ham? Mae Duw yn llefaru megis mewn rhyfeddod, o herwydd y diluw o ddrygioni a ddygodd y wraig i'r byd. Ti a'th ddistrywiaist dy hunan, ti ddistrywiaist dy wr, ti ddistrywiaist yr holl fyd, i.e., ti ddaethost â melldith ar yr holl greadigaeth!

'Pa ham y gwnaethost ti hyn?' Ti halogaist dy gorph a'th enaid, ti wnaethost yr holl fyd yn anaddas i addoli Duw; i.e., ymhellach, ti ollyngaist y diafol i mewn trwy ddrws dy galon, ac a'i gwnaethost ef yn dywysog ar y byd!

'Pa ham y gwnaethost ti hyn?' Oh! ychydig mae pechaduriaid yn ei wybod pan maent yn troseddu cyfraith yr Arglwydd, i.e., meddaf, ychydig maent yn ei wybod, pa angeu, pa blaâu, pa felldith, i.e., pa uffern maent yn darparu iddynt eu hunain!

'Pa ham y gwnaethost ti hyn?' Duw, gan hynny, wrth y geiriau hyn, a fynnai rwyddo ar galon y wraig ddyfn deimlad o'i drygioni: ac yn wir, pan ddel yr enaid i ddyfn deimlo pechod, i lefain ger bron Duw, O pa beth a wnaethum! dyna y radd gyntaf tu ag at droedigaeth: 'Cyfaddef dy bechod (medd Duw) i ti droseddu i'm herbryn.' A thrachefn, 'Os cyfaddefwn ein pechodau, fyddlon yw efe a chyfiawn fel y maddeuo i ni ein pechodau, ac y'n glanhao oddiwrth bob anghyfiawnder.' Eisiau hyn yw'r achos o galon galedrwydd ag sydd yn meddiannu miloedd o bechaduriaid; nid ydynt yn llefain ger bron Duw, Pa beth a wnaethum? ond yn ynfyd yn rhedeg eu gyrfa bechadurus, hyd ne's bydd eu drygioni hwynt yn flieiddiol, i.e., eu personau hefyd, o herwydd eu pechod.

'Pa ham y gwnaethost ti hyn?' Wrth yr holiad yma mae'r Arglwydd yn caniattau i'r wraig ateb drosti ei hunan, megis

ag y gwnaeth ef hefyd i'r gwr: y mae ef hefyd yn amlygu ei drugaredd tu ag atti, yr hyn, fel y dangosir yn y blaen, ni chaniattaodd i'r farph, y diafol. Fe roddodd le, meddaf, i'r wraig i ateb drosti ei hunan, ac i achwyn ei cham; arwydd eglur ei fod ef yn anfoddlon i'w bwrw hi ymaith am ei phechod: 'Yn ddieu mi a glywais Ephraim yn galaru, yn ddieu mi a drugarhaf wrtho ef, medd yr Arglwydd.' Hefyd, wrth y geiriau hyn, fe wnaeth ffordd i'w dofturiaethau gynhesu tu ag atti; canys pan ddechreuom wylo am ein camweddau, a galaru o herwydd ein pechod, mae tofturiaethau Duw yn dechreu cynhesu tu ag at ei greaduriaid egwan, megis yr ymddengys wrth yr hyn a grybwyllwyd uchod: 'Yn ddieu mi a glywais Ephraim yn galaru (gan hynny mae fy nhosturiaethau yn cynhesu tu ag atto); yn ddieu mi a drugarhaf wrtho ef, medd yr Arglwydd.' Gwel hefyd Hosea xi a xiv.

'A'r wraig a ddywedodd, Y farph a'm twyllodd, a bwytta a wnaethum.' Esgus gwael, ond torr-calonnus! canys yn fynych eisiau synwyr i'n hamddiffyn ein hunain a dynera ac a dry galon yr edrychwyr i drugarhau wrthym; ac felly, yn ol fy meddwl i, y digwyddodd i'r wraig, hi gwreiddodd â gelyn rhy gyfrwys, yr hyn hefyd mae hi'n adddef yn bur sylm, gan gyffroi Duw i ddial ar y gelyn.

'A'r Arglwydd Dduw a ddywedodd wrth y farph, Am wneuthur o honot hyn, melldigedigach wyt ti na'r holl anifeiliaid, ac na holl fwystilod y maes.' Y farph oedd mam y drwg, gan hynny mae taranau digofaint yr Hollalluog yn disgyn ar y farph. Chwi welwch nad yw'r Arglwydd yn ymddiddan â'r farph megis ag Adda a'i wraig, ond fe a'i barnodd yn union yn felldigedigach o'r holl anifeiliaid. Mae hyn yn dangos i ni, ynghylch yr angylion colledig, fod rhwng Duw a hwynt dragwyddol elyniaeth; mae ef yn eu cadw hwynt yn rhwym mewn cadwynau tragywyddol yn y tywyllwch eithaf. 'Melldigedig wyt ti.' Wrth y geiriau hyn, meddaf, maent yn cael eu cau oddiwrth bob esgus, ac o bob rhan yn y Messia, yr hwn oedd i gael ei eni i'r byd.

'Am wneuthur o honot hyn, melldigedig wyt ti;' nid megis pe buasai ef yn fendigedig o'r blaen, canys pe buasai ef heb fod yn ddrygionus o'r blaen, ni buasai ef ddim yn amcanu y cyfryw ddrygioni: yr ystyr gan hynny yw, naill ai wrth y weithred hon i'r diafol chwanegu ei drueni, a'i rwymo ei hun yn dynnach yn ei gadwynau, neu wrth hyn mae ef yn cael ei amlygu yn greadur melldigedig yn wir.

Ymhellach, 'Am wneuthur o honot hyn,' a all arwyddocau hefyd pa ddifyrwch a boddlonrwydd yr oedd Duw yn ei gymmeryd yn Adda a'i wraig, tra'r arosafant yn ddi-drofedd; ond

pa mor groes i'w feddwl ac i'w waith ef oedd y ddrwg-weithred hon. 1. Yn erbyn ei feddwl, canys mae pechod yn wrthwyneb i natur Duw, megis pe b'ai.bossibl fe ddiddymmai'r Creawdwr. 2. Yn erbyn ei waith ef; canys oni buasai y Messia, fe suafai'r cwbl yn ddi-drefn, ac yn waeth nâ dim, fel mae Crist ei hunan yn traethu, 'Y ddaear a'i thrigolion fydd afluniaidd, myfi fy'n cynnal ei cholofnau hi.' Ac eilchwyl, 'Efe fy'n cynnal pob peth â gair ei nerth.'

Ond er hyn i gyd, mae dyn, er gras Duw, a haeddiant Iesu Grist, yn byw bywyd truenus yn y byd hwn; canys er i Grist yn ddiammeu waredu'r etholedigion o rwydau satan, etto mae'r etholedigion eu hunain, o herwydd y trofedd cyntaf, yn cael eu dygn flino gan aflendid tufewnol, ac yn cael eu rhuthro beunydd gan ddiabol a'i weision, ac yn griddfan yn annrhaethol dan eu baich; i'e yr holl greaduriaid, yr holl greadigaeth fy'n griddfan, ac mewn llafur hyd yr awr hon; a hynny yn bennaf o herwydd trofedd cyntaf Adda: gan hynny, gan fod hyn y fath farhad i sawredd y Duwdod, ac mor ddinystriol i waith ei ddwyllaw ef, ac amcan y gelyn yn bennaf yn erbyn y creaduriaid mwyaf ardderchog yn y greadigaeth, (canys fe greodd Duw ddyn ar ei ddolw ei hun) yn ganlynol fe ennynnodd digofaint Duw, ac fe rwymodd y gelyn dan boenau tragywyddol.

'Gelyniaeth hefyd a ofodaf rhyngot ti a'r wraig, a rhwng dy had di a'i had hitheu; efe a yffiga dy ben di, a thitheu a yffigi ei sawdl ef.'

Fe ellir cymmeryd y wraig, yn y lle yma, yn wirioneddol neu yn gydmariaethol; os yn wirioneddol ac yn naturiol, mae'r bygythiad yn wir y modd hynny, megis y mae naturiaethau'r creaduriaid tan ein hystyriaeth yn amlygu, hynny yw, y wraig a'r farph; canys ni a wyddom fod y cyfryw gasineb rhwng pob creadur gwenwynllyd, megis feirph, â dynolryw, fel nad oes bossibl bod heddwch rhyngddynt.

'Gelyniaeth hefyd a ofodaf.' Nid oedd y gelyniaeth yma, gan hynny, o ddechreuad y greadigaeth, ond ar ol hynny, yn gospedigaeth ar y farph am gam-ddefnyddio ei chyfrwysdra; canys cyn y cwmp, a chyn i satan wneud y farph yn offeryn, yr oeddent, megis creaduriaid eraill, yn dda yn eu rhywogaeth.

'Gelyniaeth hefyd a ofodaf rhyngot ti a'r wraig.' Os wrth y wraig y deallwn yr eglwys, (ac os felly y farph yw satan) y mae'r bygythiad hefyd yn wir y modd hynny; canys rhwng eglwys Duw a satan fe fu rhyfelodd mawrion a gwaedlyd er dechreuad y byd, i'e, nid oes heddwch i fod; (mae'r gelyniaeth yn cael ei gadw i fynu o hyd gan Dduw) yr achos ydyw, o herwydd bod eu cynneddfau a'u tueddiadau naturiol yn gwbl wrthwynebol i'w gilydd, mor wrthwynebol ag yw da a drwg, cyfiawnder a pechod, gogoniant Duw ac ymgais i'w ddileu.

Yn wir fe amcanodd fatan amryw ffyrdd i fod mewn heddwch â'r eglwys, nid o herwydd ei fod yn caru ei sancteiddrwydd, ond am ei fod yn casau ei llwyddiant; (gan hynny nid yw'r cariad ond rhith) ac i ddyfod â'i fwriad i ben, fe a'i hudodd weithiau â danteithion bydol, 'chwant y cnawd, chwant y llygaid, a balchder y byd:' ond gan nad atebai hyn y diben, fe gynhygodd ei thrangwyddo â'i ogoneddus ymddangosiad, fel Angel Goleuni; ac i'r diben hynny fe wnaeth ei weinidogion fel gweinidogion cyfiawnder, yn pregethu i fynu gyfiawnder, ac yn ymryson am addoliad sanctaidd a nefol; ond hyn hefyd heb ateb, fe gymmerodd mewn llaw eu dychrynu i gyfeillgarwch ag ef, wrth gyffroi cynddaredd uffernol gorthrymwyr i'w bygythio, ac i arteithio ei phlant mewn moddion creulon a dieithrol, os gallai ef ddyfod â'i ddiben o gwmpas y ffordd honno: ond wele fe fu'r cwbl yn offer! ni ddichon bod heddwch! a ph'am? ond o herwydd bod Duw yn cynnal i fynu y gelyniaeth.

A thyma'r achos pa ham y darfu i holl orcheffion tywyfegion a brenhinoedd y ddaear, y sawl, trwy anwybodaeth neu genfigen, a gymmerafant orchwyl fatan yn llaw, gwympto i'r llawr, a dyfod i ddim.

Duw a gadwodd i fynu y gelyniaeth, a diammeu hyn yw'r achos na ufuddhawyd mo'u cyfreithiau; hynny yw, cyfreithiau a wnaethpwyd gan reolwyr y byd, trwy ddichellion fatan, yn erbyn yr eglwys; ond pe deallafent yr ymadrodd hwn, hwy allafent ganfod y rheswm; Duw a osododd elyniaeth rhwng fatan a'r wraig, rhwng yr hen farch a phriodas-wraig sanctaidd ac anwyl Crist.

'Gelyniaeth hefyd a osodaf rhyngot ti a'r wraig, a rhwng dy had di a'i had hitheu.' Yr had ydyw plant pob un; ond had y wraig, yn fwyaf pennodol, yw Crist: 'Duw a ddanfonodd ei Fab yr hwn a anwyd o wraig,' pa un bynnag ai yn llythyrennol neu yn gydmariaethol y deallir; canys, mewn dirgelwen, mab Iesu Crist yw yr eglwys, er yn naturiol ac yn ol y cnawd iddo gael ei eni o Fair Forwyn: eithr cymmerwch y peth yn yr ystyr a fynnoch, mae'r gelyniaeth wedi cael ei gynnal i fynu, ac yn nerthol fe ymddangosodd yn erbyn holl deyrnas y diafol, anghau, ac uffern, yn y rhyfel rhwng Mab Duw a hwynt o'i enedigaeth i'w farwolaeth, a'i ddyrchafiad at ddeheulaw'r Tad, megis y prophwydwyd am dano, yn ol yr addewid, 'Efe a yffiga dy ben di.'

Wrth ben, yr ydym i ddeall holl nerthoedd, dichellion, a natur ddinystriol y diafol; canys megis mai ymhen y farch y mae ei nerth, ei ddichell, a'i natur wenwynig, felly mewn pechod, anghau, uffern, a doethineb cnawdol, y mae nerth y diafol ei hun yn gorwedd; tynner ymaith bechod, ac ni wna anghau niwaid;

'Colyn

‘Colyn angeu yw pechod:’ a thynner ymaith nerth barnedigol y gyfraith, ac nid yw pechod yn niweidiol i ddifstyrio’r enaid, ‘Gallu pechod yw’r gyfraith;’ gan hynny, Iesu Grist, had y wraig, wrth ylligo pen y farph, a dynnodd ymaith bechod, a ddileodd angeu, ac a orchfygodd allu’r bedd. Ond pa fodd? Wrth dynnu ymaith y felldith, yr hon fydd yn gwneud pechod yn anoddefol, ac angeu’n ddinystrïol. Ond pa fodd y cymmerodd ef ymaith y felldith? Wrth gymmeryd natur ddynol, wrth fod dan y gyfraith, wrth fod yn aberth dros bechod fe gymmerodd y felldith oddi arnom; fe safodd yn ein lle ni dan gyfraith a chyfiawnder Duw, ac felly fe dynnodd ymaith y felldith, ac fe ylligodd ben y farph.

‘Efe a ylliga dy ben di.’ Mae ylligo yn fwy nâ thorri; efe a ylliga dy ben di i angeu: felly hefyd y farph a ylligodd sawdl Crist; ac oni buasai i’w dragwyddol allu a’i Dduwdod ei gynnal ef, fe ddarfuasai am dano yn dragwyddol.

‘Titheu a ylligi ei sawdl ef.’ Wrth y geiriau hyn ni welwn fod yn angenrhaid i’n Harglwydd Iesu Grist i wisgo cnawd i wrthsefyll y gelyn, ac i dynnu ymaith y felldith haeddiannol i ni am bechod, a thros amser syrthio a marw dan y felldith: ‘Crist a’n gwaredodd ni oddiwrth felldith y gyfraith, gan ei wneud yn felldith drosom ni.’ Wrth ffrwythau ac effeithiau pechod y farph a ylligodd ac a laddodd gnawd, neu natur ddynol Crist; ond gan ei fod ef yn Dduw, yn gyd-radd â’r Tad, nid oedd bosibl ei orchfygu, gan hynny ni chyffyrddwyd â’i ben ef. Nid yw bywyd dyn yn gorwedd yn ei sawdl, eithr yn ei ben a’i galon; ond gan fod y Duwdod yn ben ac yn galon i’r dyndod, nid oedd bosibl i satan, neu’r farph, gyffwrdd â’r Duwdod, nid allai ond yn unig ylligo ei sawdl ef; ac er hyn i gyd, y dyndod, trwy allu Duwdod tragwyddol Fab y Tad, a gyfodwyd o feirw: ‘Efa a draddodwyd am ein camweddau, ac a gyfodwyd drachefn er ein cyfiawnhad.’

Yn y geiriau hyn fe roddodd yr Arglwydd addewid i Adda, er i satan amgylchu ei ddrwg-amcan i’w hudo i droseddu, a’u gwneud yn ddaroftyngedig i gyfiawn farn Duw; etto, trwy ras, ei ddrwg-amcan ef a gafai ei ddiddymmu, megis pe dywedasai’r Arglwydd, ‘Adda, ti weli fel y gorchfygodd satan di; gan i ti gyd-synio â’i brofedigaeth, fe a’th wnaeth yn ddaroftyngedig i’r drueni ac uffern: ond er iddo fe dy wneud yn druenus, etto MYFI YW DUW, a’th drosedd fu i’m herbyn i. Yn awr, gan fy mod yn drugarog, mi drefnais fodd i’th achub: Ond pa fodd? Myfi a roddais fy Mab o’m mynwes, yr hwn, yn dy le, ac yn dy natur di, a orchfyga’r gwrthwynebwr. Pa fodd? Wrth gyflawni’r gyfraith ac ateb ei holl ofynion: fe ddaw â chyfiawnder tragwyddol i mewn, trwy’r hwn eich cyfiawn-
heir

‘ heir oddiwrth bechod; ond fe fydd y dirfawr waith yn boenus
 ‘ iawn iddo ef, canys y mae’n rhaid iddo fod yn wr gofidus, o
 ‘ herwydd arno ef y gosodaf eich camweddau chwi; fatan a yf-
 ‘ figa ei sawdl ef.’

‘ Wrth y wraig y dywedodd, Gan amlhau yr amlhaf dy
 boenau di a’t’h feichiogi; mewn poen y dygi blant, a’t’h ddy-
 muniad fydd at dy wr, ac efe a lywodraetha arnat ti.’

‘ Gan amlhau yr amlhaf dy boenau,’ &c. Mae hyn yn wir,
 pa un bynnag ai am y wraig yn ol geiriau’r testun, neu am yr
 eglwys y deallir; canys ymhob ystyr mae eu poenau yn fawr-
 ion ac yn aml am bechod; fe ŵyr y gwagedd yn deimladwy y
 rhan gyntaf, yr eglwys un unig a ŵyr am yr ail.

‘ Mewn poen y dygi blant.’ Pa ffrwythlonaf y bo’r eglwys,
 mwyaf trallodedig yw hi yn y byd yma, o herwydd fod cyn-
 ddaredd uffern a gelyniaeth y byd yn cael eu hennyn fwy-fwy
 o herwydd ei chyfiawnder hi.

Ond etto, gan fod yr addewid o flaen y farn, ni ddylid cyfrif
 y gorthrymderau megis dial oddiwrth Dduw am na wnaethpwyd
 iawn am droseddu’r gyfraith, ond i ddangos, ac i’n cadw mewn
 meddwl am ei sancteiddrwydd, fei na wnelem rhagllaw, megis
 ar y cyntaf trwy anwybodaeth, ryfygu byw mewn pechod, trwy
 hyderu ar ras a thrugaredd.

Mi allwn chwanegu, fod yn amlwg wrth y geiriau yma, fod
 addewid am drugaredd a maddeuant pechodau, ac hefyd fod
 mawrion flinderau am bechod, yn fynych yn canlyn yr un
 enaid: ‘ Gan amlhau yr amlhaf dy boenau;’ mae’r geiriau hyn
 ar ol yr addewid am faddeuant.

‘ A’t’h ddymuniad fydd at dy wr, ac efe a lywodraetha arnat
 ti.’ Yn ddiammeu yr oedd y wraig o’r dechreuad yn ddarostyngedig
 i’w gwr, gan hynny yr oedd ufudd-dod yn ddyledswydd
 wreiddiol pe buafent heb droseddu’r gorchymmyn: ond deliwrch
 fulw, mae’r ddyledswydd drachefn yn cael ei gosod yn gospedig-
 aeth am drosedd y wraig; gan hynny, ei dyledswydd naturiol
 cyn troseddu, a osodwyd yn awr yn gospedigaeth arni am an-
 ufuddhau gorchymmyn Duw: gwagedd, gan hynny, y rhai a
 fynnant arglwyddiaethu ar y gwyr, a ddylent gosio eu bod, yn
 ol trefn eu creadigaeth, a thrwy’r trosedd, yn ddarostyngedig i’w
 gwyr. Yn gyttunol â hyn y mae Paul yn llefaru: ‘ Dysged
 gwraig mewn distawrwyd: gyd â phob gostyngeddwrwydd:—ond
 nid wyf yn cenhadu i wraig athrawiaethu, nac ymawdurdodi ar
 y gwr, eithr bod mewn distawrwydd:—canys Adda a luniwyd
 yn gyntaf, yna Efa:—ac nid Adda a dwyllwyd; eithr y wraig,
 wedi ei thwylo, oedd yn y camwedd.’

‘ Hefyd wrth Adda y dywedodd, Am wrando o honot ar lais
 dy wraig, a bwytta o’r pren am yr hwn y gorchymynaswn i ti,
 gan

gan ddywedyd, Na fwytta o hono, melldigedig fydd y ddaear o'th achos di; trwy lafur y bwyttai o honi holl ddyddiau dy einioes.'

Wedi i Dduw farnu'r wraig, y mae ef yn dyfod at y gwr, ac hefyd yn ei farnu ef; a'r farn yw, 'Melldigedig fydd y ddaear o'th achos di,' &c. Achosion y farnedigaeth ydynt, yn gyntaf, am iddo wrando ar ei wraig; ac hefyd, am iddo fwytta o'r pren.

'Am wrando o honot ar lais dy wraig.' Pa'm? Am iddo esgeulufo ei sefyllfa yn yr hon y gosododd Duw ef, a gadael i'r wraig lywodraethu yn groes i drefn creadigaeth; canys Duw a wnaeth Adda yn Arglwydd iddi, ac fe ddylasai addysgu ei wraig, ac nid cymmeryd ei ddyfsgu ganddi.

Deliwch fulw, y gwr a ddioddefo i'w wraig ei reoli, fydd yn troseddu gorchymyn Duw.

'Am wrando o honot,' &c. Gwagedd drygionus, megis Efa yma, ydynt faglau angeuol i'w gwyr; canys am eu bod yn llestri gweiniaid, y maent yn fwy tueddol i wagedd a phob anhrefn, ac os gwrandewir arnynt, yn fwy peryglus na'r gwyr mewn amryw ffyrdd. Onid trwy wrando ar wragedd dieithr y pechodd Salomon, y doethaf o holl frenhinoedd y ddaear? Ond ni bu neb ail i Ahab, yr hwn a gynhyrfwyd gan ei wraig Jezebel i wneud pob drygioni yngolwg yr Arglwydd.

Deliwch fulw ymhellach, os yw'n beryglus i wr wrando ar wraig ddrygionus, pa faint mwy peryglus yw gwrando ar butteiniaid drygionus, y rhai ni roddant eu hunain i ddynion anifeilaidd, ond er mwyn cyflawni eu dibenion annuwiol! Y dinystr a ddaeth trwy'r ffyrdd yma ar eneidiau a theyrnasoedd fydd ormod i'w adrodd.

'Am wrando o honot ar lais dy wraig, a bwytta o'r pren;' hynny yw, o law dy wraig, canys hi a roddodd iddo ef. Er fod yr ysgrythur yn gosod bai mawr ar wragedd, ac yn rhybuddio'r gwyr yn erbyn gwag a di-fylwedd ymddangosiad allanol. etto y mae'n gosod terfynau i'r gogan. Nid yw'r wraig i'w cheryddu, ond pan ryfgo gymmeryd mewn llaw bethau amherthynafol i'w galwedigaeth a'i sefyllfa. Fe ddichon y wraig fod yn gywir, ond yn gyffredinol nid felly y mae; y canlyniad, gan hynny, ydyw, boed i air Duw farnu rhwng y gwr a'r wraig, ac fe fydd pob un yn gywir, ac a rodiant yngorchymynion Duw yn ddiar-gyhoedd.

'Melldigedig fydd y ddaear o'th achos di.' Wela'r fath resymmau fydd ymhob parth o'r byd, i ddwyn ei bechod ar gof i ddyn! canys holl lafur dyn ac anffrwythlondeb y ddaear, pa beth ydynt ond ffrwythau pechod? Gan hynny, na feiwn ar y chwynn, y poethder a'r oerni, ac anffrwythlondeb y tir; ond wrth

wrth ganfod y pethau yma, cofiwn ein pechodau: 'Melldigedig fydd y ddaear o'th achos di;' am bechod y mae Duw yn gwneud ein nefoedd ni megis haiarn, a'n daear fel pres. 'Yr Arglwydd a rŷdd yn lle gwlaw dy ddaear lwch a lludw: o'r nefoedd y disgyn arnat, hyd oni'th ddinystrier.'

'Trwy lasur y bwyttai o honi holl ddyddiau dy einioes.' Y mae ef yn ei dwyllo ei hunan, yr hwn fydd yn meddwl llenwi ei fol â danteithion y byd yma, canys wrth hynny fe lwngc wenwyn aspiaid; y rheswm ydyw, yr hwn a roddo ei hunan i fynu i chwantau a phleferau'r byd, fydd yn pentyrru pechod ar bechod; a'r euogrwydd o hynny a chwerwa ei holl bleferau ef, ac a wna y melusaf o honynt yn wenwyn marwol.

'Trwy lasur y bwyttai;' i.e., tydi yr hwn a dderbynaiſt addewid am faddeuant; pa fodd gan hynny y mwynhant hwy, y sawl fydd yn bwytta ac yn anghosio'r Arglwydd?

Drachefn, na boed i'r blinderau, y croesau, a'r gorthrymderau fydd yn blino'r duwiol mewn pethau perthynol i'r bywyd hwn, wanhau eu ffydd yn yr addewid o ras a maddeuant pechodau, canys y cyfryw ddamweiniau allant ddigwydd i'r Cristion anwylaf.

'Drain hefyd ac ysgall a ddwg hi i ti; a llyfiau'r maes a fwyttai di.'

Y mae hyn yn dangos i ni (fel y sylwyd o'r blaen) nad yw'r drain a'r ysgall ond chwynn y ddaear a ffrwythau pechod. Yr oedd y ddaear hon, fel y daeth o law'r Creawdwr ar y cyntaf, yn fwy gogoneddus o lawer nag yw yn awr: mae hi yn awr dan lwyth o lygredigaeth, drain, ac ysgall, yr hyn nad oeddynt yn amfer diniweidrwydd. Ni welir hi yn ei gogoniant dechreuol cyn adgyfodiad y seintiau; eithr yr amfer bendigedig hwnnw, hi a waredir o gaethiwed llygredigaeth.

'A llyfiau'r maes a fwyttai di.' Y mae'r geiriau yma er cyffur iddo dan holl flinderau pechod: 'Llyfiau a fwyttai.' Yr oedd y llyfiau yn arwydd o'r cyffuron efangylaidd nad oedd yr angylion dinyttriol i gwrdd â hwynt; o'r llyfiau meddyginiaethol hyn y caniattawyd i Adda a'i had fwytta o honynt, fel y byddai byw eu heneidiau hwynt er maint eu blinderau.

'Trwy chwys dy wyneb y bwyttai fara, hyd pan ddychwelech i'r ddaear, o blegid o honi y'th gymmerwyd; canys pridd wyt ti, ac i'r pridd y dychweli.'

'Trwy chwys dy wyneb.' Mae hyn yn wir, pa un bynnag ai yn ol y llythyren, neu yn gyffelybiaethol y deallir; nid yw pethau'r bywyd hwn i'w cael ond trwy chwys a llafur, felly cyffuron ysprydol teyrnas nefoedd ni cheir ond trwy lasur a chwys: 'Llafuriwch (medd Crist) am y bara a bery i fywyd tragwyddol.'

‘Trwy chwys dy wyneb.’ Y tawl fydd yn rhodio yn or-chymynion Duw, hwy a fendithir â bara’r bywyd, pan fyddo eraill yn newynu: fe ellir deall hynny hefyd yn ddirgelaid; ar bob brynn a glodder â chaib, ni ddaw yno o’n drain a mieri, ond fe fydd yn drofa ychlen, ac yn fathr a mân wartheg. Yr ystyr yw, lie byddo bobl yn ddiwyd, yn ol gair Duw, yn enwedig mewn pethau ysprydol a netol, hwy gynhyddant ac a flodeuant, er bod blinder yn gymmygedig: ‘Pan ddywedo dynion, Mae disgyniad i lawr, yna tydi a ddywedi, Mae dyrchafiad i fynu; ac efe a wareda’r gofnygedig.’

‘Hyd pan ddychwlech i’r ddaear.’ Ni ddylai Cristion adael heibio ei lafur tra byddo byw; fe ddylai fod yn ddiwyd ac yn fanwl yng wafanaeth Duw. Jacob, pan oedd glaf, a addolai Dduw, er na’s gallai gan wendid heb bwyso ar ben ei ffon: siampl fendigedig i’r diwyd, a cherydd i’r fwrth.

‘O blegid o honi y’th gymmerwyd.’ Wele fel y mae Duw yn cymysgu ei athrawiaeth! yn awr mae ef yn coffa ei bechod i Adda, wedi’n yn addo Iachawdwr; ar ol hynny mae’n dangos iddo ffrwythau ei bechod, ac yn ebrwydd wedi’n yn ei gyfluro ag addewidion da: er hyn i gyd fe fyn i ldo gofio, mai creadur marwol ydyw, wedi ei greu, nid o aur nac o arian, eithr o bridd y ddaear: ‘Canys pridd wyt ti.’ Deliwch sulw, gan hynny, fe fyn Duw i ni ystyried, ynghanol pob mwyniant, pa mor frau a gwael ydym.

‘O blegid o honi y’th gymmerwyd.’ Mae’n anhawdd credu hyn, er ein bod yn gweled yn feunyddiol mai hon yw ffordd yr holl ddaear: ‘Canys pridd wyt ti, ac i’r pridd y dychweli.’

Pa un ai mewn barn ai mewn trugaredd y llefarwyd y geiriau yma wrth Adda, neu ymhob un, y mae’n hawdd canfod (ond gofod i lawr ymlaen llaw fod Adda wedi derbyn yr addewid) canys fel yr oedd yn ffrwyth pechod, yr oedd yn farn ac yn arwydd o anfoddlondeb Duw: ‘Canys cyflog pechod yw anghu.’ Ond fel mae anghu, trwy ddoethineb Duw, yn rhwystr i bechod, a thrwy ffydd yng Nghrist, yn dwyn yr etholedigion i fwynhad mwy perffaith o Dduw yn y nefoedd; yn yr ystyr yma y mae anghu yn drugaredd ac yn fendith oddiwrth Dduw, canys buddiol yw marw fel hyn; ac yn yr ystyr yma ni a allwn ganmol y meirw yn hytrach na’r rhai fydd etto yn fyw. Hyn a wnaeth i Pau hiraethu am ymddattod, canys fe wyddai mai trwy anghu yr oedd y ffordd i gael golwg mwy perffaith, a chymmundebyntwch gyd â’r Tad, y Mab, â’r Glân Yspryd: ‘Yr wyf yn chwennych ymddattod a bod gyd â Christ, canys llawer iawn gwell yw.’ F.l hyn y dichon y pethau fydd yn eu natur eu hunain yn ffrwythau ac yn gyflog pechod, fod trwy ddoethineb Duw er lles a bendith. Ond na boed hyn yn achlyssur i ni bechu, eithr yn hytrach yn achos i ni fawrygu doethineb Duw.

‘A’r

‘A'r dyn a alwodd enw ei wraig Efa, o blegid hi oedd fam pob dyn byw.’

Wrth y weithred hon Adla a ddychwelodd i'r sefyllfa a'r awdurdod yn yr hon y gosododd Duw ef; canys yr oedd enwi y creaturiaid yn arwydd o arglwyddiaeth: efe a dderbyniodd hyn megis effaith yr addewid; canys cyn derbyn yr addewid, ni all dyn walaethu Duw y'i ei sefyllfa, o blegid mae arno ef eisiau y gallu, a'r ewyllys, a'r dealltwriaeth: ond pan dderbynio ef yr addewid, y mae ef yn derbyn yr Yspryd Gân hefyd, yr hwn a rŷld i'r duwiol nerth i wneud ei ddyledswydd yn ei sefyllfa.

‘Mae'r dyn ysprydol yn canfod, ac yn barnu pob peth.’

‘A'r dyn a alwodd enw ei wraig Efa,’ (neu, yn ol yr Hebraeg, *Hewab*) oherwydd mai hi oedd cyn-fam holl ddynolryw. Deallwn wrth hyn, yn gyntaf, i'r byd gael ei greu pan grewyd Alda; ac yn ail, nad oedd neb rhyw ddynion yn y byd o flaen Adla, megis y mae rhai yn gwag-ddychymmyg. Efa yw mam pob dyn byw.

‘A'r Arglwydd Dduw a wnaeth i Adda ac i'w wraig beisiau crwyn, ac a'u gwisgodd am danynt hwy.’

Wrth y weithred hon fe bregethodd yr Arglwydd Dduw i Alda a'i wraig ystyr yr addewid yn y bymthegfed adnod. fef hyn, mai trwy Iesu Grist y gwnai Duw rag-drefnu gwig i'r fawl a'i derbynient trwy ras yr efengyl: yr oedd y wiig yma'n arwydd o'i holl-ddigonol gyfiawnder ef.

‘Yr Arglwydd Dduw a wnaeth y peisiau,’ nid Adla, canys yn awr efe a dderbynwyd i gyfammod gras gan Dduw: ond cyn y cyfammod yma fe wnaeth ei wisg ei hunan, y cyfryw ag ydoedd; ni's gallai honno guddio ei noethni ef, ond yn awr yr Arglwydd a'i gwnaeth: ‘A'r Arglwydd Dduw a wnaeth i Adda ac i'w wraig beisiau.’ ‘Eu cyfiawnder fydd o honof fi, meid yr Arglwydd.’

‘Fe wnaeth iddynt beisiau, ac a'u dilladodd hwynt.’ Megis y mae'r cyfiawnder fydd yn cyfiawnhau dyn ger bron Duw rhag y felldith, wedi ei drefnu gan Dduw ei hunan, felly efe hefyd fydd yn dilladu'r pechadur ag ef. Ni all neb wisgo cyfiawnder Crist, mewn un modd, os na bydd Duw yn ei gyfrif ef iddo: ‘Bendigedig yw'r fawl i ba rai y mae'r Arglwydd yn cyfrif cyfiawnder.’ Yr Arglwydd a'u dilladodd hwynt; yn ol geiriau Paul, ‘Crist a wnaethpwyd i ni gan Dduw yn ddoethineb a chyfiawnder,’ &c.

‘Yr Arglwydd Dduw a wnaeth beisiau crwyn.’ Y peisiau a wnaethpwyd o grwyn anifeiliaid, y rhai a laddwyd naill ai yn Huniaeth neu yn aberth. Gan fod hyn felly, yr oedd effeithiau yr addewid a grybwyllwyd o'r blaen yn fwy eglur i Adda; hynay yw, y caasai Crist ynghyflawnder yr amier ei eni o wraig

a gwisgo cnawd, ac felly marw y farwolaeth felldigedig honno, yr hon trwy bechod a ddygasom ni arnom ein hunain, effeithiau a ffrwythau pa un a fyddai'n wisg barhaus i ni; hynny yw, cyfiawnder tragywyddol.

' Hefyd yr Arglwydd Dduw a ddywedodd, Wele y dyn fydd megis un o honom ni, i wybod da a drwg. Ac weithian rhag iddo estyn ei law, a chymmeryd hefyd o bren y bywyd, a bwytta, a byw yn dragywyddol: am hynny yr Arglwydd Dduw a'i hanfonodd ef allan o ardd Eden, i lasurio'r ddaear, yr hon y cymmerafid ef o honi.'

' Wele y dyn fydd megis un o honom ni.' Y mae'r geiriau yma yn perthyn i brofedigaeth y diafol, yr hon a orchfygodd Adda; gan hynny yr wyf yn eu deall hwynt megis wedi eu llefaru mewn gwawd wrth Adda, megis pe dywedasai Duw, ' Yn awr, Adda, ti weli pa fath Dduw ydwyt; fe ddywedodd y farph y byddech megis duwiau: O anfeidrol ddoethineb! ond wele, y mae eich duwdod yn ddrygioni erchyll, yn aflendid corph ac enaid trwy bechod; ychydig a feddyliafych am hyn wrth eich boddhau eich hunain â'r fath feddyliau gogoneddus: ac yn awr, os na rwystrir chwi, chwi a ewch ymlaen o ddrwg i ddrwg; canys er cael addewid am lachawdwr, chwi a ang-hosfych yr addewid trwy lygredigaeth eich meddwl, ac a geisfych fywyd ac iechydwrriaeth trwy bren y bywyd, yr hwn ni fwriadwyd erioed i gyfiawnhau pechaduriaid; gan hynny, mi a'ch troaf chwi allan o'r ardd, i lasurio'r ddaear, o'r hon y'ch cymmerwyd.'

Deliwch fulw, mae'n digwydd yn fynych, wedi derbyn benthith yr addewid, etto mae Duw yn gwneud i ni feddiannu ein pechodau gynt, nid o ran bod yr euogrwydd o hono yn ein condemnio, ond wrth eu cofio hwynt y cywilyddiom ger bron Duw, ac felly i'n gwneud beunyddiol yn ofalus i dderbyn trugaredd rad.

Deliwch fulw etto; fel y myn Duw i ni gosio ein camweddau gynt, felly ni fyn ef i ni ymborthi ar ddim ond y drugaredd yr hon a addawodd ef. Nid ydym ni ddim i orphwys mewn cyf-godau sacramentaidd, megis pren y bywyd, ond dylem gosio, mai ein dyledswydd yw byw trwy ffydd yn had yr addewid.

Deliwch fulw drachefn, fod ein allanol a'n tymhorol ddyledswyddau, os byddant gyfreithlon ac oneft, wedi eu trefnu felly gan Dduw, fel y gallom gasglu rhyw nefolaidd ddirgeledigaeth oddi wrthynt. ' I lasurio'r ddaear, yr hon y cymmerafid ef o honi;' yn dirgel ddangos dau beth i Adda: 1. Gan weled ei fod ef o'r ddaear, yr oedd mor angenrhaid iddo ef gael ei drin a'i drefnu gan Dduw, er mwyn ei ddedyddwch i ddyfod, ag oedd i'r ddaear er mwyn dwyn ffrwyth. 2. Hefyd, gan ei gymmeryd

meryd o'r ddaear, nid oedd ef na Duw nag angel, ond llestr pridd gwael i ddychwelyd i'r ddaear drachefn. Hyn, gan hynny, a allasai Adda ddyfgu oddiwrth ei alwedigaeth, fel na feddyliai yn rhy uchel am dano ei hunan, ond ymddiried yn yr Arglwydd Dduw, i'w fendithio ganddo ef.

' Felly efe a yrrodd allan y dyn, ac a ofododd o'r tu dwyrain i ardd Eden gerubiaid, a chleddyf tanllyd ysgwydedig, i gadw ffordd pren y bywyd.'

' Felly efe a yrrodd allan y dyn.' Yr oedd Adda yn anewyllysgar i ymadael o ardd Eden, o herwydd bod pren y bywyd yno. Mae'r addewid yn annigonol lle b'o ffydd wan ac isel: pe buasai ef yn derbyn, trwy ffydd, yr efengyl a bregethwyd o'r blaen iddo, ni buasai ef ddim yn hiraethu ar ol cyfod; ond gan fod ei gydwyllyd wedi deffro, a'i ffydd yn wan, yr oedd y gyfraith foefol yn dyfod ag ef yn hawdd i gaethiwed.

' Ac a ofododd o'r tu dwyrain i ardd Eden gerubiaid, a chleddyf tanllyd.' Mae hyn yn eglurhau'r gwirionedd a ddywedais o'r blaen; sef, fod Adda yn anewyllysgar i ymadael o'r ardd, ond Duw a ofododd gleddyf ysgwydedig yn ei erbyn ef, i rwystro Adda i fwytta o bren y bywyd.

Deliwch fulw, er bod yn gyfreithlon i Adda fwytta o bren y bywyd cyn troseddu, ond yn awr mae ef yn waharddedig; gan arwyddocau, na wna'r hyn oedd fuddiol cyn troseddu les yn y byd o flaen cyfiawnder Duw. Fe allasai pren y bywyd ei gynnal ef yn fyw cyn pechu; ond gan iddo droseddu, nid oes modd yn y byd iddo ef fyw ond trwy ffydd yn yr addewid; ac fel y gallai ef wneud hyn yn effeithiol, mae Duw yn cymmeryd oddiwrtho ef bob rhyw rwystr; yn ei droi ef allan o'r ardd, ac yn gosod cerubiaid a chleddyf tanllyd i'w gadw oddiwrth bren y bywyd.

' Ac a ofododd o'r tu dwyrain i ardd Eden, gerubiaid, a chleddyf tanllyd.' Y cerubiaid yma oeddent un radd o angylion Duw, wedi eu gwneud yn weinidogion cyfiawnder, yn ysgwyd cleddyf tanllyd digofaint Duw yn erbyn Adda am bechu; gan fygwth ei dorri ymaith os byth y cynhygai ddychwelyd yn ol yr un ffordd.

Yr ydym yn darllain hefyd i'r gyfraith gael ei rhoddi i Israel ar Sinai trwy weinidogaeth angylion; yr efengyl gan Fab Duw yn unig.

' I gadw ffordd, &c. Mae'r Apostol hefyd yn ei galw yn ffordd, hynny yw, i angeu a damnedigaeth; gan grybwyll am ffordd arall yn gwbl groes iddi, sef ffordd newydd, yr hon fydd yn arwain i'r bywyd; ffordd newydd, meddaf, nid yr hen ffordd; ffordd fywiol, nid y ffordd farwol hon; canys gan fod cerubiaid wedi eu gosod i gadw pren y bywyd, mae'n eglur fod angeu yn cael

cael ei fygwth i'r fawl a gynhygai ddyfod atto i geisio bywyd y ffordd honno.

'A chled 'yf tanl'yf ysgwydedig,' &c. Mae hyn yn dangos i ni, fod dyn, er iddo dderbyn yr addewid, yn bur dueddol i geisio bywyd ryw ffordd arall yn hytrach na thrwy rad ras gan Iesu Grist; naill ai trwy'r gyfraith yr hon a dorrodd, neu trwy'r gyfraith a Christ hefyd; ac er nad yn gyfan-g bl, etto mewn rhan trwy weithredoedd y gyfraith: cithr yn ddi-fudl, canys os gwrthodi fymrwydd yr addewid yn ol yr efengyl. ti gyfar yddi a chyfiawnder Duw; canys cleddyf tanllyd ei ddialodd ei a'th ddistrywia, os ceisi fywyd trwy unrhyw ffordd ond trwy Grist:

P E N N O D IV.

AC Adda a adnabu Efa ei wraig, a hi a feichiogodd, ac a elgorodd ar Cain, ac a ddywedodd, Cefais wr gan yr Arglwydd.'

Yn awr yr ydym yn dyfod at genhedliad dynolryw: 'Adda a adnabu ei wraig.' Ymadrodd diwair ac archwylus; yr hyn a dyfai ddyga i ni, ymhob cyfryw fatterion, lle crybwyllir i m ffrwythau pechod, neu effeithiau naturiol yn tarddu o wendid natur ddynol, arfer y cyfryw ymadroddion na ennynnont chwantau cnawdol ac anifeilaidd.

'Adda a adnabu ei wraig.' Fe ddywedir i Samson, Jacob, Dafydd, ac eraill, fyned i mewn attynt: felly am angenrheidiâu natur, yr ymadrodd y grythurol ydyw, 'Pan elech i'th ef-mwythau dy hunan.' &c. y cyfryw archwylaidd ymadroddion tydl weddus i'r duwiol, i'w cadw oddiwrth feddyliau aflan ac anwedus.

'Hi a elgorodd ar Cain.' Eginin o rieni anafudd, dyn mewn llan, a diafol mewn cynheddrau. Dyma'r hwn a elwir mewn lle arall, 'Mab yr un drygionus hwnnw.'

'A hi a ddywedodd, Cefais wr gan yr Arglwydd.' Os oedd Efa wrth y geiriau hyn yn cyfaddef mai rhodd Duw yw plant, yna hi lefarodd fel gwraig dduwiol; ond os meddyliond hi mai Cain oedd had yr addewid, hi gamfyniond yn ddifawr; ac yn hyn yr oedd hi yn arwydd o'r cyfryw rai ag tydd yn gwneud eu gwag freuddwydion eu hunain yn arwydd o drugaredd Duw tu g attynt. Yr hwn a gaiodd hi gan yr Arglwydd, yn ol ei meddwl, yn waredwr, a drodd allan yn ddinystrydd gwaedlyd.

'A hi a elgoro d ei waith ar ei frawd ef Abel; ac Abel oedd fugail defaid, ond Cain oedd yn llafurio'r ddaear.'

Deliwch fwl yma, mai nid y plentyn da a anwyd gyntaf, ond Cain. Mae Duw n gwneud yn fynych fel y gwnaeth Jacob, yn crochi

eroesi dwylaw wrth rod-di'r fendith, gan rod-di yr hyn fydd oreu i'r gwaelaſ ei tefyllſa, canys Cain oedd ſwya. yngolwg Eia; hi feddylodd, pan gafodd ef, iddi gael mawr-dda; ond am Abel nid oedd ef ond gwael mewn cymhariaeth, ſel y mae ei enw yn arwyddocau. Felly mae'r daionus hyd heddyw, nid ydynt yn cael enw gogoneddus gan y byd: nid yw Abel mewn unrhyw barch gyd â hwynt; mae ei wynebpryd galarus ef yn difwyno gwag oroleld y byd. ' Mae calon y doeth yn nhy galar, ond calon yr ynfyd yn nhy llawenydd.'

' Ac Abel oedd fugal defaid, ond Cain oedd yn llafurio'r ddaear.' Mae'n ymddangos ymhellach wrth hyn, mai Cain oedd mewn mwyaf ffafr, yr hwn oedd i ſwynhau'r dretadae h: fe'i dygwyd ef i ſynu yng alwedigaeth ei dad; nid oedd Abel ond mewn is galwad.

Fel hyn hefyd yr ydoedd mewn perthynas i Iſaac a Jacob, Iſhmael ac Eſau oedd y brodyr hynaf, ac yn ol bwriad eu rhieni, hwy oedd i fod yn etifeddion.

Yr oedd yn perthyn i'r etifeddiaeth gynt fendith fawr, megis wrth colli'r etifeddiaeth, ſe gollodd Eſau y fendith hefyd. Yr oedd Cain wrth hyn yn rhagori ar Abel, ſel yr oedd yr Iuddewon yn rhagori ar y Cenhedloedd: ond deliwen ſulw, nid yw'r fendith yn ol y drefn allanol, ond yn ol rhad ras; gan hynny, yr hwn fydd dan fendith etholedigaeth, bydded ef yr hynaf neu'r ieuenaf o'r teulu, eſe, gyd ag Abel, a feddianna'r fendith dragwyddol.

' A bu gwedi talm o ddyddiau, i Cain ddwyn o ſfrwyth y ddaear offrwm i'r Arglwydd.'

Deliw h ſulw, ſe oddef ſatan i'w blant, mewn modd allanol o aſdoliad, ymddangos yn dduwiol: Cain oedd was y cýthraul, etto ſe oedd gyntaf i ddyfod ag offrwm i Dduw. Fe ddygodd Cain ſfrwyth y ddaear, megis gwenith, olew, &c. yr hyn bethau oeddent lân a da. Mae hyn yn arwyddocau, ſod ei offrwm ef yn rhagorol; ac mae'n debygol gennyf, nad oedd rony'n gwaeth ynddo ei hun nag offrwm Abel, er y dywedir, ſod offrwm Abel yn ſwy rhagorol, nid am ragoroldeb yr offrwm, ond o herwydd fydd Abel yn rhoi'r gogoniant i Dduw: ' Trwy fydd yr abethold i Dduw aberth mwy rhagorol na Chain.'

' Ac Abel yntef a ddug o ſlaen-ſfrwyth ei ddefaid,' &c.

Abel yr olaſ mewn ymddangosiad, ond y blaenaf mewn gras; megis y mae y dydd heddyw. Pwy ſy'n gwneud y fath drwt a'r gau-addolwyr? Y rhai da ac iel o yſpryd, maent hwy'n ymddangos yn wael ac yn olaſ; ond yn y diwedd ſe welir yn amwg, mai'r cyntaf yw'r olaſ, a'r olaſ yw'r cyntaf: ' Llauer a alwyd, ond vchydig a ddewiswyd.'

' A'r Arglwydd a edrychodd ar Abel ac ar ei offrwm.' Yma
mac

mae cerddedfa gras yn amlwg; hynny yw, mae'n rhaid i'r aberthwr fod yn gyntaf mewn ffafr gyd â Duw, yr aberth ar ol hynny.

'A'r Arglwydd a edrychodd ar Abel.' Pa fodd yr edrych Duw ar ddyn, cyn yr edrych ar ei offrwm?' 'Rhodd gwr, (medd Selyf) a wna ffordd iddo.' Mae'n debygol, gan hynny, nad oes dim pwys i'w roi ar drefn y geiriau, ond y gellid yn gystal ddarllain, Yr Arglwydd a edrychodd ar Abel, o herwydd iddo ef edrych ar ei offrwm yn gyntaf.

Nid felly; canys er ei fod yn wir ymhlith dynion, fod rhodd yn gwneud ffordd i wr gael ei dderbyn, etto yn ol trefn gras nid felly mae; canys os nad yw y rhoddwr yn dderbyniol yn gyntaf, mae'n rhaid i'r offrwm fod yn ffaidd; canys nid gwaith da fydd yn gwneud dyn yn dda, ond dyn da fydd yn gwneud y gwaith yn dda. Nid yw'r ffrwyth yn gwneud y pren yn dda, ond pren da fydd yn dwyn ffrwyth da. 'Gwnewch (medd Crist) y pren yn dda a'i ffrwyth yn dda, neu'r pren yn ddrwg a'i ffrwyth yn ddrwg.' Eglur yw, gan hynny oddiwrth hyn, fod Abel yn dderbyniol o flaen ei rodd.

Gwrthddadl. Ond nid yw Duw yn derbyn neb tra byddo ef yn bechadur, ac mae pawb yn bechaduriaid cyn gwneud gweithredoedd da, pa fodd gan hynny yr oedd Abel yn dderbyniol o flaen ei rodd?

Atteb. Yr oedd Abel yn gyfiawn cyn aberthu; yn gyfiawn, meddaf, yngolwg Duw; fe dystiolaethodd Duw hyn am dano ef: 'Trwy ffydd Abel a offrymmodd i Dduw aberth mwy rhagorol nâ Chain, trwy yr hyn y derbyniodd ef dystiolaeth ei fod ef yn gyfiawn;' hynny yw, Duw wrth dderbyn rhodd Abel, a dystiolaethodd fod Abel yn gyfiawn, canys gwyddom nad yw Duw yn gwrando pechaduriaid: 'Mae gweddiau'r drygionus yn ffaidd gan Dduw.' Ond fe dderbynwyd Abel, gan hynny yr oedd ef yn gyfiawn yn gyntaf.

Deliwch fulw wrth hyn, mae'n rhaid i ddyn fod yn gyfiawn cyn y gallo ef wneud unrhyw weithred dda.

Holiad. Yn gyfiawn! trwy ba gyfiawnder?

Atteb. Trwy'r cyfiawnder fydd o ffydd; gan hynny y mae'n sgrifenedig, fod gan Abel ffydd cyn iddo offrymmu ei aberth: 'Trwy ffydd yr offrymmodd.' Ni welwn fod ffydd yn myned o flaen y weithred.

Holiad. Onid yw gweithredoedd da yn gyfiawnder ffydd?

Atteb. Maent yn ffrwythau ffydd, megis mewn perthynas i Abel, trwy ffydd fe ddaeth ag offrwm, ond cyn offrymmu yr oedd ei ffydd wedi ei gyfiawnhau ef. Yr addewid rasusol yw hon, 'Y byddai i had y wraig (sef Crist) ddistrywio gallu'r diafol.' Fe gredodd Abel mai Crist a ddistrywiai bechod ac anghydwylled, ac

angeu, ac a ddeuai i mewn â chyfiawnder tragywyddol i bechaduriaid. Gan gredu o hono yn y modd yma, fe dderbyniodd Grist yn gyfiawnder, ac o herwydd hyn mae Duw yn ei alw ef yn gyfiawn, trwy ei dderbyn ef a'i offrwym.

Abel gan hynny a roddodd ei hun a'i offrwym, gan gyfsgodi pob un trwy ffydd dan gyfiawnder Crist yn ol yr addewid; ond Cain a safodd ar ei waelod ei hunan, ac felly fe offrymmodd, ond ni dderbynwyd ei aberth ef.

‘ Ond nid edrychodd yr Arglwydd ar Cain, nac ar ei offrwym ef,’ &c.

Deliwch fulw, megis y derbynwyd Abel ei hun yn gyntaf, ac ar ol hynny ei offrwym; felly, yn gyntaf, y mae Cain yn cael ei wrthod, ar ol hynny ei offrwym; canys nid yw Duw yn canfod pechod yn ei ordinhadau ei hunan, oni byddant wedi eu halogi gan ei addolwyr ef; a halogedig rhaid iddynt fod, pan fo dynion yn eu cyfiawnder eu hunain yn aberthu i Dduw, canys felly nid oes ganddynt y cyfiawnder fydd o ffydd.

Hyn, gan hynny, wnaeth y rhagoriaeth rhwng Abel a'i frawd; yr oedd ffydd gan Abel, ond nid oedd gan Cain. Ffydd Abel a'i cyfsgododd ef yn Iesu Grist; gan hynny fe dderbynwyd ei aberth ef.

‘ Ond nid edrychodd yr Arglwydd ar Cain, nac ar ei offrwym.’

Dysgwch oddiwrth hyn, mai dyn drwg yw'r hwn fyddo heb Grist, bydded cyn llawned ag y mynno o weithredoedd da; canys nid yw gweithredoedd da yn gwneud dyn yn dda, y mae'n rhaid i'r dyn ei hunan fod yn gyfiawn yn gyntaf.

‘ A digllonodd Cain yn ddirfawr, fel y syrthiodd ei wyneb-pryd ef.’

Oddiwrth y geiriau yma ni allwn gasglu, i Cain gael rhyw arwydd eglur oddiwrth Dduw, fod ei frawd yn dderbyniol, ac yntef yn annerbyniol: ‘ A digllonodd Cain;’ fe ddigiodd wrth Dduw ac wrth ei frawd. Ac yn wir, cyn i'r byd ein casau ni, mae'n rhaid iddo gafau Iesu Grist: ‘ Fe a'm casodd i (medd efe) cyn iddo eich casau chwi.’ Yr oedd ef yn ddigllon, a ph'am felly? am na dderbynwyd ei aberth ef gan Dduw; ond yr oedd y bai yn gwbl arno ef ei hunan: ni ddaeth ef ger bron yr Arglwydd wedi ymwisgo ynghyfiawnder Iesu Grist, megis y dylasai, ond fe ryfygodd feddwl, fel adyn drygionus, y cyfiawnheid ef ger bron yr Arglwydd trwy ei weithredoedd da ei hunan.

Nid oedd yr addolwyr yma yn addoli amryw dduwiau, ond yn addoli yr un Duw mewn amryw foddion; un trwy ffydd, a'r llall heb ffydd.

Yr un modd y mae rhyngom ninneu a'n gwrthwynebwyr, nid ydym yn addoli amryw dduwiau, ond yr un Duw mewn amryw-ol foddion; nyni trwy ffydd, hwytheu yn ol eu gwag ddychymmygion eu hunain.

‘A digllonodd Cain.’ Mae hyn yn dangos grym y gyfraith ymhellach, a diben y sawl a fynnonnt fod yn gyfiawn trwyddi; hynny yw, yn y diwedd hwy ddigiant wrth Dduw; canys pan fo’r enaid yn pwyfo ar hunan-gyfiawnder, ac yn wrthodedig gan Dduw, fe lidia ac a ymrysona yn erbyn y Creawdwr; canys y mae’n barnu fod Duw yn feistr caled ac anhawdd ei foddloni. Mae hyn, o’r tu arall, yn digio Duw, ac yn peri i’w gyfiawnder gondemnio’r enaid; condemnio, meddaf, am ryfygu meddwl y dichon cyfiawnder creadur gwael pechadurus fod yn ddigonol i wneud iawn dros bechod. Fel hyn y mae’r gyfraith yn ennyn digllonedd, wrth rwympo beichiau o gamweddau arnom, ac yn ein cyfrif yn bechaduriaid wedi i ni wneud ein goreu i’w chwblhau hi.

‘A syrthiodd ei wynebpryd ef.’ Pa faint bynnag a fyddo gorfoledd y rhagrithiwr yn ei ddaioni, tra byddo Duw heb ei daro ef; etto pan gyhoedda Duw y farn yn ei erbyn ef, fe syrth ei wynebpryd, o herwydd ei fod ef a’i rodd wedi eu gwrthod.

‘A’r Arglwydd a ddywedodd wrth Cain, Pa ham y llidiaist? a pha ham y syrthiodd dy wynebpryd?’

Mae’r geiriau yma yn cael eu gofyn i Gain i’w gyhuddo’n ddyfychach o’i drueni. ‘Pa ham y llidiaist?’ Ai am na dderbyniais dy offrwm? Ond nid yw’n dderbyniol, o herwydd mae dy berfon yn ffaidd gennyf. A raid i mi dy gyfiawnhau er mwyn dy rodd, yr hon fydd halogedig? Ni wnaethost etto yr hyn fydd iawn. Nid oedd achos i Gain fod yn ddigllon, canys ni wrthododd Duw ond yr hyn oedd bechadurus, sef ei berfon, a’i rodd o herwydd hynny: ac nid oedd achos iddo ymddyrchafu pan ddaeth i offrymmu, ac yntef yn anghyfiawn. ‘Y mae cenhedlaeth lân yn ei golwg ei hun, er na’s glanhawyd oddiwrth ei haflendid. Y mae cenhedlaeth, O mor uchel yw ei llygaid! a’i hamrantau a ddyrchafwyd.’ Y cyfryw un, neu dad y cyfryw rai oedd Cain; fe a gyfrifodd ei hunan yn lân, ac yntef heb ymolchi; fe ddyrchafodd ei amrantau, heb ymadael â’i ddrygioni.

‘Os da y gwnai, oni chai oruchafiaeth? ac oni wnai yn dda, pechod a orwedd wrth y drws,’ &c.

‘Os da y gwnai.’ Pa beth! onid yw gwafanaethu Duw yn dda? Fe eill fod, ac fe eill heb fod felly, eithr yn ol buchedd yr addolwr. Os cyfion yw’r addolwr, a’i addoliad yn ol ordinhad Duw, yna y mae ef yn gwneud daioni, ac yn dderbyniol gyd â Duw; ond os anghyfiawn oedd ef o’r blaen, diammeu nad yw ei addoliad ef yn dderbyniol. ‘A ddichon un dynnu peth glân allan o beth aflan?’ Bydded Cain yn lân, a glân fydd ei offrwm ef; ond os aflan fydd Cain, pob peth sanctaidd a gyffyrddo ag ef a wneir yn aflan, o herwydd ei aflendid ei hunan.

Fe ddylid gwneud gwahaniaeth rhwng addoliad ac iawn addoliad. Nid yw pob addolwyr yn gwneud yn iawn, er bod trefn yr addoliad yn dda ynddi ei hunan. Nid oedd dim bai ar offrwm Cain, ond ni offrymmodd ef 'mo hono trwy ffydd; gan hynny, fel y mynegais o'r blaen, nid yn rhoddion Abel a Chain yr oedd y gwahaniaeth, ond ynghynheddfau'r dynion. Ffydd Abel a gweithredoedd Cain, oedd yr achos i un gael ei dderbyn a'r llall ei wrthod. Canys, fel y dywedais, ffydd Abel yng Nghrist, yn ol yr addewid, a'i cyfiawnhaodd ef.

Gan hynny, yr hwn a iawn addolo, mae'n rhaid iddo fod yn gyfiawn yn gyntaf; mae'n rhaid iddo fod wedi ymwisgo â chyfiawnder Crist. Yr achos pa ham y mae gweithredoedd da rhai dynion yn annerbyniol gyd â Duw, ydyw, mewn gwirionedd, ac yn ol y gyfraith, eu bod yn halogedig o flaen yr Arglwydd, ac felly yn anfaddeuol eisiau eu bod yng Nghrist.

Y ffordd gan hynny i iawn addoli, ydyw, yn gyntaf, derbyn trugaredd Duw yng Nghrist, yr hon weithred fydd mwy boddlon gan y Mawredd nâ phoeth offrymmau ac aberthau: 'Ewyllysiais drugaredd, (medd Duw) ac nid aberth.' Ni ddeallodd Cain 'mo hyn, gan hynny fe aeth at Dduw yn ei bechoiau, heb ffydd yn nhrugaredd Duw trwy Grist, ac fe offrymmodd ei aberth; ac am na's gallai ei aberth ddileu ei bechod, am hynny yr oedd ef yn trigo ynddo.

'Ac oni wnai yn dda, pechod a orwedd wrth y drws.' Mae y rheswm yma yn atebol i gyflwr Cain; fe ddigiodd am na dderbyniodd Duw ei offrwm, ac etto nid da y gwnaeth: yn awr, pe gwnaethai ef yn dda, mae'n eglur wrth i Dduw dderbyn aberth ei frawd, y derbyniasai ei aberth yntef.

'Attat ti hefyd y mae ei ddymuniad ef, a thi a lywodraethi arno ef;' hynny yw, os pechod fydd yn gorwedd wrth dy ddrys, attat ti bydd ei ddymuniad ef; efe a'th gâr, ac a weddia drofot, er mwyn dy droi i'r iawn ffordd; a thi a lywodraethi arno ef. Hyn oedd rhan Jacob hefyd; canys fe dorrodd Esau iau Jacob oddiam ei wddf, ac a deyrnasodd amryw flynyddoedd cyn bod un brenin yn Israel.

Rhan hiliogaeth Cain oedd bod yn arglwyddi ac yn rheolwyr, tra yr oedd Abel a'i hiliogaeth dan erledigaeth; er hynny, tra maent hwy'n arglwyddiaethu ac yn erlid, ein dymuniad ni fydd attynt hwy, gan ddeisyf eu hiechydwrriaeth: tra maent hwy yn melldithio, yr ydym ni yn bendithio; a thra maent hwy yn erlid, yr ydym ni yn gweddio.

'A Chain a ymddiddanodd ag Abel ei frawd: ac fel yr oeddynt hwy yn y maes, Cain gododd yn erbyn Abel ei frawd, ac a'i lladdodd ef.'

Pan ganfu Cain, wrth farn Duw, mai Abel oedd yr addolwr

goreu, ac na dderbynid 'mo hono ef, ei galon ef a galedodd, ac fe ymegniodd i ddiwreiddio gwir grefydd o'r byd; yr hyn a wnaeth, mewn rhan fawr, wrth ladd ei frawd, hyd ne's daeth dyddiau Enos; canys dyna'r amser yr ail-ddechreuodd dynion alw ar enw yr Arglwydd.

Gwelwch yma gynddaredd plant uffern yn erbyn Duw:—
'Hwy a laddasant dy brophwydi, ac a gloddiasant dy allorau i lawr.' Os cânt eu hëwyllys eu hunain, mae'n rhaid i Dduw foddioni i'w crefydd hwynt, neu fod heb un: ni oddefant y wir grefydd o fewn eu cyrraedd, ond fel Cain, hwy a laddant eu brodyr; neu, fel y Phariseaid, hwy laddant eu Harglwydd; ac fel y brenhinoedd drygionus gynt, hwy laddant eu plant a'u deiliaid. Fel y diwreiddient y gwir, meddaf, ac y gosodent i fynu eu dychymmygion eu hunain, ni wnant gynfigennu yn unig, ond hwy ymegniant i ddistrywio gwasanaeth a gwasanaethwyr Duw o'r byd; ac os nad allant wneud hyn heb dywallt gwaed, eu creulondeb a ddistrywia filoedd, megis Cain, yr hwn a laddodd ei frawd.

'A Chain a ymddiddanodd â'i frawd.' Nid oedd ganddo unrhyw gyfraith i'w gospi ef, ond digon o lid, a thafod tanlyd; ac nid oedd atebion duwiol ei frawd ond cyffroi ei gynddaredd ef, diwedd yr hyn oedd llofruddiaeth.

'A Chain a ymddiddanodd ag Abel,' &c. hynny yw, am ddaioni a gwirionedd ei grefydd, canys hynny y mae'r Testament Newydd yn arwyddocau, iddo ei ladd ef o herwydd bod ei weithredoedd yn gyfiawn: yn ddiammeu fe gyfiawnhaodd Abel ei addoliad o flaen ei frawd pan gyfododd ef i'w erbyn; ac o herwydd yr ymddiddanion yma, yn unig o herwydd purdeb ei grefydd, Cain a'i lladdodd ef.

Deliwch sulw yma, pan fo'r drygionus yn rheoli, fe ddylai proffeswyr ymbarottoi yn erbyn y gwaethaf, cyn yr ymddiddanont â'r annuwiol am bethau perthynol i deyrnas Dduw; canys chwi welwch yma, na ddiweddodd geiriau mewn geiriau. Y cyngor goreu, gan hynny, ydyw, ystyried yn ddifrifol yn gyntaf, cyn ymddiddan â Chain am grefydd, pa beth fydd y canfyniad. Hwy wnant ddyn yn droseddwr am air, ac a ofodant saglau i ddistrywio'r cyfiawn.

'Ac fel yr oeddynt hwy yn y maes, Cain a gododd yn erbyn Abel ei frawd, ac a'i lladdodd ef.' Nid yw erlidwyr dichellgar yn gorthrymmu cyn y gallont wneud i'w dannedd gyfarfod, ac i'r diben hynny y maent yn gofalu am amser cyfaddas. Joseph a gafawyd gan ei frodyr, ond ni feiddient ei werthu cyn ei gael yn y maes mewn amser cyfaddas.

Deliwch sulw, bydded y perygl y maint a fynno, a manteision y gwrthwynebwyr mor cyfaddas ag y mynnont, fe saif proffeswyr y gwirionedd eu tir yn erbyn pob tywydd.

• Cain

' Cain a gododd yn erbyn Abel ei frawd, ac a'i lladdodd ef.' A ph'am y lladdodd ef? Am fod ei weithredoedd ei human yn ddrwg, &c. Ni allwn sylwi oddiwrth hyn, ei bod yn arwydd o ffordd ddrwg, er ei bod wedi ei chysgodi dan enw o addoliad, pan amddiffyner crefydd wrth dywallt gwaed gwirion. Pe buasai gweithredoedd Cain yn dda, fe gawfai ddiddanwch cydwybod, fel Abel ei frawd; a'r diddanwch yma fuasai yn ennyn tragaredd ynddo at ei frawd, megis yr oedd yn ei frawd tu ag atto ef; ond am fod ei weithredoedd yn ddrwg, nid oeddynt yn dwyn llawenydd nefol i'w canlyn, nac yn magu cariad rhyngddo ef a'i frawd. Fel hyn mae daioni pobl Dduw yn cynhyrfu cynfigen rhagrithwyr, megis rhwng Saul a Dafydd; canys pan ganfu Saul i Dduw ei wrthod ef am ei ddrygioni, fe gasaodd rinwedd Dafydd fwy-fwy.

' A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Cain, Mae Abel dy frawd? Yntef a ddywedodd, Ni's gwn; ai ceidwad fy mrawd ydyf fi?' Fe feddylodd Cain nad oedd dim i'w wneud ond lladd ei frawd, ac na byddai neb ond ef wedi hynny i reoli, ' Dewch, lladdwn ef, a'r etifeddiaeth fydd eiddom ni.' Ond etto yr oedd Duw yn caru Abel, ac wedi derbyn ei offrm; ac o herwydd fod gelyniaeth Cain yn tarddu o hynny, mae Duw yn cymmeryd yr achos yn llaw ac yn amddiffyn ei was.

' A'r Arglwydd Dduw a ddywedodd wrth Cain, Mae Abel dy frawd? Nid yw'r gofyniad wedi ei seilio ar ansicrwydd, ond er mwyn dechreu ymresymmu, ac i wneud ffordd i'r adyn drygionus ddatguddio creulondeb ei galon waedlyd.

' Mae Abel?' Fe welodd Duw aberthau Abel yn eisiau. Yr oedd Abel yn farw, a'i aberthau nid oeddynt mwy; ac nid allai aberthau Cain, o herwydd bod ffydd yn eisiau, fod yn dderbyniol megis aberthau Abel. Deliwch fulw oddiwrth hyn, pe cai gorthrymwyr eu hewyllys eu hunain, cyn belled a diffrywio holl weision Duw, fe fyddai eu haberthau a'u haddoliad hwy o hyd yn annerbyniol ac yn ffaidd ger bron Duw.

' A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Cain, Mae Abel?' O! holiad ofnadwy! dechreuad uffern Cain; canys mae Duw yn awr yn myned i farn ag ef. Pa fodd bynnag, fe gynhygodd yr adyn dagu ei gydwybod, ond yr oedd hyn yn faeth farwol iddo: fe lefodd Abel am ei fywyd, ond ni wrandawai ei frawd ef, ond yn awr mae Duw yn gwrando ar lef ei waed ef. ' Pan wnel ef holiad am waed, fe a'u cofia hwynt: ni ollwng ef yn angof waedd y rhai isel.' Ni ollwng Duw yn angof y gwaed a daenellwyd o blegid ei air ef. Gwerthfawr yn ei olwg ef yw marwolaeth ei feintiau.

' Mae Abel dy frawd?' Ni ddylid gadael y gair yma, *dy frawd*, allan, o blegid ei fod yn trymhau'r ddrwg-weithred: fe laddodd

laddodd ei frawd! gweithred echryslon! yn llwyr groes i gyfraith natur: ond pan rodder dyn i fynu gan Dduw, ni ddichon unrhyw radd o garenydd attal ei ddwyllaw ef. Judas a fradycha ei feistr, ac Absalom a ladd ei dad.

‘ Mae Abel dy frawd?’ Yntef a ddywedodd, Ni’s gwn.’ Fe wyddai yn dda yr erchyll weithred a wnaethai, ond wrth ei alw yn awr i roddi cyfrif am y gwaith, fe gynhygodd wadu, ‘ Ni’s gwn.’ Pan ddechreuo pobl bechu, ni’s gwyddant beth fydd y diwedd; fe laddodd ei frawd, ac a gynhygodd guddio’r ddrwgweithred â chelwydd. Ychydig feddylodd Dafydd y tywysai ei odineb ef i dywallt gwaed Uriah i guddio ei ddrygioni.

‘ Ni’s gwn: ai ceidwad fy mrawd ydwyf fi?’

Dyma ffordd pob rhai annuwiol, ni oddefant eu cyhuddo. Maent yn caru pechod, ond ni’s gallant oddef eu galw i gyfrif; hwy wnant esgusodion fel Saul, yr hwn, er iddo arbed Agag, yn groes i orchymmyn Duw; er hyn, fe fynnai lanhau ei hun, gan ddweud yn wyneb-uchel o flaen Samuel, iddo ef gwblhau gorchymmyn yr Arglwydd. Ond ni thyccia gwag esgusodion i guddio unrhyw bechod rhag barn Duw, yr hwn sy’n canfod pob dirgelion.

‘ A dywedodd Duw, Beth a wnaethost? llef gwaed dy frawd fydd yn gweiddi arnaf fi o’r ddaear.’

O Cain! diles yw dy esgusodion; maent wedi eu boddi gan waedd y gwaed gwirion a dywalltaist ti.

‘ Beth a wnaethost? llef gwaed dy frawd fydd yn gweiddi.’ Chwi erlidwyr, cymmerwch ofal. Yr ydych yn meddwl, wedi lladd y duwiol, eich bod yn rhyddion oddi wrthynt; ond yr ydych yn camfynied ymhell, y mae eu gwaed a dywalltafoch yn gweiddi ar Dduw yn eich erbyn. Gwaedd uchel yw gwaedd gwaed gwirion, hi gyrraedd i’r nesoedd, ac a dynn ddial i lawr oddiwrth Dduw Hoillalluog. Gan hynny, fel hyn y mae gair yr Arglwydd yn llefaru yn erbyn y gwaedlyd; ‘ Fel mai byw fi, medd yr Arglwydd Dduw, mi a’th barottoaf di i waed, a gwaed a’th ddilyn di; am na chafaiist waed, (hynny yw, tywallt gwaed) gwaed a’th ddilyn di.’

‘ Llef gwaed dy frawd fydd yn gweiddi arnaf fi.’ Mae’r Apostol yn gwneud llef gwaed Abel yn arwydd o gyfiawnder y gyfraith, gan arwyddocau ei fod ef yn tywallt gwaed, yr hwn fydd yn torri gorchymmynion Duw; ac felly yn wir y mae ef, gan ofod cynllwyn yn ddirgel yn erbyn ei fywyd ei hunan. Y mae’r Apostol yn cymharu gwaed Abel a gwaed Crist â’n gilydd, ac yn dangos y rhagoriaeth; y mae un yn gweiddi am ddial a distryw, a’r llall am faddeuant ac iechydwriaeth. ‘ Mae gwaed y taenelliad yn llefaru gwell pethau na gwaed Abel;’ hynny yw, mae e’n galw ar Dduw am faddeuant i’r pechadur; ond

ond mae gwaed Abel yn gweiddi am ddial. Mae Crist yn dangos y rhagoriaeth rhwng ei waed ei hunan a phob gwaed a dywalltwyd o'r blaen, gan benderfynu fod gwaed y duwiol yn gweiddi am ddial ar yr erlidwyr, o waed Abel hyd waed Zecharias, yr hwn a laddwyd rhwng yr allor a'r deml. Boed i mi gael cennad i lefaru fy meddwl am y Zecharias a enwyd uchod, nid yr hwn a sonir am dano yn llyfr y Cronicl ydoedd, ond un o'r enw hwnnw oedd yn byw yn amser ein Iachawdwr; mae'n debygol mai tad Ioan Fedyddiwr, neu ryw wr sanctaidd arall. Fy rhesyddau ydynt, 1. O blegid fod y llofruddwyr yn cael eu cyhuddo gan Grift ei hunan; 'Zecharias yr hwn a laddafoch chwi rhwng yr allor a'r deml.' 2. O blegid fod Crist yn enwi gwaed Zecharias yn olaf, ac nid gwaed Ioan Fedyddiwr; gan hynny, pe buafai Zecharias heb gael ei ladd ar ol, ond o flaen Ioan Fedyddiwr, fe fyddai'n ymddangos fod Crist yn eu hegfusodi am ladd ei was Ioan. 3. Yr wyf yn meddwl felly, o blegid fod llef pob gwaed gwirion a dywalltwyd cyn y gyfraith yn gynhwysedig yma; canys llef gwaed Crist yn unig fydd yn eiriol dros y troseddwr. Pa fodd bynnag, gwaedd farwol yw gwaedd gwaed gwirion; fe lefara ryw ddiwrnod fel taran ddychrynllid ynghydwybodau dilynwyr Cain, ac fe wna eu baich a'u poen yn annioddefol i holl dragwyddoldeb.

'Ac yr awr hon melldigedig wyt ti o'r ddaear, yr hon a agorodd ei safn i dderbyn gwaed dy frawd o'th law di.'

Dyma'r lle y mae barn Duw yn dechreu yn erbyn y dyn gwaedlyd hwn! barn ofnadwy a dychrynllid! canys y mae'n gynhwysedig ynddi ei symmudiad ef oddiwrth holl ragorfreintiau gras a thrugaredd, ac yn ei rwymo ef i gospedigaeth y damnedig.

'Melldigedig wyt ti o'r ddaear.' Tangnefedd ar y ddaear yw un rhan o'r gennadwri fendigedig a ddygwyd i'r byd ar ddyfodiad ein Iachawdwr. Hefyd, cyn dyfodiad Crist yn y cnawd, mae'n ysgrifenedig, 'Fe lawenychodd ynghyfanneddleoedd ei ddaear.' Wrth y ddaear, yn y lle hwn, yr wyf fi'n deall y trigolion, y sawl, yn ol ewyllys Duw, a dderbyniant yr efengyl a'r gras a gynhygir iddynt. Yn awr, pa un bynnag ai yn ol cyflwr natur, neu gyflwr y seintiau, mae Cain wedi colli rhagorfreintiau pob un, megis pawb eraill a gwbl wrthodwyd gan Dduw. Nid am nad allant fyw'n hir yn y byd, ond fe a'u torrodd Duw hwynt ymaith oddiwrth holl ragorfreintiau yr efengyl, ac a'u gosododd hwynt ynghyflwr cythreuliaid; maent wedi eu cau allan oddiwrth ras a thrugaredd, ac er eu bod yn fyw, maent wedi eu rhwymo drosodd i golledigaeth. Nid oes mwy aberth dros bechod, ond ofnadwy ddisgwyliad am farn a digofaint tanllyd, yr hwn a ddistrywia y gwrthwynebwyr.

'Pan

‘Pan lasuriech y ddaear, ni ’chwanega hi roddi ei ffrwyth i ti; gwibiad a chrwydrad fyddi ar y ddaear.’

Dyma un o ffrwythau ei lofruddiaeth echryslon. Yn wir, mae pechodau, nid yn unig yn dwyn melldith dragywyddol, ond maent hefyd yn achosion o drueni amferol. ‘Mae Duw yn troi tir ffrwythlon yn anialwch o herwydd drygioni y fawl a drigant ynddo.’

‘Pan lasuriech y ddaear.’ Nid yw pob pechod gweithredol yn cau’r pechadur oddiwrth fwynhau trugareddau Duw; ond etto, os nad edifarheir o’u plegid, hwy ddygant felldith i’w canlyn: ‘Mi felldithiaf (medd Duw) eich bendithion chwi; i.e. mi a’u melldithiais hwynt eisoes, am na ofodasoch y peth at eich calon.’ Dyma’r achos hefyd mae bwrdd rhai yn cael ei gwneud yn fagl iddynt. Ni ddylai dynion, gan hynny, farnu daioni eu cyflwr, oddiwrth fwynhad y creaduriaid, ond a ddylent ofni wrth fwynhau, rhag, o herwydd pechod, iddynt droi’n felldith iddynt.

‘Gwibiad a chrwydrad fyddi ar y ddaear.’ Yr ystyr yw, ni chei orphwysdra yn y byd, ond beunydd fe a’th feddiennir gan gydwybod euog, yr hon a wna dy gyflwr yn annioddefol. Mae ofn a dychryn beunyddiol yn meddiannu’r cyfryw rai ag a roddwyd i fynu gan Dduw.

‘Ynā y dywedodd Cain wrth yr Arglwydd, Mwy yw fy anwiredd nag y gellir ei faddeu.’ Pa mor anystyriol bynnag yw rhai am bwys pechod, etto mae cydwybod euog yn barnu mewn modd arall, pan fo dynion yn diystyru gwafanaeth Duw, ac yn erlid ei addolwyr, megis Cain, o gynfigen a digafedd. Ni’s gwn i yn sicr a ydyw yn gyfreithlon i weinidog yr efengyl roi addewid am ras a maddeuant i’r cyfryw rai. Nid yw gyfreithlon gweddio dros y fawl sy’n pechu’r pechod i farwolaeth; ond yn y gwrthwyneb, mae ef i’w gymmeryd oddiwrth allor Duw fel y byddo marw. Hyn oedd cyflwr Cain, ac yr oedd ef yn deimladwy o hono; gan hynny, fel un wedi eu gau allan gan Dduw, mae ef yn griddfan dan annioddefol bwys ei farnedigaeith, ac yn gwybod fod ei bechod yn anfaddeuol yn dragywyddol; fel y dywaid ein Harglwydd Iesu Grist, ‘Nid oes iddo faddeuant yn y byd hwn, nac yn y byd a ddaw.’

‘Wele gyrraist fi heddyw oddiar wyneb y ddaear, ac o’th wydd di y’m cuddir: gwibiad hefyd a chrwydrad fyddaf ar y ddaear; a phwy bynnag a’m caffo a’m lladd.’

Mae’r geiriau hyn yn cadarnhau yr hyn a ddywedpwyd o’r blaen; hynny yw, bod yn felldigedig o’r ddaear yw bod yn ddidoledig oddiwrth ragorfreintiau yr efengyl; canys nid oedd Cain i farw yn awr, nac i gael ei ddanfon i ogof, ond yn cael ei gau allan o bob rhan o drugareddau yr efengyl, y rhai, trwy

ras,

ras, a gynhygir i bawb o drigolion y ddaear; y trugareddau, meddaf, a gynhygir, gan yr efengyl, sef bywyd tragywyddol; canys o fendithion y byd hwn yr oedd ganddo lawnder. Er hyn mae ef yn griddfan dan y farn hon, megis melltith annioddefol, 'Gyrraith fi heddyw oddiar wyneb y ddaear.' Ac yn wir, os cymmerir yn y modd y gosodais i lawr, ni ddichon yr holl fyd ei goddef; canys yr hwn a gollodd ei ran o ras yn y byd hwn, a gyll ei ran yn nheyrnas Dduw: 'Ac o'th ŵydd di y'm cuddir.' Ni welaf byth dy wyneb yn y nefoedd. Pa gŵyn, pa ddychryn, all fod yn fwy na hyn?

'Gyrraith fi *heddyw* oddiar wyneb y ddaear.' Fe wyddai pan dderbyniodd y farn, ei fod o'r dydd hwnnw allan yn gyfall i'r cythreuliaid. Y dydd heddyw, neu am waith y dydd heddyw, fe'm gwnaethpwyd yn un o drigolion y pwll diwaelod. Deliwch fulw oddiwrth hyn, fod Duw weithiau yn taro'r drygionus mor drymmed, hyd ne's byddo'r pechadur ei hunan yn gwbl sicr o'i ddamnedigaeth annocheladwy; megis Balaam, 'Mi a'i gwelaf ef, ond nid yn awr; mi a'i canfyddaf ef, ond nid yn agos.' Wrth y gair, *yn awr*, yr ydym i ddeall amser gras; ac wrth, *nid yn agos*, yr ydym i ddeall dydd y farn: megis pe dywedasai, Myfi, am fy newiniaeth, a gauwyd allan rhag derbyn gras; gan hynny, ni welaf y Gwaredydd yn awr: myfi hefyd a wrthodir yn y byd i ddyfod, pan farno ef y ddaear; ni chaf ddyfod yn agos atto, megis noddfa i'm henaid. Mac'n debygol gennyf mai hyn yw cyflwr llawer fydd yn fyw yn awr, y sawl, am eu hanffyddlondeb a'u brad i Grift a'i eglwys, a dderbyniafant eisoes, ynddynt eu hunain, daledigaeth cyfaddas am eu drygioni.

Fe allasai Ishmael hefyd, yn y dydd y gwatwarodd ef Isaac, ac Esau, pan werthodd ei enedigaeth fraint, gasglu, un oddiwrth i Dduw gyttuno â meddwl Sara, a'r llall o herwydd i'w dad garu ei frawd yn fwy nag ef, eu bod wedi eu llwyr gau allan oddiwrth ras a gogoniant.

'Ac o'th ŵydd di y'm cuddir.' Wrth hyn yr ydym i ddeall presennoldeb bendigedig Duw, yr hyn y mae'r seintiau, mewn rhan, yn fwynhau yn y byd hwn, ac a gânt gwbl fwyniant yn y byd a ddaw; ond fe wyddai y dryg-ddyn hwn ei fod wedi colli pob un, am ei gasineb at y gwirionedd.

'Ac o'th ŵydd di y'm cuddir.' Y mae holl ogoniant y nefoedd yn gorwedd yn y mwynhad o ganfod wyneb Duw, yr hyn y mae'r annuwiol yn meddwl ychydig am dano; ond y sawl a dderbyniafant farn ddamnedigaeth dragywyddol ynddynt eu hunain ydynt yn ei deimlo, a'r meddwl yma fydd yn eu dygn ffino yn wastadol.

'Gwibiad hefyd a chrwydrad fyddaf ar y ddaear.' Pan dderbyniodd ef y farn, fe wyddai na elwid hi byth yn ol, y treuliai

ef ei ddyddiau mewn gofid a blinder, gan fod beunydd yn ddychryn ac yn faich iddo ef ei hunan, hyd y dydd y torrid ef oddiar y ddaear, ac yr elai i'w le ei hun.

'A phwy bynnag a'm caffo a'm lladd.' Peth ofnadwy yw euogrwydd, fe wna i ddyn feddwl fod pawb a'i gwelo yn gwybod ei gamweddau; mae ef hefyd yn dyfod â'r fath lesgedd i'r galon, ag y gwna cryniad dail i'r trofeddwr ffoi; ac uwchlaw pob peth, mae gwaedd gwaed gwirion yn ddychrynlyd i'r gydwybod. Hyn am alar Cain.

'A dywedodd yr Arglwydd wrtho, Am hynny y dielir yn faith dyblyg ar bwy bynnag a laddo Cain,' &c.

Wrth y geiriau hyn, mae'r farn yn cael ei chadarnhau, yr hon a lefarodd Cain yn erbyn ei enaid ei hunan, megis pe dywedasai yr Arglwydd, 'Cain, y mae dy farn fel y dywedais; mi a'th yrrais allan y dydd heddyw o'm gŵydd; a phan dderfydd dy fywyd, ti a guddir o'm presennoldeb bendigedig yn dragwydd; a chan fod hyn felly, ni oddefaf i ti farw o flaen dy amser. Fe ddaw dy amser i fynu yn dra buan. Heblaw hynny, dy ddyddiau fyddant lawn o flinderau, canys ti a flinir yn dy gydwybod gan waedd gwaed gwirion bob amser, ac a ofni ddigofaint Duw: myfi a'i dywedais, ac myfi a'i gwnaf. Nid dyn wyf fi i edifarhau, gan hynny fel hyn bydd y farn, *Dielir yn faith dyblyg ar yr hwn a laddo Cain.*'

Deliwch sulw yma, nid rhaid i neb amlhau blinderau erlidwyr; maent hwy, uwchlaw pawb eraill, wedi eu parottoi i ddigofaint. Fe gymmerodd Duw ei hunan mewn llaw ddial gwaed ei weision, a thywallt ei lid ar eu herlidwyr: 'gan hynny fel hyn y dywed ef wrth ei seintiau, 'Fy anwyliad, na ymddielwch, ond yn hytrach rhoddwch le i ddigofaint, canys i mi y perthyn dial, myfi a dalaf, medd yr Arglwydd.' A'r rheswm ydyw, am fod yr ymrasael yn bennodol rhwng yr erlidwyr a Duw ei hunan; canys nid ydym yn cael ein casau am ein bod yn ddynion, nac am fod yn ddrygionus, ond am ein bod yn grefyddol, ac yn sefyll o blaidd y gwirionedd; gan hynny nid ydym ni i ddial, ond i adael y gelyn yn llaw Duw: o herwydd hyn ni ymyrodd Moses â Chora a'i lu, ond fe a'u gadawodd yn llaw yr Arglwydd ei hunan, am ddiystyru ei ordinhadau ef. O herwydd hyn ni ymyrodd Dafydd â Saul, er y gallasai ef ei ddistrywio. Dysgwn, gan hynny, fod yn llonydd ac yn ddioddefgar dan ddwylaw gwyr gwaedlyd a drygionus, cwmpwn o'u blaen hwynt fel Abel sanctaidd; fe fydd yn ddigon o benyd iddynt, ar ol ein marwol-aeth, fod ein gwaed yn gweiddi o'r ddaear yn eu herbyn.

'Am hynny y dielir yn faith dyblyg ar bwy bynnag a laddo Cain,' &c. Pwy bynnag, wedi y rhybudd yma, a ddial waed gwirion â'r cleddyf, dial a gymmerir arno yntef, am nad yw yn rhoddi

rhoddi lle i ddigofaint Duw; canys nid yw digofaint yn gweithio allan gyfiawnder Duw: dywedwch, gan hynny, gyd â Da ydd, pan erlidier chwi, ' Ni bydd fy llaw i arno ef, ond fel mai byw'r Arglwydd, naili ai'r Arglwydd a'i tery ef, neu ei ddydd ef a ddaw i farw; neu fe syrthia mewn rhyfel, ac fe dderfydd am dano.'

' Dielir ynfaith dyblyg arno.' Nid anhawdd fyddai dangos pa cyn lleied o les a wnaeth y cyfryw ag a gymmerafant mewn llaw ddial gwaed y seintiau ar eu herlidwyr. Ond bod yn fyrr yw fy ngwaith i yma. Wrth y cyfryw rai, ni ddywedaf ond yn unig, ' Dod dy gleddyf yn ei le, canys y sawl a darawant â'r cleddyf, a ddifethir â'r cleddyf.' Ac yma mae amynedd a ffydd y seintiau. Gadewch Gain a Duw yn llonydd, a chymmerwch ffydd ac amynedd; dioddefwch gyd ag Abel. Y mae cyflwr erlidwyr, yr amfer presennol, yn ddigon o gospedigaeth, ac yn tynnu distryw arnynt oddiwrth yr Hollalluog.

' A Duw a osododd nod ar Cain,' &c. Pa beth yw meddwl eraill am y nod yma, ni's gwn; ond mae'n ymddangos i mi fel y rhai y sonir am danynt gan Timothy, y rhai y seriwyd eu cydwybodau â haiarn poeth. Mae hyn yn gyfatebol i ffordd fwyddwyr gwlad yn colpi crwydraid a lladron; fel y byddont yn adnabyddus i bawb, hwy lofir yn eu dwylaw, neu eu gruddiau, â haiarn poeth. Felly nodwyd Cain gan Dduw yn wrthodedig; ond y nod (megis y rhai hynny yn Timothy) nid oedd ar un rhan allanol a gweledig o'r corph, ond (fel y mae'r Apostol yn dweud) ar y gydwybod. Ei gydwybod ef, gan hynny, a dderbyniodd nod tanllyd oddiwrth ddigofaint Duw, ac (fel y gwna haiarn poeth yn y cnawd) a adawodd ddyfn argraph yno.

' A'r Arglwydd a osododd nod ar Cain, rhag i neb a'i caffai ei ladd ef.' Er fod y nod wedi ei losgi ar ei gydwybod, ac felly oddi fewn ac yn anweledig, er hyn fe allai yr effeithiau fod yn amlwg i bawb; yr effeithiau, meddaf, y rhai a oeddent, neu a allasent fod, ei anesmwythdra ef ymhob man, sydyn ac arswydus gnofeydd ei gydwybod; heblaw hyn, ei ymddygiad ef ger bron pawb a gyfarfyddai ag ef, rhag iddynt ei ladd, oedd yn eglur ddangos fod Duw wedi ei nodi ef â dial: ac, yn wir, yr oedd hwn yn nod hynod i bawb a'i canfyddai, ac yn peri iddynt ofni ddengwaith mwy rhag ei ladd ef, nâ phe buasai nod allanol arno ef: hwy welfant wrth ei ofn beunyddiol ef dan farn Duw, mai peth ofnadwy yw blaen-ffrwyth damnedigaeth dragywyddol. Yn y modd hyn y cadwodd Duw Gain dan gospedigaeth gyfaddas i'w bechod.

' A Chain a aeth allan o ŵydd yr Arglwydd,' &c. Dyma ymddygiad y gwrthodedig, a sier ffrwythau anobaith. Canys yr hwn a dderbyniodd ynddo ei hunan farn Duw, ac a gollodd

holl foddion gras, mae presenoldeb Duw yn rhy ofnadwy i'r cyfryw ymhob ystyr: y newydd goreu i'r cyfryw rai fyddai, fod Duw wedi ei ddiddymmu, neu eu bod hwy yn uwch nag ef.

'A Chain a aeth allan o wŷdd yr Arglwydd.' Fe ellir deall y geiriau yma amryw ffyrdd.

1. Iddo ymddidoli oddiwrth yr eglwys (lle mae Duw yn bresennol) yr hon oedd yn cynnwys y pryd hynny ei dad a'i fam, ac eraill o'u hiliogaeth; ac mae hyn yn ymddangos wrth y geiriau, 'Ac a drigodd yn nhir Nod.'

2. Mae dyn yn myned o wŷdd yr Arglwydd, pan y mae ef yn tynnu ymaith ei fyddyliau oddiwrth fyfyrddodau sanctaidd, ac yn rhoi ei holl ferch ar bethau'r byd yma. Ac felly gwnaeth ef, fe aeth i dir Nod, ac a adeiladodd ddinas yno, i'w ddifyrru ei hunan mewn pethau cnawdol hyd yr eithaf.

3. Ac hefyd mae'r geiriau yn arwyddocau, iddo ef galedu ei galon yn erbyn Duw; iddo ef ddywedyd wrth Dduw, Dos ymaith oddi wrthyf; iddo ef gwbl ymroi i fod yn elyn i Dduw, ac i bob ymddangosiad o rinwedd a daioni.

'A Chain a aeth allan o wŷdd yr Arglwydd.' Mae'r geiriau hyn hefyd yn arwyddocau, iddo gael ei dastu allan oddi ger bron Duw, megis wedi ei ysgymmuno. Bydded felly. Yr oedd y weithred yn anghyffredin; ond Duw ei hunan oedd yr Awdwr, yr un modd ag i Gora a'i lu; er bod rhagoriaeth mewn rhan, fe adawyd Cain i fyw dros dro yn y byd, ond fe ddanfonwyd y lleill yn fyw i uffern; ond pob un, am eu gwrthnyfigrwydd yn erbyn pobl Dduw a'i addoliad, ydynt wedi eu rhwymo i ateb yn y farn fawr.

'Cain hefyd a adnabu ei wraig; a hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar Enoc: yna yr ydoedd efe yn adeiladu dinas, ac efe a alwodd enw'r ddinas, yn ol enw ei fab, Enoc.'

Chwaer Cain oedd ei wraig ef, yr hon a ddygodd fab iddo ef, er mwyn pa un, mae'n debygol, yr adeiladodd y ddinas. Deliwch fulw wrth hyn, fod y rhai a gauwyd allan o'r nefoedd, yn amcanu amryw foddion i fod yn anrhydeddus ar y ddaear. Cain wedi ei felldithio gan Dduw a adeiladodd ddinas; ac er mwyn tragywyddoli'r weithred, fe a'i galwodd ar enw ei fab. Tebyg i hyn oedd gweithred Absalom ddrygionus, am nad oedd ganddo blentyn, fe adeiladodd golofn, yr hon oedd raid ei galw ar enw Absalom, i gadw ei enw ef mewn coffadwriaeth ar y ddaear.

'Yna yr ydoedd efe yn adeiladu dinas,' &c. Deliwch fulw, mae dichellion satan; a chalon dwyllodrus dyn, yn ceisio llonyddu cydwybod euog, nid trwy ffydd yng waed Crist, ond trwy amryw ofalon bydol.

'Ac efe a alwodd enw'r ddinas, yn ol enw ei fab, Enoc.' Er bod Cain yn dymuno cadw i fynu enw anrhydeddus ar y ddaear,

ddaeear, etto ni ryfygai ef alw enw'r ddinas yn ol ei enw ei hunan; rhag ofn, mae'n debygol, y buafai eraill yn ei galw, *Dinas y Llofrudd*; ond efe a'i galodd yn ol enw ei fab Enoc.—Deliwch sulw etto, fod dynion a felldigwyd gan Dduw yn rhoddi ymddangosiad cyn decced oddiallan ag y gallont. Arwyddocad yr enw Enoc, yw yr hwn *a ddysgwyd neu a gyflwynwyd*. Ni's gellir dywedyd, mewn gwirionedd, iddo ef ei ddysgu na'i gyflwyno i Dduw; ni adawfai ei galon ddrygionus iddo wneuthur hyn: ond wedi ei roi i fynu gan Dduw, etto, fel Saul, yr oedd ef yn sefyll am anrhydedd; gan hynny, fel y mae arfer rhag-rithwyr, fe geisiodd roi'r ymddangosiad goreu ar ei weithredoedd drygionus. Felly yr arian, â pha rai y prynodd yr archoffeiriaid a'r ysgrifenyddion fywyd ein Iachawdwr, hwy a wnaethant ryw ymddangosiad o grefydd â hwynt, wrth brynu darn o dŵr i gladdu dieithriaid ynddo.

'Ac i Enoc y ganwyd Irad: ac Irad a genhedlodd Mehuiael, a Mehuiael a genhedlodd Methusael, a Methusael a genhedlodd Lamec.'

Dyma hiliogaeth Cain. Yn gywir y gellir ei galw hwynt, 'Y genhedlaeth yr hon a felldigodd yr Arglwydd,' er mai Enoc oedd eu tad hwynt. Enoc a genhedlodd Irad, *afyn gwyllt*; Irad a genhedlodd Mehuiael, un rhyfygus dros bob mesur; mae ei enw ef yn arwyddocau, *un yn dysgu Duw*: 'Ond pwy a gyfarwyddodd Yspryd yr Arglwydd, neu pwy a ddysgwyd wybodaeth i Dduw?' Mab hwn oedd Methusael, *un yn gofyn anghydwadwy*; dyma ffrwyth pob rhai rhyfygus; (ei hyder ef a ddiwreiddir allan o'i babell, ac a'i dwg ef at frenin y dychryniadau) ei fab ef oedd Lamec, *un tlarwd*, neu *a darawyd*; y cyntaf, yn ol yr hyn yr ydym yn ddarllain, a dorrodd orchymmyn Duw, mewn perthynas i briodas.

'A Lamec a gymmerodd iddo ddwy o wragedd: enw'r gyntaf oedd Ada, ac enw'r ail Sila.'

Mae'r Testament Newydd yn dywedyd, 'Bydded i bob un ei wraig ei hunan.' Ac felly y dywedodd y gyfraith o'r dechreuad; gan hynny, lliosogrwydd o wragedd a arferwyd ar y cyntaf gan hiliogaeth felldigedig Cain, a thros amser a oddefwyd yn y byd, o herwydd calon-galedwch y trigolion.

'Ac Ada a eisgorodd ar Jabal; hwn ydoedd dad pob prefwilydd pabell, a pherchen anifail. Ac enw ei frawd ef oedd Jubal; ac efe oedd dad pob teimlydd telyn ac organ.'

Mae Jabal yn arwyddocau, *blodeuo*; Jubal yn arwyddocau, *gwiwo*. Felly mae trefn y byd yn ymddangos yn y ddau frawd hyn; hynny yw, mae'r byd yn blodeuo yn gyntaf, ac wedi hynny yn gwiwo; heddyw yn y maes, yforu yn y ffrwn. 'Glaswellt yw pob cnawd, a'i holl degwch ef fel blodeuyn y maes.'

Deliwch

Deliwch fulw yn y rhai'n, yr olaf yw'r cerddor. Yn wir mae tueddiad y byd, pan fyddo yn blodeuo, ymhell iawn oddiwrth feddwl y rhaid iddo wiwo, ac yna mae plant natur yn dywedyd, 'Bwyttawn, ac yfwn, a byddwn lawen;' ac yna yn galw am delyn ac organ.

'Sila hitheu a esgorodd ar Tubal-Cain, gweithydd pob cywein-waith, pres a haiarn; a chwaer Tubal-Cain ydoedd Naama.'

Tubal-Cain, *meddiant bydol*; a Naama, *henyw dŷg*, yn ol ei henyw. Ffrwyth Lamec, gan hynny, oedd blodau gwiwedig a meddiant bydol: 'Twyllodrus yw ffaf, a gwagedd yw tegwch; ond gwraig a ofno'r Arglwydd a ganmolir.'

'A Lamec a ddywedodd wrth ei wragedd, Ada a Sila, Clywch fy llais, gwragedd Lamec, gwrandewch fy lleferydd; canys mi a leddais wr i'm harcholl, a llangc i'm clais.'

Yr hwn na ofno droseddu mewn un pwngc, ni ofna mewn un arall; fe galedodd ei galon wrth dorri trwy drefn priodas, ac fe a'i gwnaeth ei hun yn gymmwys i dywallt gwaed, neu unrhyw ddrwg-weithred arall.

'Clywch fy llais, gwragedd Lamec.' Mae anlladwyr yn mynegi eu meddwl i'w cyfeillion cnawdol, yn gynt nag i eraill fyddo yn fwy rhinweddol; megis Ahab, mewn perthynas i winllan Naboth, yn agor ei feddwl i Jezebel ddrygionus.

'Mi a leddais wr i'm harcholl,' &c. Pwy oedd y gwr ni's gwyddis; ond gan fod y Lamec yma yn fab i lofrudd gwaedlyd, mae'n debygol mai rhyw wr duwiol ydoedd, un o feibion Adda neu Seth; canys nid oedd meibion Cain, na hwn yn bennodol, fel y mae'n ymddangos, yn gwneud cyfrif yn y byd o'r nod a roddodd Duw ar Gain; ond, fel Belshazzar, fe galedodd ei galon, er y gwyddai ef, ac a drodd yn lofrudd ei hunan.

'Mi a leddais wr i'm harcholl.' Pwy all oddef euogrwydd am waed, neu pwy a lanha ei hunan? 'Y sawl a dywallto waed dyn ar gam, ni ddiogela ef ei hun wrth hynny.' Fe feddyliondd yr Iuddewon ddiogelu eu hunain a'u gwlad wrth ladd Iesu Grist; ond fe gyffrodd hyn gyfiawnder Duw, ac o herwydd hyn, efe a ddanfonodd y Cenhedloedd i losgi eu dinas hwynt; ac fe laddwyd o honynt, medd haneswyr, un can mil ar ddeg; a'r sawl a gymmerwyd yn fyw, a werthwyd i'r neb a'u prynent, deg ar hugain am geiniog. 'Yr ydych yn tywallt gwaed, medd Duw, ac a feddienwch chwi'r tir?'

'Os Cain a ddielir feithwaith, yna Lamec faith ddengwaith a feithwaith.'

Er y dichon y drygionus fod yn ddi-deimlad o'r farn fydd yn eu rhybuddio ymlaen llaw na wnelont ddrwg i dynnu dial arnynt eu hunain; etto, os bydd rhyw ffaf yn gymmysgedig â'r farn, hwy ddaliant fulw ar hynny, fel yr elont ymlaen â'u drygioni; megis

mëgis y dyn annuwiol yma, ni rwystrid ef i dywallt gwaed, wrth farn Duw ar Gain; ond yn hytrach, fel y mae'n ymddangos, o herwydd na oddiweddodd y farn ef allan o law, fe ymgaledodd yn ei ddrygioni. Felly'r Iuddewon, am i Jehoiakim ladd Uria y prophwyd, ac i Dduw arbed y tir, am hyn yr oeddent yn cymmhell Zedekia i ladd Jeremia hefyd.

'Os Cain a ddielir feithwaith,' &c. Rhoddwch gennad i'r drygionus eu barnu eu hunain, ac fe fydd y farn yn efmwyth iawn. Er na thosturiodd Lamec ddim pan oedd ef yn tywallt gwaed, ond yn awr pan y mae ef yn euog ei hunan, os caiff ef rydd-did i wneud cyfraith, gwae'r sawl a laddo Lamec; fe ddielir arno faith ddengwaith a faith. Fe dywalltodd Joab waed gwyr cyfiawnach nag ef ei hunan yn ddi-drugaredd, heb feddwl am eu heneidiau; ond pan ddaeth dialedd i ofyn ei waed ef ei hunan am yr unrhyw, yna fe ffodd am noddfa at gyrn yr allor. Ond nid yw barn yn cael ei gadael yn gwbl yn llaw dynion, 'Yr Arglwydd ei hun fydd Farnwr;' o flaen yr hwn y derbyn Cain a Lamec, a'u holl ddilynwyr, farn gyfiawn, yr hon byth ni's gelwir yn ol.

'Ac Adda a adnabu ei wraig drachefn; a hi a esgorodd ar fab, ac a alwodd ei enw ef Seth: o herwydd Duw (eb hi) a ofododd i mi had arall yn lle Abel, am ladd o Cain ef.

Yn awr ni ddarfaom â Chain dros dro, ac yr ydym yn dyfod yn ol at eglwys Dduw. Fe laddodd Cain Abel, ac felly, dros dro, fe rwystrodd yr eglwys i fioddod; ac yn y cyfamser ei hiliogaeth ei hunan a ddechreuodd fod yn gadarn ar y ddacar; hwy amlhafant yn y cyfryw fodd, a phe buasai crefydd i ddarfod byth. Ond gwelwch eu cam-gymmeriad! 'Adda a adnabu ei wraig drachefn;' canys teulu Adda y pryd hynny oedd yr unig wir eglwys. Neu cymmerwch Adda yn gyfgod o Grist, a'i wraig yn gyfgod o'r eglwys, yna mae'r canlyniad fel hyn; hynny yw, tra b'o Crist a'i eglwys yn adnabod eu gilydd, oser i Gain (neu erlidwyr) feddwl ddiddymmu crefydd.

'Adda a adnabu ei wraig drachefn.' Pe buasai Efa yn ammhiantadwy yn awr, neu pe buasai Adda yn marw heb ychwaneg o blant, yna Cain a ennillasai'r dydd; ond wele had arall i fod yn lle Abel! gan hynny hi a alwodd ei enw ef Seth; hynny yw, yr hwn a ofodwyd, am ei roddi ef yn lle Abel, i sefyll i fynu ac i amddiffyn y gwirionedd yn erbyn hiliogaeth Cain; fel y mae Paul yn dywedyd am dano ei hunan, 'Fe a'm gosodwyd i amddiffyn yr efengyl.' Seth, gan hymny, am y wyddis, oedd y cyntaf i wrthsefyll afreolaeth Cain a'i luosodd. Ond deliwch fulw ar rai pethau yn ei gylch ef.

1. Fe a'i gosodwyd ef yn lle Abel, nid modfedd o'i ol ef, ond yn gymmwys yn y lle y tywalltwyd gwaed Abel; felly yr hwn a adfywio

a adfywio grefydd hanner marw, mae'n rhaid iddo ddwyn tyffiolaeth i'r gwir, fel y gwnaeth Abel gynt; nid pob siaradwr all wneud hyn. Y gwaed a dywelltir o flaen ei wyneb, ni all luddio ei ymradau duwiol ef; i.e., mae'n rhaid iddo ddweud wrth grefydd, fel y dywedodd Ruth wrth Naomi, 'Y lle byddi di farw, y byddaf finneu farw, ac yno y mynnaf fy nghladdu.' Dyma'r ffordd i adfywio crefydd ac i'w chynnal, er gwaethaf Cain waedlyd.

2. Y Seth yma a ofodwyd i wrthsefyll Cain, ni wnaeth hyn o'i ben ei hunan, ond yr oedd llaw Duw yn bennaf i'w gynnorthwyo yn y gwaith: 'Duw (eb hi) a ofododd i mi had arall yn lle Abel.' Ac yn wir, heb hynny, ofer ceisio adfywio crefydd o farw drachefn. Och! pa le mae'r dyn, heb Yspryd Duw, a ofala am lwyddiant crefydd, ac a wna yr Arglwydd yn hyfrydwch iddo yn wir? 'Hon yw Zion, yr hon nid oes neb yn ei cheisio, nac yn ymorol ar ei hol.' Hyn yw lleferydd y byd, 'Edrych at dy dŷ dy hunan, Dafydd.' Ond pan ddel Seth, yna y tir a fendithir eilwaith; yna y gwelir y saint byw yn sefyll ac yn amddiffyn y gwirionedd am yr hwn y tywalltwyd gwaed ei frawd ef. Pan laddwyd Iago, Pedr a safodd i fynu, &c. Gan hynny mae Seth yn cael ei alw yn had arall, dyn o yspryd arall, un wedi ei sylfaenu ar ysprydoliaeth goruwch yspryd y byd; had arall, ac Yspryd Duw ynddo, i gynnal gwir grefydd i fynu yn y byd.

3. Deliwch fulw, pan mae Seth yn amddiffyn achos ei frawd, nid oes son ymhellach am hiliogaeth Cain. Ac yn wir y ffordd i ffino gelynyon Duw, yw amddiffyn gwir grefydd, a sefyll yn wrol yn eu herbyn, 'Gwrthwynebwch ddiafol ac fe ffy ymaith.' Yn awr, os bydd i'w cadpen, a'u brenin Apolyon, roi i fynu, pa fodd y dichon ei ganlynwyr sefyll eu tir? Y ddraig, neu fatan, a dastwyd allan i'r ddaear, a'i hangylion gyd â hi. Ond pa fodd? Wrth ymladd. Michael a'i angylion a ymladdasant â'r ddraig ac a'i gorchfygasant trwy waed yr Oen, wrth air eu tyffiolaeth, ac nid trwy garu eu bywyd hyd anghau.

4. Yn olaf, boed i hyn rybuddio erlidwyr, pan laddant amryw fyrddiynau, a phan dastant y gwirionedd i'r llawr; mae Seth etto, mae had arall yn ol, yr hwn a ofododd Duw i sefyll yn lle ei frodyr, a chan yr hwn yn ddiammeu y gwaſgerir chwi, ac y'ch rhwystrir rhag gorthrymmu'r gwirionedd.

'I'r Seth hwn hefyd y ganwyd mab, ac efe a alwodd ei enw ef Enos: yna y dechreuwyd galw ar enw yr Arglwydd.'

Y mae'r Yspryd Glân, wrth goffau genedigaeth Enos, yn ymadael â'i drefn arferol, gan ail-goffau enw ei dad ef, wrth grybwyll am enedigaeth y mab: ac yn wir fe dâl ei sylwi, canys mae'n ddigon i wneud ffydd rhai i betruso, wrth feddwl fod y dyn

dyn a safon yn lle ei frawd sanctaidd a lofruddiwyd, yn marw yn ddi-eppil.

‘ I’r Seth hwn hefyd y ganwyd mab.’

Ni rwystira ein ffyddlondeb i’r gwirionedd i’n teulu flodeuo, cymmerwch hwynt yn yr ystyr y mynnoch, ai had cnawdol new ysprydol weision Duw; ond meibion, (yn enwedig yn yr ystyr olaf, os safwn o blaid gair Duw) a enir yn ddiammeu i ni.

‘ Ac efe a alwodd ei enw ef Enos.

Enos, *dyn*; nid diafol, fel Cain; dyn gofidus yn y byd hwn, o herwydd crefydd; canys mae’n debyg ei fod ef, fel ei dad, wedi ymroi i amddiffyn y gwirionedd; yr hyn ni’s gellir wneud yn ddi-berygl, tra b’o Cain a’i hiliogaeth yn fyw. Ei dad ef, gan hynny, fel y mae ei enw yn arwyddocau, a’i dygodd ef i fynu i oddef pob caledi ymhlaid y gwirionedd: ‘ Wele, yr wyf yn eich danfon (medd Crist) fel ŵyn ymhlith bleiddiaid.’ Mewn gair, fe alwodd eu henw hwynt Enos, dynion cynnesin â gofidiau. Ond deliwech fulw,

‘ Yna y dechreuwyd galw ar enw yr Arglwydd.’ Yna, pan amddiffynodd Seth achos neu grefydd Abel, a phan oddefodd Enos bob ceryddon am yr unrhyw; canys yn wir y mae hyn yn gwneud i’r edrychwyr gredu fod crefydd yn rhyw beth mwy nâ ffuant a dychymmyg ddynol: fe wna caledi, gofidiau, a gwaed y feintiau, i ddynion anystyriol-ystyried yr achos mewn modd dyledus.

‘ Yna y dechreuwyd.’ Canys, fel y dywedais o’r blaen, fe wnaeth Cain waedlyd ddiweddd dros amser ar y gwir addoliad; yr hyn, mae’n debygol, na’s gallai fod lai nâ hanner can mlynedd, hyd ne’s daeth Seth a’i fab i amddiffyn yr unrhyw, ‘ Yna y dechreuwyd (gan amryw heblaw Seth ac Enos) galw ar enw yr Arglwydd.’

Deliwech fulw etto, fod gwir grefydd yn dechreu â gweddi wrefog, neu pan ddechreuo dynion wafanaethu Duw, hwy ddechreuant â gweddi. Fel hyn y gwnaeth Saul, wele ef yn gweddio; ac ‘ Arglwydd, trugarha wrthyf,’ yw griddfanau cyntaf calon wedi ei sancteiddio.

Fel y mae ar ymyl y ddalen, ‘ Hwyl a ddechreuafant eu galw eu hunain ar enw yr Arglwydd.’ Fel y mae Duw yn llefaru mewn lle arall, ‘ Fy enw i a elwir arnynt hwy.’ Y disgyblion a alwyd yn *Grist’nogion*. Hefyd, y mae’r feintiau yn cael eu galw, y *rhaf enneiniog*, a’r eglwys, yr *enneiniog*. Ond deliwech fulw, fod gweddi wrefog yn diweddu mewn ffydd a hyder ar Dduw. Hwyl a’u galwafant eu hunain ar yr enw; hwyl a’u cyfrifafant eu hunain, nid trwy wag-dyb, ond trwy’r ffydd oedd ganddynt yn nhrugaredd Duw, yn bobl sanctaidd i Dduw.

Hwy a ddechreuafant eu cyhoeddi eu hunain, yn wrthwyneb i eppil Cain, yn bobl sanctaidd i Dduw. Gan hynny, fe ddechreuodd yr ymwahaniad rhwng y da a'r drwg yn gynnar, y naill yn myned dan yr enw, *meibion Duw*, a'r lleill dan enw *meibion a merched dynion*: 'Yna y dechreuwyd galw ar enw yr Arglwydd.

P E N N O D V.

DYMA lyfr cenedlaethau Adda; yn y dydd y creodd Duw ddyn, ar lun Duw y gwnaeth efe ef.'

Ar ol i'r Yspryd Glân helaeth draethu am Gain a'i eppil, ac o'r ymdrech a wnaethpwyd gan Seth ac Enos yn ei erbyn ef, ac o'r llwyddiant canlynol, mae ef yn awr yn traethu am yr eglwys yn bennodol, a chyflwr llwyddianus yr unrhyw.

'Dyma lyfr cenedlaethau Adda,' &c.

Mae'r Yspryd Glân yn torri ymaith eppil Cain, heb ei gyfrif yn aelod o'r eglwys, er ei fod ef unwaith felly. St. Ioan, wrth fylwi ar hyn, a'i geilw ef, 'Mab yr un drygionus hwnnw,' fel y cyfrifodd ein Harglwydd Judas hefyd. Gan hynny y mae ef yma yn ail-ddechreu'r llyfr, fel y cauid yr un drygionus hwn allan: 'Dileer hwynt o lyfr y rhai byw, ac na 'sgrifener hwynt gyd â'r rhai cyfiawn.'

'Yn y dydd y creodd Duw ddyn, ar lun Duw y gwnaeth efe ef.'

Er i'r Yspryd Glân, wrth ail-ddechreu o newydd, gau Cain allan, er hyn mae ef yn dechreu cenedliad yr eglwys yn y dydd y crewyd dyn, gan arwyddocau fod gan Dduw amcan pennodol i blannu eglwys yn y byd o ddechreuad y greadigaeth; a chan hynny, cyn i bechod ddyfod i'r byd, yr oedd delw Duw ar ddyn yn arwydd o gariad neillduol, ac o'r mawr ddifyrwch yr oedd ef yn bwriadu cymmeryd mewn dyn uwchlaw pob creadur arall.

'Yn wrryw ac yn fenyw y creodd efe hwynt, ac efe a'u bendithiodd hwynt, ac a alwodd eu henw hwynt Adda, ar y dydd y crewyd hwynt.'

Pan grewyd Adda, fe greodd yr Arglwydd ddau yn un; felly hefyd pan ddewiwyd Crist yn ben i'r eglwys, fe ddewiwyd yr eglwys hefyd ynddo ef.

'Ac efe a'u bendithiodd hwynt.'

A bendith llofogrwydd; arwydd o fendith yr adgenhedliad yn yr eglwys trwy Grist, yn ol yr hyn a 'sgrifenyd, 'Felly y bydd dy had di.'

'Ac a alwodd eu henw hwynt Adda, ar y dydd y crewyd hwynt.'

Felly mae'r wraig yn gynhwysedig yn y gwr; ond nid yw'r

GWR

gwr heb y wraig, na'r wraig heb y gwr, yn yr Arglwydd; canys nid yw'r Ysryd Glân, yn y greadigaeth newydd, o'r hon y mae'r greadigaeth naturiol yn arwydd, yn cyfrif wrth wryw a benyw, ond yr ydym oll yn un yng Nghrist Iesu. Gan hynny, nid yw gwragedd i gael eu cau allan oddiwrth foddion iechydwriaeth; nage, mae ganddynt, os credant, hawl neilltuol i holl addewidion Duw i'w feintiau ymhob oesoedd; i.e. hi a gedwir, er iddi ddwyn plant, os hi a erys yn y ffydd ac mewn cariad a sancteiddrwydd.

'Ac Adda a fu fyw ddeng mlynedd ar hugain a chant, ac a genhedlodd fab ar ei lun a'i ddelw ei hun, ac a alwodd ei enw ef Seth.'

Yma hefyd, yn ol llyfr y Cronicl, y mae'r Ysryd Glân yn fymmod trefn y genhedliad, am na bu plant i Abel, gan ddywedyd, 'Adda, Seth, &c.'

'Ddeng mlynedd ar hugain a chant,' &c.

Gwelwch gynddeiriogrwydd uffern! canys hyd ne's safodd Seth yn lle Abel, yr oedd crefydd wedi myned ar feth, a hynny ar ol i'r byd barhau ddeng mlynedd ar hugain a chant. Abel, yn wir, tra bu anadl ynddo ef, a'i cynhaliodd i fynu yn y byd; ond Cain waedlyd a'i torrodd ef â chrefydd i'r llawr.

'Ac a genhedlodd fab ar ei lun a'i ddelw ei hun.'

Pwy a dynn beth glân allan o beth aflan? Neb. Os bydd y tad yn aflan oddi mewn gan bechod, fe fydd y mab felly hefyd: 'Fe a'm lluniwyd mewn camwedd (medd Dafydd) ac mewn pechod y beichiogodd fy mam arnaf.' Nid oedd Seth, gan hynny, wrth natur, yn well nâ ninneu: 'Pa beth yw dyn, fel y byddai ef lân! neu'r hwn a anwyd o wraig, fel y byddai ef yn gyfiawn!'

Fe ddylai hyn, gan hynny, ddysgu i ni gyfrif ein hetholedigaeth yn dyfod oddiwrth Dduw yn unig. Yr oedd Seth yn ddyn pechadurus wrth natur, ac etto yn ddewisol was i Dduw; y cyntaf a amddiffynodd grefydd ar ol marwolaeth Abel.

Fe ddylai hyn hefyd ein cynnorthwyo ni i wrthsefyll teyrnas y diafol. Yr oedd Seth yn ddarostyngedig i'r un gwendid a ninneu, ac etto fe ennillodd y dydd oddiar feibion y fall. Mi wn fod teimlad o'n gwendid yn fynych yn gwanhau ein dwylaw yn y cyfryw orchwyl dirfawr, ond ni ddylai hynny fod. Er ein bod yn debyg i hen Adda wrth natur, etto fe all Duw wneud i ni sefyll.

'A dyddiau Adda, gwedi iddo genhedlu Seth, oedd wyth gan mlynedd, ac efe a genhedlodd feibion a merched.'

Adda, gan hynny, megis arwydd o Grist, a deyrnafodd yn yr eglwys yn agos i fil o flynyddoedd. Mae'r byd, wrth ddechreu fel hyn, yn dangos pa fodd y diwedda ef; hynny yw, yn nheyrnafiad yr ail Adda, fel y dechreuodd gyd â theyrnafiad y cyntaf.

Mae'r gwyr hir oedlog yma yn dangos i ni y gogoniant a gaiff yr eglwys yn y dydd diweddaf, yn y feithfed fil o flwyddau o oedran y byd, y sabbath pan esyd Crist i fynu ei deyrnas ar y ddaear, yn ol yr hyn fydd 'Igrifenedig, ' Hwyl fuant fyw ac a deyrnasafant gyd â Chryst fil o flynyddoedd.' Hwyl! Pwyl? Eglwys Dduw, megis yn amser Adda. Gan hynny y mae Ioan yn eu galw yn sanctaidd ac yn fendigedig: ' Bendigedig a sanctaidd yw'r sawl fydd â rhan yn yr adgyfodiad cyntaf, arnynt hwyl nid oes gallu gan yr ail farwolaeth; ond hwyl a fyddant yn offeiriadau i Dduw ac i Gryst, ac a deyrnasafant gyd ag ef fil o flynyddoedd.' Ac yn yr holl amser yma fe rydd y drygionus heibio erlid, fel y gwnaeth eppil Cain yn nyddiau Adda, Seth, &c. Yma, gan hynny, yn y lle cyntaf, y gwelwn y ddraig wedi ei chadwyno dros fil o flynyddoedd.

' A holl ddyddiau Adda, y rhai y bu efel fyw, oedd naw can mlynedd a deng mlynedd ar hugain, ac efel a fu farw.'

Adda, gan hynny, a fu fyw i weled esgyniad Enoc; yr hwn, yn ei esgyniad, a gafodd y fuddugoliaeth ar holl elynion ei enaid a'i gorph: felly Crist a deyrnasaf yn ac ymhlith ei seintiau hyd pan ddistrywir ei holl elynion. Y gelyn olaf a orchfygir yw angeu, yr hwn a lyngcir i fynu pan wisgir aelodau y Pen gogoneddus hwnnw ag anfarwoldeb. Y mae teyrnasiad Adda hyd esgyniad Enoc, yn brophwydoliaeth o berffeithrwydd teyrnas Crist; canys efel a deyrnasaf hyd ne's rhoddo y deyrnas i fynu i Dduw y Tad, megis Adda, hyd ne's cymmerwyd Enoc i fynu at Dduw.

' Seth hefyd a fu fyw bum mlynedd a chan mlynedd, ac a genhedlodd Enos.'

Fe safodd Seth, gan hynny, yn hir o amser ymhlaid y gwirionedd, heb ond ychydig o gymmorth gan ddyn, yr hyn oedd yn brofiad eglur o ffydd wirioneddol, ac yn llawer o help i berffeithio ei amynedd ef. Tebyg i hyn oedd Paul, gyd â'r hwn ni safodd neb pan safodd ef o flaen Nero.

Fe ofodwyd Seth yn lle Abel i ymddiffyn yr adwy yn erbyn plant uffern; yr hyn, trwy ras Duw, a wnaeth yn ffyddlon, ne's danfonwyd Enos yn blaid iddo.

Seth, gan hynny, oedd unig biler yr eglwys y dyddiau hynny, gwedi ei ofod i fynu gan Dduw i wrthsefyll y gelyn, hyd yr amser y cynhyddai'r eglwys mewn gallu i amddiffyn ei hunan yn erbyn ei gelynion.

Fe ddylai hyn ddysgu y seintiau, yn enwedig y rhai blaenaf, i sefyll eu tir yn erbyn erlidwyr, ac nid cilio'n ol fel Saul, ne's danfono Duw eraill i sefyll o'u plaid.

Fel hyn y safodd Dafydd wrtho ei hunan yn erbyn pechaduriaid y dyddiau hynny, yr hyn a wnaeth iddo sefain, ' Pwyl a gyfyd

gyfyd gyd â mi yn erbyn y drwg-weithredwyr? neu, bwy a saif gyd â mi yn erbyn gweithredwyr anwiredd?’

‘ A Seth a fu fyw gwedi iddo genhedlu Enos,faith mlynedd ac wyth gan mlynedd; ac a genhedlodd feibion a merched.’

Oddiwrth hyn ni allwn gasglu llawer o gyflur i'r sawl fydd flaeniaid ym myddin yr Oen, i wrthsefyll byddin Cain. Seth, medd yr Yspryd, a osodwyd yn lle Abel, yn unig i ymddiffyn crefydd. Oni lyngcir ef i fynu yn awr? A oddefa'r gwaed-cwn iddo fyw? Wele, gan hynny, mae'n rhaid cyfrif ei fywyd ef yn rhyfeddod, megis Paul hefyd, i sefyll wyth gan mlynedd yn erbyn y llu gwaedlyd, a'i anadl yn ei ffroenau! ‘ Mae'n hamferoedd yn dy ddwyllaw di; a thydi, Arglwydd, fydd yn cynnal ein henaid mewn bywyd.’

‘ A holl ddyddiau Seth oedd ddeuddeng mlynedd a naw can mlynedd, ac efe a fu farw.

Yr oedd ei fywyd ef, gan hynny, ddeunaw mlynedd yn fyr-rach nâ bywyd Adda; efe a fu fyw bymtheng mlynedd a deugain ar ol Enoc, ac a fu farw chwe' chan mlynedd a phedair ar ddeg cyn y diluw.

‘ Ac Enos a fu fyw ddeng mlynedd a phedwar ugain, ac a genhedlodd Cenan.’

Mae Cenan yn arwyddocau *prynawr*, neu *feddiannawr*. Os mewn perthynas i grefydd, yna'r ystyr eill fod, iddo gael y rhagorffaint yma mewn crefydd trwy berygl bywyd ei dad a'i daid o'i flaen; hwy a'i prynasant iddo ef, ac a'i gwnaethant ef yn feddiannydd o honi; fel y dywed Paul, ‘ Ni roddodd ef le i gau-apostolion, fel y parhau gwirionedd yr efengyl gyd â'r Galatiaid.’ Fel y dywedodd Jotham hefyd wrth Shechem, ‘ Fy nhad a ymladdodd drofoch chwi, ac a anturiodd ei fywyd ymhell, ac a'ch gwaredodd o law Midian;’ hynny yw, fel y byddent beunydd yn meddiannu'r etifeddiaeth, yr hon a roddes yr Arglwydd iddynt. Mae hyn, gan hynny, yn dangos i ni, mai ffirwyth gweithredoedd da ydyw, ac y bydd i'r oesoedd a ddel feddiannu ein llafur.

‘ Ac Enos a fu fyw, gwedi iddo genhedlu Cenan, bymtheng mlynedd ac wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.’

Fe fu fyw gan hynny i weled ei fab yn mwynhau ffirwyth ei gariad ef i'r gwirionedd; ac ni a ddeisyfwn i bobl Dduw yr unrhyw fwyniant yr amser presennol. Mae'n wir eu bod yn arddel y gwir trwy berygl, a thrwy lawer o drueni, o herwydd cynddarredd rhai drygionus; ond, meddaf, mae'n beth i'w obeithio, y gwna eraill feddi ffirwyth ein llafur, ac y bydd byw rhai o honom i weled hyn, megis y gwelodd Enos ei fab Cenan.

‘ A holl ddyddiau Enos oedd bum mlynedd a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.’

Efe

Efe a fu fyw gan hynny un cant a thri ar ddeg a deugain o flynyddoedd ar ol Enoc, ac a fu farw bum cant ac un ar bymtheg o flynyddoedd cyn y diluw.

‘Cenan hefyd a fu fyw ddeng mlynedd a thrugain, ac a genhedlodd Mahalaleel.’

Ystyr y gair Mahalaleel yw, *moliannu Duw*. Gan hynny fe'i ganwyd ef mewn amseroedd diderfysg, pan nad oedd ond ychydig neu ddim erlid o blegid crefydd. Hi a ddechreuodd fod megis yn drestadol yn nyddiau Cenan, gan hynny yr oedd yn angenrheidiol i'r meddiannydd nefaf dreulio ei ddyddiau yn moliannu Duw. Ac felly bydd ar ol cwymp Anghrist: ‘Ar ol hyn (medd Ioan) mi a glywais lef uchel llawer o bobl yn y nef, yn dywedyd, Haleluia! iechydwrïaeth, a gogoniant, ac anrhyddedd, a gallu, i'r Arglwydd ein Duw. A llef a ddaeth allan o'r deml, gan ddywedyd, Molwch Dduw ei holl weision ef, a'r rhai fydd yn ei ofni ef, fychain a mawrion.’

‘Mae'r holl ddaear (medd y Prophwyd) mewn gorphwysdra a llonyddwch, ac yn torri allan i ganu; i.e, mae'r ffynnidwydd yn gorfoieddu yn dy erbyn di, O eppil Cain waedlyd, a ched-rwydd Lebanon, gan ddywedyd, Er pan dynwyd di i lawr, ni ddaeth un cymmynwr i fynu yn ein herbyn.’

‘A bu Cenan fyw, gwedi iddo genhedlu Mahalaleel, ddeugain mlynedd, ac wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.’

Fe roddodd Duw iddo hir fwynhad o firwythau llafur ei dad; hwy a heuafant (meddai Crist) ac efe a aeth i mewn i'w llafur hwynt; hwy a heuafant mewn dagrau, ac efe a fedodd mewn llawenydd. Mahalaleel, neu, *molwch Dduw*, oedd iaith y dyddiau hynny.

‘A holl ddyddiau Cenan oedd ddeng mlynedd a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.’

Fe fu fyw, gan hynny, wyth mlynedd a deugain a dau can mlynedd ar ol Enoc, ac a fu farw un flynedd ar hugain a phedwar can mlynedd cyn y diluw.

‘A Mahalaleel a fu fyw bum mlynedd a thrugain mlynedd, ac a genhedlodd Jered.’

Ystyr Jered yw, *moliannu*; ac y mae'n dangos i ni beth yw firwythau bendigedig heddwch a diolchgarwch yn yr eglwys; hynny yw, rheolaeth yn ol gorchymyn Crist. Mae'n anhawdd cael pob peth mewn trefn yn nydd cyfyngder yr eglwys, o herwydd gwendid ac ofn rhai; ac o herwydd bod y rhai mwyaf gwybodus yn y matter, mae'n debygol, mewn carchar; ond pan fyddo'r eglwys yn meddiannu gorphwysdra a llonyddwch, yna mae hi yn moliannu Duw, ac felly yn cenhedlu rheolwyr, a'i holl aelodau yn byw mewn trefn weddus. Dafydd, o herwydd iddo

iddo dywallt gwaed, ni's gallai adeiladu tŷ i'r Arglwydd, ond Solomon heddychlon a wnaeth hynny: ffrwythau diolchgarwch, gan hynny, yw Jered, a diolchgarwch yw ffrwythau heddwch.

'A Mahalaleel a fu fyw, gwedi iddo genhedlu Jered, ddeg mlynedd ar hugain, ac wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.'

Fe fu fyw nid yn unig i dalu diolch i Dduw, ond i ddangos i bawb ei fod ef yn ddiolchgar mewn gwirionedd, wrth fyw yn ol cyfraith sanctaidd Duw trwy ei holl einioes.

Rheol dda i brofi pobl wrthi; canys nid yw pawb fydd yn cymmeryd arnynt ddiolch am rydd-did, yn gostwng eu gwarr dan yr iau, ond yn hytrach yn gwneud defnydd cnawdol o'u rhydd-did, ac nid trwy gariad yn cynghori y naill y llall mewn pethau perthynafol i deyrnas Crist: ond fel y dywedodd y fiaren wrth y coed eraill, felly y mae Crist yn dywedyd wrth wagaddolwyr, Os enneiniwch fi'n frenin arnoch yn wir, yna deuwch a rhoddwch eich hyder dan fy nghysgod i; ufuddhewch i'm cyfraith, a rheoler chwi wrth fy ngair i: 'Boed i'ch diolchgarwch genhedlu Jered, a rhodiwch gyd â Duw yn nyddiau Jered.'

'A holl ddyddiau Mahalaleel oedd bymtheng mlynedd a phedwar ugain ac wyth gan mlynedd, ac efe a fu farw.'

Fe fu fyw gan hynny dri chan mlynedd a thri ar ol Enoc, ac a fu farw chwe' mlynedd a thrugain a thri chan mlynedd cyn y diluw.

'A Jered a fu fyw ddwy flynedd a thrugain a chan mlynedd, ac a genhedlodd Enoc.'

Ystyr Enoc yw, *addysg*, neu *gyfswyniad*, gwir effaith rheolaeth, bydded dda, bydded ddrwg: yn eppil Cain drwg ydoedd, canys ni ddwg pren drwg ffrwyth da. Wrth Enoc yr ydym i ddeall yma, un wedi ei *ddysgu* a'i *gyfswyno* i Dduw. Yr oedd Enoc, gan hynny, yn gwrandao ar leferydd ei dad, ac yn ufuddhau i'w reolaeth ef: 'Fel clust dlws aur, ac fel addurn o aur coeth, felly mae athraw doeth i glust ufuddol.'

'A Jered a fu fyw, gwedi iddo genhedlu Enoc, wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.'

Fe fu fyw gan hynny i weled ffrwyth ei reolaeth dda yn yr eglwys, i weled ei fab, yr hwn a ddyfsgodd, yn efgyn at Dduw. Cyffur da i bob rheolwyr yn nhŷ Dduw, ac hefyd i bob rhieni duwiol, i ddwyn eu plant i fynu yn ofn Duw; canys dyna'r ffordd i ymadael â phlant ac aelodau'r eglwys gyd â chyffur; i.e., dyna'r ffordd, os byddwn byw ar eu hol hwynt, i'w danfon i'r nefoedd, ac at Dduw, o'n blaenau.

'A holl ddyddiau Jered oedd ddwy flynedd a thrugain a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.'

Fe fu fyw gan hynny bymtheng mlynedd ar hugain a thri chan

chan mlynedd gwedi Enoc, ac a fu farw bedair blynedd ar ddeg ar hugain a dau can mlynedd cyn y diluw.

‘Enoc hefyd a fu fyw bum mlynedd a thrugain, ac a genhedlodd Methufela.

Ystyr Methufela yw, *yspeilio anheu*. Hyn yw gwir ffrwythau un a gafodd ei iawn ddyfgu, a’i gyflwyno i wasanaeth Duw, megis Enoc. Wrth hyn mae ef yn yspeilio anheu; o herwydd hyn mae’r gair yn dywedyd, ‘Ac Enoc a rodiodd gyd â Duw.’ Mae rhodio gyd â Duw yn yspeilio, neu yn gorchfygu anheu; ni niweidir ef ganddo: fel y dywed Crist, ‘Os ceidw dyn fy ngeiriau i, ni wel ef byth anheu.’

‘Ac Enoc a rodiodd gyd â Duw, gwedi iddo genhedlu Methufela, dri chant o flynyddoedd, ac a genhedlodd feibion a merched.’

Y geiriau yma, *gawedi iddo genhedlu Methufela*, fydd yn hyfysu, naill ai iddo ddechreu rhodio gyd â Duw, neu nifer y blynyddoedd y bu ef byw wedi geni Methufela, neu bob un o’r ddau.

Os y cyntaf, yna mae’n dangos, mai’r unig annogaeth i bechadur rodio gyd â Duw ydyw, gweled Methufela, neu anheu, wedi ei yspeilio: canys pan wel dyn anheu, a phob rhyw ddrygau wedi eu gorchfygu, yna mae ei enaid ef yn ymgyffuro mewn sancteiddrwydd. Nid oes y fath gyffur a hwn, sef rhodio gyd â Duw, yn y byd. Fe rodiodd Enoc gyd â Duw, gwedi cenhedlu Methufela: fel y dywed Paul, ‘Yn awr, wedi eich rhyddhau oddiwrth bechod (yr hyn yn wir yw colyn anheu) yr ydych yn dwyn ffrwyth i sancteiddrwydd, ac yn y diwedd bywyd tragywyddol.’

Os yr ail, yna y mae’n dangos anorchfygol natur gwir ffydd (canys trwy ffydd y rhodiodd Enoc gyd â Duw) y mae’n dangos, meddaf, anorchfygol natur gwir ffydd, gan ei fod yn cynnal dyn mewn cymmundeb â Duw dros yspaid tri chant o flynyddoedd.

‘Fe rodiodd gyd â Duw dri chant o flynyddoedd.’

Pa fodd y cyfyd ymddiddanion nesol Enoc yn y farn yn erbyn yr oes hon, nad yw’n rhodio oll gyd â Duw! neu os gwnant, byrr iawn fydd yr amser, megis pe byddai rhodio gyd â Duw ond gwaith anfuddiol.

‘Fe a rodiodd gyd â Duw, ac a genhedlodd feibion a merched.’

Fe gadwodd dŷ, ac a fu byw gyd â’i wraig. Mae hyn yn dangos mai pechod, nid un alwedigaeth gyfreithlon, fydd yn rhwystro dyn i rodio gyd â Duw.

‘A holl ddyddiau Enoc oedd bum mlynedd a thrugain a thri chant o flynyddoedd. A rhodiodd Enoc gyd â Duw, ac ni welwyd ef; canys Duw a’i cymmerodd ef.’

Mae’r

Mae'r Testament Newydd yn dywedyd, 'Trwy ffydd Enoc a gymmerwyd ymaith, fel na's gwelodd ef angydd; ac ni chafwyd, o herwydd i Dduw ei gymmeryd ef ymaith; canys cyn ei gymmeryd ymaith, fe a gafodd y dystiolaeth hon, iddo ryngu bodd Duw.'

'A holl ddyddiau Enoc oedd bum mlynedd a thrugain a thri chant o flynyddoedd.' Gan hynny ni bu Enoc fyw yma ond ennyd ;

Rhy dda i'r byd ynydd oedd,
Iawn i fod yn y nef ydoedd.

Mae rhodio gyd â Duw yn tywys dynion i'r nefoedd, i fwynhau gogoniant Duw. Hyn hefyd oedd cyflwr bendigedig Elija; fe ganlynodd Duw o le i le, hyd y dydd y cymmerwyd ef i fyni i'r nefoedd.

Gair neu ddau ychwaneg am Enoc. Mae Jude yn dal fulw, ei fod ef yn feithfed o Adda, yr hyn sy'n arwyddocau (yn ol fy meddwl i) fod Duw yn rhag-ddangos yr adgyfodiad a diwedd y byd; mai yn y feithfed fil y bydd yr adgyfodiad, a phob cenhedlaeth o Adda yn arwydd o fil o flynyddoedd; felly mae Enoc, y feithfed o Adda, yn arwydd o'r feithfed fil, yn yr hon y teyrnasa'r Arglwydd gyd â'i eglwys fil o flynyddoedd.

Mae dau beth yn peri i mi feddwl hyn am Enoc. Yn gyntaf, fe lefodd allan, 'Wele, mae'r Arglwydd yn dyfod!' ac yna fe a gymmerwyd ymaith fel na's gwelai ef angydd. A dyma fel y bydd i'r sawl a fyddant byw yn nydd mawr Duw Hollalluog; y rhai, fel Enoc, a rodiant gyd â Duw pan ddel yr Arglwydd o'r nefoedd.

'Methusela hefyd a fu fyw faith mlynedd a phedwar ugain a chant, ac a genhedlodd Lamec.'

Ystyr Lamec yw *tlawd*, neu *archolledig*; gan hynny yr wyf yn meddwl i'r gwrthgiliad a grybwyllir yn y bennod nefaf, naill ai wedi dechreu yn nyddiau Lamec, neu ganddo ef ei hunan. Yr oedd ef, mae'n debygol, yn fwy gwag o ras na'i rieni, ac felly yn dlawd ac yn archolledig.

Deliwch fulw wrth hyn, nad yw ffydd a duwioldeb yn drefnadol, ond yn ol etholedigaeth.

'A Methusela a fu fyw, gwedi iddo genhedlu Lamec, ddwy flynedd a phedwar ugain a faith gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched. A holl ddyddiau Methusela oedd naw mlynedd a thrugain a naw can mlynedd, ac efe a fu farw.'

Methusela, neu *yspeiliad angydd*, yw'r hwyaf ei oedl yn y byd; ond efe a fu farw yn y flwyddyn y bu'r diluw ar y ddaear; nid yn y diluw, ond wrth drefn natur, megis Lamec ei fab hefyd; canys y gwrthodedig yn unig a ysgubwyd ymaith, yn ol yr apostol Pedr.

‘Lamec hefyd a fu fyw ddwy flynedd a phedwar ugain a chan mlynedd, ac a genhedlodd fab; ac a alwodd ei enw ef Noa, gan ddywedyd, Hwn a’n cysura ni am ein gwaith, a llafur ein dwylaw, o herwydd y ddaear yr hon a felldigodd yr Arglwydd.’

Ystyr Noa yw *gorphwysdra*; yr oedd ei enw ef gan hynny yn ol ei waith, canys yr oedd ef yn bregethwr cyfiawnder, yr hyn fydd yn rhoddi gorphwysdra i bawb a’i derbyniant: heblw hyn, efe a barottodd yr arch, gorphwysfa eglwys Dduw.

‘Hwn a’n cysura ni am ein gwaith a llafur ein dwylaw, o herwydd y ddaear yr hon a felldigodd yr Arglwydd.’

Mae’r geiriau hyn yn arwyddocau edifeirwch am y gwrthgiliad a soniwyd o’r blaen. Hwn a’n cysura ni, trwy adferu yr eglwys i’w gorphwysfa ddechreuol, ac a’n gwareda ni oddiwrth lafur ein dwylaw; canys pan gynhwysir pechod unwaith yn yr eglwys, nid hawdd ei ddiwreiddio; i.e., mae ef weithiau mor gadarn, fel na’s gellir ei ddistrywio, ond wrth gwbl ddileu yr eglwys lle mae ef yn trigo. Felly yr oedd yn awr, ac mae hyn yn cael ei arwyddocau wrth dynnu’r tŷ i lawr lle byddo’r gwahanglwyf. Yn wir yr oedd Ephesus ei hunan agos wedi ei llygru yn y modd yma, oni buasai bygythiad ei rhwyfstro.

‘O herwydd y ddaear yr hon a felldigodd yr Arglwydd.’

Yr Arglwydd a’i melldigodd o herwydd pechod Adda; hefyd, efe a adnewyddodd y felldith i Gain am ladd ei frawd. Yr wyf fi hefyd yn dueddol i feddlwl, mai’r felldith a grybwyllir yma yw’r gyntaf, yn cael ei hail-adrodd am wrthgiliad y gynulleidfa hon, yn ol yr hyn a’r sgrifenwyd, ‘Os chwy-chwi etto a rodiwch yn wrthwynëb i mi, mi a’ch ceryddaf yn faith mwy; mi a ddygaf faith mwy o blaaun arnoch, yn ol eich pechodau.’

‘A Lamec a fu fyw, gwedi iddo genhedlu Noa, bymtheng mlynedd a phedwar ugain a phum can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.’

Gan hynny fe a glybu Lamec bregethiad Noa, unig weinidog Duw y dyddiau hynny, i adferu yr eglwys i edifeirwch am ei gwrthgiliad, yr hyn a wnaeth ef hefyd mewn rhyw fesur, tra condemniodd ef y byd am eu hangrhediaeth.

‘A holl ddyddiau Lamec oedd ddwy flynedd ar bymtheg a thrugain a faith gan mlynedd, ac efe a fu farw.’

Fe a fu farw bum mlynedd cyn y diluw. Methusela, gan hynny, oedd y diweddfaf o’r dawiolion y tu draw i’r diluw; canys ym mlwyddyn y diluw y bu efe farw, cyn dyfod y dyfr-oedd: ‘Y cyfiawn a gymmerir ymaith cyn y drwg fydd i ddyfod; er, fel y dywed y Prophwyd, ‘Na esyd neb o’r drygionus hynny at ei galon.’

‘A Noa ydoedd fab pum can mlwydd; a Noa a genhedlodd Sem, Cam, a Japheth.’

P E N N O D VI.

• **Y**NA y bu pan ddechreuodd dynion amlhau ar wyneb y ddaear, a geni merched iddynt.'

Mae Moses yn awr yn gadael heibio yr achau dros dro, ac yn llefaru am gyflwr yr eglwys, wedi iddi sefyll dros fil o flynydd-oedd; ac yn bresennol y mae ef yn canfod dau beth. 1. Llygredigaeth yr eglwys. 2. Digofaint Duw. Gan hynny mae ef yn chwilio i natur pechod yr eglwys, yr hyn mae ef yn adrodd yn y modd canlynol.

'Yna y bu pan ddechreuodd dynion amlhau ar wyneb y ddaear.'

Wrth ddynion yma, yr wyf yn deall eppil Cain, cynnulleidfa satan, o blegid eu gwrthofodiad yn erbyn eglwys a meibion Duw.

'A geni merched iddynt.'

Magl a arferwyd yn fynych gan y diafol i rwydo eglwys Dduw; ac hi ffynnodd mor fynych, ac iddi gael ei chyfrif agos yn anffaeledig; a hyn oedd athrawiaeth Balaam ei brophwyd ef, ac hi a lwyddodd, wedi i holl offerynnau eraill uffern fethu: 'Y bobl a butteiniasant gyđ â merched Moab. Mae'n debygol i'r uffern-gi yma wrth gynghori Balac alw i'w feddwl ferched Cain, pa fodd y rhwydasant yr eglwys gynt, ac iddo gynghori cynnyg yr un ddichell drachefn.

'Fe welodd meibion Duw ferched dynion, mai teg oeddynt hwy; a hwy a gymmerasant iddynt wragedd o'r rhai oll a dde-wiasant.'

Dyma ffordd meibion Cain, gan hynny, sef dangos eu merched teg i feibion Duw. Canys mae'n debyg i'w holl ddichellion eraill hwy fethu dyfod â'r eglwys a'r byd i gymmysgu â'u gilydd. Ond y rhai'n fuant dramgcwydd i'r eglwys, calonnau pa rai oeddynt faglau a rhwydau, i'w hattal rhag cadw'r gyfraith a barnedigaeth Duw.

'A hwy a gymmerasant iddynt wragedd.'

Yn gyntaf eu llygaid a'u gwelodd hwynt, ac yna eu calonnau a lanwyd â thrachwant. Yn y modd hyn y twyllodd y diafol y wraig, ac o herwydd hyn y distrywiwyd Achan: 'Ac Achan a atebodd Josua, Yn wir mi a bechais yn erbyn yr Arglwydd, ac yn y modd hyn a'r modd y gwnaethum,' &c.

Deliwch fulw, gan hynny, nad da edrych â'r llygad ar y peth y gwaharddodd Duw i ni gyffwrdd â'n llaw: 'Mi a wnaethum gyfammod â'm llygaid,' medd Job.

A thrachefn, os digwyddai iddo ganfod peth anghyfreithlon i

edrych arno, yn bresennol fe gadwai ei galon megis â ffrwyn, rhag i amcanion uffern gael effaith arno.

Lladd bechod yn y plisgin, onidê fe a ladd dy enaid.

‘A dywedodd yr Arglwydd, Nid ymrysona fy Yspryd i â dyn yn dragywydd, o blegid cnawd yw efe; a’i ddyddiau fyddant ugain mlynedd a chant.’

Mae’r geiriau yma yn gwneud pechod yr eglwys yn bwysfawr, o herwydd ei bod yn cynnal cymmundeb pechadurus yn erbyn annogaethau Yspryd Duw i’r gwrthwyneb.

‘Nid ymrysona fy Yspryd i â dyn yn dragywydd.’ Hynny yw, fy Yspryd yn Noa, o herwydd ef oedd unig bregethwr cyfiawnder i’r eglwys y dyddiau gwallgofus yma.

Wrth hyn yr wyf yn deall, mai athrawiaeth Noa oedd cyhoeddi yn erbyn cymmundeb pechadurus, a gorchymmyn i’r eglwys, yn enw Duw, ymneillduo oddiwrth had mell digedig Cain; fel y dywedwyd wrth Jeremia, ‘Os didoli y gwerthfawr oddiwrth y gwael, tydi fyddi fel fy ngenau i.’

Yr oedd gorchwyl caled gan Noa i bregethu yr athrawiaeth yma yn eu plith, canys wrth hyn fe gondemniodd y byd.

Yr ymryllon cyntaf, gan hynny, rhwng Duw a’i eglwys oedd, o herwydd ei bod yn cynnal cymmundeb anghyfreithlon ag eraill. ‘Fe ddylai’r eglwys fod beunydd ar y neilldu, ac heb ei chyfrif ymhlith y Cenhedloedd: mae’r eglwys yn genhedlaeth etholedig, yn offeiriadaeth frenhinol, ac yn genedl sanctaidd.’ Gan hynny, nid gwaith eglwys Dduw yw cyfeillach bechadurus, na derbyn i’w chymmundeb y byd annuwiol, ond rhoddi clod a moliant i’r hwn a’i galwodd o blith pechaduriaid i’w ryfeddol oleuni ef ei hun.

‘Nid ymrysona fy Yspryd i â dyn yn dragywydd.’

Deliwch sulw wrth hyn, y bobl a barhant i flino Yspryd Duw, ac i wrthwynebu athrawiaeth Noa, y maent yn sicr o farnedig-aethau trymion: ‘Deuwch allan o honi, fy mhobl, fel na byddoch gyfrannogion o’i phechodau, ac na dderbynioch ei phlatau.’ Am nad edifarhaodd y sawl oeddynt yn amser Noa, digofaint Duw a’u goddiweddodd, ac a’u hyfgubodd oddiar wyneb y ddaear.

‘A’i ddyddiau fyddant ugain mlynedd a chant.

Gan hynny fe ddechreuodd Noa bregethu pan oedd ynghylch pedwar ugain a phedwar can mlwydd oed, ac fe barhaodd ugain mlynedd a chant wedi hynny, hyd ne’s daeth y diluw.

Yn yr holl amser yma, yn ddiammeu, fe roddodd brofiad digonol o’i ffydd, trwy oddef gwawd rhagrithwyr, a’r holl fyd drygionus, yn erbyn pa rai yr oedd ef beunydd yn pregethu barnedigaethau Duw am gynnal cymmundeb gwaharddedig.

‘A’i ddyddiau fyddant ugain mlynedd a chant.’

Yr oedd Duw yn dangos amynedd mawr tu ag at y rhai'n, fel y caent amser i edifarhau, ac na byddai ei law ef arnynt.

4 'Cawri oedd ar y ddaear y dyddiau hynny; a gwedi hynny hefyd, pan ddaeth meibion Duw at ferched dynion, a phlanta o'r rhai hynny iddynt; dyma'r cedyrn a fu wyr enwog gynt.'

'Cawri oedd ar y ddaear y dyddiau hynny.'

Mae'r geiriau yma yn dangos i ni trwy ba beryglon yr aeth Noa wrth bregethu gwirionedd Duw; fe anfoddlonodd y cawri, y rhai yn ddiammeu oeddynt yn gwneud i bawb grynu, ac yn cadw yr holl fyd dan ofn. Ond yr oedd rhaid i Noa wrthwynebu y cawri, heb ofni eu lwynebau. Dyma'r ffordd a gymmerodd Duw gyd â Moses, a chyd â'i bobl Israel; yr oedd rhaid iddynt fyned i feddiannu gwlad y cawri, pobl gyfuwch a'r cedrwydd, am ba rai yr oedd y ddihareb, 'Pwy a faif o flaen meibion Anac?' Nid rhaid iddynt ofni Og, brenin Bashan, er ei faintiolaeth, ac er bod erchwyn ei wely ef o haiarn.

Fe ddylai hyn ddyfsgu i ni beidio ag ofni wynebau dynion, er mor enwog fyddont; i beidio a'u hofni, meddaf, yn addoliad Duw, er eu bod yn gawri.

Mae'n debygol gennyf, mai meibion Cain oedd y cawri yma, o herwydd fe'u crybwyllir megis gradd arall o ddynion, gwa-hanol oddiwrth ffrwythau y cymmundeb gwaharddedig; canys mae'n 'chwanegu, 'Ac wedi hynny hefyd, pan ddaeth meibion Duw at ferched dynion,' &c.

Yna fe gwrddodd Noa â chawri ymhob lle; cawri daearol, a chawri mewn cymmundeb cymmysgedig. Ac felly y mae'r dydd heddyw. Nid ydym yn unig yn cyfarfod â chawri ymysg yr annuwiol a'r dienwaededig o galon, ond hefyd ymhlith y sawl fydd yn cymmeryd arnynt fod yn dduwiol; ymhlith y rhai'n hefyd mae gwyr nerthol i wrthwynebu'r gwir, a difa'r gwirion-iaid. Ond deliwech fulw ar gyngor yr Arglwydd: 'Na ofnwch lwynt, ond sancteiddiwech Arglwydd y lluoedd ei hunan (yr hwn fydd gadarnach nâ'r holl gawri ar wyneb y ddaear) a bydded ef yn ofn i chwi, a bydded ef yn arfwyd i chwi.'

'Pan ddaeth meibion Duw at ferched dynion, a phlanta o'r rhai hynny iddynt; dyma'r cedyrn a fu wyr enwog gynt.'

Tebyg i'r cawri; gan hynny mae ffrwyth cymmundeb annuwiol yn anghenfilaidd ac o wedd ddieithrol. Maen yn debyg i'r rhai a addolent yr Arglwydd, ac a wasanaethent eu duwiau eu hunain hefyd; neu yn debyg i'r rhai y mae Nehemia yn son am danynt a ymgymmysgasant â meibion Afhdod, Ammon, a Moab, eppil pa rai oeddynt anghenfilod, yn llefaru hanner iaith Afhdod, ac ni fedrent lefaru'r iaith Iuddewig.

Gan bob un o'r cawri yma yr oedd Noa ffyddlon yn cael ei ddirmygu, a'i addoliad yn watwor-gerdd iddynt. Yn amfer Dafydd

Dafydd hefyd, Golia a waradwyddodd Israel, ac felly y gwnaeth ei frodyr ef hefyd y cawri; ond Dafydd a'i weision a ymladdasant â hwynt, ac a'u gorchfygasant, er eu bod yn gawri.

‘Y cedyrn a fu wyr enwog gynt.’

Nid yw erledigaeth, gan hynny, neu ymddangosiad y cawri yn erbyn gweision Duw, yn beth newydd yn y byd; nid er doe, ond er hen amferoedd, er yn amfer Noa, yr oedd cawri yn y byd i'w wrthwynebu ef.

‘Gwyr enwog.’

Ond nid am ffydd a sancteiddrwydd, ond am ryw weithredoedd ardderchog eraill; mae'n debygol am ymladd ac am dywallt gwaed, neu mewn celfyddydau, a naturiaethau pethau daearol; neu enwog a hynod am bob un yn eu hamfer; y cyfryw ddynion ag oedd Cora, Dathan, &c. Er hyn, hwy a wrthwynebasant Foses ac Aaron, i.e. hwy wrthwynebasant Dduw a'i addoliad, ac a ddistrwywyd mewn modd dieithrol, megis gwrthwynebwyr Noa gyfiawn yn amfer y diluw.

5 ‘A'r Arglwydd a welodd mai aml oedd drygioni dyn ar y ddaear, a bod holl fwriad meddyl-fryd ei galon yn unig yn ddrygionus bob amfer.’

Mae'r geiriau yma i'w deall megis yn berthynol i'r gwrthgiliad yr ydym yn ddarllain am dano yn y gyntaf a'r ail adnod; ac y maent (yn fy meddwl i) i'w deall megis effaith y llygreddigaeth hwnnw: canys er mai gwir fod y goreu o ddynion, pan ffont fwyaf sanctaidd a duwiol, yn meddiannu calonnau drwg pechadurus, er hyn, tra rhodiant yn ffyddlon, yn ol rheolau gosodedig Duw, nid oes y cyfryw nod arnynt; yn enwedig fel y mae'r geiriau yn perthyn i'r geiriau canlynol; hynny yw, ‘Ac edifarhaodd ar yr Arglwydd wneuthur o hono ef ddyn.’

Y bwriadau drygionus yma, gan hynny, oeddynt ffrwythau eu gwrthgiliad; canys yn wir, pan syrthio dynion unwaith oddiwrth Ddaw, maent gwedi hynny yn ymroddi i bob anghyfiawnder.

Drachefn, mae gwrthgilwyr yn cael eu cyfrif yn gaseion i Ddaw; er hyn, dynion yn y cyflwr yma a geisiant eu cyfiawrhau eu hunain, gan daeru o hyd nad ydynt hwy'n euog o bechod, ond eu bod yn gwneud yr hyn sydd gyfreithlon. Heblaw hyn, hwy ddywedant fod eu calonnau yn union ger bron Duw, ac na wrthodasant symlrwydd ei ffordd ef, trwy amcanion drwg, a chant o'r cyfryw esgusodion; yr hyn oll mae Duw yn gondemnio, ac yn edrych arnynt yn ffaidd.

‘A'r Arglwydd a welodd,’ &c.

Hwy guddiasant eu cywilydd oddiwrth ddynion, megis y buttain yn y Diarhebbion, ac a lefarent yn fwynion i dwyllo'r byd; ond Duw a wyddai eu calonnau hwynt, ac a ddatguddiodd eu pechod

pechod i'w was Noa; efe, gan hynny, yn Ysryd Duw, ac efe yn unig, a gyhoeddodd yn erbyn eu drygioni.

Dysgwch wrth hyn adnabod gwrthgilwyr, nid wrth eu geiriau, a'u gorchudd annuwiol, trwy yr hyn y ceisiant ymgadw rhag argyhoeddiad, ond bernwch hwynt wrth air Duw; canys pa fodd bynnag y meddylant am danynt eu hunain, neu y dymunont i ddynion feddwl, mae Duw yn gweled fod eu drygioni hwynt yn fawr.

‘A bod holl fwriad meddyl-fryd ei galon, yn unig yn ddrygionus bob amfer.’

Os meddylant na phechasant, os meddylant iddynt gynnorthwyo crefydd, os meddylant ddyfod o hyd i ffordd i wneud heddwch rhwng had y wraig a had drygionus Cain, maent yn gwbl annuwiol, hwy gollasant yr iawn ffordd; hwy ragrithiasant yn erbyn y gwirionedd; hwy wrthodasant air yr Arglwydd; a phaddoethineb neu ddaioni sydd ynddynt?

6 ‘Ac edifarhaodd ar yr Arglwydd wneuthur o hono ef ddyn ar y ddaear, ac efe a ymosfiodd yn ei galon.’

Cyfnewidiad meddwl yw edifeirwch ynom ni, ond yn Nuw cyfnewidiad goruchwiliaeth; canys mewn un modd arall nid yw ef yn edifarhau, ac ni's gall, o herwydd nad yw yn gydsyniol â pherffeithrwydd ei natur ef: ‘Ynddo ef nid oes cyfnewidiad, na chysgod o droedigaeth.’

Gan hynny, nid Duw, ond dyn, sy'n troi; pan wrthodo dynion drugaredd Duw, maent yn eu taslu eu hunain dan ei lid a'i ddigofaint ef; yr hyn, am ei fod yn ol natur ei gyfraith ddiuedd ef, maent yn colli'r drugaredd a addawyd o'r blaen; yr annychweledig a gânt wybod a theimlo hyn ryw ddiwrnod. Gan hynny y mae Duw yn llefaru yn ol eu dealltwriaeth hwynt, ei fod ef wedi edifarhau yn gwneuthur daioni iddynt. Fe edifarhaodd yr Arglwydd iddo wneuthur Saul yn frenin; ond etto nid oedd ei edifeirwch ef ond cyfnewidiad yr oruchwiliaeth, yr hyn a dynnodd Saul arno ei hunan am ei anufudd-dod; mewn un modd arall nid yw Nerth a Cheidwad Israel yn llefaru yr hyn nad yw wir, nac yn edifarhau.

Yr ystyr gan hynny yw hyn, i ddynion, trwy eu drygioni, eu gwneud eu hunain yn ddarostyngedig i gyfraith Duw; ac ni oddefai ei gyfiawnder ef, o herwydd eu ammherffeithrwydd, iddynt drigo ar y ddaear yn hwy; ac felly yn awr, megis gwo-brwy am eu gweithred, hwy ysgubir oddiar wyneb y ddaear.

‘Ac efe a ymosfiodd yn ei galon.’

Y mae hyn yn dangos fod ei addewid ef yn wirioneddol am faddeuant pechodau, pe buafent yn cadw ei air a'i orchymmynt ef: gan hynny nid ymfoddlonodd Duw i'w gwrthgiliad hwynt, ond fe a'u gadawodd, ac a ddigiodd wrthynt.

‘A'r

7 ' A'r Arglwydd a ddywedodd, Dileaf ddyn yr hwn a greais oddiar wyneb y ddaear, o ddyn hyd anifail, hyd yr ymlusgiad, a hyd ehediad y nefoedd; canys y mae yn edifar gennyf eu gwneuthur hwynt.'

Fe ellir deall hyn megis bygythiad, neu hollol ymroad; os yn fygythiol, yr oedd yn rhoddi amser i edifeirwch; ond os megis hollol ymroad, yna yr oeddynt wedi treulio dydd gras, ac wedi eu rhoddi eu hunain dan farnedigaeth anocheladwy. Os yn yr ystyr gyntaf, yna yr ydoedd yn perthyn i weinidogaeth Noa, mewn trefn i ateb dibenion ei anfoniad, yr hyn oedd naill ai er meddalhau neu galedu, er edifeirwch neu anefgusodiad; ond os yn berthynafol i'r diweddaf, fel mae'n debygol, yna fe'i llefarwyd megis effaith anfoddlondeb Duw, am gam-ddefnyddio ei amynedd, ei weinidog, a'i air, fel y digwyddodd i Israel gynt: ' Hwyl watworasant genhadon Duw, ac a ddirmygasant ei eiriau; ac a labyddiasant ei brophwydi, hyd pan ennynodd digofaint yr Arglwydd yn erbyn ei bobl, ac nad oedd meddyginiaeth.'

' A'r Arglwydd a ddywedodd, Dileaf ddyn yr hwn a greais.' Mae'r gair *creais* yn cael ei goffau er mwyn dangos fod y byd dan awdurdod Duw; canys pwy a all ddistrywio ond yr hwn a all greu? Neu, pwy a all gadw yn fyw, pan fyddo Creawdwr y byd yn eu herbyn? ' Y mae un Deddfwr, yr hwn a ddichon gadw a distrywio.' A thrachefn, ' Ofnwch yr hwn a ddichon ddistrywio corph ac enaid yn uffern.' Ymhob un o'r ddau le y mae'r gallu i ddistrywio yn arwyddocau ei hollalluogrwydd a'i dduwdod ef; fel y dywed mewn lle arall, ' Yr holl eneidiau ydynt eiddo fi: yr enaid a becho, hwnnw a fydd marw.'

' O ddyn hyd anifail, hyd yr ymlusgiad,' &c.

Felly yr oedd yn y dechreu, pechod dyn a ddygodd felldith a barn ar yr holl greaduriaid; fel y mae Paul yn dywedyd, ' Y mae'r holl greadigaeth yn griddfan.'

Ond drachefn, y bygythiad yma ar yr anifeiliaid, &c. a ddichon arwyddocau dau beth: Yn gyntaf, Dangos pan fyddo Duw yn bwriadu distrywio dyn, y bydd iddo ef hefyd ddistrywio ei gynhaliaeth ef: neu yn ail, i ddangos pan fyddo ef yn llwyr fwriadu tywallt ei farnedigaethau, y tyrr ef ymaith bob peth a faif yn ei ffordd.

' Canys y mae yn edifar gennyf eu gwneuthur hwynt.'

Mae hyn yn perthyn i'r ail arwyddocad, sef i Dduw edifarahau creu anifeiliaid ac ehediaid, i fod yn ymborth i'w elynion ystyfnig.

0 ' Ond Noa a gafodd ffafr yng olwg yr Arglwydd.'

Fe ddylid dal fwlw pennodol ar y gair yma *ffafr*; canys ffafr gyd â Duw fydd yn gwared oddiwrth bob haeddianol farnedigaeth a distryw.

Nid

Nid oedd Noa well nac eraill wrth natur, gan hynny yr achos oedd na ddistrywiwyd ef gyd ag eraill, o herwydd iddo gael ffafr, neu ras, yng olwg yr Arglwydd. 'Trwy ras yr ydych yn gadwedig.' Ac felly y bu Noa, fel y mae'n eglur, canys fe a'i gwardwyd ef trwy ffydd, canys nid yw ffydd yn golygu gweithredoedd, ond gras. Gan hynny, fel y mae Paul yn dywedyd drachefn, 'O ffydd y mae, fel y byddai trwy ras,' &c. Nyni ddylem, gan hynny, glodfori gras am ein gwardigaeth oddiwrth farnedigaethau Duw.

9 'Dyma genhedlaethau Noa; Noa oedd wr cyfiawn perffaith yn ei oes; gyd â Duw y rhiodd Noa.'

Y mae'r Yspryd Glân yma yn rhoi byrr hanes neillduol, pa fodd y dihangodd Noa rhag y farn, ac o herwydd pa ham; am fod Duw yn rasilawn iddo, ac o herwydd i Dduw ei gyfiawnhau ef; ac heblaw hyn, Noa wedi ei gyfiawnhau a rodiodd yn ffyddlon gyd â Duw.

'Noa oedd wr cyfiawn perffaith yn ei oes.'

Yn ei ymddygiad, ei athrawiaeth, a'i fywyd, o flaen Duw a dynion. Ac fel hyn y dylai pob pregethwr fod; fe ddylai fyw yn ol ei athrawiaeth, wrth hynny. 'efe a'i gweryd ei hun a'i wrandawyr.'

'Gyd â Duw y rhiodd Noa.'

Mae hyn yn dangos ei fod ef yn ffyddlon yn ei waith; canys fe ddichon rhagrithiwr, yn allanol, ymddangos fel saint; ond mae'r ymddangosiad yn unig er mwyn twyllo dynion; ac am hynny nid yw ef ond rhagrithiwr. Mae rhodio gyd â Duw yn arwyddocau, nid gwneuthur y ddyledswydd orchymynedig yn unig, ond ei gwneuthur yn y cyfryw fodd ag y mae Duw'n gorchymyn; hynny yw, trwy ffydd a pharchedig ofn, fel yng olwg Duw.

10 'A Noa a genhedlodd dri o feibion, Sem, Cam, a Japheth.'

A chan y rhai'n y llanwyd y ddaear ar ol y diluw, fel y ceir gweled yn y blaen.

11 'A'r ddaear a lygrasid ger bron Duw; llanwasid y ddaear hefyd â thrawfedd.'

Mae ef yn awr yn dyfod at y matter oedd yn llaw o'r blaen, sef achosion y diluw.

'A'r ddaear a lygrasid.'

Wrth ddaear fe ellir deall yma, y rhai nad oeddynt aelodau yr eglwys; ac os felly, yna wrth lygredigaeth yr ydym i ddeall yma, drygioni erchryslon ac ofnadwy; canys er fod y byd, a chenhedlaethau Cain, beunydd yn bechaduriaid ger bron Duw; etto i gyd, nid yw'r Arglwydd yn torri ymaith y byd yn gyffredinol, nac yn genedl yn bennodol, ond o herwydd gorthwrm bechodau. Fel hyn yr oedd Sodom, ychydig cyn i'r Arglwydd ei distrywio â than.

Drachefn, megis wrth lygredigaeth y gallwn ddeall gorthrwm bechodau, felly hefyd yr oeddynt yn anfeddyginiathol. Mae hyn yn eglur, am na ddychwelasant oddiwrth eu pechodau wrth bregethiad Noa, yr unig foddion i'w hachub.

Deliwch fulw wrth hyn, pan fyddo dynion yn orthrwm-bechaduriaid, a holl foddion gras yn aneffeithiol i'w gwellhau, yna y maent yn agos i ryw farnedigaeth ddieithrol. Pan na wellhaodd Jerusalem wrthgiliedig trwy weinidogaeth y Prophwydi, gan hynny yr oedd yn rhaid i'w meibion fyned i gaethiwed, ac i'r ddinas gael ei llosgi â tân hyd y llawr.

' Llanwafid y ddaear hefyd â thrawsfedd.'

Yn gyntaf hwy droseddasant gyfraith Duw, trwy gyfeillach a chymmundeb annuwiol, yn ol geiriau'r Prophwyd, 'Eu hoffeiriadau a droseddasant fy nghyfraith, ac a halogasant fy mhethau sanctaidd.' Ond pa fodd? 'Ni wnaethant wahaniaeth rhwng pethau sanctaidd a halogedig, na rhwng y glân a'r aflan.'

Hefyd, hwy wyrsant farn rhwng gwr a'i gymmydog, gan dueddu at eu cyfeillion eu hunain yn erbyn y duwiol. Yr ydwyf yn meddwl hyn o herwydd helaethder yr ymadrodd, 'Llanwafid y ddaear hefyd â thrawsfedd;' hynny yw, yr oedd pob math o drawfedd a chreulondeb yn cael ei arfer yn erbyn yr ychydig nifer o'r rhai duwiol. Mae hyn yn gyttunol â geiriau Salomon, fod gorthrymmu'r tlawd, yn enwedig y rhai fyddont yn ofni Duw, yn cynnwys gwyro barn a chyfiawnder.

Hwy fuant draws a chreulon hefyd yn erbyn bywyd y daionus, fel y gellir casglu oddiwrth weithred Lamec, un o feibion Cain. Mewn gair, yr oedd y ddaear yn llawn o drawfedd o bob rhyw; yr oedd anlladrwydd a drygioni yn erchyll; yr oedd byd o annuwioldeb ymhlith y bobl annuwiol hyn.

12 'A Duw a edrychodd ar y ddaear, ac wele hi a lygrasid; canys pob cnawd a lygrasai ei ffordd ar y ddaear.'

Mae'r geiriau yma yn cadarnhau ystyr yr adnod ddiweddas, 'Y ddaear a lygrasid, a Duw a welodd hynny; llanwafid y ddaear hefyd â thrawsfedd, canys hwy a lygrasant ffordd Duw.'

'A Duw a edrychodd ar y ddaear.'

Mae hyn yn dangos i ni, nad yw'r Argiwydd yn tywallt ei farnedigaethau ar y ddaear mewn brys, hyd oni byddo drygioni'r byd yn gyflawn haeddianol o gospedigaeth. Mae hyn yn eglur wrth ei ymddygiad ef tu ag at Sodom: 'Yr Arglwydd hefyd a ddywedodd, Am fod gwaedd Sodoma a Gomorra yn ddirfawr, a'u pechod hwynt yn drwm iawn, disgynaf yn awr, ac edrychaf, ai yn ol eu gwaedd a ddaeth attaf fi y gwnaethant yn hollol; ac onid ê, mynnaf wybod.'

13 'Ac wele hi a lygrasid; canys pob cnawd a lygrasai ei ffordd ar y ddaear.'

Yr

Yr oedd eu gwaedd fel gwaedd Sodom, canys yr oedd pob cnawd wedi llygru ffordd Duw, wrth drofeddu ei gyfraith, a gwyro barn, fel y dywedwyd o'r blaen. Nid oedd neb cyfiawn ar wyneb yr holl ddaear ond Noa.

13 'A Duw a ddywedodd wrth Noa, Diwedd pob cnawd a ddaeth ger fy mron; o blegid llanwyd y ddaear â thrawfodd trwyddynt hwy: ac wele myfi a'u difethaf hwynt gyd â'r ddaear.'

-A Duw a ddywedodd wrth Noa, megis wrth Abraham, 'A gelaf fi rhag Abraham yr hyn a wna?' Yn ddieu ni wna'r Arglwydd unrhyw beth heb ddatguddio ei ddirgelion i'w weision y Prophwydi.

'Diwedd pob cnawd a ddaeth.'

Mae diwedd y byd gerllaw. Mae Duw yn llefaru cyn taro. Fel hyn y llefarodd hefyd trwy'r Prophwyd Ezeziel, gan ddywedyd, 'Diwedd a ddaeth, y diwedd a ddaeth.' A thrachefn, 'Y diwedd a ddaeth, y diwedd a ddaeth; mae ef yn gwiliad am danat; wele, fe ddaeth.'

'Diwedd pob cnawd a ddaeth ger fy mron.'

Nid yw pechod yn gosod-diwedd yr annuwiol o flaen ei wyneb; ond er hynny y mae'n dyfod a'u diwedd ger bron Duw. Y mae'r gair yn dywedyd, na wyddai y rhai'n am eu distryw hyd ne's daeth y diluw a'u hyfgubo hwynt oll ymaith. Yn wir, mae pechod wrth natur yn dallu'r meddwl, fel na wel ac na ystyria'r pechadur na thrugaredd na barn; ond mae Duw yn gweled eu diwedd hwynt: 'Diwedd pob cnawd a ddaeth ger fy mron.'

'Diwedd pob cnawd.'

Wrth y geiriau yma mae'r eneidiau yn cael eu cadw hyd y farn fawr i ddyfod; gan hynny, er fod y cnawd wedi ei ddifetha yma, etto y mae Pedr yn dywedyd, fod eu hysprydion yngharchar, sef yr eneidiau y pregethodd Crist iddynt yn nyddiau a thrwy weinidogaeth Noa; sef yr eneidiau a fuont anafudd pan ddisgwyliodd hir-ymaros Duw wrthynt yn nyddiau Noa, tra'r oeddid yn parottoi'r arch, &c.

14 'Gwna i ti arch o goed Gopher, yn gellau y gwnai'r arch, a phyga hi oddi mewn ac oddi allan â phyg.'

Dyma ffrwythau gras Duw: fe ddywedodd o'r blaen, i Noa gael ffafr yng olwg yr Arglwydd, ac mai hyn oedd yr achos o'i gadwedigaeth.

'Gwna i ti arch.'

Nid yw ef yn dywedyd, Gwna i mi arch, ond, Gwna i ti arch. 'Gwna i ti arch o goed Gopher.'

Fe gasglodd Noa, gan hynny, oddiwrth hyn, fod Duw yn bwriadu ei achub ef o'r farn gyffredinol; yn hyn yr oedd ei gyffur ef yn gorwedd. Yr oedd ei waith ef yn parottoi'r arch

yn bregeth eglur; i eraill distryw, iddo ef ei hun gwaredigaeth: 'Fe a barottodd arch i gadw ei dy.'

Yr oedd hyn yn heddwch a boddlondeb meddwl mawr iddo ef, tra y pregethodd ddistryw i eraill; fel y dywed y Prophwyd, 'Gwaith cyfiawnder fydd heddwch, ac effeithiau cyfiawnder, llonyddwch a sicrwydd tragywyddol.' Ac hefyd, 'Fy mhobl a drigant mewn preswylfod heddychlon.' Felly yr oedd Noa yn yr arch mewn annedd sicr a gorphwysfa lonydd.

'Gwna i ti arch.'

Yr oedd yr arch yn arwydd o amryw bethau. 1. O Grist, yn yr hwn y mae'r eglwys yn gadwedigol rhag digofaint Duw. 2. Yr oedd yn arwydd o weithredoedd ffydd y duwiolion: 'Trwy ffydd fe barottodd arch; trwy yr hyn y mae dilynwyr Crist yn gadwedigol oddiwrth gynddaredd y byd, (canys yr oedd terfysg y dyfroedd yn arwydd o hyn, fel y dangosir ymlaen) felly Noa, wrth barottoi'r arch yn ol gorchymmyn Duw, a rybuddiwyd wrth hynny, yn gyntaf, i fyw trwy ffydd yng Nghrist, o'r hwn yr oedd yr arch yn arwydd; ac o herwydd hyn y dywedir, wrth barottoi'r arch, iddo ef ddyfod yn etifedd o'r cyfiawnder fydd trwy ffydd; canys fe ddeallodd amcan Duw yn hynny, a thrwy'r arwydd fe gredodd yn ddiffuant yng Nghrist. Ond yn ail, nid oedd ei ffydd ef i fod yn segur, gan hynny fe orchymynwyd iddo ef weithio. Fe greodd hyn barchedig ofn yn ei galon, rhag gwneuthur unrhyw beth a waharddodd Duw. 'Trwy ffydd Noa, wedi ei rybuddio gan Dduw am y pethau ni's gwelsid etto, gyd a pharchedig ofn a ddarparodd arch i achub ei dy; trwy'r hon y condemniodd efe y byd, ac a wnaethpwyd yn etifedd y cyfiawnder fydd trwy ffydd.'

'Yn gellau y gwnai'r arch.'

Hynny yw, iddo ef ei hunan, i'r anifeiliaid, ac i'r adar, &c. i arwyddocau, fod yr Arglwydd Iesu yn derbyn Iuddewon a Chenhedloedd; i.e. yn gymmaint a bod cellau perthynafol i anifeiliaid o bob rhyw, ac i ehediaid o bob math, mae'n eglur ddangos i ni fod iechydwriaeth yn Iesu Grist i bob gradd o ddynion: 'Cymhellwch hwynt i ddyfod i mewn;' gyrrwch hwynt (mewn ystyr efangylaidd) fel y gyrrodd Noa yr anifeiliaid gynt i'r arch, 'Fel y byddo fy nhŷ yn llawn, ac etto y mae lle.'

'A phyga hi oddi mewn ac oddi allan â phyg.'

Yr oedd hyn er amddiffyn y creaduriaid oddiwrth y diluw, neu i'w cadw rhag eu difetha yn y dyfroedd.

15 'Ac fel hyn y gwnai di hi; tri chan cufydd fydd hyd yr arch, deg cufydd a deugain ei lled, a deg cufydd ar hugain ei uchder.' Llestr cyfaddas i nosio ar y dyfroedd.

'Ac fel hyn y gwnai di hi,' &c. Mae'n rhaid i ordinhadau Duw fod yn ol ei drefniad ef ei hunan, nid yn ol ein dychymmygion ni: 'Fel hyn;' hynny yw, yn ol y geiriau canlynol.

Yn

Yn ol y geiriau yma, gan hynny, yr oedd Noa yn rhwym i ddilyn portreiad bennodol; fel y dywedodd yr angel wrth y Prophwyd, ' Fab dyn, gwel â'th lygaid, a chlyw â'th glustiau, a gosod dy galon ar yr hyn oll yr wyf yn ddangos i ti; canys er mwyn i mi eu dangos i ti y dygwyd ti yma.' Fel y dywedodd yr Arglwydd hefyd wrth ei was Moses, ' Yn yr holl bethau a lefarais wrthyh, byddwch wiliadwrus.' Ac felly drachefn, yng-hylch gwneuthur y babell yn yr anialwch, yr hyn y mae'r Apostol yn ei sylwi yn bennodol, gan ddywedyd, ' Gwel wneuthur o honot yr holl bethau hyn, yn ol y patrwn a ddangoswyd i ti yn y mynydd.'

Deliwch sulw wrth hyn, mai gorchymmyn Duw ddylai fod y rheol wrth yr hon y dylem drefnu ein gweithredoedd, yn enwedig mewn addoliad. Os nad yw'n gweithredoedd a'n hymddygiad heb yr argraph yma arnynt, ' Fel hyn,' neu, ' Yn ol patrwn,' ni wna'r cyfryw weithredoedd les yn y byd i ni; ac nid oes gennym un addewid pan wnelom y cwbl, os nid yn ol gorchymmyn Duw, y dihangwn oddiwrth y farn oddiwrth yr hon y dihangant hwy yn ddiammeu, sef y fawl fydd yn trefnu eu gwaith yn ol y patrwn datguddiedig yn y gair.

' Gwna ffenestr i'r arch, a gorphen hi yn guffydd oddi arnodd; a gosod ddrws yr arch yn ei hyftlys; o dri uchder y gwnai di hi.'

Mi ddywedais wrthyh o'r blaen fod yr arch yn arwydd o Grist, ac hefyd o weithredoedd ffydd y duwiol. Ac yn awr mae'n cael ei thebygu i eglwys Crist; fel yn wir y mae'r Prophwyd hefyd yn gwneuthur, pan y mae ef yn galw'r eglwys un gystuddiol, yn cael ei thafu gan dymheftl; ac yn cymharu ei thrallodion i ddyfroedd Noa, gan ddywedyd, ' Mae hyn fel dyfroedd Noa.'

Yn awr fel yr oedd yr arch yn arwydd o'r eglwys, felly yn ol disgrifiad yr adnod yma, mae tri o bethau rhagorol yn perthyn iddi. 1. Goleu. 2. Drws. 3. Tri uchder.

1. Mae ynddi ffenestr i roddi goleu, a hynny tra'r oedd yn cael ei thafu ar y dyfroedd. Deliwch sulw wrth hyn, nad oes ar eglwys Crist eisiau goleu; nac oes, yn yr amferoedd gwaethaf. Y goleu hwn yw Gair ac Ysryd Duw, yr hyn y mae Crist yn roddi i'r fawl a ufuddhant iddo.

2. Mae ynddi ddrws. Yr oedd y drws yma yn arwydd o Grist; felly hefyd yr oedd drws y babell. Ac o herwydd hyn yr ydych yn darllain, fod Moses, pan elai i ymddiddan â Duw, yn sefyll wrth ddrws y babell; hefyd, fod y golofn niwlog yn sefyll wrth y drws. ' Myfi (medd Crist) yw'r drws.' Drachefn, ' Myfi yw drws y defaid.' Trwy'r drws hwn, gan hynny, yr aeth pob rhai i'r arch, megis mai trwy Grist y rhaid i bawb fyned i mewn i'r eglwys, a'r a elont yn gadwedigol.

3. Yr oedd tri uchder ynddi, i ddangos fod yn eglwys Crist raddau uwch ac is nâ'u gilydd. 1. Apostolion. 2. Efangylwyr.

3. Gweinidogion ac Athrawon. Drachefn, mae amryw radd o lywodraeth yn yr eglwys, megis y mae hefyd yn y nef.

17 'Ac wele myfi, ie myfi, yn dwyn dyfroedd diluw ar y ddaear, i ddifetha pob cnawd, yr hwn y mae anadl einioes ynddo, oddi tan y nesoedd; yr hyn oll fydd ar y ddaear a drenga.'

Dyma'r achos y gorchymynwyd gwneuthur yr arch; ond yr oedd rhyw amfer i fod etto cyn dyfodiad y diluw i ddifetha'r byd. O herwydd hyn, gan hynny, y llefarwyd y geiriau am bethau na's gwelfid etto, a bod yr arch yn ffrwyth o ffydd Noa, 'Trwy ffydd Noa, wedi ei rybuddio gan Dduw am bethau na's gwelfid etto,' &c.

'Ac wele myfi, ie myfi,' &c. Y mae hyn yn rhyddhau Noa oddiwrth frad a gwrthryfel, o blegid fod ei barottoad drosto ef ei hun, a'i rybudd a'i fygythiad i'r holl fyd o anghen a barn am eu trosfeddiadau, wedi cael eu sylfaenu ar air Duw: Duw a orchymynodd lldo ef barottoi; Duw a ddywedodd, y difethai ef y byd am eu drygioni.

Deliwch sulw oddiwrth hyn, nad yw dyn ddim i'w gyfrif yn ddrwg-weithredwr, pa cyn groefed bynnag y byddo ei athrawiaeth a'i fuchedd i eraill, os ydyw pob un yn sefyll ar sylfaen gair Duw. Hyn a wnaeth i Jeremia, er iddo bregethu y llosgid dinas Jerusalem â than, yr ai'r brenin a'r bobl i gaethiwed, ei gyfiawnhau ei hunan o flaen ei elynion, a dadleu ei ddiniweidrwydd yn erbyn ei erlidwyr. Daniel hefyd, er iddo'n gyhoeddus dorri gorchymmyn y brenin, a gwrthod ymostwng i'w ddeddf ddieflig, a lanhaodd ei hunan oddiwrth frad a gwrthryfel, ac a gyfiawnhaodd ei weithred megis diniwaidd a diddrwg yng olwg Duw, 'Fy Nuw a anfonodd ei angel ac a gauodd safnau'r llewod, fel na wnaethant i mi niwaidd; o herwydd puredd a gaed ynof ger ei fron ef,' &c. Ymhellach, Paul hefyd, er ei fod yn rhedeg i lawr seremonïau'r Iuddewon, a delw-addoliaeth yr ymmeroddr cenhedlig, wrth ei athrawiaeth, etto y mae ef yn ei lanhau ei hunan oddiwrth fai o bob ochr: 'Ni throfeddais y gronyn lleiaf, nac yn erbyn cyfraith yr Iuddewon, nac yn erbyn y deml, nac etto yn erbyn Cæsar.' Yr achos ydyw, o herwydd nad yw gair Duw, er caletted a fyddo yn erbyn pechaduriaid, a chyn llymmed bynnag (tra cadwo'r pregethwr tu fewn terfynau'r gair) y byddo'r athrawiaeth yn cael ei chyhoeddi i'r byd, nid yw'r gair yn difetha ond pechod a phechaduriaid anedifeiriol, yn yr un modd hefyd ag y gwnaeth dyfroedd Noa.

Mae yma beth arall a dâl ei sylwi; hynny yw, y peth a ddywedodd Duw yn ei air, pa mor wrthwynebol bynnag i fyd anghwyl fyddo, nyni fydd wir Grist'nogion a ddylem ei ystyried a'i

a'i gadw; pa un bynnag fyddo hynny, ai cyhoeddi yn erbyn aflywodraeth eraill, neu barottoi drofom ein hunain, erbyn y farn i ddyfod.

'Ac wele myfi, ie myfi, yn dwyn dyfroedd diluw,' &c.

Deliwch fulw etto, boed i ni bregethu a bucheddu'n dda, a gadael i Dduw ei hunan farnu. Fe ddywedir am Samuel, 'Na syrthiodd un o'i eiriau ef i'r llawr.' Fe a bregethodd, a Duw, yn ol ei fendith, neu ei felldith, a waredodd ac a faddeuodd, neu a dywalltodd ei farnedigaethau.

'Ac wele myfi, ie myfi.'

Deliwch fulw etto, pan ddirmygo pechaduriaid fygythiad yr Hollalluog, mae'n rhaid i farnedigaethau ddisgyn ar eu pennau. 'Myfi, ie myfi,' gan hynny, oeddynt eiriau cyflurus i Noa, a'r duwiol gyd ag ef, ond mor ddychrynlyd a tharanau i'r annuw-
iolion, fel y dywed yr Apostol, 'Cadarn yw ef yr hwn fydd yn cyflawni ei air.' A thrachefn, 'Nid oes un o'i farnedigaethau ef yn pallu.'

'Ac wele myfi, ie myfi, yn dwyn dyfroedd diluw.' Yr oedd y diluw yn arwydd o dri pheth.

1. Yn gyfsgod neu'n arwydd o elynion yr eglwys, *Esa.* liv.

2. Yn gyfsgod neu'n arwydd o ddwfr-fedydd dan y Testament Newydd, 1 *Pedr* iii. 20, 21.

3. Yn gyfsgod neu'n arwydd o'r farn fawr gyffredinol, pan logir y byd â than, 2 *Pedr* iii. 6, 7.

Ond yma y mae'n arwydd neu yn gyfsgod o ddydd y farn, yn ol geiriau'r Apostol, 'Y byd ag oedd y pryd hynny wedi ei orchuddio â dwfr a ddisfethwyd, i arwyddocau, fod y nesoedd a'r ddaear fydd yr awr hon wedi eu rhoddi i gadw i dan, erbyn dydd y farn, a distryw yr anwir ddynion.'

'Ac wele myfi, ie myfi, yn dwyn dyfroedd diluw ar y ddaear i ddisfetha pob cnawd, yr hwn y mae anadl einioes ynddo, oddi tan y nesoedd; yr hyn oll fydd ar y ddaear a drenga.'

Wrth y geiriau olaf yma y mae helaethrwydd y felldith yn cael ei datgan, a hynny mewn tair ystyr.

1. Pob peth fydd ar y ddaear.

2. Pob cnawd yn yr hwn y mae anadl einioes.

3. Yr hyn oll fydd dan y nesoedd.

Gan hynny yr oedd y diluw yn gyffredinol, ac nid yn unig yn cyrraedd y parthau lle yr oedd Noa yn byw, fel y mai rhai yn gwag-dybied, ond hefyd tros wyneb yr holl ddaear, ac a ddisfethodd bob rhyw beth ag oedd ar y ddaear, ac yn yr awyr, ond y sawl oedd yn yr arch yn unig, fel y gwna'r farn fawr gyffredinol: 'A Noa, a'r rhai oedd gyd ag ef yn yr arch yn unig, a adawyd yn fyw.'

18 'Ond â thi y cadarnhaf fy nghyfammad, ac i'r arch yr ai di,

tydi a'th feibion, a'th wraig, a gwragedd dy feibion gyd â thi.'

'Ond â thi,' &c. Y mae hyn yn perthyn i'r peth a ddywed-pwyd o'r blaen ynghylch cyffredinolrwydd y diluw; fel y dywedpwyd uchod hefyd, 'Ond Noa a gafodd ffafr yng olwg yr Arglwydd.' Mae Pedr hefyd yn dal sulw ar hyn, 'Eithr Noa, pregethwr cyfiawnder, a gadwodd efe ar ei wythfed, pan ddug efe y diluw ar fyd y rhai anwir.'

'Ond â thi y cadarnhaf fy nghyfiammod.'

Cyfiammod fy nhrugaredd, neu fy addewid i'th ddiogelu, pan foddwyf y byd am ei ddrygioni; gan hynny y mae ef yn chwane-gu, 'Ac i'r arch yr ai di.'

'Myfi a gadarnhaf.'

Nid yw gwneuthur a chadarnhau addewidion yn gwbl o'r un ystyr: fe wnaeth ei addewid i Abraham, fe a'i hail-wnaeth ef, trwy lw, i Isaac, ac a'i cadarnhaodd ef i Jacob; canys trwyddo ef yr amlhaodd Duw had Abraham, megis ser y nefoedd o ran amllder.

'A thi y cadarnhaf,' neu y cyflawnaf fy addewid: 'I'r arch yr ai di.'

Deliwch sulw etto; ni a ddylem edrych ar waredigaethau mawrion oddiwrth beryglon, yn gadarnhad o addewid neu gy-fiammod Duw.

'Tydi a'th feibion, a'th wraig, a gwragedd dy feibion gyd â thi.' O herwydd mai yn y teulu hynny yr oedd yr holl eglwys weledig ar wyneb yr holl ddaear yn gynhwysedig; yr oedd y cwbl eraill yn golledig, fel y mae Pedr yn crybwyll, pan mae ef yn galw Noa-yr wythfed, neu'r pennaf o'r wyth, yn yr eglwys weledig, yr hwn oedd yn cynnal i fynu burdeb addoliad Duw ar wyneb yr holl ddaear, fel y mae ef yn eglurhau y peth yn y geiriau canlynol: 'Canys tydi a welais i yn gyfiawn ger fy mron i yn yr oes hon.'

19 'Ac o bob peth byw, o bob cnawd, y dygi ddau o bob rhyw i'r arch i'w cadw yn fyw gyd â thi; gwrryw a benyw fyddant.'

Yn ol y geiriau yma yr oedd Noa, yn y weithred hon, yn arwydd o Grist, yr hwn, cyn y gwlawio'r Arglwydd dân o'r nef-oedd, a gynnnull i'w arch, yr eglwys, 'o bob rhyw, ac iaith, a phobl, a chenedl,' megis yr oedd Noa i gynnnull pob rhyw o beth o bob cnawd, i'r arch gyd ag ef.

'Dau o bob rhyw.' Y mae'r ddau yma yn arwyddocau yr arian, y rhai oeddynt gyfgod o'r Cenhedloedd, ac felly yn cadarnhau'r peth.

'Gwrryw a benyw fyddant.' Ni wnai ef gwbl ddiben o hon-nynt, mewn barn fe gofiai drugaredd.

20 'O'r ehediaid wrth eu rhywogaeth, ac o'r anifeiliaid wrth eu rhywogaeth, o bob ymlusgiad y ddaear wrth ei rywogaeth; dau o bob rhywogaeth a ddaw attat i'w cadw yn fyw.'

'O'r

'O'r ehediaid wrth eu rhywogaeth, ac o'r anifeiliaid wrth eu rhywogaeth.' Hyn (ag fy'n arwyddocau y gwrth-lun, neu'r cyfgod) a ddichon ddangos i ni hefyd, pa fodd y mae Duw, er eglurhau'r brophwydoliaeth am daeniad yr efengyl, yn dywedyd nid yn unig i'r Cenhedloedd gael eu cynnull i'r eglwys, ond fel y mae'r ehediaid a'r anifeiliaid yn cael eu henwi wrth eu rhywogaeth, felly hefyd y mae'r Cenhedloedd yn cael eu galw wrth eu hamrywiol wledydd, Galatiaid, Corinthiaid, Ephesiaid, Colosiaid, &c. Fe gasglwyd y rhai'n wrth eu gwlad a'u cenedl at Iesu, i'w cadw rhag y diluw o ddigofaint, yr hwn o'r diwedd a dywelltir o'r nesoedd i losgi'r annuwiohon.

'Dau o bob rhywogaeth a ddaw attat i'w cadw yn fyw.'

Os yw'r hyspyfiad yn gorwedd ar y gair *daw*, fel yr wyf fi'n meddwl ei fod, ac fel y mae'r wythfed adnod o'r bennod nefaf yn eglur dystio; yna ni allwn sylwi fod Noa nid yn unig yn gyntaf yn yr arch, fel ein Harglwydd Crist yn gyntaf oddiwrth y meirw, ond i'r ehediaid a'r anifeiliaid ddyfod atto ef i'r arch trwy bennodol annogaeth o'r nesoedd. Gan hynny ni ddewisodd Noa pa rai o bob rhyw, ond efe aeth yn gyntaf i'r arch, ac yna'r anifeiliaid glân a aethant bob yn faith, a'r rhai aflan bob yn ddau atto ef i'r arch, fel y gorchymynodd yr Arglwydd i Noa.

Ac fel hyn y mae yn y cyn-llun: 'Attat ti y daw pob cnawd,' medd y Prophwyd. A thrachefn, 'Atto ef y bydd cymhulliad y bobl.' Ond pa fodd? Trwy annogaeth o'r nesoedd, sef ffrwyth nefol etholedigaeth: 'Y sawl a roddes y Tad i mi, a ddeuant attaf fi; ond ni ddichon neb ddyfod attaf fi (medd Crist) oni thynn fy Nhad ef yr hwn a'm hanfonodd i.'

Yr anifeiliaid, gan hynny, y rhai a ddaethant i'r arch, ni ddewiswyd gan ddyn, ac ni ddaethant trwy annogaeth naturiol i mewn, ond a arweinwyd yno gan law nefol ac anweledig; y lleill a adawyd i'w difetha gan y diluw. Tebyg i hyn hefyd yw'r cyn-llun; nid yw pechaduriaid yn dyfod at Iesu wrth natur eiddig a gwaed, ond y maent yn dyfod wrth gael eu tywys gan law nefol ac anweledig o blith eraill; y mae'r lleill yn cael eu gadael i ddigofaint Duw, yr hwn, yn nydd y farn, a'u llyngca hwynt i fynu yn dragywyddol.

'A ddaw attat i'w cadw yn fyw.'

Yn wir nid o'u herwydd eu hunain y buont fyw, canys nid oeddynt well nâ'r rhai a ddifethwyd; ond hwy ddeuant attat i'w cadw. O herwydd Noa y cadwyd hwynt, pan foddodd llawer o fyrddynau yn y dwfr. Cymharwch hyn hefyd â'r cyn-llun, ac chwí welwch amlwg debygolïaeth; a'r achos bod rhai yn gadwedig rhag y llid a fydd, nid o herwydd eu bod yn well ynddynt eu hunain, canys mae'r luddewon a'r Cenhedloedd i gyd dan bechod, ond Crist fydd yn gwaredu trwy ei gyfiawnder ei hunan,

fel

fel y cadwodd Noa yr ehediaid, &c. Gadewch i ni fyned gan hynny at Iesu Grist, fel y cadwo efe ni yn fyw, rhag ein distrywio yn nydd y farn.

‘A chymmer i ti o bob bwyd a fwyttair, a chafgl attat, a bydd yn ymborth i ti ac iddynt hwytheu.’

Yr oedd hyn yn gynhaliaeth bywyd i'r rhai oedd yn yr arch, ac wrth y weithred yma, fel yr un o'r blaen, y mae dirgeledigaeth efangylaidd i'w dyfgu.

‘Cymmer i ti o bob bwyd.’ Nid oedd y bwyd yma i fod wrth ewylllys anifeiliaid afreolaidd, ond yr oedd Noa, megis arglwydd pob peth oedd yn yr arch, i'w gymmeryd dan ei gadwriaeth ei hunan; gan hynny y mae'r gorchymmyn yn cael ei ddyblu, ‘Cymmer i ti,’ a chafgl attat; hynny yw, i'w gyfrannu yn ol dy wybodaeth a'th ffyddlondeb dy hunan. Yr oedd ef yn hyn gan hynny yn gyfgod o Grist, yr hwn a ofododd Duw yn Arglwydd ac yn Frenin yn ei eglwys, i borthi ei braidd megis bugail; canys y mae bara Duw yn llaw Crist, i'w gyfrannu i'w feintiau a'i blant, fel y gwnaeth Joseph yn yr Aipht, yn ol yr awdurdod a'r gallu a roddwyd iddo ef. Ac o herwydd hyn yr ydys yn dywedyd am y bara fydd i barhau i fywyd tragywyddol, ‘Mab y dyn a'i rhydd ef i chwi, canys Duw'r Tad a'i feliodd ac a'i hordeiniodd ef i hynny;’ gan hynny, yr hyn y mae ef yn ei roddi yr ydym ni yn ei dderbyn, a dim ychwaneg o fara Duw: ‘Yr hyn yr wyt yn ei roddi iddynt, y maent yn ei gasglu; egori dy law, a hwy a lenwir â daioni.’

‘Cymmer it o bob bwyd.’ Hynny yw, i'w fwytta gan ddyn ac anifail, yr ehediaid a'r ymlusgiaid hefyd. Felly y mae dan yr efengyl, pan fyddo'r eglwys ond ychydig o nifer, ac yn cael ei thafu yma a thraw gan gynddaredd y byd, fel yr arch ar wyneb y dyfroedd, y mae gan Noa nefol lawnder o luniaeth iddi y pryd hynny; bwyd o bob rhyw tu ag at ei chynhaliaeth: ‘Bara a roir iddynt, a'u dyfroedd ni phallant.’

‘Cymmer i ti.’ Mor fendigedig y cyflawnwyd hyn, pan gymmerodd y Llew o lwyth Juda y llyfr o law yr hwn oedd yn eistedd ar yr orfedd, canys y llyfr fydd yn cynnwys geiriau y bywyd tragywyddol, a gair Duw yw ymborth ei eglwys, yr hwn a dderbyniodd y Noa yma i'w maethu ag ef: ‘Nid wrth fara yn unig y bydd byw dyn, ond wrth bob gair fydd yn dyfod allan o enau yr Arglwydd y bydd byw dyn.’

‘A bydd yn ymborth i ti ac iddynt hwytheu;’ hynny yw, i bob un yn ol ei rywogaeth. Mae'r peth yn wir hefyd mewn modd ysprydol, Crist yw'r Bugail, ninneu yw'r defaid, etto y mae ef yn ymborthi gyd â ni yn yr arch: ‘Mi a ddeuaf i mewn ac a swpperaf gyd ag ef, ac ef gyd â minneu.’ Drachefn, y mae Crist yn hyn yn rhagori ar Noa, canys yr oedd ef i gael bwyd

bwyd perthynafol iddo ef ei hunan, ond y mae Crist yn ymborthi ar yr unrhyw luniaeth a ninneu, sef ar air Duw; ond bod hyn o ragoriaeth, y mae ef yn ymborthi megis Arglwydd, ninneu fel gweision; efe fel Iachawdwr, ninneu fel cadwedigion; ond yn gyffredinol, mewn perthynas i air Duw, yr ydym yn ymborthi o'r un ddyfogl, ac ar yr un bwrdd; y bara, gan hynny, a barottodd efe, ac a gasglodd iddo ei hun, sydd yn lluniaeth iddo ef gyfal ag i ninneu.

22 'Felly y gwnaeth Noa; yn ol yr hyn oll a orchymynasai Duw iddo, felly y gwnaeth efe.'

Mae'r geiriau yma yn dangos purdeb a sylmlrwydd ffydd Noa, yr hwn a dderbyniodd y gair o enau Duw; nid gwrando yn unig, ond byw a gweithredu yn ol yr unrhyw.

'Felly y gwnaeth Noa.' Felly y gwnaeth Moses hefyd, gwas yr Arglwydd: 'Fel y gorchymynodd yr Arglwydd i Moses, felly y gwnaeth efe;' i ddangos i ni mor hyfryd o beth y mae'r Yspryd Glân yn cyfrif ufudd-dod sanctaidd ffydd; y mae ef yn adrodd yr un peth wyth waith yn yr un bennod ynghylch manylrwydd Moses yn cyd-furfio â gair Duw, yn y geiriau canlynol, 'Fel hyn y gwnaeth Moses, yn ol yr hyn oll a orchymynodd yr Arglwydd i Moses, felly y gwnaeth efe.'

'Felly y gwnaeth Noa.' Y mae hyn yn arwydd i adnabod pobl yr Arglwydd oddiwrth y byd, y mae ganddynt barch penodol i'w air ef: 'Mae ei holl seintiau ef yn dy law di; hwy a eisteddasant i lawr wrth dy draed; pob un a dderbyn dy eiriau di.' Fel y dywedodd Crist, 'Mi a roddais iddynt dy eiriau di, a hwy a'i derbyniasant; ie, a hwy a gadwasant y gair hwn.'

'Felly y gwnaeth Noa.' Boed hyn gan hynny yn arwydd eglur i adnabod y seintiau oddiwrth ddynion y byd yma. Felly yr oedd yn nyddiau Noa, pan aeth yr holl fyd i butteinio oddiwrth eu Duw, ac a ddywedasant, 'Nid ydym yn ewyllysio adnabod ei ffyrdd ef;' eithr Noa a gadwodd air Duw: 'Felly y gwnaeth Noa; yn ol yr hyn oll a orchymynasai Duw iddo, felly y gwnaeth efe.'

P E N N O D VII.

'YNA y dywedodd yr Arglwydd wrth Noa, Dos di a'th holl dŷ i'r arch: canys tydi a welais i yn gyfiawn ger fy mron i yn yr oes hon.'

Pan oedd yr arch yn awr yn barod, a dydd amynedd Duw gwedi dyfod i ben, y mae ef yn awr yn cwbl fwriadu tywallt ei lid ar fyd annuwiol, ond yn gyntaf ddiogelu ei seintiau, y sawl oedd yn ofni ei enw ef, Y mae hyn yn debygoliaeth o'r farn fawr

fawr fydd i ddyfod, ac yn arwydd o drefn a sefyllfa cyfeillion a gelynion Duw.

‘Dos di i’r arch.’ Fe ofala Duw, meddaf, dros y rhai a’i hofnasant ef, pan farno ef y byd mewn mawr ardderchowerwydd: fel y mae ef yn dywedyd hefyd trwy enau y Prophwyd Efaia, ‘Tyred, fy mhobl, dos i mewn i’th ystafell, a’chau y drws o’th amgylch; ymguddia megis dros ferr ennyd, hyd onid el y llid trosodd.’ Hefyd, ‘Efe a ddenfyn ei angylion gyd â mawr sain udgorn, a hwy a gasglant ynghyd ei etholedigion ef o’r pedwar gwynt, o’r naill gwrr i’r nefoedd hyd y llall.

‘Dos di a’th holl dŷ.’ Ni adewir ewyn o honynt yn ol. Ni chyll Duw gymmaint a llwch ei bobl: ‘O’r cwbl a roddais i mi ni thollais ddim, ond a’i cyfodaf i fynu yn y dydd diweddaf.’ Yr oedd Duw, gan hynny, yn gosalu nid yn unig am Noa, ond am bawb ag oedd yn ei dŷ ef; o herwydd eu bod o’i eglwys weledig ef, fe a’u cedwir rhag eu difetha gan y diluw: ‘Cefglwch fy seintiau ynghyd attaf fi, (medd ef) y sawl a wnaethant gyfammod â mi trwy aberth.’

‘Canys tydi a welais i yn gyfiawn ger fy mron i.’ Nid ydym ni i ddeall mai hyn oedd yr achos haeddianol, ond yr arwydd neu’r nod fydd yn gwahaniaethu plant Duw oddiwrth ei elynion; gan hynny y rhai a ddifethwyd yr amser yma oeddynt dan arwydd neu nod annuwioldeb, yr hyn a’u gwnaeth yn ddarostyngedig i’r farn lifeiriol yma. Fel hyn hefyd y darllenwn yn llyfr Job, ‘A ystyriaist di (medd Eliphaz) yr hen ffordd a fathrodd y gwyr enwir? Y rhai a dorwyd pan nid oedd amser; a’fon a dywalltwyd ar eu sylfaen hwynt.’ Cyfiawnder, gan hynny, yw’r nod wrth ba un yr adwaenir y da oddiwrth y drwg. Fel hyn yr oedd yn amser Ezeziel: ‘Gosod arwydd (medd Duw) ar dalcennau y dynion fydd yn och’neidio ac yn wylo o herwydd y diffeithdra fydd ynghanol y ddinas.’ A’r nod yma oedd i ddangos y gwahaniaeth rhyngddynt hwy a’r rhai halogedig, y sawl, am eu drygioni, oeddynt i gael eu difetha gan weinidogion cyfiawnder Duw.

‘Canys tydi a welais i yn gyfiawn ger fy mron i.’ Mae’r geiriau yma, *ger fy mron i*, wedi eu gosod i lawr, er mwyn dangos i ni, nad oedd Noa yn addolwr ffugiol, ond un yn gwneuthur pob peth megis ger bron Duw. Yn wir y mae dau beth cwbl angenrheidiol tu ag at gael derbyniad cymmeradwy gyd â Duw. 1. Rhaid gwneuthur pob peth yn y drefn orchymynedig. 2. Rhaid bod y sylwedd yn ol gair Duw. Yr oedd pob un yn gynhwysedig ym muchedd Noa, gan hynny yr ydys yn dywedyd ei fod ef yn berffaith yn ei oes, ac iddo ef rodio gyd â Duw. Fel hyn hefyd yr oedd Zecarias ac Elizabeth, yr oeddynt ill dau yn gyfiawn ger bron Duw; hynny yw, yn bur ac yn ddiffuant yn eu hufudd-dod.

‘Yn

‘ Yn gyfiawn ger fy mron i yn yr oes hon.’ Ni welwn wrth hyn, fod cyfiawnder, neu wirioneddol addoliad Duw, yn bur isel yn y byd: yr oedd y diafol, a hiliogaeth Cain, gwedi llygad-dynnu eglwys Dduw, ac wedi troi'r proffeswyr o ffordd y gwirionedd; a phe buafent gwedi ennill Noa hefyd, fe fuafent yr eglwys wedi ei llwyr ddileu oddiar wyneb y ddaear; gan hynny yr oedd yn bryd i Dduw gymmeryd y gwaith yn llaw, ac ymgeleddu yr ychydig a adawyd, trwy ddistrywio holl bechaduriaid y ddaear, ac ysgubo ymaith holl weithredwyr anwiredd.

‘ O bob anifail glân y cymmeri gyd â thi bob ynfaith, y gwrryw a'i fenyw; a dau o'r anifeiliaid y rhai nid ydynt lân, y gwrryw a'i fenyw.—O ehediaid y nefoedd hefyd, bob ynfaith, yn wrryw ac yn fenyw, i gadw had yn fyw ar wyneb yr holl ddaear.’

Fe ddywedwyd rhyw beth ynghylch hyn eisoes; ni chwanegaf ond hyn, ddarfydd i Dduw, wrth y gorchymmyn hwn, rag-rybuddio Noa, a'r fawl oedd gyd ag ef, i wilio yn ofalus eu callonnau eu hunain, i fod yn ddifffuant yng wasanaeth Duw, canys os cadwai Duw rai anifeiliaid aflan, ac ehediaid, oddiwrth y distryw presennol, pa ham nad allai rhai o honynt hwy fod yn aflan yn ei olwg ef, er iddynt gael gwaredigaeth dymhorol? Fel y digwyddodd yn wir, canys yr oedd Ham felldigedig yno. Gan hynny, na ddarllenwch orchymynion Duw yn ysgafn ac yn ysmala; fe eill fod yno athrawiaeth a chyingor, yn gyftal a rhwymedigaeth at ddyledswydd yn gynhiwysedig yn yr unrhyw. Yr oedd enwaediad yn ddyledswydd angenrheidiol, yn ol llythren y gorchymmyn; ond yr oedd athrawiaeth hefyd yn gynhiwysedig, yn perthyn i bethau uwch a mwy ysprydol nag yr oedd y llythren yn arwyddocau.

Deliwch fulw wrth hyn, pan ddarllenoch am anifeiliaid ac ehediaid aflan yn arch Noa, y dichon dynion aflan fod yn eglwys Dduw: ‘ Y mae un o honoch yn ddiafol.’ Yr oedd hyn yn rhybudd i'r lleill. Bydded hyn am yr anifeiliaid aflan yn rhybudd i chwithen.

‘ O blegid gwedi faith niwrnod etto, mi a wlawiaf ar y ddaear ddeugain niwrnod a deugain nos: ac mi a ddileaf oddiar wyneb y ddaear bob peth byw a'r a wnaethum i.’

Yn awr y mae'r farn wrth y drws; mae'n bryd prysuro a myned i'r arch. Nid yw Duw yn rhoi amser i'w bobl i fwrw yn ofer tra byddont yn y byd hwn. Mae amser segur yn beryglus. Fe brofodd Dafydd hynny mewn perthynas i wraig Urias. Gan hynny, gwedi i Noa orphen yr arch, mae ganddo ef waith arall i wneud, sef myned i mewn iddi, eise a'i deulu, mewn trefn weddus, a hynny tan sawr berygl, mewn faith niwrnod.

‘ O blegid

‘ O blegid gwedi faith niwrnod etto, mi a wlawiaf ar y ddaear.’

Deliwch fulw wrth hyn, mai ffordd gyffredinol Duw cyn tywallt barnedigaethau ydyw, rhag-ddywedyd ynghlustiau ei seintiau am yr unrhyw. Ac y mae’n debygol gennyf mai felly y bydd cyn dydd mawr ac ofnadwy yr Arglwydd; canys yr ydym yn darllain, cyn i’r Priod-fab ddyfod, fod llefain, ‘ Wele y Priod-fab yn dyfod!’ Ac, yn fy meddwl i, nid llef gyffredinol gweinidogion yr efengyl ydyw, ond llef ryfeddol a chyffrous, yn deilliaw oddiwrth rhyw ddatguddiad newydd ac anarferol. Y mae’r geiriau canlynol yn ymddangos fel rhybudd i’r eglwys, ‘ Yna’r ymddengys arwydd Mab y dyn yn y nef.’ Rhyw ddi-eithrol ddatguddiad fod y dydd mawr yn agos, yr hyn ni wyddai yr oesoedd o’r blaen am dani, eithr a ymddengys yn ebrwydd ar ol y datguddiad hwn. Yn awr, pa beth yw’r arwydd yma, ai ymddangosiad angylion, yn gyntaf, neu ymagoriad y nefoedd, neu lef yr arch-angel ac udgorn Duw, neu pa beth bynnag arall, ni ryfygaf benderfynu; ond y mae rhag-rybudd yn debyg o fod, ac fe ganlyn ymddangosiad Crist mor ebrwydd ar ol hynny, fel na’s gallant hwy, nad oeddynt yn meddiannu gras o’r blaen, gael yr amser na’r moddion yn awr i’w dderbyn: ‘ A thra yr oeddynt yn myned ymaith i brynu, daeth y Priod-fab; a’r rhai oedd barod a aethant i mewn gyd ag ef i’r briodas: a chauwyd y drws.’

‘ Mi a wlawiaf ar y ddaear ddeugain niwrnod a deugain nos.’ Y mae’r amser yma yn rhag-ddangos cyflawniad y farn, megis pe dywedafid, mi a wlawiaf hyd oni ddilewyf yr holl greaduriaid, yn ddyn, ac anifail, &c. Ac felly y mae’r geiriau canlynol yn arwyddocau, ‘ Ac mi a ddileaf oddiar wyneb y ddaear bob peth byw a’r a wnaethum i.’

‘ A Noa a wnaeth yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr Arglwydd iddo.’

Y mae hyn, fel y dywedpwyd o’r blaen, yn dangos ei fod ef yn wr cyfiawn, un a allasai, gyd ag anrhydedd i’w Dduw, ddi-angc rhag y farn gyffredinol; gan hynny y mae aml goffad o hyn yn eglurhau cyfiawnder Duw, trwy wared Noa a difetha byd o bechaduriaid annychweladwy.

Ymhellach, y mae’r geiriau yma yn arwyddocau yn bennodol yr hyn a wnaeth Noa yn y faith dydd diweddaf, mewn ufuddhad i’r gorchymyn a osodwyd o’i flaen ef yn y tair adnod gyntaf o’r bennod hon; ac felly y maent yn tystio ei ffyddlondeb ef i’r gair, a’i barchedigaeth ef i gyfraith ei Dduw, hyd y dydd pan ddaeth y gwlaw ar wyneb y ddaear; ac felly y maent yn pregethu i ni, nid yn unig iddo ef ddechreu yn dda, ond iddo barhau felly befyd; ac y mae hyn yn brofiad effeithiol o’r hyn a

wnaeth

wnaeth ef o'r blaen, ei fod yn tarddu o galon ddiffuant, ac am hynny efe a ddiangc rhag y farn: yn ol efengyl St. Matthew, 'Yr hwn a barhao hyd y diwedd, hwnnw a gedwir.'

'Noa hefyd oedd fab chwe' chan mlwydd pan fu'r dyfroedd diluw ar y ddaear.'

Fe gafodd y byd bedwar cant a phedwar ugain mlynedd o amser i ystyried y brophwydoliaeth a roddodd Duw am dano ef trwy enau ei dad Lamec; y chwech ugain mlynedd arall fe dystiodd yn fwy eglur, wrth bregethu a darparu yr arch, y gwnai Duw ryw ddiwrnod dywallt ei farnedigaeth arnynt; er hynny yr oedd y byd yn anystyriol o hyn hyd y dydd y daeth y diluw. Rhyfeddol yw ffrwythau pechod! Felly y bu, yn y chwe' chanfed flwyddyn o oedran Noa, ac un fil a chwe' cant a deugain ac un ar bymtheg o oed y byd, i'r diluw lwyr ddifetha yr hyn oll oedd ar wyneb y ddaear: 'Noa yn unig a adawyd yn fyw, a'r rhai oedd gyd ag ef yn yr arch.'

'A Noa a aeth i mewn, a'i feibion, a'i wraig, a gwragedd ei feibion gyd ag ef, i'r arch, rhag y dwfr diluw.'

Prin y darfuant â'u gwaith yn y byd pan ddechreuodd wlawio dafnau cyntaf y farnedigaeth: 'Hwy a aethant i'r arch (medd y gair) rhag y dwfr diluw.' Fe ddylai hyn ddyfngu diwidrwydd i Grist'nogion, rhag iddynt gael eu galw gan Dduw cyn iddynt gyflawn wasanaethu eu cenhedlaeth, yn ol ewyllys Duw. Fe wnaeth Noa hyn; ond cyn gynted ag y diweddodd ef ei waith, fe ddaeth y farn: 'Byddwch barod, gan hynny, canys yn yr awr na feddylioeh y daw Mab y dyn.'

'O anifeiliaid glân, ac o anifeiliaid y rhai nid oeddynt lân, o ehediaid hefyd, ac o'r hyn oll a ymlusgai ar y ddaear,—Yr aeth i mewn at Noa i'r arch bob yn ddau, yn wryw, ac yn senyw, fel y gorchymynasai Duw i Noa.'

Mae'n ymddangos wrth y geiriau yma (fel y crybwyllais o'r blaen) i'r anifeiliaid, a'r ehediaid, y glân a'r aſtan, ddyfod i'r arch, nid yn ol dewisiad Noa, nac wrth annogaeth gyffredinol en natur, ond wrth annogaeth oruwch-naturiol, yr hon a rag-derfynodd fywyd ac angeu yr holl greaduriaid, hyd yn oed aderyn y tô; canys ni syrth un o honynt i'r llawr heb ragluniaeth ein Tad nefol.

'Aeth i mewn at Noa.' Ac na watwored neb hyn, ſef *annogaeth oruwch-naturiol*; canys ni wnaeth Duw ryfeddodau'n unig mewn dynion, ond mewn anifeiliaid ac ehediaid yr awyr hefyd, gan wneuthur iddynt weithredu oddiar ac yn groes i'w natur eu hunan. Pa fodd y llefarodd asyn Balaam? a'r buwchod a aethant â'r arch yn gymmwys i'r lle a ordeiniodd Duw, heb ofalu am eu lloï sugno? i.e. pa fodd y daeth y cigfrain ddwy waith yn y dydd â lluniaeth i'r Prophwyd, ond trwy annogaeth oruwch-

oruwch-naturiol? Ac wrth yr unrhyw yr aeth y rhai'n at Noa i'r arch.

'A gwedi faith niwrnod y dwfr diluw a ddaeth ar y ddaear.' Yn gymmwys fel y dywedodd Duw o'r blaen. Deallwch, gan hynny, pa beth bynnag a ddywedo Duw a gyflawnir yn ddiu, pa un bynnag ai credu ai peidio a wna dynion; o herwydd pa ham, nid yw cadarnhad o'r hyn a ddywedo Duw yn gorphwys ar grediniaeth dyn, canys nid yn ol ewyllys dyn y daeth: 'Efe a'i dywedodd, ai ni chyflawna efe y peth?' Gan hynny, pa beth bynnag a lefarodd Duw a ddaw i ben yn ddiu, pa un bynnag ai gwaredu Noa, neu ddifetha ei elynion; a'r rhefwm ydyw, y byddai yn anghyttunol â'i natur ef weithredu mewn modd arall: y mae ef yn ffyddlon, yn sanctaidd, ac yn gywir, ac ni's gall ef wadu ei hun; hynny yw, y geiriau a lefarodd!

'Yn y chwe' chanfed flwyddyn o fywyd Noa, yn yr ail mis, ar yr ail dydd ar bymtheg o'r mis, ar y dydd hwnnw y rhwygwyd holl ffynhonau y dyfnder mawr, a ffenestri'r nefoedd a agorwyd.'

Am y mis, a'r dydd o'r mis, nid oes gennyf ond ychydig yw ddywedyd; ond yn ddiarneu, pe buasai hyn heb un ystyr yf-brydol ynddo, ni ofodafid ef i lawr mor bennodol. Y mae dirgelwch yn y geiriau, ond nid yw fy meddwl tywyll i yn ei ganfod; mae'n rhaid i mi lefaru yn ol cyfranniad ffydd.

'Ar y dydd hwnnw y rhwygwyd holl ffynhonau y dyfnder mawr.' Mae'n ymddangos wrth y geiriau yma, nid yn unig i'r nefoedd wlawio, ond i'r dyfroedd o ganol-bwynt y ddaear liso i fynu; yr hyn, ynghyd â'r awyr-wlaw, a orchuddiodd wyneb y ddaear yn gynt.

Y mae'r dyfnder mawr yma, yn fy meddwl i, yn arwydd o'r pwll di-waelod, yr hwn, yn nydd y farn, a'lwngc holl weithredwyr anwiredd oddiar wyneb y ddaear, ac o breiennoldeb Duw.

'A ffenestri'r nefoedd a agorwyd:' hynny yw, fel y disgynnai'r dyfroedd, heb fesur na threfn, ar bennau'r drygonus.

Mae'r agoriad yma o ffenestri'r nefoedd, yn arwydd o'r ffordd a wneir i gyfiawnder Duw i ddisgyn ar yr annuwiol, pan roddo Crist ei gyfryngdod heibio; canysef yw wir fydd yn attal cyfiawnder Duw rhag difa pechaduriaid. Y mae ef yn sefyll fel Moses, ac mewn modd yn attal dwylaw Duw. Ond, Oh! pan rydd ef i fynu ei gyfryngdod, yna ffenestri'r nefoedd a agorir, ac yna cyfiawnder a sancteiddrwydd Duw a dywalltannu ddiad difesur ar pechaduriaid, hyd oni lanwont lestri digofaint; ac oni byddont yn rhedeg trosodd: 'Peth ofnadwy yw syrthio yn nwyllaw y Duw byw!'

A'r gwllaw a fu ar y ddaear ddeugain niwrnod a deugain nos; hynny yw, fe barhaodd i ddisgyn yn ddiattal ar y ddaear, yn oed hynny o amser, adnod 4.

: O fewn

' O fewn corph y dydd hwnnw y daeth Noa, a Sem, a Cham, a Japheth, meibion Noa, a gwraig Noa, a thair gwragedd ei feibion ef gyd â hwynt, i'r arch.'

Mae hyn yn dangos yn gwbl eglur yr hyn a ddywedais o'r blaen; sef mai prin y darfuant eu gwaith yn y byd pan ddechreuodd wlawio; cyn gynted, meddaf, ag y darfuant eu gwaith, fe ddaeth y diluw. Tebyg i hyn oedd Lot; nid oedd y tân a'r brwmstan i wlawio ar Sodom hyd ne's ai ef i Soar; ond cyn gynted ag yr aeth Lot yno, ' Yna yr Arglwydd a wlawiodd ar Sodoma a Gomorra frwmstan, a thân oddi wrth yr Arglwydd, allan o'r nesoedd.'

Deliwch sulw wrth hyn, mai'r achos am nad yw Duw yn difetha'r byd am ddrygioni'r trigolion yw, o herwydd yr etholedigion; am nad yw ei waith ef wedi ei gwbl berffeithio ynddynt. Nid yw'r Arglwydd yn hwyrfydig ynghylch ei addewid; nac ydyw, na'i fygythiad ychwaith: ' Ond y mae ef yn hir-ymaros wrthym ni yr etholedigion, heb ewyllysio bod neb o honom yn golledig.' Ond pan fyddo eglwys Crist yn berffaith-gwbl yn ei holl aelodau, na ddisgwylid y byd yn hwy am amynedd; canys yn yr un dydd yr udgana utgorn Duw, ag y disgyn yr Arglwydd gyd â bloedd o'r nesoedd i dywallt ei ddigofaint ar ei elynion mewn flamau o dân. Wele! y mae'r Barnwr yn barod i farnu y byw a'r meirw; yn barod i'w ddatguddio yn y dydd olaf. Mae'r Barnwr yn sefyll wrth y drws; nid oes ond agor, ac y mae ei law ef arnoch, yr hyn a wna ef yn ddiammeu pan fyddo ei gorph ef, yr eglwys, yn gyflawn.

Deliwch sulw etto, fod rhagluniaeth weithiau yn trefnu y cyfryw fodd, mewn perthynas i orchymmyn yr Arglwydd, fod math o angenrheidrwydd yn gwneud i ddynion gwblhau'r gorchymynion, megis yma y gwnaeth y diluw iddynt fyned i'r arch; fel y dywedpwyd uchod, hwy a aethant i mewn rhag y dwfr diluw. Felly ynghylch ordinhad y bara croyw, yr oedd trefniad y gorchymmyn hwnnw mewn modd yn anocheladwy; yr oedd ef yn groyw, medd y gair, am iddynt gael eu gyrru allan o'r Aipht, ac na's gallent aros, ac ni pharottoisant iddynt eu hunain unrhyw luniaeth.

Fel hyn hefyd y bydd yn nydd y farn; fe fydd Israel yn gwbl flinderog yn y byd gwael hwn; hwy a riddfanant yn anrhaethol am gael eu cymmeryd ymaith; a'r Arglwydd a ddaw o herwydd blinder a griddfanau ei bobl, ac a'u dwg i ystafelloedd ei orphwysfa.

' Hwynt, a phob bwyffil wrth ei rywogaeth, a phob anifail wrth ei rywogaeth, a phob ymlusgiad a ymlusgai ar y ddaear wrth ei rywogaeth, a phob chediad wrth ei rywogaeth, pob aderyn o bob rhyw.'

Yn ddiammeu, nid yw'r manol adroddiad yma heb achos, ac y mae'n cynnwys rhyw athrawiaeth gyffurus i eglwys Dduw; 'Pob bwyfifil, pob anifail, pob ymlusgiad, pob aderyn o bob rhyw.'

Yn gyntaf, mae hyn yn dangos fod Duw yn gofalu cyflawni ei air ynghanol ei ddigofaint yn erbyn pechod. Nid yw ef fel ni yn rhedeg yn fyrr-bwyll ar ei elynion; ond os bydd ond tri mewn teyrnas, neu un mewn pedair dinas, fe a ofala am danynt.

Yn ail, y mae'n dangos, er gwaeled fyddo'r dynion, o fewn cyrraedd gofal, cariad, a thrugaredd Duw, ni rwyftra'r gwaeledd hynny eu cadwedigaeth; i.e., er na b'ont ond fel yr ymlusgiad a ymlusgo ar y ddaear, ni chollir un o honynt, i.e., ni fyrrth blewyn pen un o honynt i'r ddaear.

'A daethant at Noa i'r arch bob yn ddau, o bob cnawd a'r oedd ynddo anadl einioes. A'r rhai a ddaethant, yn wryw a benyw y daethant o bob cnawd, fel y gorchymynasai Duw iddo: a'r Arglwydd a gauodd arno ef.'

Y mae'r Ysryd Glân yn adrodd hyn yn bennodol, ac yn gywir ryfeddol; 'Pob bwyfifil, pob anifail, pob ymlusgiad, pob ehediad, pob aderyn, o bob rhyw a aethant i mewn.' Ac medd ef eilwaith, 'A daethant i'r arch bob yn ddau;' megis pe buafai'r creaduriaid afresymol yn gwybod fod diluw i ddyfod ar y ddaear. Yn wir mae llawer o'r creaduriaid afresymol yn meddianu annogaethau rhyfeddol yn gyffylltiedig â'u natur, wrth yr hyn y gwnant neu y gorphwysant, er mawr ryfeddod y sawl fydd a rheswm ganddynt: ond pa fodd y gallai unrhyw annogaeth naturiol rag-ddangos iddynt i geisio noddfa rhag y diluw, trwy fyned i'r arch, ni all rheswm amgyffred. Gan hynny, megis eu mynediad i'r arch, felly eu mynediad bob yn ddau, a hynny hefyd yn wryw ac yn fenyw, fydd yn eglur ddangos goruwch-reolaeth y nefoedd, a'u bod hwy yn hollol anwybodus o hynny.

'A'r rhai a ddaethant, yn wryw a benyw y daethant o bob cnawd: a'r Arglwydd a gauodd arno ef;' hynny yw, ar Noa, a'r cyfryw rai ag oedd gyd ag ef.'

Mae'r geiriau diweddaf yma o bwys mawr, ac yn dangos i ni neillduol ras Duw, canys wrth gau drws yr arch, fe gadarnhaodd ei drugaredd, nid yn unig â Noa, ond fe a ddatguddiodd ei derfynau hefyd. Megis pe dywedasai yn awr, 'Noa, mae gennyf y llawn nifer; y rhai'n yn unig a gadwaf rhag y diluw:' ac ar y gair fe gauodd y drws, gan adael y lleill, yn ddyn ac anifail, i'w difetha yn y dyfroedd. Fe ddangosodd Duw wrth hyn y modd y bydd yn nydd y farn i ddynion. Y rhai hynny, fel yr anifeiliaid, a'r adar, a'r ymlusgiaid, a ddeuant at Grist, i'r arch, cyn gwlawio tân o'r nefoedd; y rhai hynny a geuir gan Dduw

yn

yn yr arch, a hwy a fyddant byw y dydd hwnnw; ond y sawl a geir yn y byd, yn ddieithriad i Iesu Grist, hwy a geuir allan: 'Y rhai oeddynt barod a aethant i mewn i'r briodas, a'r drws a gauwyd.'

Deliwch fulw, nid yw'r gair yn dywedyd, mai Noa a gauodd y drws, ond yr Arglwydd a gauodd arno ef. Os cau i mewn neu allan a wna Duw, pwy a all newid hynny? 'Yr wyf fi yn cau, ac nid oes neb yn agor.' Yn ddiammeu, cyn i'r diluw gyfodi'r arch, fe fuasai'n dda gan lawer gael noddfa yn yr arch, pe buasai ond y lle gwaelaf ynddi, ond yn awr yr oedd yn rhy hwyr, yr oedd yr Arglwydd wedi cau'r drws. Heblaw hyn, pe buasai ynghalon Noa drugaredd at y sawl oedd allan, neu pe buasai ef yn deisyf eu derbyn hwynt i mewn, ni buasai hynny unrhyw les, canys yr Arglwydd a'i cauodd ef i mewn. Mae hyn yn dangos, na bydd trugareddau Iesu Grist, na thrueni'r damnedigion, yn nydd y farn, o unrhyw les o flaen Duw i waredu un pechadur; mae'r drws wedi ei gau.

Pan ddarllenoch ym Matthew a Luc am gau'r drws, deallwch wrth y cyfryw fynegiad, fod Crist yn cyffelybu drws yr arch, yr hwn ddrws oedd yn agored tra'r aeth Noa a'i deulu i'r arch, ond cyn gynted ag yr aethant hwy i mewn, fe gauodd yr Arglwydd y drws; yna hwy oeddynt allan a gurasant, ac a wylasant yn rhy hwyr. Fel y mae Crist yn dywedyd, 'Gwedi cyfodi gwr y tŷ, a chau'r drws, a dechreu o honoch sefyll oddi allan, a churo'r drws, gan ddywedyd, Arglwydd, Arglwydd, agor i mi; ac iddo yntef ateb, a dywedyd wrthyh, Nid adwaen ddim o honoch o ba le yr ydych: yna y dechreuwch ddywedyd, Ni a swyttafom ac a yfafom yn dy ŵydd di, a thi a ddyfsgaist yn ein heolydd ni. Ac esfe a ddywed, Yr wyf yn dywedyd i chwi, Nid adwaen chwi o ba le yr ydych; ewch ymaith oddiwrthyf, chwi holl weithredwyr anwiredd. Yno y bydd wylofain a rhyngcian dannedd, pan weloch Abraham, ac Isaac, a Jacob, a'r holl Brophwydi yn nheyrnas Dduw, a chwithau wedi eich bwrw allan.'

'A'r diluw fu ddeugain niwrnod ar y ddaear, a'r dyfroedd a gynhyddasant, ac a godasant yr arch, a hi a godwyd oddiar y ddaear.'

Tra'r oedd yr arch etto yn gorphwys ar y ddaear, yn ddiammeu yr oedd clustiau Noa yn cael eu llenwi â llefain dychrynllid y trigolion truenus a gauwyd allan o'r arch; yn awr yn wylo, wedi hynny yn curo, yn ol yr hyn a ddywedpwyd o'r blaen; yr hyn mae'n debygol a allasai fod dros amryw ddyddiau; ond pan gynhyddodd y dyfroedd, ac y codasant yr arch oddiar wyneb y ddaear, y lliaws truenus yma a lwyr ddifethwyd.

Felly y bydd hefyd yn nydd y farn. Yn y dydd hwnnw fe lenwir clustiau y duwiolion ag erchyll wylofain y byd damnedig;

ond pan gymmerir yr arch i fynu; hynny yw, pan ddyrchefir y duwiolion i'r cymhylau, a myned at Iesu, yn ebrwydd hwy a ymadawant â'r gymdeithas yma, ac a ant allan o glyw eu griddfanau echrydus.

'A'r dyfroedd a gynhyddafant, ac a godafant yr arch.' Nid yw barnedigaethau Duw yn clywed wylofain, nac yn tofturio wrth drueni'r damnedigion. Maent yn llefain; mae'r nef yn gwlawio; maent hwy yn amlhau eu llefain, mae'r Arglwydd yn trymhau y farn: 'A bu megis y galwodd efe, ac na wrandawent hwy; felly y galwasant hwy, ac ni's gwrandawn inneu, medd Arglwydd y lluoedd.'

Ymhellach; fel yr oedd y dyfroedd yn arwydd o ddigofaint Duw, yr hwn a dywelltir yn nydd y farn ar yr annuwiolion, felly y maent hefyd yn arwydd o'r trallodion a'r erledigaethau sy'n canlyn yr eglwys yn y byd hwn; canys y dyfroedd a foddafant yr annuwiolion, a ddaflasant yr arch yma a thraw hefyd. Gan hynny, wrth gynhyddiad y dwfr, ni a allwn ddeall hefyd pa mor fawr a lliosog weithiau yw trallodion a thrallodwyr yr eglwys: fel y dywed Dafydd, 'Arglwydd, pa mor aml yw y rhai a'm blinant! llawer a gyfodafant i'm herbyn.'

'A'r dyfroedd a gynhyddafant, ac a godafant yr arch.' Pa uchaf y codo cynddaredd a chreulondeb y byd yn erbyn eglwys Dduw, uchaf i gyd y mae'r arch yn cael ei chodi tu a'r nefoedd: mae erledigaeth yn puro ac yn glanhau'r eglwys hefyd oddiwrth bleferau cniawdol, am hynny yr ydys yn chwanegu, 'A'r dyfroedd a godafant yr arch, a hi a godwyd oddiar y ddaear.'

'A'r dyfroedd a ymgryfhasant, ac a gynhyddafant yn ddirfawr ar y ddaear; a'r arch a rodiodd ar wyneb y dyfroedd.'

Mae'r geiriau yma i'w deall mewn dwy ystyr, fel o'r blaen; hynny yw, fel y maent yn dangos digofaint Duw yn y farn ddiweddaf, ac fel y maent yn dangos i ni arwydd o gynddaredd erlidwyr.

'A'r dyfroedd a ymgryfhasant;' hynny yw, yn erbyn pechaduriaid. Er eu bod yn nerthol ac heb ofni neb, er hyn y dyfroedd fuant gryfach nâ hwynt, megis y bydd y tân yn erbyn yr holl fyd annuwiol yn nydd dyfodiad ein Harglwydd Iesu Grist: gan hynny iawn y gellir dywedyd wrth bob pechadur anedifeiriol, 'A eill dy ddwyllaw fod yn gryfion, neu a all dy galon oddef, yn y dydd yr ymwelwyf â thi, medd yr Arglwydd Dduw?' Oh na allant! fe ymgryfha dyfroedd digofaint Duw yn eu herbyn, ac a'u llwyr lyngcant hwy i fynu.

'Ar dyfroedd a ymgryfhasant.' Cymmerwch hyn yn arwydd o erledigaeth, ac yna mae'n dangos, fel y llyngcodd y dyfroedd y cwbl ond yr arch, felly pan fyddo erledigaeth greulon yn y byd, y mae'n trafflyngcu y cwbl ond yr eglwys, canys ni all

all neb arall wrthsefyll y fath ddrygioni. Y mae'r gair yn dywedyd, pan oedd gan y bwystrfil allu i weithio, yr oedd yr holl fyd yn rhyfeddu ar ol y bwystrfil, a'r holl ddynion nad oeddynt wedi eu felio, ac heb nod Duw yn eu talcennau, a syrthiasant i addoli'r bwystrfil; fel y mae'n dywedyd, 'A phawb fydd yn trigo ar y ddaear a'i haddolant, enwau pa rai nid ydynt ysgrifenedig yn llyfr bywyd yr Oen,' &c. Iawn gan hynny y gellir dywedyd, 'A'r dyfroedd a ymgryfhasant.'

'A'r arch a rodiodd ar wyneb y dyfroedd.' Y mae'n 'sgrifenedig, yn y dechreuad i Yspryd Duw symmud ar wyneb y dyfroedd, ac yma i'r arch rodio ar eu hwyneb. Yn wir y mae Yspryd Duw yn symmud, a'r eglwys yn rhodio mewn ffyrdd dieithrol. Mae'n 'sgrifenedig, fod ffordd Duw yn y corwynt, ac yn y dymestl; felly hefyd y mae ei ffordd ef ynghanol erledigaeth. Ni all neb ond yr eglwys ei ganlyn ef yma; yr arch eill ei ganlyn ef ar wyneb y dyfroedd. Pethau dyfnion a welir ganddynt hwy fydd ar wyneb y dyfroedd: 'Y rhai a ant i'r môr mewn llongau,' &c. Yn wir y mae'r eglwys yn gweled mwy o ryfeddodau Duw mewn trallod yn fynych, nag mewn hawdd-fyd ac esmwythder; pan y mae yn cael ei thafu hwnt ac yma gan y dyfroedd, yna y mae yn gweled gweithredoedd Duw, a'i ryfeddodau yn y dyfnder.

A hyn fydd yn gwneud erledigaeth mor hyfryd, hyn fydd yn gwneud i'r arch rodio ar wyneb y dyfroedd. Mae hi yn canfod mwy yn y cyflwr yma, nag yn holl drysorau'r Aipht.

'A'r dyfroedd a ymgryfhasant yn ddirfawr iawn ar y ddaear, a gorchuddiwyd yr holl fynyddoedd uchel oedd tan yr holl nefoedd.' Mae'r ail adroddiad yma am gryfder y dyfroedd, yn gofyn ail ystyriaeth.

1. Mae'n dangos i'r holl obaith oedd gan yr annuwiol yn nechreuad y diluw gael ei lyngcu'n gwbl gan angeu. Yn wir, mae'n naturiol i'r creaduriaid, pan fyddo llif-ddyfroedd ar y ddaear, ffoi i'r brynniau, megis pe byddai ond hwy yn unig i amlhau eu rhywogaeth, y lle y gallant gadw eu bywyd, os na lifeiria'r dyfroedd drostynt; ond pan ddigwyddo, fel yr ydym yn darllain yma, i'r holl fynyddoedd tan y nefoedd gael eu gorchuddio, yna mae'r bywyd ar ben, fel y bu yn amfer Noa.

Yr oedd y mynyddoedd, gan hynny, yn arwydd o obaith y rhagrithwyr, wrth yr hwn maent yn dringo hyd ne's cyffyrddo eu pennau â'r cymhylau, gan feddwl wrth hynny ddiangc rhag barn Duw: 'Ond pe ymguddient ymhen carmel, myfi a chwillias, ac a'u dygaf hwynt oddi yno, medd Duw.' Fe ddaw diluw ei ddigofaint ef yno, dros bennau yr holl fynyddoedd: nid oes diogelwch yn un lle ond yn yr arch gyd â Noa, ac yn yr eglwys gyd â Christ; yr holl leoedd eraill a orchuddir gan y diluw.

2. Ni a allwn hefyd ddeall wrth yr adnod hon, pa fodd y tyr Duw ymaith gnawdol hyder ei bobl: mae'n rhy hawdd gennym roddi'n gobaith ar ryw bethau eraill heblaw ar Dduw; pan gyfodo erledigaeth o herwydd y gair, yr ydym yn hyderu y gwna'r cyfryw ddyn, neu'r cyfryw foddion allanol ein hymddiffyn rhag ein difetha. Ond o herwydd nad yw'r hyder yma yn Nuw, ond gwanhau ein hymddiried ynddo ef, gan hynny fe orchuddia'r diluw yma ein holl fynyddoedd, ni cheir unrhyw ymddiffynfa dan yr holl nesoedd. Pan ddaeth brenin Babilon i ryfela yn erbyn Jerusaleml, yna Israel, yn lle hyderu yn Nuw, a roddasant eu hyder ym mrenin yr Aipht; ond yntef hefyd a lyngwyd i fynu gan y diluw yma, fel y byddai ar Israel gywilydd o'u hyder; a hwy a gyfaddefasant hyn o'r diwedd, 'Am danom ni (meddent) ein llygaid a ballodd o herwydd ein hofer gymmorth; gan ddisgwyl, ni a ddisgwyliafom am genedl na's gallai ein gwared.'

Yr oedd yn angenrheidiol, gan hynny, orchuddio'r mynyddoedd, fel na roddai Noa ddim hyder arnynt; ond yn ddiammeu yr oedd goruchwiliaeth Duw yn hyn yn rhagluniaeth gyffrous i Noa, a'r fawl oedd gyd ag ef: yn hyn, yn wir, y profwyd ei ffydd ef, nid oedd mynydd i'w weled ar wyneb yr holl ddaear; yr oedd pob cymmorth cnawdol a daearol wedi cwbl ballu. Os gorfoleddent yn awr, yngallu Duw yn unig y gorfoleddent: fel y dywed Dafydd, 'Fy nghymmorth fydd yn dyfod oddiwrth yr Arglwydd, yr hwn a wnaeth nesoedd a daear.'

'Pymtheg cufydd yr ymgryfhaodd y dyfroedd tu ag i fynu; a'r mynyddoedd a orchuddiwyd.'

Nid oedd uchder Golia ond chwe' chufydd a rhychwant, ac nid oedd gwely Og ond naw cufydd; gan hynny, fe ymgryfhaodd y diluw yn uwch na'r uchaf o'r rhai'n; hyd yn bymtheg cufydd yn uwch na'r mynyddoedd uchaf.

'A bu farw pob cnawd a ymlusgai ar y ddaear,' &c. adn. 21 i ddiwedd adn. 23.

Yn y geiriau yma chwi a welwch effeithiau y diluw, yn benodol yn ol y farn a fygythiwyd. Ond deliwch fulw, pa fodd y mae'r Yspryd Glân, wrth ail-adrodd, yn helaethu'r matter: 'Yr hyn oll yr oedd ffyn anadl einioes yn ei ffoenau, o'r hyn oll oedd ar y fych-dir, a fuan feirw: ac efe a ddileodd bob sylwedd byw a'r a oedd ar wyneb y ddaear.'

Wrth yr ymadrodd yma, yn ddiammeu, y mae bygythiad i eraill a fyddent fyw yn annuwiol ar ol hynny. Ac yn wir, y mae'r Yspryd Glân yn eglur lefaru, fod y diluw, a distryw Sodom, yn siamplau wedi eu gosod o flaen ein llygaid, i ddangos i ni, mai fel y byddo'r peched y bydd y farn: 'Gan eu gwneuthur hwy yn siampl (medd Pedr) i'r fawl a fyddent fyw yn annuwiol ar ol hynny.' Ac y mae Jude yn dywedyd, 'eu bod wedi

wedi eu gosod yn siampl i'r diben hwnnw: gan hynny y mae'r manol adroddiad yma o farn Duw yn cynnwys bygythiad, yn eglur rag-ddangos distryw y sawl a rodiant yr un llwybrau.

Deliwch fulw ar Pedr: 'Os na arbedodd Duw'r hen fyd,' &c. Gan ddirgel fynegu, fod y rhai oedd yn fyw y pryd hynny yn fwy ardderchog; pe buasai ef yn arbed, fe wnaethai eu harbed hwy; ond gan iddo ef eu difetha hwy mewn modd mor arfwydus, na ryfyged eraill feddwl y gwna drygioni eu gwared hwy fydd yn euog.

'A Noa, a'r rhai oedd gyd ag ef yn yr arch yn unig, a adawyd yn fyw.' Noa oedd yr unig wr cyfiawn a ymosododd yn erbyn byd annuwiol. Yr hwn y bu ei fywyd mewn perygl o herwydd gair Duw, 'Efe yn unig a adawyd yn fyw,' &c.

Deliwch fulw wrth hyn, mai ef a fu fyw ar ol holl drigolion y ddaear, yr hwn a anturiodd ei fywyd tros Dduw yn erbyn yr holl fyd. Gan hynny, y mae'r efengyl yn wir, fy'n dywedyd, 'Yr hwn a gyll ei fywyd o'm plegid i, a'i ceidw i fywyd tragywyddol.' Fel hyn y gwnaeth Noa, fe ganfu ddiwedd, ac fe a aeth tros y terfynau a ordeiniodd Duw i bob peth byw. Wele, yr oedd ef yn ddyn o'r ddau fyd; i.e., y byd oedd yn dyfod a roddwyd iddo ef i'w feddiannu.

'A'r dyfroedd a ymgryfhafant ar y ddaear ddeng niwrnod a deugain a chant.'

Ynghylch yr un faint o amser y cafodd y feirph, a grybwyllir am danynt gan Ioan, awdurdod i niweidio'r ddaear; gan hynny fe allasai fod ymgryfhad y dyfroedd yn arwydd o'r erledigaeth yn awr yn nyddiau y Testament Newydd: yn ddiammeu fe gafodd Noa ei lwyr brofi yr holl amser hwnnw, pan na ddangosodd ymchwydd y dyfroedd ronyn o drugaredd iddo.

P E N N O D VIII.

'**A** DUW a gosiodd Noa, a phob peth byw, a phob anifail a'r a oedd gyd ag ef yn yr arch; a Duw a wnaeth i wynt dramwy ar y ddaear, a'r dyfroedd a lonyddasant.'

Gwedi i Fofes adrodd ynghylch y dyfroedd, mewn perthynas i ddinystr y byd, ac fel yr oeddynt yn arwydd o'r farn ddiweddas, y mae ef yn dyfod yn awr i lefaru am danynt yn fwy helaeth, megis arwydd o erledigaeth a thrallodion yr eglwys, ac felly yn dangos pa fodd y darfu i Dduw waredu Noa o ddi-drugaredd gynnwrf y tonnau.

'A Duw a gosiodd Noa.' Mae'r gair yma, *gosiodd* yn fynych yn yr ysgrhythrau, pan fyddo Duw yn gwaredu ei bobl o'u trallod, neu yn caniatatau iddynt eu deifyfiad. Mae'r gair yn dywedyd

dywedyd i Dduw gofio Abraham, a danfon Lot allan o Sodom; iddo ef gofio Rachel, a gwrando arni; iddo ef hefyd gofio ei gyfammod ag Abraham, pan ddygodd ef Israel o dŷ'r caethiwed.

Deliwch fulw, fod Noa yn awr mewn cyflwr trallodus ac mewn gweddi; yn drallodus o herwydd y dyfroedd, ac yn gweddio am eu llongyddu. Y mae'n beth rhyfeddol, pa fodd y gallai'r arch, cyn lleied o faint, gynnwys cymmaint o greaduriaid, a lluniaeth iddynt hefyd. Ac mewn gwirionedd, yr wyf fi yn meddwl fod Noa mewn cyfyng-gyngor wrth ddisgwyl cymmaint o amser: ond Duw a'i cofiodd ef, a phob peth byw a'r a oedd gyd ag ef, ac a ddechreuodd ddibennu y trallod mawr yma, trwy lonyddu y dyfroedd.

'A Duw a wnaeth i wynt dramwy ar y ddaear.' Gan fod y dyfroedd yn arwydd o erlidwyr ac erledigaeth, yr oedd y gwynt yma yn arwydd o anadl yr Arglwydd, trwy yr hwn y mae ef yn lladd y drygionus: 'Efe a dery y ddaear â gwialen ei enau, ac ag anadl ei wefusau y distrywia ef y drygionus.' Gwynt hefyd a chwythodd ymaith locustiaid yr Aipht; a'r locustiaid hynny oeddynt arwydd hynod o offeiriadau afraflon yr oes bresennol, y rhai fydd yn cuddio wyneb y tir, ac yn difetha ffrwyth y ddaear. Ymhellach, yr oedd teyrnas Babel i'w distrywio gan wynt dinystriol, yr hwn a ddanfonai'r Arglwydd yn ei herbyn, yr hyn y mae Paul yn amlygu fydd, 'Trwy anadl genau'r Arglwydd, a thrwy ddisgleirdeb ei ddysfodiad ef.' Yr oedd y gwynt yma, gan hynny, fel y dywedais, yn arwydd o anadliad Ysryd yr Arglwydd, trwy ba foddion y gostegir y tonnau terfysglyd yma; ac arch Duw, cyn y bo hir, a orphwyfa ar ben ei fynydd sanctaidd ef: 'Yr Arglwydd hefyd a daranodd yn y nesoedd, a'r Goruchaf a roddes ei lef; ceullysg a marwor tanllyd; i.e., efe a anfonodd ei faethau, ac a'u gwasgarodd hwynt; ac a faethodd ei fellt, ac a'u gorchfygodd hwynt; gwaelodion y dyfroedd a welwyd, a feiliau'r byd a ddinoethwyd gan dy gerydd di, O Arglwydd, a chan chwythiad anadl dy ffroenau.'

'A Duw a wnaeth i wynt dramwy ar y ddaear, a'r dyfroedd a lonyddasant.' Hynny yw, yn iaith y Testament Newydd, erlidwyr a thrallodion yr eglwys a ddarfuant ac a lwyr ddi-ddymwyd.

'A'r dyfroedd a lonyddasant;' hynny yw, wrth chwythiad y dyfroedd: ac fel y gorchfygodd y gwynt y dyfroedd, felly fe adfywiodd ysryd gwas Duw, o herwydd fod ei drallod ef wrth hynny yn cael ei yrru ymaith. Yn y modd yma wrth wynt yr Arglwydd y darfu i'r esgyrn fychion yma adfywio, a sefyll ar eu traed.

'A Duw a wnaeth i wynt dramwy.' A Duw a'i gwnaeth. Pan chwytho Duw, fe a gelynion y gwirionedd heibio fel dyfroedd yn pallu.

• Cauwyd

‘Cauwyd hefyd ffynhonnau'r dyfnder a ffenestri'r nesoedd; a lluddiwyd y gwlaw o'r nesoedd.’

Ni a welwn wrth y geiriau yma, pan fyddo eglwys Dduw yn drallodus, fod llaw gan y nesoedd ac uffern yn y peth; ond o herwydd amrywiol achosion, ac i amrywiol ddibenion. Mae'r nesoedd yn danfon trallod, i ddwyn ein pechod i'n coffadwriaeth, ac i'n profi ni; ond y mae uffern, y dyfnder mawr, yn danfon trallod i'n caledu, ac i'n taslu i wan obaith a distryw.

‘Cauwyd hefyd ffynhonnau'r dyfnder.’ Pan y mae Duw yn dechreu llareiddio ac esmwythau cystudd ei eglwys, fe gerydda yn gyntaf alluoedd uffern; canys pe tynnai ef ei law ei hunan ymaith, a gadael iddynt hwy wneuthur a fynnon, fe fyddai cyflwr yr eglwys yn waeth, ac nid yn well, wrth hyn; ond yn gyntaf y mae ef yn eu ceryddu hwynt, ‘Cerydded yr Arglwydd di fatan:’ dyna'r cyntaf; ac yna fe ddillada ei blant: fe gauwyd ffynhonnau'r dyfnder yn gyntaf, ac wedi hynny ffenestri'r nesoedd.

‘A lluddiwyd y gwlaw o'r nesoedd.’ Duw fydd yn gosod terfynau i drallodion, o ran amser, nifer, natur, a mesur. Mae ein hamserau ni, gan hynny, a'n cyflwr hefyd, yn llaw Duw; i.e., y mae'n heneidiau a'n cyrph yn cael eu gwared rhag y drwg, tra byddo gwialen Duw arnom.

‘A'r dyfroedd a ddychwelasant oddiar y ddaear, gan fyned a dychwelyd: ac ymhen y deng niwrnod a deugain a chant y dyfroedd a dreiasai.’

Y mae'r adnod o'r blaen yn son am ffynhonnau'r dyfnder a ffenestri'r nesoedd, iddynt gael eu cau; yr hyn pan wnaethpwyd, mae'r effaith hefyd yn dechreu llonyddu.

Deliwch fulw wrth hyn, nad yw esmwythdra a rhyddid oddi wrth erledigaeth a thrallod, yn dyfod wrth ddamwain, nac wrth diriondeb cynheddfau dynion, ond yr Arglwydd fydd yn eu hatal. Mae'r gair yn dywedyd, i'r Arglwydd godi i fynu wrthwynebwyr i Salomon. Hefyd, pan ymladdodd y Syriaid yn erbyn Jehosaphat, yr Arglwydd a'i cynnorthwyodd ef, ac a wnaeth iddynt hwy gilio ymaith. Yr Arglwydd a ddanfonodd y diluw, a'r Arglwydd a'i gyrrodd ymaith.

‘A'r dyfroedd a ddychwelasant oddiar y ddaear.’ Pan lonyddo digofaint Duw, mae calonnau'r gwrthwynebwyr yn meddalhau. Mae'r gair yn dywedyd, pan ddiweddwyd trallodau Israel yn yr Aipht, i'w gelynion drugarhau wrthynt; i.e., fe wnaeth yr Arglwydd i'r sawl a'u caethiwodd drugarhau wrthynt.

Pan weloch galonnau brenhinoedd a rheolwyr yn dechreu tyneru at eglwys Dduw, yna cyfaddefwch fod llaw Duw yn hyn: ‘Myfi (medd efe) a wnaaf i'r gelyn fod yn dda wrthyt mewn amser drwg, ac mewn amser trallod:’ canys y mae'r dyfroedd

yma yn arwyddocau rheolwyr y byd; a llifeiriant y dyfroedd yn arwyddocau eu cynddaredd; a'u dychweliad yn arwyddocau eu llonyddwch a'u tiriondeb.

'A'r dyfroedd a ddychwelasant:' hynny yw, i'r môr: 'Fe a gasgl ddyfroedd y môr ynghyd megis pentwr; y mae ef yn gosod y dyfnder mewn tryfor-dai.'

Wrth gasglu ynghyd, ni allwn ddeall am erlidwyr fydd yn cael eu casglu i'w beddau, fel Herod, yr hwn a ymosododd yn erbyn Crist; ac fel y rhai y mae Ezeziel yn son am danynt, a rwystrasant gynnydd y gwirionedd.

'Ac ymhen y deng niwrnod a deugain a chant y dyfroedd a dreiafai.' Mae'r geiriau yma yn dangos i Noa, a'r eglwys gyd ag ef, arfer hir amynedd; maent yn dangos hefyd, pan fyddo'r dyfroedd yn uchel, na threiant mewn byrr amser. Hwyl barhasant bedwar can mlynedd, o amser Abraham hyd amser Moses; hwyl barhasant ddeng mlynedd a thrugain yng nghaethiweid Babilon; hwyl barhasant ddeng niwrnod dirgelaid yn nyddiau Antipas; ac a barhant ddau fis a deugain yn nheyrnasiad Anghrist. Ond hwyl a lonyddant: 'Tŷ Saul a wanhâ, i.e., hwyl a gesglir i'w môr, ac a roddir yn y pydew; i.e., ni chant fod ar y ddaear, pan ofodo Duw ei ogoniant yn nhir y rhai byw.'

'Ac yn y feithfed mis, ar yr ail dydd ar bymtheg o'r mis, y gorhwysodd yr arch ar fynyddoedd Ararat.'

Yr oedd hyn yn arwydd o Grist, yr hwn a elwir, 'Mynydd tŷ'r Arglwydd, y graig ar yr hon yr adeilada efe ei eglwys, a phyrth uffern ni's gorchfygant hi.' Canys pan gwrddodd yr arch â'r ddaear, a sefydlu ar ben y mynyddau, er i ddyfroedd y dyfnder ei hyrddio a'i hyfswyd dros dro, ond er hynny, ni's gallent mewn unrhyw fodd ei symmud o'i sefyllfa, er maint eu twrf a'u cynddaredd. Hi a orphwysodd yno, a phyrth uffern ni's gallent ei fflyd. Ond deliwch fulw, hi orphwysodd ar y mynyddau yma yn agos i dri mis cyn i Noa ganfod wyneb y ddaear. Gwir arwydd o ffydd gadwedigol, canys ni wna honno ymddangosiad allanol yn sylfaen, ond Crist, y graig, yr hwn i deimlad naturiol fydd anweledig. O herwydd hyn y mae go-baith y duwiol yn cael ei chymharu i angor llong, yr hon fydd yn gorwedd neu yn gafaelio mewn craig anweledig dan y dwfr yng waelod y môr.

Fe ddylai hyn ddyfsgu i ni orphwys ar ein Harglwydd Iesu Grist, a rhoi'n holl hyder arno ef pan foddor dyfroedd yr holl fyd, a phan fyddo'r holl fynyddau a'r brynniau megis gwedi eu tasiu i ganol y môr.

Rhagorol y dywedodd y Prophwyd: 'Duw fydd noddfa a nerth i ni, cymmorth hawdd ei gael mewn cyfyngder: am hynny nid ofnwn pe symmudai'r ddaear, a phe treiglid y mynyddoedd i ganol

ganol y môr; er rhuo a therfysgu o'i ddyfroedd, er crynu o'r mynyddoedd gan ei ymchwydd ef.'

'A'r dyfroedd fuant yn myned ac yn treio hyd y degfed mis; yn y degfed mis, ar y dydd cyntaf o'r mis, y gwelwyd pennau'r mynyddoedd.'

Yr ydym yn darllain yn y drydedd adnod, 'Ymhen y deng niwrnod a deugain a chant y dyfroedd a dreiasai;' hynny yw, ddechreuasant dreio oddiar y ddaear, a hyn o herwydd i Dduw'n drugarog gofio gweddi a chystudd Noa. Ymhellach, yr ydym yn darllain yn yr adnodau nesaf, er pan orphwysodd yr arch ar fynyddoedd Ararat, y dyfroedd a dreiasant. Yn awr, yr oedd gorphwysfa yr arch ar y mynyddoedd yn arwydd o'n hyder ni yng Nghrist. Oddiwrth hyn mae'n canlyn, fod terfysgoedd y dyfroedd dirgelaid yn lleihau wrth nerth ffydd: 'Hon yw'r fuddugoliaeth, eich ffydd chwi.' Fel y dywedir am Moses, 'Trwy ffydd fe a gerddodd trwy'r môr coch.' Ond uwchlaw pob peth, deliwech sulw ar y geiriau canlynol, 'Trwy ffydd hwy a orchfygasant deyrnafoedd, a gauasant safnau llewod, a yrrasant fyddinoedd estroniaid i ffoi.' Yma chwi a welwch i ffydd wneud y dyfroedd i leihau, a chymmeryd ymaith gynddaredd y gwrthwynebwyd.

'A'r dyfroedd fuant yn myned ac yn treio hyd y degfed mis; yn y degfed mis, ar y dydd cyntaf o'r mis, y gwelwyd pennau'r mynyddoedd.' Yr oedd y mynyddoedd yma cyn y diluw yn arwydd o obaith y rhagrithwyr, ac am hynny a foddwyd bymtheg cufydd dan y dyfroedd. Ond yn awr, mi a feddylw'n eu bod yn arwydd i'r eglwys o waredigaeth rhag y diluw; fe orphwysodd yr arch yn agos i dri mis ar anweledig fynyddoedd Ararat. Ond yn awr y mae pennau'r mynyddoedd yn weledig, arwydd fod y dyfroedd yn lleihau, ac y llwyr fychir hwynt i fynu mewn amser. Bydded y mynyddoedd yma, gan hynny, yn arwydd o'r cedyrn daearol, y rhai y mae Duw yn eu codi i waredu ei eglwys rhag cynddaredd erledigaeth, fel y maent yn fynych yn yr ysgrythur yn cael eu galw, Mynyddoedd Israel, o herwydd y diben yma. Wrth gymmeryd y mynyddoedd yn yr ystyr yma, mae dau beth i'w dysgu oddiwrth hyn.

1. Pan ddangofo gwyr mawr y byd eu hunain yn addfwyn i'r eglwys, mae'n arwydd fod y dyfroedd yn lleihau. Neu fel hyn; pan ddangofo Duw i ni bennau'r mynyddoedd, ni allwn fod yn sicr fod y dyfroedd yn lleihau. Yn ddiammeu pan addawodd Duw gyfodi Josias i Israel yn Canaan, a chyfodi Cyrus iddynt yn Babilon, yr oedd yr ymddangosiad yma o bennau'r mynyddoedd yn gyflur i'r eglwys yn nydd ei chyfyngder.

2. Fe ddylai hyn ein dysgu, pan fyddom mewn cyfyngder, i edrych o'n deutu, fel, os digwydd, y gwelom bennau'r mynyddoedd;

nyddoedd; canys er nad yw yn gymmwys i Gristion hyderu ar ddyn, ond etto pan gyfodo Duw Josias neu Cyrus, ni a allwn ymgefnogi o herwydd gweithrediad Duw: 'Mi a ddyrchafaf fy llygaid i'r mynyddoedd, o'r lle y daw fy nghymmorth.' Ond etto ystyriwn fod y cymmorth yma yn dyfod oddiwrth yr Arglwydd. Ymhellach; ein doethineb ni yw edrych ar y mynyddoedd; ond na edrychwn am danynt ond pan fyddo Duw yn ein dangos, a chymmerwn hwynt fel moddion a ordeiniwyd gan Dduw. Nid yw Duw yn dangos y mynyddoedd er ein cyflur, cyn y gwelom hwynt yn gyntaf wedi eu gorchuddio. Na edrychwch arnynt, gan hynny, pan fyddo'r dwfr yn ymchwyddo; ond pan ddechreuont dreio, a phennau y mynyddoedd ddechreu ymddangos, chwi ellwch edrych arnynt gyd a chyflur, maent yn arwyddion o waredigaeth oddiwrth Dduw.

'Ac ymhen deugain niwrnod yr agorodd Noa ffenestr yr arch a wnaethai efe.' Hynny yw, deugain niwrnod ar ol i bennau'r mynyddau ddechreu ymddangos, gan hynny nid aeth efe yn bresennol allan o'r arch. Y mae hyn yn arwyddocau i ni, nad yw'n gwaredigaeth yn gyflawn cyn gynted ag yr ymddangoso pennau'r mynyddau, ond fe all y dyfroedd ein peryglu etto dros ddyddiau a misoedd, &c. Pan ddanfonwyd Moses i waredu Israel, ni ddaethant yn bresennol allan o'r Aipht, ac nid oedd eu baich a'u cystudd ronyn ysgafnach, er bod ffydd yn gweled y diwedd. A phan ddygodd efe hwynt allan o'r Aipht, ni ddaethant mewn diwrnod na mis i wlad Canaan; ond, medd yr Ysryd Glân, 'Fe a'u dygodd hwynt allan o'u caethiwed, wedi iddo ef ddangos gwyrthiau a rhyfeddodau yn nhir yr Aipht, yn y môr coch, ac yn yr anialwch, ddeugain mlynedd.' Cymmerwn ofal, gan hynny, rhag llawenydd byrbwyll, wrth ganfod pennau'r mynyddau; er eu bod yn arwyddion gweledig o ryddhad, fe ddichon llawer o honynt fod etto tan y dwfr. Ni a welwn pa waith a gafodd Moses, Gideon, Jephtha, a Samson, i waredu Israel, wedi i bennau'r mynyddau ymddangos. Byddwch fodd-lon i aros etto ddeugain niwrnod. Fe arosodd Dafydd, wedi ei enneinio, lawer o flynyddau, cyn y gallai ef ryddhau Israel o dan iau eu gorthrymwyr.

'Ac ymhen deugain niwrnod yr agorodd Noa ffenestr yr arch.' Yr oedd agor y ffenestr yn arwyddocau, ei fod ef yn awr yn darparu cymmeryd meddiant o'r byd. Fe allasai hefyd arwyddocau agoriad y gyfraith a'r dystiolaeth, fel y delai goleu i mewn wrth hynny i'r eglwys; canys nid ydym yn gweled fod y ffenestr yma o unrhyw ddefnydd arall, ond er mwyn goleuo'r arch, ac yn ffordd i'r golommen a'r gigfran, fel y dangosir yn y blaen. Tebyg i hyn yw'r geiriau canlynol yn Ioan: 'Fe agorwyd teml Duw yn y nesoedd, ac yn ei deml y gwelwyd arch ei gyfammod

gyfammod ef.' A thrachefn, ' Mi a edrychais, ac wele, deml pabell y dystiolaeth yn agored yn y nesoedd.' Ac fel y daeth y gigfran a'r golommen allan trwy ffenestr yr arch, felly'r angylion a ddaethant allan o'r deml a agorwyd yn y nef.

Deliwch fulw wrth hyn, er y geilir cyd-ddwyn â dynion am lechu yn eu tyllau tra byddo'r dymhestr yn parhau, ond os na feiddiant agor eu ffenestri pan ymddangofo pennau'r mynyddau, y maent yn haeddel o gerydd. Pan welodd y rhai gwahanglwyfus i'r Assyriaid ffoi, a bod rhyddid o'r nesoedd wedi ei ganiattau i Samaria, yna hwy a ofnasant gelu y peth ymhellach; hwy a ofnasant, meddaf, os na fynegent i'r ddinas, y gwnai barn oddiwrth Dduw eu gorddiwes hwynt.

' Ac efe a anfonodd allan gigfran, a hi a aeth, gan fyhed allan a dychwelyd, hyd oni sychodd y dyfroedd oddiar y ddaear. Ac efe a anfonodd golommen oddiwrtho, i weled a dreiafai'r dyfroedd oddiar wyneb y ddaear.'

Wele y gigfran a'r golommen a ollyngwyd yn awr allan trwy ffenestr yr arch, fel yr angylion o'r deml, pan agorwyd hi yn y nesoedd; y gigfran a'r golommen, gan hynny, ydynt arwyddion o'r angylion hynny. Ond i lesaru am danynt o'r neilldu. Fe aeth y gigfran allan, ac ni ddychwelodd i'r arch; fe ellir deall hyn wrth y geiriau, ' Hi aeth, gan fyned allan a dychwelyd, hyd oni sychodd y dyfroedd oddiar y ddaear.' Mae hyn yn ymddangos ymhellach oddiwrth y geiriau canlynol, ' Y gigfran a aeth, gan fyned allan a dychwelyd, hyd oni sychodd y dyfroedd.' Ond deliwch fulw, ni chafodd y golommen orphwysfa i wadn ei throed, a hi a ddychwelodd atto ef i'r arch. Eithr y gigfran a gafodd orphwysfa, ac ni ddychwelodd yn ol mwy i'r arch.

Ond pa beth a wnaeth y gigfran? Yn ddiarhem hi a wnaeth wledd o gyrph y cawri a foddwyd yn y diluw, sef y rhai a bechasant yn erbyn yr Arglwydd. Gan hynny yr oedd y gigfran yn arwydd o'r cenhadon y mae Duw yn ddanfon yn erbyn Anghrist; hynny yw, i fwytta cnawd brenhinoedd, a chapteniaid, a gwyr mawrion, &c. Yr oedd, meddaf, yn arwydd o'r proffeswyr ag y mae Duw yn dywedyd, fod ganddo ef aberth i'w aberthu iddynt, math o broffeswyr yn ei eglwys, fel yr oedd y gigfran yn yr arch. Y rhai'n yw y sawl y mae Ezeziel yn son am danynt, oedd i fwytta cig ac yfed gwaed; i fwytta brasder i'w llenwi, ac i yfed gwaed oni feddwent; y mae Sephania hefyd yn crybwyll am danynt. Ac na anfoddloned neb i mi ddywedyd fod y cyfryw adar yn yr eglwys, canys un effaith o'r chwechfed phiol yw brwydr dydd-mawr Duw Hollalluog. Ymhellach, y mae'r angel sydd yn cyhoeddi'r wledd hon yn galw gwestwyr Duw wrth yr enw, ' Yr ehediaid sydd yn ehedeg ynghanol y nef, am iddynt ymgafgu ynghyd i swpper y Duw mawr, fel y bwyttaont gig brenhinoedd,

brenhinoedd,' &c. Heblaw hyn, y mae'r swpper yma yn effaith o' fynediad Brenin y brenhinoedd allan yn erbyn Anghrist; a'r mynediad hwn oedd, pan agorwyd y nef, megis mynediad y gigfran wrth agor ffenestr yr arch.

Deliwch fulw, gan hynny, yn nistryw teyrnas Anghrist, fe ddenfyn Duw ei adar i blith ei rhai breision, i fwytta o'r wledd a barottodd ef; y rhai, pan gânt gennad yr angel fydd yn yr haul, a ddeuant i'r wledd gyd â'r cyfryw awydd, fel na's gall na brenin na chadpen eu cadw oddiwrth eu hysglyfaeth. Hwy a fwyttant gig a brasder hyd oni ymlenwont, ac a yfant waed hyd oni feddwont.

'Ac efe a anfonodd golommen oddiwrtho, i weled a dreiafai'r dyfroedd.' Y mae'r golommen yn arwydd o broffeswyr eraill yn yr eglwys, o wareiddiach natur, canys nid yw'r seintiau o'r cyfryw natur a'r gigfran; nid ydynt am ymborthi ar gelaneddau teyrnas Anghrist, ond y maent am dreulio eu hamfer mewn modd mwy ysprydol; fel y mae'r golommen yn ddiniwaid, ac yn galaru am gymmundeib ei chyfaill, ac yn foddlon i'w nyth yn ystlys y graig, sef Crist; gan hynny y mae'r gair yn dywedyd, 'Ni chafodd y golommen orphwysfa i wadn ei throed, a hi a ddychwelodd atto ef i'r arch,' &c.

Ni allafai'r golommen fyw fel y gigfran; yr oedd y gigfran yn foddlon i ymborthi ar gelaneddau, ond ni orphwyfodd y golommen ne's dychwelodd at Noa.

Nid oedd y gigfran, gan hynny, er ei bod yn yr arch, yn arwydd o'r Cristion mwyaf ysprydol, ond yr wyf fi yn meddwl yn hytrach o'r proffeswr bydol, yr hwn fydd yn ymwithio i'r eglwys yn amser ei chystudd, fel Siba i fyddin Dafydd yn nydd ei alar; nid er cariad at Ddafydd, ond er mwyn meddiannu etifeddiaeth ei Arglwydd. Ond fe a foddlonodd Dafydd iddo ei ganlyn er hynny. Felly y mae Crist yn goddef i'r cigfrain yma fod ymhlith ei golommenod diniwaid, o herwydd fod ganddo gig i roddi iddynt hwytheu, yr hwn nid yw'r colommenod yn caru ei fwytta.

'Ond y golommen ni chafodd orphwysfa.' Mae'n debygol i'r gigfran gael; fel y mae hefyd rai bydol broffeswyr, y sawl a ddyrchasant eu hunain i ryw fyddol anrhydedd, a chael bydol esmwythad a gorphwysfa, er eu bod fel y gigfran yn cael hynny wrth ymadael a myned o'r eglwys.

'Ond y golommen ni chafodd orphwysfa.' Er bod celaneddau gelynion Duw yn nosio ar wyneb y dwfr, ni allai hyn ddi-goni enaid; grafol nid oes gorphwysfa iddi allan o'r arch, nac esmwythad ne's myned at Noa.

'A hi a ddychwelodd atto ef i'r arch, ac efe a eltynodd ei law, ac a'i cymmerodd hi, ac a'i derbyniodd hi atto i'r arch.'

Yr oedd Noa wrth dderbyn y golommen yn arwydd o Grist, yr hwn fydd yn gwrandio llef a galar ei bobl; canys fe ddychwelodd y golommen yn flinderog â'r newydd, fod y dyfroedd yn gorchuddio'r ddaear; arwydd gymmwys o'r feintiau fydd yn griddfan ac yn flinderog dan orthrymder a threulondeb y gelyn.

Dal sulw wrth hyn, er nad oes gennynt genhadon eraill i'w danfon at Grist, ond och'neidiau, a griddfanau, a blinder enaid, o herwydd cynddaredd y dyfroedd; er hyn, ni ddiystyra efe di; ond o herwydd dy flinder y mae ef yn dy wahodd i ddyfod.

'Ac efe a arosodd etto saith niwrnod eraill, ac a anfonodd eilwaith y golommen allan o'r arch.'

'Y mae hyn yn dangos ei fod ef yn amyneddgar, gan aros amser da'r Creawdwr i'r diluw fyned ymaith. Yr oedd ei amynedd ef i gael ei brofi saith niwrnod ymhellach, cyn iddo ef dderbyn tyftiolaeth fod y dyfroedd yn treio. Oh! gwaith caled yw'r hir-ymaros yma. Mae amynedd weithiau yn gyffylltiedig â'r fath ddeisyfiadau ag fydd yn peri i awr ddangos cyhyd a saith, hyd ddiwedd y profiad, pan gaffo'r enaid feddiant o'r fendith yr hon a addawyd. Mae'n debygol nad oedd Noa yn ddiethr gwbl i'r tymmer yma: diammeu gennyf, nad oedd y Salmydd, gan ei fod yn gweiddi mor fynych mewn cyfyngderau, 'Pa hyd, O Arglwydd! Ai byth! Brysfa, O Arglwydd!' &c.

'Ac efe a anfonodd eilwaith y golommen.' Y tro cyntaf ni ddygodd unrhyw newydd da, ond a ddaeth yn flinderog yn ol; er hynny y mae ef yn ei danfon yr ail waith. Fe ddylai hyn ein dysgu ni na wnelom benderfynu yn rhy fuan ynghylch trefn rhagluniaeth y Creawdwr, trwy ddywedyd, Yn awr neu byth: canys fe ddichon y saith niwrnod fod heb orphen. Fe ddywedodd dilynwy'r Dafydd, 'Dyma'r dydd y rhydd yr Arglwydd i ti frenhiniaeth Israel.' Ond Dafydd a ganfyddodd mewn modd arall, gan hynny fe a chwanegodd amynedd at ei gymhedroldeb: nid dywedyd yn llidiog, fel y brenin drygionus hwnnw, 'Pa ham y disgwyliaf wrth yr Arglwydd yn hwy?' Ond y mae yn ei gyffuro ei hunan â gwirionedd yr addewid, gan ddywedyd, 'Fe ddaw ei amser ef i farw,' &c. Yr hwn fydd yn credu nid yw'n pryffuro, ond yn disgwyl yn amyneddgar wrth Dduw yn ei amser da. Rhagorol yw'r geiriau canlynol yn y Caniadau, 'Tyng-hedaf chwi (medd yr eglwys) na chyffroch ac na ddeffroch fy nghariad, hyd oni fynno ei hun.' Yr oedd Noa o'r tymmer yma, gan hynny fe ddisgwylodd etto saith niwrnod arall.

'Fe anfonodd eilwaith y golommen.' Fe wnaeth Elias fel hyn, pan na ddygodd ei was y tro cyntaf unrhyw newydd am wlaw, fe a'i danfonodd ef eilchwyl, gan ddywedyd, 'Dos etto seithwaith; fel y gwnaeth Noa gyd â'r golommen, fe a'i hanfonodd eilwaith. Nid yw oedi ymddangosiadol unrhyw rwystr i ffydd,

ffydd, ond yn brofiad o'i phurdeb hi, fel yr ydoedd y diluw i'r gwr da yma; ni ddiffigiodd, ond fe a gredodd y cai ef weled daioni yr Arglwydd. Hynod yw'r geiriau canlynol yn y Prophwyd, 'Y mae'r weledigaeth am amser pennodol, ond yn y diwedd hi a lefara, ac ni thwylla; er iddi aros, disgwyl wrthi; canys yn ddieu hi a ddaw, ac ni erys.'

'A'r golommen a ddaeth atto ef ar bryduhawn; ac wele ddeilen oliwydden yn ei gylfin hi, wedi ei thynnu; yna y gwybu Noa dreio o'r dyfroedd oddiar y ddaear.'

'A'r golommen a ddaeth atto ef ar bryduhawn.' Gan hynny ei amynedd ef a brofwyd y dydd yma hefyd. Ni chlywodd ef hanes am y golommen trwy'r dydd: yn ddieu ni's gallai gadw ar adenydd trwy'r dydd. A foddodd hi gan hynny? O naddo; hi a ddaeth o'r diwedd, er iddi aros yn hir. Fe oeddodd Samuel hefyd yn hir cyn dyfod at Saul: ond ni allai Saul ddisgwyl mor amyneddgar a Noa, gan hynny ni dderbyniodd ef wobrwy y drugaredd a addawyd.

'A'r golommen a ddaeth atto ef ar bryduhawn, ac wele ddeilen yn ei gylfin hi,' &c. Yn awr y mae ef yn derbyn gwobr ei amynedd; fel y gwnaeth Abraham pan roddodd Duw Isaac iddo; canys wedi iddo aros yn amyneddgar, fe a dderbyniodd yr addewid.

'Ac wele ddeilen oliwydden yn ei gylfin hi.' Arwydd fod Duw yn lleihau'r dyfroedd: arwydd, meddaf, a phrosiad da o gariad gwaftadol Duw at ei was: yn ol geiriau Paul, 'Mae amynedd yn gweithio prawf;' hynny yw, mae yn meddiannu'r fendith, yr hon a addawyd yn y diwedd, ac felly yn sefydlu yr enaid mewn prawf newydd o gariad a ffyddlondeb Duw.

'Ac wele!' Mae'r gair yma, *wele*, yn appeliad i'r darllenydd, pa un a fu Duw yn ffyddlon aipeidio i Noa; gan hynny ni 'sgrifenwyd hyn er ei fwyn ef ei hunan yn unig, ond er ein mwyn einnef hefyd fydd yn credu yn Nuw, fel yr arferom amynedd megis Noa, ac y derbyniom arwydd o ddaioni Duw fel yntef; canys wele! fe ddaeth y golommen o'r diwedd, er ei bod yn hwyr, at Noa i'r arch, 'Ac wele ddeilen oliwydden yn ei gylfin hi, wedi ei thynnu; yna y gwybu Noa dreio o'r dyfroedd oddiar y ddaear.'

'Deilen oliwydden wedi ei thynnu.' Mae'r geiriau yma yn arwyddocau, i Noa chwilio yn fanol pa fodd y cafodd y golommen y ddeilen; hynny yw, pa un ai yn nosio ar y dyfroedd, neu wedi ei thynnu oddiar bren; ond fe welodd wrth ei newydd-deb, mai oddiar bren y tynnasid; gan hynny yr oedd ganddo achos da i ymgysfuro, canys os tynwyd y ddeilen hon oddiar bren, nid allai'r dyfroedd fod yn ddyfnion iawn; yn enwedig, fel mae hanesion yn gosod allan, fod yr oliwydd yn gyffredinol yngwaelod y dyffrynoedd.

Fe ddylai hyn ddyfsgu i ni beidio gosod gormod o bwys ar arwyddion o drugareddau Duw; mae gweledigaethau celwyddog, ac y maent yn achos o alltudaeth; ni a ddylem ofalu rhagddynt, onid é, nid yn unig twyll prefennol, ond perygl hefyd rhag i'n ffydd hollti ar greigiau all ddigwydd; canys nid ychydig a dafodd i fynu y cwbl, am fod gwirionedd rhyw wag-weledigaeth wedi pallu. Deliwch fwlw pa fodd y mae Dafydd yn trin y gennad a ddaeth â'r newydd ynghylch marwolaeth Saul atto ef; medd ef, 'Pa fodd y gwyddost fod Saul wedi marw?' Pa brofiad fydd gennyt o'r gwirionedd? Felly y dylem ninneu ddywedyd wrth yr holl weledigaethau fydd yn dyfod i'n cyng-hori, fod rhyw waredigaeth dufewnol neu allanol wrth y drws. Profwch y pethau hyn, rhag nad ydynt ond gwag-ddychym-mygion; edrychwch a dynnwyd hwynt oddiar y pren glas.

'Ac efe a arosodd ettofaith niwrnod eraill, ac a anfonodd y golommen allan o'r arch.'

Ni a ddarllenafom o'r blaen am ddeugain niwrnod o amynedd, ac ar ol hynny am faith niwrnod; a hynny gwedi i'r dyfroedd ddechreu treio oddiar y ddaear; ac yn awr am faith niwrnod ychwaneg. Deliwch fwlw wrth hyn, fod y goreu o bobl Dduw, mewn amser cyfyngder, a'u hamynedd yn fynych yn rhy fyrr i barhau hyd ddiwedd eu profiad, oni bydd yr amser, mewn modd, wedi ei rannu. Pan oedd y Prophwyd i warchae yn erbyn Jerufalem, yr oedd rhaid iddo orphwys ar un ystlys yn gyntaf, ac wedi hynny troi ar y llall. Yr oedd yn galed iawn ar Job dduwiol, pan na's gallai gael amser i lyngcu ei boeri, ac na's gallai eistedd i lawr, a gorphwys dros ychydig. Ac yma deliwch fwlw, nid yw ef yn deisyf cwbl ryddhad, ond amser i anadlu dros ychydig; ac yna, os gwel Duw yn dda, ail ymdrechu drachefn; 'Pa hyd (medd ef) na ymadewi oddiwrthyf?' Ymadael; pa beth, yn gwbl? O nage, medd ef, nid wyf yn deisyf hynny, ond cyhyd yn unig ag y llyngcai un ei boeri. Fe gymmerodd yr eglwys hyn yn amser Ezra yn gariadlon iawn: 'Ac yn awr (meddynt) y dangoswyd tiriondeb i ni gan yr Arglwydd ein Duw, trwy adael gweddill o honom yn ddihangol, gan roddi i ni hoel, hynny yw, sicrwydd, yn ei le sanctaidd ef, fel y goleuai Duw ein llygaid, ac y rhoddai i ni ychydig adfywiad yn ein caethiwed.'

'Ac efe a arosodd ettofaith niwrnod eraill.' Deliwch fwlw wrth hyn, mai nid ffordd Duw ydyw dangos i'w bobl eu holl flinderau ar unwaith; ond yn gyntaf y mae ef yn dangos rhan; yn gyntaf ddeugain niwrnod; ar ol hynny faith; ac ar ol hynny faith eraill; fel y delont bob yn ychydig, ac y byddo haws myned trwyddynt. Pan oedd Israel dan orthrymder yn yr Aipht, ni wyddent am y blinderau oedd i'w cyfarfod wrth y môr coch: a

phan aethant trwy y rhei'ny, ychydig a wyddent am y deugain mlynedd yr oeddynt i grwydro yn yr anialwch.

Ac fel hyn y bu i Noa; fe a feddylodd y byddai ei ofalon drofodd y faith niwrnod cyntaf; ond wele, y mae faith niwrnod etto'n ol: 'Ac efe a arosodd etto faith niwrnod.'

Ymhellach, fe ellir meddwl fod Noa wedi rhag-osod y dyddiau yma: ac os felly, yna deliwch fulw, nad yw pobl Dduw yn y dyddiau yma y rhai cyntaf a gam-gymmerasant mewn perthynas i ddiwedd eu blinderau. Fe gyfrifodd Noa eu diweddïad amryw ddyddiau cyn iddynt ddiweddu'n wir; canys fe a ddanfonodd y golommen allan yn nechreu'r mis cyntaf, yn yr hwn fis hefyd y gwnaeth ef y ddau brawf. Brachefu, gwedi iddo ddisgwyl dau faith o ddyddiau ymhellach, hynny yw, hyd ddiwedd y mis cyntaf, ar ol hynny fe a ddisgwyliodd yn agos i bedwar faith; canys ni ddaeth ef allan o'r arch hyd y seithfed ar hugain o'r ail fis. Cymmered Crist'nogion ofal, gan hynny, na ofodant amser i Dduw, rhag i'w ffolineb fod yn eglur i'r byd. Nid yw'n perthyn i chwi wybod yr amferoedd a'r tymhorau, y rhai a ofododd y Tad yn ei allu ei hun: i'e, meddaf eilwaith, cymmerwch ofal na ofodoch faith niwrnod i Dduw, rhag iddo ef ofod i chwi faith o feithiau.

'Ac efe a anfonodd y golommen, ac ni ddychwelodd hi eilwaith atto ef mwy.'

Dyma'r drydedd waith i'r golommen gael ei danfon i edrych a dreiasai'r dyfroedd. Y tro cyntaf hi ddangosodd wrth ei hanorphwyfdra, fod y dyfroedd yn gryfion; yr ail waith, wrth ddeilen yr oliwydden hi a ddangosodd fod y dyfroedd yn treio; ond y drydedd waith, mae hi yn flinderus o'i gwafanaeth, ac ni ddychwelodd mwy: ond wrth fod yn absennol, y mae'n cadarnhau Noa fod y dyfroedd wedi treio. Os cymmer ef hyn yn brofiad, cymmered, neu bydded rhwng dau feddwl. Deliwch fulw wrth hyn, mai nid beunydd y gwna Duw ddanfon tyftiolaeth, trwy adnewyddu ei arwyddion, am yr hyn y rhoddodd ef eglur fynegïad o'r blaen; fe dderbyniodd Noa eisoes eglur dystiolaeth fod y dyfroedd yn lleihau; yn gyntaf, fe ganfu bennau'r mynyddoedd; ar ol hynny y ddeilen oliwydden; ond er hynny i gyd y mae ei anghrediniaeth ef mewn rhan yn parhau; eithr ni rydd Duw unrhyw dystiolaeth arall iddo, ond absennoldeb y golommen. Tebyg i hyn y bu i dad Samson; fe ddywedodd yr angel unwaith wrth ei wraig ef y caasai fab, yr hwn a waredai Israel. Fe glybu Manoa hyn; fe ddymunodd yntef weled y gwr a ddygodd y newydd dedwyddol. Yn awr fe ganiattaodd Duw ddanfon yr angel yr ail waith; ond gan fod hyn yn ddigon i gadarnhau'r gwirionedd, yr angel, wedi ymadael, ni ymddangosodd mwy iddynt; fel y mae'r gair yn dywedyd, 'Ni ymddangosodd angel

yr

yr Arglwydd mwy i Fanoa, na'i wraig; felly rhaid oedd iddynt yn awr fyw trwy ffydd, neu beidio.

Mae ymddygiad Duw at ei bobl, mewn modd ysprydol, yn debyg i hyn. Nid yw'r Yspryd Glân yn arfer ein sicrhau, trwy ddatguddiadau newyddion o ras a chyfiawnhad, mor fynych ag y byddo ein hamheuaeth ni yn galw am y cyfryw; ond wedi sicrhau ynom ni dystiolaeth Crist, ddwy waith neu dair (canys y mae dystiolaeth dau ddyn yn gywir) y mae ef yn disgwyl arnom ni gwedi hynny i fyw trwy ffydd. A deliuch fulw, os cawn, ar ol y cyfryw dystiolaeth, gymmundeb â Duw, fe fydd hynny naill ai trwy ystyried trugareddau gynt; neu ymresymmu trwy ffydd; gan i Dduw wneuthur fel hyn o'r blaen, gan hynny fe a roddes i mi gyfran yn y cyfryw addewidion a thrugareddau heblaw hynny.

Yr wyf yn son yn awr am y feliau cyntaf o gariad Duw at yr enaid, wedi i ni gael ein taflu ar donnau anghrediniaeth fel Noa ar donnau'r diluw. Nid aml yw'r cyfryw feliau; yr Arglwydd a'u rhoddes i Salomon ddwy waith, ac hefyd ddwy waith i'w was Paul. Digon yw iddynt ganfod pennau'r mynyddoedd, a derbyn y ddeilen oliwydden. Bydded hyn yn ddigon iddynt gredu am drugaredd Duw; ac os na chredant yn awr, dieu na sefydlir hwynt.

'Ac yn yr unfed flwyddyn a chwe' chant, yn y mis cyntaf, ar y dydd cyntaf o'r mis, y darfu i'r dyfroedd sychu oddiar y tir: a Noa a symmudodd gaead yr arch, ac a edrychodd, ac welo fychasai oddiar wyneb y ddaear.'

Trwy weithrediad Duw y dyfroedd a fychasent. Fe ddaeth hyn o gwmpas yn amser da Duw ei hunan, nid yn yr amser a rag-osododd Noa. Amser Duw yw'r amser goreu, o herwydd mai dyna'r amser a benderfynwyd ganddo ef i brofi purdeb ein ffydd ni, ac yn yr hwn amser y bydd cynddaredd y gelyn a thrugaredd Duw fwyaf amlwg i ni: 'Myfi yr Arglwydd a'i prysuraf yn ei amser;' nid cyn hynny, pe byddem yn fel ar ei law ef. Noa, yr unig wr mewn ffafr gyd â Duw, yn y genhedlaeth honno, ni adferwyd cyn yr amser; nac Israel ychwaith o gaethiwed yr Aipht; i.e. yr oedd yn angenrheidiol i Fab Duw ei hunan fod yn foddlon hyd ne's deuai pen yr amser: 'A phan ddiweddodd satan ei holl brofedigaeth, pan orphenodd y cwbl, yna fe ymadawodd oddiwrtho dros amser.'

'A Noa a symmudodd gaead yr arch, ac a edrychodd.' Gan na ddychwelodd y golommen, yn ol ei ddisgwyliad, fe a symmudodd gaead yr arch. Mae'n debygol na buasai ef yn symmu'r caead yr arch, i edrych o'i ddeutu, pe buasai'r golommen yn dychwelyd yn ol ei ddeisyfiad ef; ond gan na wnaeth, fe a ymgyffrodd. Fel hyn y dylai'r Cristion hefyd wneuthur. Onid

yw'r golommen yn dyfod attat â deilen yn ei gylfin fel o'r blaen? Na bydd athrist ac anobeithiol, ond fymud gaead yr arch ac edrych, a thi a gei weled tyftiolaeth eglurach nâ'r ymddangosiad cyntaf: 'Fe a edrychodd, ac wele fychasai wýneb y ddaear.' Mae Paul yn dywedyd wrthym, mai wrth edrych y derbyniwn y cyfryw dyftiolaeth a honno a dderbyniafom gyntaf gan Yspryd yr Arglwydd.

'Ac yn yr ail mis, ar y feithfed dydd ar hugain o'r mis, y ddaear a fychasai.'

Yr oedd y golygiad yma yn debyg i'r gwlaw yr ydym yn ddarllain am dano mewn lle arall, yr hwn a adfywiodd etifeddiaeth Dduw pan yr ydoedd hi yn flinderog. Yr oedd yn olwg gyffurus i Noa ganfod wýneb y ddaear yn fych; ac yn awr fe allai ddisgwyl wrth Dduw gyd â gwell amynedd y dyddiau oedd i ddyfod (y rhai oeddynt bedwar ar ddeg a deugain, hynny yw, o'r dydd cyntaf o'r mis cyntaf, hyd y feithfed ar hugain o'r ail mis) nac un o'r feithiau o'r blaen. Yn wir wrth fyned i mewn y mae'r llwybr gulaf, a'n natur ninneu hefyd yn fwyaf gwrthnyfig; ond pan elom i mewn, y mae'r ffordd yn lledanach ac yn esmwythach; y mae'r cnawd hefyd wedi ei farwhau ac yn fwy cyd-fyniol â rhinwedd. Nid yw'r llwybr ond cufydd wrth y drws, ond oddifewn ddeng waith helaethach.

'Ac yn yr ail mis, ar y feithfed dydd ar hugain o'r mis, y ddaear a fychasai.' O'r dydd cyntaf y dechreuodd wlawio (yr hwn oedd yr unfed dydd ar bymtheg o'r ail mis y flwyddyn o'r blaen hyd y dydd hwn, y bu Noa yn yr arch) yr oedd blwyddyn a deng niwrnod. Dyna'r amser, gan hynny, a benderfynodd Duw i brofi ei was Noa trwy ddyfroedd y diluw; yn yr hon ysbaid yr oedd ef wedi ei gwbl groeshoelio i bethau'r byd yma, a phe buasai ef heb fod fyth i fwynhau'r unrhyw: gan hynny y mae Pedr yn crybwyll am ei gyflwr ef, gan ei gymharu i'n bedydd ni, yn yr hwn yr ydym yn ein proffesu'n hunain yn farw i'r byd, ac yn fyw i Dduw trwy Iesu Grist. Yr ydym yn darllain yn yr adnod gyntaf o'r bennod hon, i Dduw gosio Noa; ond nid ydym yn darllain hyd yn awr, i wýneb y ddaear fychu. Deliwch falw wrth hyn, nad ydyw ein bod dan gynddaredd y gelyn yn arwydd eglur ein bod wedi ein hangosio gan Dduw; y mae ef yn ein cosio yn ein cyflwr iselaf, pan fyddom yn cael ein taslu yma a thraw gan lif-ddyfroedd profedigaethau.

'A llefarodd Duw wrth Noa, gan ddywedyd, Dos allan o'r arch, ti, a'th wraig, a'th feibion, a gwragedd dy feibion, gyd â thi.'

Yn awr ni a ddaethom i ddiwedd y brofedigaeth, ac i amser rhyddhad Noa; ac megis yr aeth ef i mewn, felly y daeth ef allan. Fe aeth i'r arch wrth orchymmyn yr Arglwydd: 'Dywedodd

wedodd yr Arglwydd wrth Noa, Dos di a'th holl dy i'r arch.' Ac yma drachefn, 'A llefarodd Duw wrth Noa, gan ddywedyd, Dos allan o'r arch.' Deliwch fulw wrth hyn, er bod y ddaear yn fych yn agos i bedwar diwrnod ar ddeg a deugain o'r blaen, er hynny fe ddisgwyliodd Noa wrth orchymmyn Duw i'w ddwyn allan o'r arch. Yr oedd rhagluniaeth yn gweni o'r blaen, trwy fod y ddaear yn fych; a phe buasai Noa yn ymgynghori â rhefwm yn unig, fe fuasai yn penderfynu fod yr amser wedi dyfod iddo ef fyned allan o'r arch. Ond fe a wyddai Noa fod rhagluniaeth Duw, fel dyfroedd y diluw, i brofi ei hyder ef ar air yr Arglwydd; gan hynny, er ei fod yn gweled hyn, ni chymmer ef yr odfa, hyd ne's caffo orchymmyn yr Arglwydd.

Y mae'n beryglus, ac yn anhawdd iawn gwneuthur y rhagluniaethau mwyaf cyffurus yn rheol i weithredu wrthi. Pe gwnaethai Dafydd felly, fe a laddasai Saul cyn ei amser; ond Dafydd a ddilynodd air Duw. Ni oddefai Elisha hefyd i'r brenin gymmeryd mantais o ragluniaeth Duw, yn ol ei refwm cnawdol ei hunan, i ladd y Syriaid, ond fe orchymynodd osod bara, o'u blaen hwynt, fel y bwytaent ac yr elent adref at eu harglwydd drachefn: 'Gwrandewch air yr Arglwydd, y rhai ydych yn crynu rhag ei air ef.' Wrth orchymmyn yr Arglwydd y teithiodd plant Israel, ac wrth orchymmyn yr Arglwydd y gwerfyllasant.

'Dos allan o'r arch, ti, a'th wraig, a'th feibion, a gwragedd dy feibion, gyd â thi.'

Pan waredo Duw, mae ef yn gwaredu yn gyfan-gwbl; fel hyn hefyd yr aeth Israel allan o'r Aipht, 'Hwy, eu gwragedd, eu plant,' &c. Pan ddaeth amser Dafydd i feddiannu y deyrnas, fe a ddygodd gyd ag ef y chwe' chan wr, ei gyfeillion yn nydd ei gyfyngder, pob gwr gyd â'i deulu; ond, meddaf, nid aeth ef i fynu wrth lais rhagluniaeth yn unig, er bod Saul yn farw, ond Dafydd a ymofynodd a'r Arglwydd, gan ddywedyd, 'A af fi i fynu i un o ddinafoedd Juda? A'r Arglwydd a ddywedodd, Dos. Ond Dafydd a ail ymofynodd, I ba un? A'r Arglwydd a atebodd, I Hebron.' Oh! y mae diegelwch o ufuddhau gair yr Arglwydd, hyn a ddaw â ni yn iach i dir. Pan gymmero dynion eu hunain o dan law yr Arglwydd, trwy gymmeryd odsfeydd i'w gwaredu eu hunain, y rhai a roddwyd o'u blaenau, er mwyn profi eu hufudd-dod, mae'n debygol y gallant gael byrr lwyddiant; ond y diwedd a fydd, megis y bu i Zedecia, brenin Juda, chwanegiad blinderau. Yr Iuddewon a adawyd yn nhir Israel, gan frenin Babilon, a ffoent i wlad yr Aipht, fel y caent lonyddwch yno; ond hwy aethant heb orchymmyn Duw, gan hynny eu gorphwysdra a'u dygodd i ddistryw. Fe ddewisodd Noa y ffordd ddiogelaf, trwy aros yn yr arch hyd ne's daeth gair Duw.

Fel

Fel yr ydys hefyd yn dywedyd am Joseph, 'Gair yr Arglwydd a'i profodd ef, hyd ne's daeth gair yr Arglwydd i'w waredu ef, ac yna fe a'i gwaredwyd yn wir;' fel y cafodd Noa a Dafydd ddiogel waredigaeth iddynt eu hunain a'u cyfeillion.

'Pob peth byw a'r fydd gyd â thi, o bob cnawd, yn adar, ac yn anifeiliaid, ac yn bob ymlusgiad a ymlusgo ar y ddaear, a ddygi allan gyd â thi: heppiliant hwytheu yn y ddaear, a ffrwythant ac amlhant ar y ddaear.'

Nid oedd Noa yn unig i ofalu am dano ei hun a'i deulu, ond am yr holl greaduriaid hefyd. Mae meddyliau dynion yn rhy gaethion, pan fyddo eu diben pennaf yn unig, er mwynhau rhyw drugareddau eu hunain. Nid yw'r cyfryw feddyliau yn gyttunol ag ehang feddyl-fryd y Creawdwr daionus. Nid yw neb o honom yn byw iddo ef ei hunan; pa'm, gan hynny, y deisyfwn fyw er ein mwyn ein hunain yn unig? Mae'r eglwys yn llefain fel hyn, 'Duw fyddo yn drugarog wrthym, ac a'n bendithio, a thywyned ei wyneb ef arnom.' Pa'm? 'Fel y gwybydder dy ffyrdd ar y ddaear, a'th iechydwriaeth ymhlith yr holl Genhedloedd.' Felly gweddiodd Dafydd, 'Adfera i mi lawenydd dy iechydwriaeth, ac â'th hael Ysryd cynnal fi; yna mi a ddysgaf i droseddwyd dy ffordd, a phechaduriaid a droi'r attat.' Gan hynny, ni ddylem ddeisyf rhyddhad o'n blinderau ein hunain yn unig, ond bod hefyd iechydwriaeth llawer yn gyffylltiedig â'n gwaredigaeth ni. Y mae'n ysgrifenedig, 'Pan aeth Israel i fynu o'r Aipht, i dyrfa gymhysgedig fyned gyd â hwynt,' hynny yw, o'r Aiphtiaid, a chenhedloedd eraill. Wrth fyned o'u caethiwed hwy a gludasant i'w canlyn ehediaid, ac anifeiliaid, ac ymlusgiaid; hynny yw, Cenhedloedd gwledydd eraill, ac felly a liofogasant eglwys Dduw. Yn amser Esther hefyd, pan achubwyd yr Iuddewon o faglau Haman, hwy a ddygasant at Dduw lawer o drigolion y taleithiau i'w canlyn: 'Llawer o bobl y wlad a droisant yn Iuddewon.' Mae'r geiriau yma, gan hynny, 'Pob peth byw,' &c. i'w dwys ystyried; canys y maent yn dangos i ni, y dylem ofalu am waredigaeth eraill pan gaffom ein gwaredu ein hunain. Ac os bydd ein gwaredigaeth ni yn ol gair Duw, fe a gaiff yr effaith yma: 'Pan ddychwelwyf eu caethiwed, caethiwed Sodom a'i merched, a chaethiwed Gomorra a'i merched; yna mi a ddygaf yn ol gaethiwed dy gaethion ditheu yn eu mysg hwynt.' Ac yn wir y mae rhefwm da am hyn; canys ymhob gorthrymder ac erledigaeth, y mae amcan y diafol i leihau eglwys Crist; gan hynny nid yw ryfedd fod Duw yn bwriadu, yn ein gwaredigaeth ni, leihau teyrnas pechod a satan. Gan hynny, O tydi eglwys Dduw ym Mhrydain, yr hon wyt yn awr ar donnau profedigaeth, pan ddychweler di yn ol gorchymryn Duw, fe ddaw i'th ganlyn yr ehediaid a'r anifeiliaid,

iaid, ac amrywiol o ymlusgiaid: 'O Juda! mi a ofodais gynhauaf i ti, pan ddychwelwyf gaethiwed fy mhobl.'

'Heppiliant hwytheu yn y ddaear, a ffrwythant ac amlhant ar y ddaear.' Hyn oedd amcan Duw wrth gadw'r creaduriaid rhag y diluw, i'r ddaear gael ei hail-lenwi o honynt. Yr un diben fydd ganddo ef wrth oddef i erlidwyr ac adfyd gymmeryd ymaith ran: 'Rhai o honynt a laddant ac a groefhoeliant,' gan adael gweddill yn fyw yn y byd, er mwyn iddynt amlhau ar wyneb y ddaear. Fel y mae ef yn dywedyd, trwy enau y Prophwyd Esay, 'Fe wna i'r sawl a ddaeth allan o Jacob wreiddio, Iffael a ffodeua ac a flagura, ac efe a lenwa wyneb y ddaear â ffrwyth;' a hyn ar ol eu gwaredigaeth oddiwrth erledigaeth. Yr un modd y mae ef yn dywedyd wedi hynny, 'Y gweddill a ddihangodd o dŷ Juda, a wreiddia etto i wared, ac a ddug ffrwyth i fynu;' canys o Juda yr a allan weddill a lenwa'r holl ddaear ag ymchwelwyr. Fel mae St. Luc yn fyiwi, pan gafodd eglwyfi Judea, Galilee, a Samaria, lonyddwch, 'Hwy, wrth rodio yn ofn yr Arglwydd, ac ynghyffuron yr Ysryd Glân, a amlhawyd.'

'A Noa a aeth allan, a'i feibion, a'i wraig, a gwragedd ei feibion, gyd ag ef.' Y mae ufudd-dod yn well nag aberth. Noa a ufuddhaodd Dduw; yr hyn oll a orchymynodd Duw iddo ef wneuthur, efe a'i gwnaeth; a hyn yw adnabod ac addoli Duw mewn gwirionedd. Mae'n 'sgrifenedig am Abraham, pam aeth ef wrth orchymmyn Duw i aberthu Isaac, ei fod ef yn cyfrif hynny yn addoliad i'r Arglwydd. Ac y mae Duw yn dywedyd am Hezecia, iddo ef wneuthur barn a chyfiawnder, gan farnu achos y tlawd a'r anghenog; ac yn chwanegu, 'Onid hyn yw fy adnabod i, medd yr Arglwydd?' Mi a ofodais hyn i lawr er mwyn dangos, mai ufudd-dod i air Duw yw'r arwydd wrth ba un yr adnabyddir plant Duw ymhob oes; ac y mae'r testun yma, ac amryw eraill, wedi ei ofod i lawr gan yr Ysryd Glân, i ddangos i ni, fod Noa yn ufudd ymhob rhyw beth; ie, mi allwn chwanegu, fod y gorchymynion yma wedi eu gosod er mwyn profi ei ufudd-dod ef ymhob rhyw beth. A hyn oedd ffordd Duw mewn perthynas i eglwyfi y Testament Newydd: Mae purdeb cariad ac uniondeb y galon yn cael eu hamlygu trwy orchymynion Duw: 'Yr hwn fydd a'm gorchymynion ganddo, ac yn eu cadw (medd Crist) hwnnw fydd yn fy ngharu i,' &c.

'Pob bwyffil, pob ymlusgiad, a phob ehediad, pob peth a ymlusgai ar y ddaear, wrth eu rhywogaethau, a ddaethant allan o'r arch.'

Mae'r geiriau yma yn profi ymhellach burdeb ffydd Noa, iddo ef, wrth orchymmyn Duw, ofalus chwilio am bob ymlusgiad bychan a ddygasai Duw atto ef i'r arch. Mae ufudd-dod mewn pethau bychain yn fynych yn brawf mwyaf eglur o burdeb y galon;

galon; canys trwy falchder ein calonnau mae'n hawdd gennym yn fynych esgeuluso pethau bychain, o herwydd, er eu bod yn orchymynedig, nad ydynt ond bychain. Ond yr oedd Noa o yspryd arall; fe ofalodd ef am bethau bychain, y gwaelaf oedd yn ymlusgo ar wyneb y ddaear; ac nid yn unig felly, ond fe ofalodd iddynt fyned allan mewn trefn; hynny yw, gwrryw a benyw yn ol eu rhywogaeth. Weithiau fe fynn Duw i ddynion fod yn gywir hyd at y gair. Byddwch ofalus, gan hynny, mewn pethau bychain, ac na adewch y pethau mwyaf pwysfawr heb eu gwneuthur. Yn wir y mae gorchymmyn Duw yn ehelaeth; os ei orchymmyn ef yw i ni ei wasanaethu ef ag aderyn, nid ydym ni i gyfrif y cyfryw ordinhadau yn anfuddiol, neu islaw natur ddynol.

'A Noa a adeiladodd allor i'r Arglwydd, ac a gymmerodd o bob anifail glân, ac o bob ehediad glân, ac a offrymmodd boeth-offrymmau ar yr allor.'

Dyma'r gwaith cyntaf yr ydym yn ddarllain i Noa wneuthur gwedi dyfod allan o'r arch; ac y mae'n dangos i ni fod ganddo ef ddyfn deimlad o drugaredd neillduol Duw; ac yn wir yr oedd ganddo ef achos cyfiawn i ryfeddu, canys yr oedd yr holl fyd wedi boddi, ond ef ei hunan, a'r sawl oedd gyd-ag ef yn yr arch. Ond, meddaf, hwn oedd y gwaith cyntaf, sef, addoli Duw. Deliwch fulw wrth hyn, fod teimlad o drugaredd neillduol yn tueddu'r galon yn naturiol i addoli Duw; mae'n 'sgrifenedig, pan gyhoeddwyd enw'r Arglwydd o flaen Moses, ei fod yn drugarog, graflawn, ac yn llawn o ddaioni a gwirionedd, a'i fod yn maddeu anwiredd, camwedd, a phechod; iddo ef fryfio, a gostwng ei ben tu a'r ddaear, ac addoli.

'A Noa a adeiladodd allor.' Er mai hwn yw'r allor cyntaf yr ydym yn darllain am dano, etto gan fod eglwys fendigedig yn y byd cyn hynny, a phroffes gyhoeddus o dduwioldeb, ac offrymmu aberthau, mewn pob tebygolrwydd nid hwn oedd yr allor cyntaf a adeiladwyd i'r Arglwydd. Heblaw hyn, nid ydym yn darllain am unrhyw ddatguddiad, trwy yr hon yr athrawiaethwyd Noa i'w adeiladu. Mae'r gair yn dywedyd yn unig, iddo adeiladu allor i'r Arglwydd, yr hyn mae'n debygol ei fod yn arferol o wneuthur yn y cynfyd. Yr oedd yr allor yma yn arwydd o Grist, fel y mae ef yn alluog i ddwyn pechod y byd (canys ar yr allor yr oeddid yn llosgi yr aberthau;) gan hynny, yn fy meddwl i, yr oedd yn arwydd o'i Dduwdod ef, trwy allu yr hwn yr aberthodd ef ei hunan; hynny yw, ei gnawd. Drachefn, mae yn 'sgrifenedig, 'Fod yr allor yn sancteiddio y rhodd: felly yr oedd y Duwdod yn sancteiddio dyndod Crist, 'Trwy'r Yspryd tragywyddol efe a offrymmodd ei hunan yn ddifrycheulyd i Dduw.' Wrth yr allor yma, gan hynny, fe bregethodd y gwr bendigedig yma Dduwdod a thragywyddoldeb Crist i'w deulu.'

'Ac

‘Ac a gymmerodd o bob anifail glân, ac o bob ehediad glân.’ Yr oedd yr anifeiliaid a’r ehediaid yma yn arwyddion o gnawd Mab Duw, fel y mae Paul yn y nawfed a’r ddegfed bennod at yr Hebreaid yn tyfioiaethu: wrth y weithred hon, gan hynny, fe a bregethodd gnawdoliaeth ein Iachawdwr i’w deulu, pa fodd ynghyflawnder yr amser yr aberthai ef ei hunan drofom ni; canys fel y mae holl ordinhadau’r Testament Newydd yn pregethu i ni fod Crist gwedi dyfod, felly yr oedd holl ordinhadau’r Hen Destament yn pregethu i’r sawl oedd danynt; fod Crist i ddyfod.

‘O bob anifail glân, ac o bob ehediad glân.’ Yr oedd hyn i ddangos, pan ddeuai Crist, na dderbyniai ef Iuddewon i mewn yn unig, a gwrthod y Cenhedloedd, ond y cyflwynai ef i Dduw yn ei gnawd bob anifail glân, a phob ehediad glân; hynny yw, yr holl etholedigion o Iuddewon a Chenhedloedd. Ac yr oedd yn angenrheidiol i Noa bregethu hyn, canys yr oedd yr holl fyd yn gynhwysedig yn ei deulu ef, trwy’r hyn, pan amlhau dynion, os na chollent yr athrawiaeth hon trwy wrthryfel a delw-addoliaeth, y gallent bregethu’r Arglwydd Iesu i’w holl hiliogaeth. Gan hynny fe allasai athrawiaeth yr efengyl, pe buasai’r byd yn ffyddlon, fodeuo hyd y dydd heddyw ymhlith y trigolion mwyaf barbaraid yn awr.

‘A’r Arglwydd a aroglodd arogl esmwyth; a dywedodd yr Arglwydd yn ei galon, Ni ’chwanegaf felldithio’r ddaear mwy er mwyn dyn: o herwydd bod bryd calon dyn yn ddrwg o’i ieuengêtid: ac ni ’chwanegaf mwy daro pob peth byw, fel y gwnaethum.’

Mae’r geiriau yma yn dangos yn fwy cyflawn fod aberth Noa yn arwydd o’n Harglwydd Iesu Crist yn rhoddi ei gorph yn aberth dros bechod; canys efe yw’r aberth bendigedig, fydd megis perarogl yn ffoenau Duw: ‘Fe a’i rhoddes ei hunain drofom ni yn offrwm ac yn aberth o arogl peraid i Dduw.’ Heblaw hyn, yr oedd offrwm Noa yn boeth-offrwm i Dduw, ac yn arwyddocau’r felldith, yr hon a gymmerodd Crist arno yn ei farwolaeth drofom ni; gan hynny yr oedd y poeth-offrymmau oll yn arwyddion o hono ef, fel y gellwch weled wrth ddarllain yr epistol at yr Hebreaid: ‘Y poeth-offrwm ydyw, medd Duw, o herwydd y llosgiad ar yr allor trwy’r nos hyd y boreu, a thân yr allor a lysg ynddo ef.’ Yr hyn oedd yn arwydd o dân y gyfraith, ac euogrwydd pechod, yr hyn y darfu i Crist, pan offrymmodd ef ei hunan, gymmeryd arno dros bechodau dynion.

‘A’r Arglwydd a aroglodd arogl esmwyth.’ Mae hyn yn arwyddocau y boddlonrwydd a dderbyniai Duw am bechodau’r byd trwy aberth ei Fab ar y groes: gan hynny, fel y mae’n sgrifenedig, ‘Mae ef yn awr yng Nghrist yn cymmodi’r byd ag ef ei hun, heb gyfrif eu camweddau iddynt.’ Fe ellir sylwi
Q
fod

fod Noa yn meddiannu ffydd cyn hyn; mae dau beth i'w hyf-tyried wrth hyn.

1. Fod yn angenrheidiol i ddynion, o ffydd ragorol, wrth goffadwriaeth feunyddiol o angen a dioddefaint Crist; i.e. a hynny yn y modd egluraf a hawsaf ei ddeall.

2. Mae'n angenrheidiol iddynt, er bod ganddynt ffydd o'r blaen, eu cyflwyno eu hunain i Dduw trwy Iesu Grist ein Har-glwydd; canys fel nad yw'n personau'n dderbyniol ond yn a thrwyddo ef, felly nid yw'n gweithredoedd 'chwaith, i.e. er mai gwasanaeth ac aberthau ysprydol fyddont; y gwaed fydd yn gwneud cymmod, cytal dros ein gweithredoedd a'n personau. Fel y mae ef yn dywedyd mewn lle arall, 'Myfi a'ch derbynias gyd â'ch perarogl, ond nid hebddo.' Felly y dywedodd wrth ei eglwys yn yr Aipht, 'Pan welwyf y gwaed, mi a dramwyaf heibio i chwi; a'r pla ni bydd arnoch i'ch difetha chwi, pan darawyf wlad yr Aipht.'

'A dywedodd yr Arglwydd yn ei galon,' &c. Wrth galon yma ni allwn ddeall dau beth.

1. Fod Duw yn ddiffuant yn ei addewid. Fe a lefarodd o'i galon, yr hon yw'r ffordd fwyaf di-ragrith ymysg dynion o lefaru eu meddwl: yn ol geiriau'r Prophwyd, 'Yn ddieu mi a orfoleddaf drostynt i wneuthur daioni iddynt, ac a'u plannaf hwynt yn y tir hwn yn sicr, mewn gwirionedd, yn ddiysgog, â'm holl galon, ac â'm holl enaid.' Deliwch sulw ar y geiriau.

2. Wrth y gair yma, 'Yn ei galon,' ni a allwn ddeall dirgelwch ei amcan ef; canys yr athrawiaeth yma, 'Ni chwanegaf felldithio,' fydd guddiedig oddiwrth bawb, ond y sawl y mae Yspryd Duw yn ei datguddio iddynt: gan hynny, calon Duw yw un o'r dyfnderau na ddichon Yspryd dyn ddeall: 'Pwy a wybu feddwl yr Arglwydd?' Neb o blant dynion, ond y sawl a dderbyniodd yr Yspryd Glân. Mae Paul yn cyfaddasu hynny iddo eu hunan a'i gyfeillion, megis yr hyn y maent hwy yn neillduol yn ei ddeall: 'Mae gennym ni feddwl Crist.' Mae'n 'sgrifenedig, gwedi i Grist bregethu'r efengyl mewn damhegion i'r byd, iddo ef yn ddirgel eglurhau pob peth i'w ddisgyblion. Deliwch sulw wrth hyn, fod y sawl a glywant Dduw yn llefaru'r geiriau, 'Na chwanega ef felldithio'r ddaear,' yn agos i'w galon ef; y sawl fydd yn ei galon ef a'u clywant, ond y sawl fydd allan, mewn damhegion y mae ef yn llefaru wrthynt. Y mae'r dirgelwch yma yn natguddiad yr efengyl yn cael ei thraethu mewn geiriau eraill, megis, 'Yr Arglwydd a lefarodd yn fy nghlustiau, ac efe a ddatguddiwyd yn fy nghlustiau.' A thra-chesn, 'Gwranddo yr hyn yr wyf yn ei lefaru yn dy glustiau.'

'Ni 'chwanegaf felldithio'r ddaear mwy.' Mae'r geiriau yma hefyd dan len gel Moses, canys mae pechod y byd yn gynhwysedig ynddynt.

ynddynt, a'i ddamnedigaeth hefyd. Efe a ddywedodd, pan oedd yn dyfod â'r diluw, 'Fod y ddaear yn llygredig, ac y difethai ef y ddaear;' ond ei feddwl oedd, y pechaduriaid oedd ar y ddaear, fel yr eglur ddangosodd yr effaith. Felly mae ef yn dywedyd eilchwyl, na ddaw ef â diluw i ddistrywio'r ddaear mwy, ac y byddai'r bwa yn y cwmwl yn arwydd o heddwch rhyngddo ef a'r ddaear; wrth yr hyn yr ydym i ddeall y trigolion sydd ar y ddaear, ac y maent yn cael eu galw felly o herwydd mai o'r ddaear y cymmerwyd hwynt; gan hynny y mae sylfaen pob ysprydol fendithion yn gynhwysedig yn y geiriau yma, 'Ni felldithiaf y ddaear, ni ddistrywiaf ddyn.' Ac mai hyn yw diamheuaeth ystyr y geiriau, sy'n ymddangos yn eglur, gan fod yr addewid yn tarddu o'r arogl eismwyth yn y poethoffrwm; yr hwn oedd arwydd o Grist, yr hwn a wnaethpwyd yn felldith drosom ni, er mwyn ein gwaredu o dan felldith y gyfraith, fel y derbyniem trwyddo ef faddeuant pechodau.

'Ni 'chwanegaf felldithio'r ddaear mwy er mwyn dyn; o herwydd bod bryd calon dyn yn ddrwg o'i ieuengŷtid.' Bryd calon dyn oedd yr achos o'r felldith ofnadwy yma; ac effaith y felldith oedd eu cadwyno hwynt yn uffern: o herwydd hyn y mae Pedr yn dywedyd, 'Mae'r dynion hyn yn awr yngharchar.' Yr oedd y felldith, gan hynny, yn ei chyflawn helaethrwydd, yn cyrraedd eneidiau yr annuwiolion a ysgubwyd ymaith gan y diluw: ond y mae'n ymddangos yn rheswm dieithrol am Dduw, na felldithiai ef y ddaear eilchwyl, o herwydd bod bryd calon dyn yn ddrwg, canys hyn oedd yr unig achos iddo ef ddanfon y diluw. Yr ystyr, gan hynny, yw hyn; o herwydd y boddlondeb a roddodd Crist i Dduw am bechod, am hynny fe ddywedodd yn ei galon na felldithiai'r ddaear o herwydd bod bryd calon dyn yn ddrwg; hynny yw, na felldithiai'r ddaear eisiau aberth cyflawn ddigonol am bechod. Deliwch sulw wrth hyn, mai nid llygredigaeth wreiddiol yw'r achos o ddamnedigaeth dyn yn awr, ond eisiau derbyn, fel Noa, yr iechydwrriaeth sydd yng Nghrist; canys i'r fawl a'i derbyniant nid oes ddamnedigaeth, er bod bryd eu calon yn ddrwg: 'Os pecha neb, mae gennym gyfryngwr gyd â'r Tad, Iesu Grist y cyfiawn.'

'Bryd calon dyn sydd yn ddrwg o'i ieuengŷtid.' Mae'r geiriau yma yn dangos yr achos o'r meddyliau drwg yma; a hynny yw, o herwydd llygredigaeth ieuengŷtid. Yn awr pa mor gynted y mae ieuengŷtid yn llygredig, mae Dafydd yn dangos yn y geiriau canlynol; 'Mewn anwiredd y'm lluniwyd, ac mewn pechod yr esgorodd fy mam arnaf.' Mae Ezeiel hefyd yn son ein bod yn llygredig er pan y'n ganwyd. Ymhellach, y mae Duw yn cadarnhau hyn wrth orchymmyn i Moses offrwm y cyntaf-anedig yn aberth pan fyddent yn fis oed. Mae Duw gan hynny,

hynny, wrth hyn, yn golygu camwedd ein rhieni cyntaf, trwy barai y daeth pechod i'n natur ni; ond y mae ef yn addo maddeuant i'n personol ganweddau, ac yn ein sicrhau ni na chânt hwy na'n gwreiddiol lygredigaeth ein distrywio, o herwydd y boddlondeb a dderbyniodd ef yng Nghrist.

'Ac ni'chwanegaf mwy daro pob peth byw, fel y gwnaethum.' Mae rhyw fendith i'r creaduriaid hefyd oddiwrth anghydwadwr, hynny yw, maent yn cael byw a bod; canys mae cyfiawnder anfeidrol mor gwbl berffaith, na oddefai i'r byd sefyll heb aberth cyflawn am bechod; ond fe fuasai yn angenrheidiol, o herwydd pechod, ddistrywio yr holl fyd. Er ei fod yn afre-symmol i ddweud fod anifeiliaid ac ehediaid yn cael eu halogi gan bechod fel dyn, etto y maent yn derbyn niwaid-oddiwrtho: 'Y creadur a wnaethpwyd yn ddaroostyngedig i wagedd, trwy'r hwn a ddaroostyngodd yr unrhyw,' &c. hynny yw, trwy bechod Adda. Yr hyn wagedd y maent yn ei ddangos amryw ffyrdd, megis trwy eu gelyniaeth at ddyn, ac attynt eu hunain, canys ni chrewyd hwynt felly; fe ddaeth hyn trwy bechod dyn. Yn awr y mae dyn ac anifail yn fyw trwy aberth Crist; gan hynny y mae'n 'sgrifenedig yn y Colosiaid, 'Fod yr efengyl wedi ei phregethu i bob creadur, ymhob creadur, dan y nefoedd.' Hynny yw, trwy eu bod yn byw ac yn bod.

'Ac ni'chwanegaf mwy daro pob peth byw, fel y gwnaethum.' Nid yw'r geiriau yma, *pob peth byw*, yn rhyddhau y creadur oddiwrth bob rhyw farn, ond oddiwrth hon yn unig, canys ni a wyddom fod barnedigaethau eraill yn digwydd y dyddiau presennol i'r drygionus; ac os parhant hyd y diwedd yn anedifeiriol, hwy a fyddant gyfrannogion o farnedigaeth mwy ofnadwy nâ'u boddi gan y diluw: 'Mae'r drygionus yn cael eu cadw i farn, i.e. y nefoedd a'r ddaear fydd yn awr, sy'n cael eu cadw i dân, a distryw annuwiol ddynion.

'Pryd hau, a chynhauaf, ac oerni, a gwres, a haf, a gauaf, a dydd, a nos, ni phaid mwy holl ddyddiau'r ddaear.

Fe ddichon y geiriau yma fod gwedi eu llefaru mewn perthynas i'r geiriau o'r blaen, a'r geiriau canlynol; os mewn perthynas i'r geiriau o'r blaen, yna y maent megis terfynau i'r addewid fawr, na ddistrywir y byd mwy: ond y mae'r dydd yn dyfod, fel y dywedais, ymha un y bydd barn gyffredinol arall, a honno yn fwy ofnadwy nâ hon trwy ddwfr, a phob peth byw a dorrir ymaith oddiar wyneb y ddaear mewn diluw o dân. Duw a ddangosodd y dydd mawr ac ofnadwy hwn yn nistryw Sodom a Gomorra â than o'r nefoedd. Ond,

'Holl ddyddiau'r ddaear,' ni bydd hyn; ond yn y diwedd, yna yn wir hi a'r gweithiau fydd ynddi (fel y mae Pedr yn dywedyd) a losgir; ond cyhyd ag y parhao, hynny yw, hyd yr ail, a hynny

a hynny hefyd fydd dechreuad y farnedigaeth dragywyddol, ni ddaw unrhyw ddistryw cyffredinol dros y ddaear : canys er i'r ddaear gael ei tharo â melltith amryw waith, etto nid oedd hynny ond yma a thraw, nid yn gyffredinol ar unwaith. Bu newyn, daear-grynfau, a phlaau mewn amryw wledydd, ond etto mewn parthau eraill yr oedd pryd hau a chynhauaf hefyd.

' Pryd hau, a chynhauaf,' &c. Y geiriau yma oedd y rhai cyntaf, a'r bwa yn y cwmmwl, a wnaethant i mi gredu mai gair Duw yw'r Ysgrythur : canys y mae fy rheswm yn dywedyd wrthyf eu bod, ac iddynt barhau felly, er y dydd yr adroddwyd y geiriau yn brophwydoliaeth wirioneddol ; ac onid ê ni buasai'r byd yn parhau ; canys cymmerer ymaith ' bryd hau a chynhauaf,' &c; a thyna ddiwedd am yr holl fyd. Heblaw hyn, os cymmerir y geiriau mewn ystyr ysprydol, maent yn wirioneddol y ffordd honno hefyd hyd y dydd heddyw, ac onid ê fe fuasai'r eglwys wedi ei llwyr ddileu ymhell cyn hyn : canys cymmerer ymaith bryd hau a phryd cynhauaf oddiwrth yr eglwys, ac yna y mae ordinhadau y nesoedd wedi eu cymmeryd oddiwrthi, y rhai a ordeinwyd er mwyn ei lliosogiad a'i pharhad. Mi allwn anghwanegu llawer ar y testun yma, ond yr wyf yn myned yn y blaen at y bennod nefaf.

P E N N O D IX.

' **D**UW hefyd a fendithiodd Noa a'i feibion, ac a ddywedodd wrthynt, Ffrwythwch, a lliosogwch, a llenwch y ddaear.'

Gwedi i Noa fyned trwy'r profedigaethau yma, ac yn deimladwy o drugaredd Duw yn ei gadwedigaeth rhag y distryw, ac yn gweled dechreuad byd newydd, tra'r oedd yr annuwiolion wedi eu difetha am eu drygioni, y mae ef yn awr yn derbyn o enau'r Arglwydd gyfreithiau ac ordinhadau, wrth ba rai y mae ef i drefnu ei fywyd a'i fuchedd. Ond deliwch fulw, cyn iddo ef dderbyn y rheolau, fe dderbyniodd fendith gan Dduw ; bendith, meddaf, i'w gyfaddasu ef ymlaen llaw i gyflawni ewyllys Duw.

' Duw hefyd a fendithiodd Noa ;' hynny yw, â gras ysprydol, canys heb hynny, ni all neb fod yn dderbyniol gyd â Duw : efe a'i bendithiodd ef â gras cyfattedbol i'r gwaith oedd ganddo yn llaw, hynny yw, i liofogi a rheoli y byd newydd i'r hwn y dygodd Duw ef ; felly ni chymmerodd Noa y gwaith hwn arno heb gael ei gyfaddasu yn gyntaf i'r gwaith. Duw hefyd a roddes i Galeb a Joshua ei Yspryd, ac yna hwy a'i canlynasant ef yn berffaith. Mae geiriau Dafydd yn hynod ar y testun yma, ' Eithr pwy ydwyf fi, a phwy yw fy mhobl i, fel y caem ni rym i offrymmu yn ewyllysgar fel hyn ? canys oddi wrthyf ti y mae pob peth

peth, ac o'th law dy hun y rhoisom i ti. O Arglwydd ein Duw, yr holl amllder hyn a barottoisom ni i adeiladu i ti dŷ i'th enw sanctaidd; o'th law di y mae, ac eiddot ti ydyw oll.' Felly y mae ffydd, cariad, doethineb, a phob rhodd dda, yn dyfod oddiwrth Dduw, fel y mae'n gynhwylfedig yn y geiriau canlynol: 'Mi a roddaf galon iddynt i'm hadnabod i, mai myfi yw yr Arglwydd; a hwy a fyddant yn bobl i mi, a minneu a fyddaf yn Dduw iddynt hwytheu; canys hwy a ddychwelant attaf fi â'u holl galon: calon newydd hefyd a roddaf iddynt.' A thrachefn, 'Myfi a roddaf fy ofn yn eu calonnau, ac nid ymadawant oddi wrthyf.'

'Duw hefyd a fendithiodd Noa,' &c. Gwedi i Dduw eu bendithio, yna y mae ef yn dywedyd wrthynt pa beth y maent i wneud, hynny yw, 'Ffrwythlonwch a lliosogwch.' Fe a lefarodd Duw hyn mewn perthynas i'r had yr oedd ef a'i feibion i genhedlu, er mwyn pobli'r byd. Ac yr oedd gan Noa dri rhefwm am hyn. Yn gyntaf, fe a waredwyd o ddwylaw pechaduriaid yr hen fyd. Yn ail, fe a wnaethpwyd yn etifedd o'r byd newydd. Ac yn drydydd, yr oedd i'w adael yn etifeddiaeth i'w blant. Fe ddylai hyn gan hynny ein dysgu ni, y rhai a dderbyniwyd i deyrnas Crist, y byd newydd a ddechreuodd gyd â gair yr efengyl, na byddom segur, ond yn ffrwythlawn, gan lasurio i lenwi'r byd â had ysprydol Duw: canys, fel Noa, yr ydym ninneu yn etifeddion o'r deyrnas fendigedig hon; ac, fel yntef, pan hunom yn Iesu, nyni adawn had ysprydol i feddiannu y deyrnas ar ein hol.

'Eich ofn hefyd a'ch arswyd fydd ar holl fwystfilod y ddaear, ac ar holl chediaid y nefoedd, a'r hyn oll a ymsymmudo ar y ddaear, ac ar holl bysgod y môr; yn eich llaw chwi y rhoddwyd hwynt.'

Mae'r geiriau yma'n ymddangos fel addewid o'r canlyniad o'u hufudd-dod i'r hyn a orchymynwyd yn yr adnod o'r blaen, hynny yw, o'u bod yn ffrwythlawn, &c. Deliwch sulw wrth hyn, fod ufuddhad ffyddlon i air Duw, yn gosod ardderchowerwydd a llywodraeth ym meddiant yr ufudd a'r ffyddlon: gan hynny y mae'r gair yn dywedyd, 'Pan fyddo'r eglwys yn ddeg fel y lleuad, yn bur fel yr haul, ei bod yn ofnadwy fel llu banerog.' Fe wnaeth presennoldeb Samuel dduwiol i henuriaid Bethlehem grynu; i.e. pan oedd brenin Syria yn ceisio dwyn bywyd Elisha, ni feiddiai ef hynny, heb anfon llu mawr o feirch a cherbydan. Peth rhyfedd yw duwioldeb! y mae'n cael parchedigaeth ac ofn, yn oed oddiwrth annuwiolion y byd.

'Eich ofn hefyd a'ch arswyd fydd ar holl fwystfilod y ddaear.' Mae hyn yn wir yn ol y llythyren, o herwydd fod delw Duw yn eglurach ar ddyn nag ar unrhyw greadur arall; ac am hynny y mae'r

mae'r anifeiliaid yn ymostwng iddo, i.e., y rhai cryfaf a ffyrniccaf: 'Pob math o adar ac o feirph, ac o'r rhai fydd yn y môr, a ddofwyd gan ddynion.' Ond i lefaru'n gydmariaethol (canys wrth fwytffilod yr ydym i ddeall dynion annuwiol;) yna, fel y dywedwyd o'r blaen, y mae duwioledeb yn rhoddi y cyfryw ardderchowgrwydd i'r gwir broffeswyr, ag sy'n gosod arswyd ar eu gelynion, i.e., pan y maent yn ymgynndeiriogi fwyaf yn eu herbyn, ac yn gosod cystuddiau trymion arnynt. Y mae'n rhyfedd canfod ymha fath osn y mae'r annuwiol rhag y duwioledeb, trwy eu bod yn cyffroi mawrion y ddaear yn eu herbyn, pan y byddo y sawl y maent yn eu gwrthwynebu ond gwaelion ac isel iawn yn y byd; eithr y maent yn meddiannu duwioledeb, mae delw a phrefennoldeb Duw arnynt; hyn fydd yn gwneud y bwytffilod yn ofnus: 'Un o honoch a erlidia fil.'

'I'ch llaw chwi y rhoddwyd hwynt.' Hynny yw, yr anifeiliaid, yr adar, a physg y môr, (fel y dywed Dafydd,) i fod er gwafanaeth i ddyn. Ond etto, y mae hyn yn wir mewn ystyr arall; canys, os cymmerir yr anifeiliaid megis yn arwyddocau dynion, maent hwy hefyd wedi eu rhoddi yn llaw'r eglwys, wrth athrawiaeth, awdurdod, a ffydd pa un, y maent yn cael eu taro â barnedigaethau llymion. Y mae'r byd, gan hynny, yn ein meddiant ni, ac yn cael ei lywodraethu yn ol ein hathrawiaeth, a'n ffydd, a'n gweddiau ni, er eu bod hwy yn meddwl ffordd arall; a hwy a gânt deimlo y dydd a ddaw eu barnedigaethau yn ol hynny.

'Pob ymsymmudydd yr hwn fydd fyw, fydd i chwi yn fwyd: fel y gwyrdd-lysfieun y rhoddais i chwi bob dim.'

Mae rhai yn casglu oddiwrth y geiriau yma, fod dynion, cyn y diluw, yn byw ar lysiau'n unig, ac mai hon yw'r awdurdod gyntaf iddynt fwyta cig: ond, yn fy meddwl i, y maent yn cam-gymmeryd, pe byddai heb un rheswm ond hwn, eu bod yn offrymmu aberthau o'r blaen; aberthau, meddaf, yn arwyddion i'r eglwys o farwolaeth a dioddefaint Crist. Yn awr o'r cyfryw aberthau yr oeddynt yn arferol o fwyta, fel y mae'n eglur wrth oen y pasg, ac amryw offrymmau eraill; gan hynny, nid yw'r geiriau yma ond adnewyddiad o'r breintiau o'r blaen, nid canniattad na rhyddid newydd i'r byd.

'Pob ymsymmudydd.' Mae'n rhaid deall hyn tu fewn i'r terfynau yma, hynny yw, pob ymsymmudydd iachusol a glân; canys wrth gyfraith natur, nid oes un o'r rhei'ny yn waharddedig i ddyn, er bod amryw greaduriaid yn waharddedig dros amser, o herwydd ystyriaethau ysprydol.

'Fel y gwyrdd lysfieun.' Yr oedd rhyddid eglur wedi ei ganiattau iddynt am y rhai'n yn y bennod gyntaf o'r llyfr hwn. Ac y mae'n debygol i'r rhyddid yma gael ei adroddi o newydd, o herwydd

o herwydd rhyw amheuaeth yn Noa, &c. Yr oedd ef yn gwybod i'r cynfyd gael ei ddiftrywio am gam-ddefnyddio creaduriaid Duw, yn gyftal ag am gam-ddefnyddio ei addoliad ef; canys weithiau fe ddichon cam-ddefnyddiad yr hyn sydd yn gyfreithlon i un, fod yn fagl ac yn dramgcwydd i un arall.

'Er hynny na fwyttewch gig ynghyd â'i einioes, sef ei waed.' Mae'r gyfraith yma'n ymddangos yn ddefodol, er ei bod ymhell cyn amser Moses, megis rhai aberthau ac enwaediad hefyd; gan hynny mae'n iawn ymofyn am reswm am y gwaharddiad: 'Pa ddyn bynnag (medd Duw) o dŷ Israel a fwyttao unrhyw waed, myfi a ofodaf fy wyneb yn erbyn yr enaid a fwyttao waed, ac a'i torraf ef ymaith o blith fy mhobl.' Pa'm? Canys bywyd y cig yw'r gwaed, ac mi a'i rhoddais ef i chwi ar yr allor i wneud iawn dros eich eneidiau, canys y gwaed fydd yn gwneud cymmod am bechod: am hynny myfi a ddywedais wrth blant Israel, Na fwyttaed neb o honoch chwi waed.' Ymhellach, megis y mae'r gwaharddiad yma ynghylch gwaed, felly mewn lle arall y mae'r gwaharddiad yn erbyn bwytta'r brasder: 'Bydded yn ddeddf dragywyddol i'ch cenhedlaethau, trwy'ch trigfannau, na fwyttaoch na'r brasder na'r gwaed:' a'r rheswm am hynny ydyw, 'Canys eiddo'r Arglwydd yw'r brasder.' Gan hynny, yr ystyr ysprydol yw hyn, megis ag mai'r gwaed yw'r bywyd, ac hefyd yr hyn fydd yn gwneud cymmod, a'r brasder yw'r gogoniant, ac eiddo'r Arglwydd ydyw; am hynny yr oedd pob un i'w offrymmu i'r Arglwydd; hynny yw, ni a ddylem beunydd offrwm haeddiant ein iechydwrriaeth i Dduw, trwy gyfaddefiad beunyddiol, mai trwy waed Crist yr ydym yn derbyn maddeuant: ac ni a ddylem beunydd roddi y gogoniant iddo ef, a hyn yw brasder ein gweithredoedd ni. Yn awr y mae hyn yn beth mor fendigedig, ac yn gofyn mwy o ras i'w wneuthur nag y mae pob profeswr yn ei feddiannu. Ni all pob un gyfrif i waed yr Oen y cyflawn gymmod rhyngddo ef a Duw, nac offrwm y brasder, sef y gogoniant, i Dduw, am y cyfryw lesad. Mae hyn yn perthyn i bobl bennodol, sef yr offeiriadau, y Lefiaid, meibion Zadoc, neu'r fawl a gyflawnhawyd trwy'r unrhyw: 'Y rhai a gadwafant gadwrriaeth fy nghysfegr, pan gyfeiliornodd plant Israel oddiwrthyf, hwy a ddeuant yn agos attaf fi i wasanaethu i mi, a hwy a safasant ger fy mron i, i offrwm y brasder a'r gwaed, medd yr Arglwydd Dduw.' Gan hynny y fawl a gyfrifant haeddiant eu hiechydwrriaeth i'w gweithredoedd eu hunain, neu a gymmerant y gogoniant iddynt eu hunain, y maent megis yn bwytta'r gwaed a'r brasder eu hunain, a hwy a dorri ymaith oddiwrth blant Duw.

'Ac yn ddieu gwaed eich einioes chwithau hefyd a ofynaf fi: o law pob bwyffil y gofynaf ef; ac o law dyn, o law pob brawd iddo y gofynaf einioes dyn.'

Fe lefarwyd y geiriau yma wrth yr eglwys yn amfer Noa: fe ddial Duw y gwaed a dywallter ar gam, bydded yr hwn a losfruddiwyd mor anghrefyddol ag y mynno. Y neb trwy drais a dywallto waed unrhyw ddyn, a ffy i'r ffos; na attalied neb ef. Ond, meddaf, y mae'r geiriau yma yn perthyn i'r eglwys mewn modd pennodol: 'Yn ddieu (medd Duw) gwaed eich einioes chwithen hefyd a ofynaf fi.' Yn gyttunol â hyn hefyd y mae Dafydd yn llefaru: 'Pan ymofynno ef am waed, fe a'u cofia hwynt;' y seintiau yn bennodol, 'Ni anghofia ef waedd yr isel a'r cystuddiol.'

'O law pob bwyffil y gofynnaf ef.' Wrth y bwyffilod yn y lle hwn yr ydym i ddeall, fel mewn amryw faunau eraill yn yr ysgrythur, dynion; a hynny o herwydd eu bod wedi bwrw ymaith bob teimlad dynol, ac fel creaduriaid rheibus yn ysglyfaethu y fawl fydd well nâ hwynt. Gan hynny ni wna anwybodaeth ac anifeileidd-dra, O ddyn drygionus! dy efgusodi yn nydd y farn: yr holl niwaid a wnaethost i bobl Dduw yn ddieu a ofynnir gennynt.

'Ac o law dyn y gofynaf ef.' Wrth ddyn yr ydym ni i ddeall yma, y fawl fydd mewn goruwch-leoedd, a chanddynt, mewn ymddangosiad, fwy o reswm i arfer creulondeb nâ'r fawl nad ydynt ond fel anifeiliaid cyffredinol, canys nid yw pob erlidwyr mor anifeilaidd a'u gilydd; mae rhai a'u geiriau fel olew, a hwy a fedrant ddangos rhyw gyfgod o reswm: 'Pa ham y gwerthant y cyfiawn am arian, a'r tlawd am bâr o efgidiau?' Mae rhai'n yn gweithredu; yn ol rheswm cnawdol, fel Saul yn erbyn Dafydd, am ddiogelwch ei deyrnas: ond fe fydd rhaid iddynt roddi cyfrif am eu creulondeb, canys y mae gwaed yn eu dwylaw hwynt.

'O law pob brawd iddo y gofynaf einioes dyn.' Fe ddichon y gair yma, *brawd*, gynnwys y rhai rhagrithiol fydd yn gwadu ac yn bradychu y duwiol: 'Eich brodyr a'ch casafant chwi (medd Duw) ac a'ch taffasant allan o herwydd fy enw i, a dywedasant, Gogonedder yr Arglwydd; ond efe a ymddengys i'ch llawenydd chwi, a hwy a gywilyddir.' Gan hynny byddent hwy cyn waeled a'r bwyffil, neu mor rhesymmol mewn ymddangosiad a dyn, neu cyn nesed perthynas a brawd, ni ddichon anwybodaeth, na rheswm, na pherthynas i'r seintiau, eu diogelu rhag barn Duw.

'A dywallto waed dyn, trwy ddyn y tywelltir ei waed yntef, o herwydd ar ddelw Duw y gwnaeth efe ddyn.'

Y mae'n gynhwysedig yn y geiriau yma fygythiad a gorchymmyn: 'Trwy ddyn y tywelltir ei waed yntef;' dyna fygythiad. 'Trwy ddyn y tywelltir ei waed yntef;' dyna orchymmyn: canys fel ag y mae'r geiriau yn cynnwys bygythiad, y

maent yn ein haddysgu, ei fod ef yn haeddol o golli ei waed ei hun, yr hwn a dywallto waed arall. Gwaed am waed, mesur cyfiawn: fel y mae'r gair yn dywedyd mewn lle arall, 'Llygad am lygad, dant am ddant, archoll am archoll,' &c.

'O herwydd ar ddelw Duw y gwnaeth efe ddyn.' Dyma y rheswm am gyfiawnder y gyfraith; canys ni ddichon neb ladd ei gymmydog heb daro delw Duw. Y mae'n cael ei chyfrif yn weithred ddrygionus i redeg cleddyf yn erbyn delw brenin, pa faint mwy drygionus, gan hynny, yw tywallt gwaed delw Duw? 'Y fawl fydd yn gwatwor, neu yn gorthrymmu'r tlawd, fydd yn dirmygu ei Greawdwr; ond yr hwn fydd yn ei anrhydeddu ef, fydd yn trugarhau wrth y tlawd.' Ac os felly, pa faint mwy y maent hwy yn dirmygu ac yn casau eu Creawdwr, ag fydd yn lladd ei ddelw ef! Ond y mae y rhei'ny uchlaw pawb yn elynion i Dduw, y rhai fydd yn gwneud sancteiddrwydd, rhinwedd, a chrefydd pobl Dduw yn achos o ddigter a chreulondeb uffernol. O herwydd hyn, yn y Testament Newydd, y mae'r hwn sy'n casau gwyr duwiol a sanctaidd yn cael ei gyfrif yn llofrudd; 'Yr hwn fydd yn casau ei frawd, llofrudd ydyw; ac ni a wyddom nad oes un llofrudd a bywyd tragywyddol yn trigo ynddo.'

'Ond chwy-chwi ffrwythwch ac amlhewch; eppiliwch ar y ddaear, a lliosogwch ynddi.' Fel hyn y mae ef yn dyblu'r fendith a'r gorchymmyn o liofogi'r eglwys ar y ddaear, canys hynny yw hyfrydwch Duw a Christ.

'A Duw a lefarodd wrth Noa, ac wrth ei feibion gyd ag ef, gan ddywedyd, Ac wele myfi, ie, myfi, ydwyf yn cadarnhau fy nghyfammod â chwi, ac â'ch had ar eich ol chwi.'

Gwedi i Dduw eu bendithio, a rhoddi cyfreithiau a barnedig-aethau iddynt i rodio wrthynt, i gadarnhau eu ffydd ymhellach ynddo ef, y mae'n gosod ger eu bron hwynt anghyfnewidioldeb ei feddwl, wrth sicrhau ei gyfammod â hwynt: canys nid yw cyfammod yn unig yn penderfynu'r matter rhwng amrywiol bleidiau, ond hefyd yn darparu meddyginiaeth yn erbyn profedigaethau ac ofnau yn ol llaw, mewn perthynas i'r cyflawniad ffyddlon o'r addewidion: fel y dywedodd Laban wrth Jacob, 'Tyred gan hynny yn awr, gwnawn gyfammod mi a thi; a bydded yn dystiolaeth rhyngof fi a thitheu.' Yn gyttunol â hyn hefyd y mae'r Apostol yn llefaru, wrth grybwyll am addewid a llw Duw: 'Mae'r addewid a'r llw hwn (medd efe) bob un yn anghyfnewidiol, fel y caffom ni gyssur cadarn y rhai a ffoisom am noddfa, i ddal gafael ar y gobaith fydd gwedi ei ofod o'n blaen.' Yr oedd y cyfammod yma, gan hynny, yn annogaeth ac yn gyssur i Noa a'i feibion i rodio ger bron Duw yn ddi-ofn. Hefyd, yr oedd yn gynhaliaeth i'w gobaith trwy addewid o faddeuant am weithredoedd amherffaith; canys fe a ddywedodd wrthynt o'r blaen, na chwanegai ef ddistrywio'r ddaear mwy, er

bod bryd calon dyn yn ddrwg o'i ieuengŷtid: ' Myfi ydwyf yn cadarnhau fy nghyfammod â chwi, ac a'ch had ar eich ol chwi.'

' Ac â phob peth byw yr hwn fydd gyd â chwi, â'r ehediaid, â'r anifeiliaid, ac â phob bwyŷtifil y tir gyd â chwi, o'r rhai oll fydd yn myned allan o'r arch, hyd holl fwyŷtiflod y ddaear.

Mae'r geiriau yma yn cynnwys yr holl greadigaeth, canys y mae pob cyfryw beth, ond y diaflaid yn unig, yn derbyn budd oddiwrth y cyfammod yma: ac o herwydd hyn yr ydys yn gorchymyn, nid i ddyn yn unig, ond pob meddiannydd anadl, foliannu yr Arglwydd. A deliwch fulw, mai megis am bechod dyn y distrywiwyd hwynt yn y diluw, felly yn awr trwy drugaredd Duw i ddyn y maent yn cael eu harbed, ac yn gyfrannogion o'i drugaredd ef. Mae hyn yn grybwylledig yn y geiriau canlynol, ' Pob peth byw yr hwn fydd gyd â chwi.'

' Ac mi a gadarnhaf fy nghyfammod â chwi, ac ni thorrir ymaith bob cnawd mwy gan y dwfr diluw, ac ni bydd diluw mwy i ddifetha'r ddaear.'

Dyma'r cyfan o'r cyfammod, yn ol y llythyren a'r arwydd-occad, a'r holl greadigaeth yn gyffredinol; ond o herwydd ei hyspryd efangylaidd, yr oedd gan yr Yspryd Glân amcan helaethach, ac am bethau mwy gogoneddus, fel y dangosir ar ol hyn.

' Ac mi a gadarnhaf fy nghyfammod â chwi.' Canys chwy-chwi, y sawl ydych aelodau o'r eglwys, a feddiennwch ran neillduol o hono.

' Ac ni thorrir ymaith bob cnawd mwy gan y dwfr diluw.' Canys o herwydd fy nghyfammod, yr hwn wyf yn ei gadarnhau â chwi, Myfi a'u harbedaf hwynt hefyd, ac a roddaf iddynt gyfran o'm trugaredd a'm daioni.

' Ac ni bydd diluw mwy i ddifetha'r ddaear.' Nid yw'r cyfammod yma gan hynny o'r unrhyw natur a hwnnw a wnaethpwyd ag Adda, (hynny yw, cyfammod gweithredoedd, yr unig ammodau am fywyd); canys wrth hwnnw y melldithiwyd y ddaear, o herwydd pechod dyn, drosodd a throfedd. Ond yn awr y mae'r Arglwydd yn cadarnhau cyfammod gras a maddeuant pechodau. Gan hynny yn awr, nid melldith, ond trugaredd Duw, fydd yn canlyn pechod, gan arbed a maddeu i ddyn, y trofeddwr mawr, a'r anifail, &c. a'r ddaear, er ei fwyn ef.

' A Duw a ddywedodd, Dyma arwydd y cyfammod, yr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi rhyngof fi a chwi, ac â phob peth byw a'r y fydd gyd â chwi, tros oesoedd tragywyddol.—Fy mwa a roddais yn y cwmmwl, ac efe a fydd yn arwydd cyfammod rhyngof fi a'r ddaear.'

Felly y ffordd i adnabod y cyfammod, pa beth yw, ydyw chwilio os medrwn ddyfod o hyd i'r arwydd yma o hono, ief yr

enfys. Fe ddirgel grybwyllir yn yr ysgrhythur fod yr Arglwydd Iesu Grift ei hunan wedi ei amgylchu â'r bwa yma. Y lle cyn-taf yw hwn: 'Ac oddiar y ffurfafen, yr hon oedd ar eu pennau hwynt, yr oedd cyffelybrwydd gorfeddfainge, fel gwelediad maen saphir, ac ar gyffelybrwydd yr orfeddfainge yr oedd oddi arnodd arno ef gyffelybrwydd megis gwelediad dyn.—Gwelais hefyd megis lliw ambr, fel gwelediad tân o'i fewn o amgylch: o welediad ei lwynau ac uchod, ac o welediad ei lwynau ac isod, y gwelais megis gwelediad tân, a disgleirdeb iddo oddi amgylch. Fel gwelediad y bwa a fydd yn y cwmwl ar ddydd gwlawog, fel hyn yr oedd gwelediad y disgleirdeb o amgylch. Dyma welediad cyffelybrwydd gogoniant yr Arglwydd, y Dyn, Crist yr Arglwydd,' &c. Ezech. i. 26—28.

Yr ail le yw hwn: 'Yr oeddwn yn yr Yspryd, ac wele orfedd wedi ei gosod yn y nef, ac un yn eistedd ar yr orfedd, a'r hwn oedd yn eistedd oedd i edrych arno oedd fel maen jaspis a fardus, ac yr oedd enfys o gylch yr orfedd, yn debyg i emerald, (maen gwyrdd).' Mae son am y bwa neu'r enfys yn y ddau destun yma, yr hwn oedd, nid i fod yn gyfammod, ond yn arwydd o hono. Yn awr, gan hynny, y cyfammod ei hunan yw'r dyn sy'n eistedd yn y canol ar yr orfedd, canys felly y mae ef yn llefaru trwy enau'r Prophwyd, 'Myfi yr Arglwydd a'th greodd di mewn cyfiawnder, ac a gynhaliad dy law, ac a'th gadwaf di, ac a'th rhoddaf di yn gyfammod i'r bobl.' Gan hynny y cyfammod yw Iesu Grift ein Iachawdwr, o'r hwn y mae'r bwa yn y cymmwl yn arwydd. Ystyr y testun, gan hynny, yw hyn, Na ddensyn Duw ddistryw cyffredinol i ddistrywio'r ddaear, fel yn nyddiau Noa, o herwydd haeddiant y Cyfryngwr, Iesu Grift, 'Canys Crist, trwy werth ei waed a'i gyfiawnder, a heddychodd gyfiawnder y gyfraith am bechod.' Felly, gan hynny, nid yw'r holl greadigaeth yn sefyll mwy ar ei gwaelod ei hunan, ond ar air a gallu Crist: 'Y ddaear (medd ef) a'i thrigolion a doddasant, myfi fydd yn cynnal ei cholofnau hi.' Ond pa fodd y mae Crist yn cael ei gyfrif gan Dduw, pan y mae ef yn ei wneuthur i bwyso yn erbyn pechodau'r holl fydd? Mae'r Prophwyd yn dywedyd wrthym fel hyn, 'Efe fydd yn gyfammod y bobl,' neu fe a gyfrifir yn werth yr holl fydd. 'Efe fydd y cyfammod,' neu weithredoedd a chyfiawnder y bobl; canys efe, fel yr archoffeiriad dan y gyfraith, a ofodwyd dros y bobl ger bron Duw, i fod yn gyflawn ufudd-dod drostynt: gan hynny, tra byddo'r Arglwydd Crist yn Gyfryngwr, ni ddistrywia Duw y byd, na'r pethau fydd yn y byd. Yn y cyfammod yma, gan hynny, y mae cyfiawnder a thrugaredd Duw mewn eglur berffeithrwydd, canys heb berffeithrwydd y Cyfryngwr Crist, ni ellid gwaredu'r byd rhag barn.

' A bydd

* A bydd pan godwyf gwmmwl ar y ddaear, yr ymddengys y bwa yn y cwmmwl.*

Yn y geiriau yma y mae'r Arglwydd yn golygu yn ol at y diluw, canys yn y cymhylau hynny nid oedd un bwa, dim arwydd o Grift, nac am drugaredd Duw: 'Ond yn awr (medd Duw) o hyn allan, pan godwyf gwmmwl ar y ddaear, ac y byddo cafodydd o wlaw ar y ddaear, ni bydd y cymhylau hyn fel y rhai o'r blaen: fy mwa a fydd ynddynt. Yr ydym, gan hynny, i ddeall wrth y cwmmwl a fonir am dano yma, barnedig-aeth Duw am bechod, yn yr un modd a'r cymhylau o'r blaen pan ddistrywiodd Duw y byd, yn unig gyd â hyn o ragoriaeth, yr oeddynt hwy yn gymhylau o farnedigaethau heb drugaredd, ond y rhai'n yn farnedigaethau cymhyfgedig â thrugaredd. Ac y mae'r cymhylau yn fynych i'w deall yn yr ystyr yma: Pan feldithiodd Job ei ddydd, fe a ddywedodd, 'Gorphwysed cwmmwl arno.' Felly y mae barnedigaethau Duw ar Sion yn cael eu galw, 'Gorchudd cwmmwl.' Felly hefyd yn Joel, y mae barnedigaethau'r eglwys yn cael eu cymharu, i dywyllwch cymhylau. Ie, y golofn, yr hon a aeth o flaen meibion Israel, oedd yn farn i'r Aiphitiaid, fydd yn myned tan yr un enw: 'Yr oedd yn gwmmwl ac yn dywyllwch iddynt.' Eithr yn awr am y cwmmwl yfni yr hwn y mae'r bwa, cwmmwl y gwlaw; er ei fod o gymmaint bendith ag ydyw trwy drugaredd a gras Duw, etto ar brydiau mae'n troi'n farn, yn gerydd, ac yn wialen, i gospi trigolion y ddaear. Fel hyn y bu yn amser Ezra, ac yn fynych o flaen ac ar ol hynny.

'Ymddengys y bwa yn y cwmmwl.' Trugaredd Duw yw hyn i'r byd, trwy'r hyn y cynhaliwyd ef hyd yn awr. Myfi a ddywedais wrthych o'r blaen, ei fod yn arwydd o gyfammod Duw â'r byd, ac mai'r cyfammod ei hunan yw Crist, megis rhodd Duw i ni. gyd â'i holl haeddiant a'i werthfawrogrwydd. Ac o herwydd bod Duw yn gosod y bwa yn y cwmmwl, ac yn enwedigol yng nghymhylau ei farnedigaethau, fe fynn i'r byd gosio, nad oes unrhyw farn yn dyfod ar y byd, heb fod yn gymmyfgedig â thrugaredd Duw yng Nghrist.

'Ymddengys y bwa yn y cwmmwl.' Hynny yw, fe welir y bwa yn y cwmmwl, gan Dduw a chan ddyn. Trwy fod Duw yn ei weled, y mae hynny yn dywedyd wrthym, ei fod ef yn cosio trugaredd mewn barn: a thrwy fod y byd yn ei weled, y mae hynny yn dwyn ar gof i ni, na fodd mewn gwan-obaith dan farnedigaethau Duw; canys y mae'r bwa, arwydd ef gyfammod ef, yn ymddangos yn ei farnedigaeth ef. Pan ddat-guddiwyd gweledigaeth am ddinystr Jerusaleu i'r Prophwyd Ezeiel, fe ganfu fod Crist yn eistedd tan yr enfys. Pan oedd Anghrist i ddyfod yn erbyn y seintiau, fe gafodd yr awdurdod oddi

oddiwrth Grift, fel yr oedd ef yn eistedd dan yr enfys. Ioan, yr adroddydd, a'i canfu, ac o hyn ni a ddylem gymmeryd fulw pennodol; canys wrth yr arwydd hon, fe fynn Duw i ni wybod nad yw'r cymhylau yma yn dyfod i ddistrywio, ond i geryddu'r eglwys.

'Ac mi a gofias fy nghyfammod, yr hwn fydd rhyngof fi a chwi, ac â phob peth byw o pob cnawd: ac ni bydd y dyfroedd yn ddiluw mwy, i ddifetha pob cnawd.'

Tebyg i hyn yw addewid yr Arglwydd i Israel, pan y byddont dan y cwbl, neu un o'r deugain barnedigaeth a grybwyllir yn Lef. xxvi. 'Os cyffesant eu hanwiredd, ac anwiredd eu tadau, yna minneu a gofias fy nghyfammod â Jacob, &c. Ei arfer ef yn gyffredinol yw dechreu ag enw Abraham, ond yma y mae'n diweddu ag ef; a'r rheswm ydyw, mai iddo ef y rhoddwyd yr addewid fawr am y Messia gyntaf, gan ddywedyd, 'Yn dy had di y bendithir yr holl Genhedloedd.'

'Ac mi a gofias fy nghyfammod, yr hwn fydd rhyngof fi a chwi.' Nid ydym yn darllain yma am unrhyw gyfammod, neu gytundeb, rhwng Duw a Noa. Gan hynny y mae ammodau eraill rhwng Duw a ni. Pa beth ydynt? Yr wyf yn ateb, Y cyfammod hwnnw yn gynhwysedig yn y geiriau yma, 'Mi a'th osodaf di yn gyfammod.' Dyma'r cyfammod fydd rhwng Duw a ni. 'Un Duw fydd, ac un Cyfryngwr rhwng Duw a dyn, y dyn Crist Iesu.' A thyma'r achos pa ham na ddylifa'r dyfroedd, sef barnedigaethau Duw, i ddistrywio'r ddaear o herwydd pechod y trigolion.

'A'r bwa a fydd yn y cwmmwl; ac mi a edrychaf arno ef, i gofio'r cyfammod tragwyddol rhwng Duw a phob peth byw, o bob cnawd a'r y fydd ar y ddaear.'

'A'r bwa a fydd yn y cwmmwl.' Mae hyn yn ail-adroddiad, canys fe ddywedodd hyn o'r blaen; 'Fy mwa a roddais yn y cwmmwl,' ac, 'Ymddengys y bwa yn y cwmmwl.' Ac y mae'r ail-adroddiad yn bur angenrheidiol, canys y mae'n anhawdd i ni gredu fod Crist a gras yn gynhwysedig ym barnedigaethau Duw: gan hynny, yr oedd yn angenrheidiol tystio-laethu'r un peth drosodd a throfodd. 'Sgrifennu yr un pethau attoch (medd Paul) nid yw'n flin gennyf, ond i chwi y mae'n fuddiol.'

'Ac mi a edrychaf arno.' Geiriau arferedig, hawdd i ni eu deall, ac wedi eu llefaru i dynnu ymaith bob amheuaeth. Tebyg i rhai'n yw'r geiriau, pan ddanfonodd Duw y pla ar yr Aipht: 'Y gwaed a fydd i chwi yn arwydd ar y tai lle byddoch chi; a phan welwyf y gwaed, yna yr af heibio i chwi, ac ni bydd pla dinystriol arnoch chi, pan darawyf dir yr Aipht.'

'Ac mi a edrychaf arno ef i gofio'r cyfammod.' Nid fel pe byddai

byddai Duw yn anghofus, 'Y mae ef yn wastadol yn cosio ei gyfammod.' Ond y mae'r cyfryw eiriau yn cael eu harfer er mwyn cryfhau ein ffydd ni, a dangos fod holl galon a hyfrydwch Duw yn hynny.

'I gosio'r cyfammod tragywyddol.' Dyma'r chwechfed waith i'r gair *cyfammod* gael ei adrodd. O mor ddymunol yw Duw i wneud i'r byd gredu, fod cyfammod gras rhyngddo ef a dynion!

'Y cyfammod tragywyddol.' O herwydd fod y pleidiau yn ffyddlon, yn berffaith, ac yn gywir. Un yw'r Tad, a'r llall ei anwyl Fab ef, canys y cyfammod yma, fel y dywedais o'r blaen, nid ammodau o gyttundeb rhwng Duw a'r byd ydyw, ond rhyngddo ef a'i Fab, megis ei rodd i ddynion, i ateb drostynt ger bron Duw. O herwydd hynny y mae'r holl ammodau yn cael eu cyflawni yn berffaith-gwbl yng Nghrist, â gwaed pa un y mae'r cyfammod wedi ei felio a'i sefydlu yn dragywyddol: am hyn y mae'n cael ei alw, 'Gwaed y cyfammod tragywyddol.' Ac hefyd, mae'r gair yn dywedyd, 'Fod y Testament Newydd yn ei waed ef.' Heblaw hyn, mae'r addewidion i gyd yng Nghrist, sef holl addewidion y cyfammod yma: 'Ynddo ef y maent yn Ie, ac ynddo ef yn Amen, i ogoniant Duw Dad.' Yn awr, gan eu bod yn Ie ac yn Amen ynddo ef, ac nid yn un lle arall, y mae'n rhaid i'r cyfammod fod o ras a thrugaredd yn unig, ac nid o herwydd unrhyw gynheddfau da ynom ni.

'A Duw a ddywedodd wrth Noa, Dyma arwydd y cyfammod, yr hwn a gadarnheais rhyngof fi a phob cnawd a'r y fydd ar y ddaear.'

Gwelwch ail-adroddiad o bob peth yn angenrheidiol, pa un bynnag ai mewn perthynas i'r cyfammod ei hunan, neu i'n ffydd ni yn yr unrhyw; y mae gwneuthuriad y cyfammod, edrych ar y cyfammod, ac arwydd y cyfammod, yn cael eu mynych enwi, fel y byddom ni yn ddiarnheuol o'i natur anghyfnawidiol ef: fel y dywedodd Joseph wrth Pharao, 'Am ddyblu'r breuddwyd i Pharao ddwy waith, hynny a fu o blegid sicrhau'r peth gan Dduw.'

'A Duw a ddywedodd wrth Noa.' Yr hwn y byddo Duw yn ei garu, y mae ef yn ymhyfrydu llefaru wrtho mewn modd mwy nâ chyffredin, megis Noa, Abraham, a'r cyfryw: 'Mi a'th adwaen wrth dy enw (medd ef wrth Moses) a thi a gefais't ffafr yn fy ngolwg.'

'Dyma arwydd y cyfammod.' Y mae'n angenrheidiol yn fynych i ddywedyd yr un peth wrth bobl, ymha le i edrych am y cyfammod yma, hynny yw, yr orsedd fydd wedi ei hamgylchu â'r enfys; canys dyna'r arwydd o bresennoldeb y Messia, a thynna'r lle yr ydym i edrych am iechydwrïaeth oddiwrth bob plaau, ac oddiwrth yr holl farnedigaethau haeddiannol i bechod. Yr

Arglwydd

Arglwydd a faddeuodd i chwi er mwyn Crist. Dyna arwydd y cyfammod.

‘Y cyfammod, yr hwn a gadarnheais.’ Mae’r geiriau yma yn arwyddocau, mai cyfammod gras a thrugaredd yw’r cyfammod yma, canys ni ellir cadarnhau cyfammod gweithredoedd. Yn wir fe ddichon fod gwedi ei sefydlu yn y cyfryw fodd gan Dduw, fel y derbyniom ei ffrwythau, yr effeithiau o’i foddlonrwydd ef ynghyflawniad yr ammodau. Ond ni allai neb ond Mab Duw yn unig gyflawni hyn, gan hynny mae’n cael ei alw ei gyfammod ef, ac ef, wedi ei roi gan Dduw i ni, fydd yn cael ei gyfrif yn gyfiawnder i ni.

‘Yr hwn a gadarnheais.’ Hynny yw, ar addewidion gwell nâ’r dyledswyddau a orchymynwyd o’r blaen, ac yn well nag ufuddhad holl angylion y nefoedd. ‘Myfi a’i cadarnheais mewn gwirionedd a ffyddlondeb yn haeddiant gwaed fy Mab, o’r hyn y mae’r enfys a welwch yn y cwmmwl yn arwydd.’

‘A meibion Noa, y rhai a ddaethant allan o’r arch, oedd Sem, Cam, a Japheth; a Cham oedd dad Canaan.’

Mae Moses yn y geiriau yma yn dyfod yn ol at hanes Noa: ‘A meibion Noa y rhai a ddaethant allan o’r arch.’ Os ar y geiriau yma, *y rhai a ddaethant allan o’r arch*, y mae’r pwys i’w roddi, yna y mae’n debygol fod gan Noa ychwaneg o blant, er na soniwyd am danynt; ond gan eu bod yn annuwiol, fel y rhan arall o’r byd, hwy a ddifethwyd yn eu hannuwioldeb. Y rhai’n yn unig a aethant i mewn ac a ddaethant allan o’r arch gyd ag ef, sef Sem, Cam, a Japheth. Nid yw eu henwau yn ol trefn eu genedigaeth, canys Japheth oedd yr hynaf, Cam yr ieuengaf, a Sem y canol o’r ddau.

Mae Sem gan hynny yn meddiannu y lle cyntaf o herwydd purdeb ei dduwioldeb, ac hefyd o herwydd mai o’i lwynau ef y deilliodd Crist. Ac o herwydd hyn hefyd y cyfrifwyd teulu Juda (er mai ef oedd pedwerydd mab Israel) o flaen teulu Reuben, cyntaf-anedig Jacob, ac o flaen eraill o’i frodyr. Mae rhai yn cael y lle cyntaf o herwydd rhag-welediad ardderchowgrwydd eu heppil. O herwydd hyn y gosodwyd Ephraim o flaen Manasse: ‘Yn wir (ebe Jacob) ei frawd ieuengaf fydd mwy nag ef:’ ac efe a osododd Ephraim o flaen Manasse. Cam yw’r nefaf, nid o herwydd ei enedigaeth-fraint, nac o herwydd ei dduwioldeb, ond o herwydd mai ei hiliogaeth ef a fyddent yn wrthryfelwyr ac yn elynion marwol i grefydd a duwioldeb. Mae Sem a Cham yn cael eu henwi yn gyntaf, o herwydd mai o honynt hwy y deilliodd y ddwy genedl fwyaf hynod am grefydd ac erledigaeth. Ham yw tad Canaan, neu’r Canaaneaid, y fawl a fell-dithiodd Duw, y rhai yr oedd meibion Sem, hiliogaeth Abraham, Isaac, a Jacob, i’w torri ymaith oddiar y ddaear, am eu dirfawr a’u

a'u cywilyddus ddrygioni. Yn y trydydd lle y mae Japheth yn dyfed i mewn, megis heb fod yn bresennol yn deimladwy o drugaredd na digofaint-Duw, na'i hiliogaeth yn wir dduwiol, nac etto yn ddrwg anferthol, er eu bod mewn amser i breswyllo ym mhebyll Sem.

' Y tri hyn oedd feibion Noa; ac o'r rhai hyn yr hiliwyd yr holl ddaear.'

Fel hyn, er bod dechreuad Noa yn fychan, fe a hiofogodd yn ddirfawr yn y diwedd.

' A Noa a ddechreuodd fod yn llafurwr, ac a blannodd winllan.—Ac a yfodd o'r gwin ac a feddwodd, ac a ymnoethodd ynghanol ei babell.

Dyma'r bai ym mywyd y gwr da yma; a bai mawr ydyw, i'r cyfryw un a Noa gael ei faglu mewn drygioni. Fe a fuasai un yn disgwyl i Foses yn awr roddi hanes am ryw rinweddau hynod, a gweithredoedd anrhydeddus yn Noa wedi cael ei waredu o'r distryw a ddinystriodd yr holl fyd, efe a'i deulu, i feddiannu'r holl ddaear eu hunain. Yn wir efe a aeth o'r arch at yr allor, fel y canodd Israel ar lan y môr coch; ond fel hwytheu efe a anghosiodd yn fuan, efe a dalodd ddrwg i Dduw am dda. Ac nid yw Noa yn unig o'r nifer yma: pan waredwyd Lot o'r tân a ddistrywiodd Sodom a Gomorra, fe syrthiodd mewn ychydig amser i anlladrwydd gyd â'i ferched ei hunan; fe a orweddodd gyd â hwynt, ac a'u beichiogodd. Gideon hefyd, wedi cael ei achub o ddwyllaw ei elynion, a gymmerodd yr aur a roddasai Duw iddo ef, yspail ei gaseion, ac a wnaeth ddelwau iddo ei hunan o hono. Pa beth a ddywedir am Ddafydd, a Salomon hefyd, yr hwn, wedi bod ugain mlynedd yn parottoi teml i'r gwir Dduw, ac wedi 'sgrifennu Diarhebbion trwy ysprydoliaeth nefol, wedi'r cwbl, a adeiladodd demlau i ddelwau; ie, i ddelwau neu gau-dduwiau pob gwledydd? a hynny hefyd yn ei hen oedran, pan y buasai gymhwysach iddo ymbarottoi erbyn trwyddoldeb: ' A bu wedi i Salomon heneiddio, i'w wragedd droi ei galon ar ol duwiau dieithr,' &c. fef, Ahtaroth, Milcoln, Cemoth, a Molech, &c. Yr oedd y rhai'n i gyd yn bechodau yn erbyn trugareddau, cyfammodau, a sanctaidd ymroadau yn ddiammeu; canys pwy a ail feddwl amgenach, tra'r oedd Noa ar wyneb y diluw, a Lot hyd gyrraedd sawyr Sodom; a Gideon pan ymladdodd yn erbyn byddin mor liofog, a chael ei waredu mewn modd mor rhyfeddol, pwy all feddwl amgenach, meddaf, na ddarfuo iddynt addo ac addunedu i Dduw: ond gwedi cael o honynt waredigaeth, maent yn talu'r cwbl trwy droseddu yn erbyn Duw. ' Arglwydd, pa beth yw dyn! mor ffaidd ac aflan yw dyn, yr hwn fydd yn yfed anwiredd fel dwfr.' Bydded i hyn ein dysgu ni na hyderom ar ddyn, anadl yr hwn fydd yn ei ffoenau.

ffroenau. Yn wir gwagedd i ni adeiladu ein ffydd ar y duw-
olaf o ddynion, canys fe a ddichon dramgcwyddo. Os syrthiodd
Noa, Lot, Gideon, Dafydd, a Salomon, mor gywilyddus oddi
wrth sansteiddrwydd ac ofn Duw, gwedi derbyn rhyfeddol dru-
gareddau, rhyfeddwn ras Duw fod neb rhyw ddyn yn sefyll;
ofned y cryfaf rhag iddo syrthio yn ofnadwy, ac na boed un dyn,
ond Iesu Grist ei hunan, yn batrwn o ffydd a sansteiddrwydd:
fel y dywed y Prophwyd, 'Na hyderwn ar ddyn.'

'A Noa a ddechreuodd fod yn llafurwr.' Fe gymmerodd
hyn mewn llaw o eisiau gwell gwaith; neu yn fwy tebygol, yn
fy meddwl i, fe gymmerodd ryddid i fod yn fwy diosal yn ei
alwedigaeth megis pregethwr, gan weled fod yr eglwys yn awr
mewn gorphwysfa, a'r holl fyd yn ei feddiant, fe a feddylodd
Noa ynddo ei hunan, nad oedd achos bod mor wiliadwrus ac
mor ddiwyd yn y weinidogaeth a chynt; gan nad oedd yr eg-
lwys ond bechan, ac heb wrthwynebwy, ac yn sefydledig yn y
gwirionedd, fe a dybiodd yn siwr y gallai yn awr fwynhau
pethau da y byd. Felly fe a ddechreuodd fod yn llafurwr. O
Noa! gwell a fuafai i ti ddilyn dy alwedigaeth! Yr oeddynt
mewn gwell cyflwr pan ymosododd byd o annuwiolion yn dy
erbyn; ie, pan oedd dy fywyd bob dydd mewn perygl o'i ddif-
trywio gan y cawri, yn erbyn pa rai y pregethaiist dros gan
mlynedd; canys y pryd hynny ti a rodiaist gyd â Duw; yr
oeddyt yn fwy gwerthfawr nâ'r holl fyd; ond yn awr yr wyt ar
lithro.

Deliwch fulw wrth hyn, er bod dyddiau cyfyngder a chystudd,
a phrofedigaethau, yn chwerw i gig a gwaed; etto nid ydynt
mor beryglus i'r enaid a dyddiau eismwythdra a hawdd-fyd. O
herwydd hynny fe rag-rybuddiodd Moses yr Israeliaid, pan fedd-
iannent wlad Canaan, a chael o honynt breiddiau, ac arian, ac
aur, na ddyrchafent eu calonnau, ac anghosio yr Arglwydd eu
Duw. Pan f'o gennym lawnder o bethau'r byd yma, yr ydym
yn debyg i farch neu ful, yn yr hwn nid oes dealltwriaeth.

'Fe a blannodd winllan, ac a yfodd o'r gwin ac a feddwodd.'
Er nad oes gan lawer ond gwybodaeth ddychymmygol am dduw-
ioldeb, nid felly y mae yn ffyrdd pechod, mae gan y byd ymar-
ferol a phrofiadol wybodaeth am hynny: 'Fe a yfodd o'r gwin.'

'Fe a yfodd o'r gwin ac a feddwodd.' Pan y mae Duw yn
son am bechod, y mae ef hefyd yn ei alw wrth ei enw priodol ei
hunan, megis meddwod, llofruddiaeth, &c. Nid daioni'r dyn,
na'i fod mewn ffafr gyd â Duw, a wna iddo ef gelu na lleihau y
pechod. Noa a feddwodd; Lot a orweddodd gyd â'i ferched;
Dafydd a laddodd Uriah; Pedr a dyngodd ac a regodd, &c. Ond
nid yw hyn yn cael ei goffau er dirmyg i'r gwyr duwiol yma,
end er dangos, mai dim yw'r goreu o ddynion heb ras; ac fel na
byddo

byddo i'r sawl fydd yn sefyll ymfalchio, ond ofni. Maent hefyd er coffadwriaeth a chynhaliaeth i'r sawl a fyddant dan brofedigaeth, fel na wan-obeithiont: ' Pa bethau bynnag a 'sgrifenwyd gynt, a 'sgrifenwyd er ein haddyg ni, fel y caffom ni obaith trwy amynedd a chyffur yr ysgrythyrau.'

' Ac a ymnoethodd ynghanol ei babell.' Hynny yw, fe a orweddodd fel dyn meddw, nad oedd waeth ganddo pwy a welai ei gywilydd. Deliwch fulw wrth hyn, pa mor anifeilaidd o beth yw pechod; y mae'n boddi ystyriaeth, ac yn llygru moesau; mae'n troi dyn yn anifail, gan ddangos ei noethni ef i bawb.

' Ac a ymnoethodd.' Gwelwch yn awr fel y gwnaeth ffrwyth y winwydden i wr duwiol, wedi byw gannoedd o flynyddau mewn fobrwydd a sancteiddrwydd, syrthio yn gywilyddus er gwawd i'r drygionus.

' Fe a ymnoethodd ynghanol ei babell.' Y breswylfa fwyaf dirgelaidd ag a feddai; ond ni's gallai ei guddio rhag llygaid y drygionus. Gan hynny, nid unrhyw ystafell ddirgel a'th geidw rhag llygad y cyhuddwr. Ni ddichon dim wneud hyn, ond cyfiawnder, fobrwydd, a ffyddlondeb i Dduw; hyn a'th geidw; y rhai'n yw'f dillad, os byddant gennynt, a guddiant dy noethni.

' A Cham tad Canaan a welodd noethni ei dad, ac a fynegodd i'w ddau frodyr allan.'

Ham oedd yr un ansancteiddiol, tad etifeddion y felldith. Fe a welodd noethni ei dad, ac a gyhoeddodd hynny ar led. Deliwch fulw wrth hyn, fod yr annuwiol yn gwilio am dramgcwyddiadau y duwiol; fel y dywedodd Dafydd, ' Hwyl a ddisgwyliafant im' gloffi.' Ni wyddant pa fodd arall i'w cyfiawnhau eu hunain; ond y mae hyn, yn lle esgusodi eu drygioni, yn profi malais a drygioni eu calonnau: ' Hwyl a ddywedafant yn eu calonnau, (medd Dafydd) Ah! felly y dymunem.' ' A ha! (ebe Ammon) yn erbyn y cyssegr pan halogwyd ef, ac yn erbyn tir Israel pan oedd yn anghyfannedd, ac yn erbyn tŷ Juda pan gaethgludwyd ef.' Ni âd y gelyniaeth fydd ynghalon yr annuwiol iddynt wneuthur ffordd arall; pan welant y seintiau yn tramgcwyddo, y maent yn llammu gan lawenydd.

' Fe a welodd noethni ei dad.' Deliwch fulw wrth hyn, ni ddichon y duwiol lithro ond anfynych heb i'r annuwiol eu gweled. Fe ddylai hyn ein gwneud yn ofalus pa fodd y cerddom, fel na chaffo ynfydion le i watwor, a chablu enw sanctaidd yr Hwn yr ydym yn ei addoli. Yr oedd Abraham, Isaac, a Jacob, yn rhagori yn hyn, gan ofalu mwy am anrhydedd a gogoniant Duw, nag am unrhyw feddiannau daearol.

' Fe a welodd noethni ei dad.' Y câr nefaf ac anwylaf a feddai yn y byd; ond ni's gallai hyn, na'r holl ddaioni a wnaeth ei dad iddo ef, attal ei dafod halogedig rhag cyhoeddi ei waradwydd.

wydd. Yr oedd yn barottach i watwor nag i guddio noethni ei dad. Nid yw'r drygionus yn caru eu carennnydd; nid rhyfedd, gan hynny, eu bod yn casau duwioldeb: 'Yr hwn nad yw yn caru Duw, nid yw yn caru ei frawd, na'i dad; i.e., y mae ef yn gwneuthur camwedd yn erbyn ei enaid ei hun.'

'Ac a fynegodd i'w ddau frodyr allan.' Fe a fynegodd iddynt mewn modd gwatworgar, gan waradwyddo nid yn unig ei dad Noa, ond ei frodyr hefyd, er ei fod ef ar yr un pryd yn waelach nag un o honynt mewn gras a moesgarwch.

'A chymmerodd Sem a Japheth ddilledyn, ac a'u gosodasant ar eu hyfsgwyddau ill dau, ac a gerddasant yn wylg eu cefn, ac a orchuddiasant noethni eu tad; a'u hwynebau yn ol, fel na welent noethni eu tad.'

Sem a Japheth a'i gwnaethant; y mae hyn yn cael ei goffa er parchedigaeth iddynt hwy, fel mae gweithred Ham er gwarth iddo ef.

'Hwy a gymmerasant ddilledyn, ac a gerddasant yn wylg eu cefn, ac a orchuddiasant noethni eu tad.' Fe wna cariad trwy anhawfdra yr hyn na ddichon wneuthur un ffordd arall. Mae'n debygol gennyf mai oddiwrth hyn y casglodd y Gwr Doeth y ddihareb hon, 'Casineb a gyfyd gynhennau, ond cariad a guddia bob camwedd.' Yn wir yr oedd Cam yn bwriadu gwneud cynnen rhwng ei dad a'i frodyr, wrth ddangos ffolineb un er cywilydd a digofaint i'r lleill. Ond fe gymmerodd Sem a Japheth ffordd i rwystro hynny, 'Hwy a orchuddiasant noethni eu tad.'

'A Noa a ddeffrodd o'i win, ac a wybu beth a wnaethai ei fab ieuangaf iddo.'

Mae mwy yn gynhwysedig yn y geiriau yma nag y fydd yn adroddedig; canys fe a ddeffrodd Noa, nid yn unig o'i gwsg naturiol, ond o'i gwsg ysprydol hefyd, sef o'i bechod: 'Fe a ddeffrodd o'i win.' Fel y dywedodd Eli wrth Hanna, 'Pa hyd y byddi'n feddw? Gad ymaith dy win.' Wrth yr hyn y mae ef yn annog i edifeirwch. Yr ydys yn dywedyd am Nabal, 'i'w win fyned oddiwrtho,' fel y mae pechodau llawer yn ymadael â hwynt, o eisiau nerth a gallu i'w mwynhau. Eithr fe ddichon hyn fod pan fyddo'r galon heb ei sancteiddio. Ond Noa a ddeffrodd o'i win, fe a'i gadawodd ymaith, ac a edifarhaodd am ei ddrygioni. 'Y cyfiawn a gwypm feithwaith, ac a gyfyd drachefn, ond y drygionus a syrth i ddinystr.' Gan hynny fe all y cyfiawn ddywedyd wrth eppil Cam, Na orfoleda yn fy erbyn, O fy ngelyn! canys pan gwypmpwyf, mi a godaf drachefn, ond eich cwypm chwi a fydd yn gwypm i ddinystr.

'Ac a wybu beth a wnaethai ei fab ieuangaf iddo.' Pa un ai trwy ddatguddiad o'r nef, neu hyspyriad Japheth a Sem, ni's gwn i, ond fe wybu y gwr da hyn; ac yr oedd gwybodaeth o hyn

hyn yn angenrheidiol iddo ef mewn dwy ystyriaeth, fef, nid yn unig fel y cywilyddiai am ei feddwdod, ond, deliwch fulw, fe a roddodd le i elynion yr Arglwydd i watwor : mae hyn yn foddi yn ddwfn iawn i galon gwr da, ac yn ei gyftuddio ef yn dra chwerw.

‘ Ac efe a ddywedodd, Melldigedig fyddo Canaan, gwas gweision i’w frodyr fydd.’

Wrth y geiriau yma fe allai un feddwl mai Canaan, wŷr Noa, oedd y cyntaf a ganfu ei noethni; ond o hyn nid wyf sicr. Yr wyf yn meddwl yn hytrach i Noa, trwy yspryd prophwydoliaeth, rag-ddangos distryw hiliogaeth Cam oddiwrth y weithred ddrygionus yma, ac wrth ei enw, yr hwn fydd yn arwyddocau digllonedd, neu *boethder* ; canys yr oedd enwau yn yr amferoedd gynt yn fynych yn arwyddocau natur a thynged y dynion : ‘ Onid iawn y gelwir ef Jacob ?’ A thrachefn, ‘ Megis y mae ei enw, felly y mae yntef.’ Heblaw hyn, fe ddangosodd Cam, wrth y weithred hon, ei fod heb ras Duw ; canys yr hwn fydd yn gorfoleddu mewn anwiredd, neu yn gwatwor, ac yn dirgel ymhyfrydu, o herwydd llithriadau y duwiol, mae ef eisoes wedi cael ei ddatgan gan Yspryd Duw ei fod yn ddiddym.

‘ Gwas gweisio i’w frodyr fydd.’ Fe gyflawnwyd hyn pan gymmerodd Israel feddiant o wlad Canaan, pan wnaethant hiliogaeth Cam, y rhai a ddihangasant rhag min y cleddyf, yn gaeth-weision. Deliwch fulw wrth hyn, fod barn neu gerydd gwr da yn beth ofnadwy, ac nid i’w gymmeryd yn ysgafn, pa un bynnag ai am dda neu ddrwg y prophwydant, canys y maent yn llefaru yn ol ysprydoliaeth Duw.

‘ Ac efe a ddywedodd, Bendigedig fyddo Arglwydd Dduw Sem ; a Chanaan fydd was iddo ef.’

Mae’n ymddangos wrth hyn, mai Sem oedd y cyntaf yn y weithred o gariad tu ag at ei dad, ac i Japheth ei gynnorthwyo trwy ei gyngor ef ; canys y mae Sem yn cael ei fendithio mewn modd pennodol, a Chanaan i fod yn was iddo. Deliwch fulw wrth hyn, fod parodrwydd i wneud daioni yn arwydd dda mai’r Arglwydd yw ein Duw ni : ‘ Bendigedig fyddo Arglwydd Dduw Sem.’ Yr ydys yn dywedyd am Hanania, ‘ ei fod ef yn ffyddlon, ac yn ofni Duw uchlaw llawer.’ Y mae’r cyfryw yn annogaethau i ddaioni, megis y bu Sem i Japheth. Fel y dywedodd Paul gynt am rai, ‘ Eich zel chwi a annogodd lawer.’

‘ Duw a helaetha ar Japheth, ac efe a breswylia ym mhebyll Sem.’

Y mae’r gair *belaethu* yn yr iaith wreiddiol, yn arwyddocau annog neu *gyngbori* hefyd, ac felly yn cadarnhau yr hyn a ddywedais o’r blaen, ac yn brophwydoliaeth am y caredigrwydd a ddangosai Duw un dydd i’w hiliogaeth ef, am ei garedigrwydd i Noa

i Noa ei dad; fel pe dywedasai Noa, “ Wel, Japheth, ti a gym-
 “ meraist dy gynghori yn hawdd gan Sem i ddangos caredig-
 “ rwydd i mi dy dad; a’r Arglwydd, mewn amser i ddyfod, a
 “ gynghora dy hiliogaeth ditheu i hyderu yn Nuw Sem.”

‘ Duw a helaetha.’ Fe ellir deall wrth hyn, rhyddid enaid, neu pa mor liofog y byddai eglwys y Cenhedloedd, canys Japheth oedd tad y Cenhedloedd. Os rhyddid enaid a ddeallir, yna mae’n dangos fod pechod fel gefynau a chadwynau yn cadw yr enaid mewn caethiwed. Ac o herwydd hyn y mae Crist yn dyfod, yn ol geiriau’r efengyl, ‘i bregethu gwaredigaeth i’r caethion, ac i ryddhau y rhai yfig.’

‘ Duw a helaetha.’ Hynny yw, Duw a helaetha trwy gynghori neu annog; canys nid oes unrhyw annogaeth neu gymhelliaid arall yn perthyn i’r efengyl ond trwy resymmau; gan hynny y fawl y mae Duw yn eu dwyn i bebyll Sem, neu eglwys Crist, maent yn cael eu rhyddhau trwy’r efengyl o gaethiwed y diafol, ac yn cael eu hannog i dderbyn gras ac iechydwriaeth.

‘ A Noa a fu fyw gwedi’r diluw dri chan mlynedd a deng mlynedd a deugain.’

Fe fu fyw gan hynny i weled Abraham yn ddeunaw mlynedd a deugain oed; fe fu fyw hefyd i weled sylfaenu Babel a chymmygu’r ieithoedd, ac i weled ffrwyth ei lwynau yn frenhinoedd a thywyfegion cedyrn; ond yn yr holl amser yma, ni wnaeth ef unrhyw weithred haeddianol o goffadwriaeth, neu er adeiladaeth i’r eglwys; yr holl hanes yw, iddo ef farw yn naw can mlynedd a deng mlynedd a deugain oed. Mor arfwydu yr archollodd meddwod ei ysfryd ef!

‘ Felly holl ddyddiau Noa oedd naw can mlynedd a deng mlynedd a deugain; ac efe a fu farw.’

P E N N O D X.

‘ **A** Dyma genhedlaethau meibion Noa, Sem, Cam, a Japheth; ganwyd meibion hefyd i’r rhai hyn gwedi’r diluw.’

Gwedi dyfod trwy’r diluw, ac adrodd yr hyn a wnaeth Noa a’i feibion ar ol hynny, dyma ni’n nawr yn dyfod at ail liofogiad trigolion y ddaear gan dri mab Noa, canys gan y tri yma y llanwyd y ddaear ar ol y diluw. Sem oedd tad yr Iuddewon, Cam oedd tad y Canaaneaid, a Japheth oedd tad y Cenhedloedd. Felly o Sem y daeth yr eglwys weledig yn y dyddiau hynny, ac o Gam y daeth ei gwrthwynebwyr, ond o Japheth y daeth y rhai a dderbynid i’r eglwys gwedi hynny, a llawer hefyd o wrthryfelwyr ac erlidwyr yr eglwys.

‘ Meibion

* Meibion Japheth oedd Gomer, a Magog, a Madai, a Jafan, a Thubal, a Mefac, a Thiras.*

Gomer *difrodwr*; Magog, *gorchuddiwr*, neu *doddwr*; Madai, *mesurwr*, neu *farnwr*; Jafan, *tristawr*; Tubal, *bydol*; Mefac, *oedwr*; Tiras, *dinystrydd*. Dyna ystyr yr enwau. Gomer, a Magog, a Mefac, a Thubal, yw erlidwyr cadarn yr eglwys yn y dyddiau olaf: felly hi a erlidir gan ddifrodwyr, toddwyr, a bydolion. Madai a Jafan (medd rhai) oedd tadau'r Mediaid a'r Groegiaid. Fe fu y rhai'n weithiau yn gynnorthwywyr i'r eglwys, ac nid yn fynych y gorthrymmafant hi.

* Meibion Gomer hefyd; Ascnas, a Riphath, a Thogarma. A meibion Jafan; Elisa, a Tharsis, Cittim, a Dodanim.*

Riphath, *meddyginiaeth*; Elisha, *Oen Duw*; Dodanim, *anwyllyd*. Naill ai hwy a gawsant yr enwau yma yn brophwydoliaethol, gan arwyddocau, mai o'u hiliogaeth hwynt y cyfodai amryw eglwyf ymhlith y Cenhedloedd, neu, er dangos i ni, pan gollo dynion rym-duwioldeb, etto y gallant berchennogi rhyw rith o honi.

* O'r rhai hyn y rhanwyd ynysoedd y Cenhedloedd yn eu gwledydd, pawb wrth eu hiaith eu hun, trwy eu teuluoedd, yn eu cenhedloedd.

Rhaid i ni ddeall i hyn ddigwydd wedi adeiladu Babel, canys cyn hynny nid oedd gan yr holl drigolion ond un iaith; ac heblaw hynny, yr oeddynt oll yn gwladychu gyd â'u gilydd.

* A meibion Cam oedd Cus, a Misraim, a Phut, a Chanaan.*

Cus, *dû*. O Gam a Misraim y daeth yr Ethiopiaid. Yr Aipht, a'r gwledydd amgylchynol, oedd gwlad Cam; ac Israel yn gyntaf a orthrymwyd ganddynt hwy.

* A meibion Cus; Seba, a Hafila, a Sabta, a Raama, a Sabteca: a meibion Raama; Seba, a Dedan.*

Seba a Sheba a fuant weithiau yn dirion wrth yr eglwys; ond pan na buant, fe'u rhoddwyd yn uwylaw eu gelynion.

* Cus hefyd a ghenhedlodd Nimrod: efe a ddechreuodd fod yn gadarn ar y ddaear.*

Y mae cenhedlu Nimrod wrthryfelgar yn cael ei gyfrif yn annedwyddwch mawr; canys pan lefarai dynion mewn modd dirmygus, hwy arferent ddywedyd, 'Tydi fab y gwrthryfelgar, neu fab y llofrudd.' Ac medd Salomon, 'Yr hwn a ghenhedlo ynfyd, a'i cenhedla ef i'w gwilydd ei hunan.'

* Cus hefyd a ghenhedlodd Nimrod.* Felly fe ddaeth y fellldith yn fuan ar feibion Cam, canys efe oedd tad Cus; y mae'r fellldith yn dechreu mewn gwrthryfel, ac un gwrthryfelgar oedd Nimrod wrth ei enw ac wrth ei natur.

* Efe a ddechreuodd fod yn gadarn ar y ddaear.* Mae'n debygol gennyf mai ef oedd y cyntaf yn y byd newydd a osododd i fynu unbennaeth.

* Efe

‘Efe a ddechreuodd fod yn gadarn ar y ddaear.’ Mae yn debygol gennyf ei fod ef yn gawr, nid yn unig yn ei berfon, ond yn ei gynheddfau hefyd; ac felly ym malchder ei galon fe ddistrywiodd eraill, fel na cha’i neb fod yn gyd-radd ag ef; nage, nid ymfoddlonodd ar hynny, ond yr oedd raid i bawb ymostwng iddo ef. Gan hynny fe fynnai fod yn awdwr o’r grefydd a welai ef yn dda, ac a fynnai ddarostwng y rhan arall o’r byd i’r unrhyw addoliad ag ef ei hunan, yn ol chwantau drygonus ei galon; o achos pa ham, dyma’r lle y dechreuodd erledigaeth newydd. Y pechod, am yr hwn y distrywiwyd y cynfyd, a adnewyddwyd drachefn gan y dyn melldigedig hwn, trwy arglwyddiaethu ar feibion Duw, gan ddyfod a delw addoliad a choel-grefydd yn eu plith, wrth nerth ei awdurdod; ac am hyn y mae ef yn cael ei alw, ‘Yr heliwr cadarn.’

‘Efe oedd heliwr cadarn ger bron yr Arglwydd.’ Am hynny y dywedir, ‘Fel Nimrod heliwr cadarn ger bron yr Arglwydd.’

‘Efe oedd heliwr cadarn:’ hynny yw, yn *erlidiwr*. O herwydd pa ham, y mae erledigaeth Saul ar ol Dafydd yn cael ei chymharu i hela, ac felly y mae erledigaethau eraill. Mae pob un yn hela ei frawd megis â rhwyd, ac yn bur gywir y gwnaethpwyd y cymhariaeth, canys y mae’r ci neu’r llew a fyddo yn hela yn ddi-feddiant o ymysgaroedd â thrugaredd; ac os gallant ddiwallu eu naturr giaidd a llewaid, nid ydynt yn priso am ddiniweidrwydd, na rhinwedd, na bywyd ychwaith; trafl yngcu gwaed, a difetha bywyd y gweiniaid, yw diben eu helwriaeth hwynt.

‘Efe oedd heliwr cadarn.’ Fel y dywedir am Jabin, fe orthymodd Israel yn ddirfawr ugain mlynedd, hynny yw, fe ragorodd ar eraill; yr oedd ef yn heliwr cadarn, gan hynny fe orthymwyd hiliogaeth Sem yn dosturus gan yr anghensif yma. Fe fu Noa fyw i weled Nimrod, yr heliwr cadarn, yn erlid plant ei ymysgaroedd ef, er mawr ofid a blinder yspryd iddo ei hun.

‘Efe oedd heliwr cadarn ger bron yr Arglwydd;’ megis pe buasai yn ei feiddio ef i ddial arno. Wrth hyn y mae’n eglur fod llaw’r Arglwydd yn ei erbyn ef, megis yn erbyn Jeroboam, trwy enau gwr Duw, yr hwn a aeth o Juda i brophwydo yn ei erbyn ef; ond efe a ymgaledodd, ni pharchodd ef yr Arglwydd, ac nid ystyriodd waith ei ddwylaw ef. Fel y mae’r gair yn dywedyd mewn lle arall am had melldigedig Anghrist, ‘Pan syrthiant ar y cleddyf, hwy a archollir.’ Gwnaent hwy y peth a fynnonnt yn erbyn y gorchymmyn eglur, nid ydynt yn teimlo archoll cydwbybod; ond mae hyn yn farnedigaeth arfwydus, tan ba un yr oedd yr heliwr cadarn yma, ac ni wnai presennoldeb y Creawdwr rwyfiro mo’no rhag hela eneidiau; ond o flaen wyneb Ceidwad y duwiol yr heliai Nimrod eu bywyd gwerthfawr i’w ddis-

ddistrywio: am hynny y dywedir, ‘ Fel Nimrod heliwr cadarn ger bron yr Arglwydd.’ Dyma’r geiriau, mae’n debygol, a aeth yn ddihareb am dano ymhlith duwiolion yr oesoedd canlynol; canys fe wnaeth ei ol yn ystlysau’r eglwys, fel na’s gallai ei anghofio ef mewn byrr amfer. O herwydd pa ham, pan gyfodai rhyw un creulon yn erbyn addoliad Duw, yr oedd ef yn ebrwydd yn cael ei gymharu i Nimrod; gan hynny yr oedd Nimrod yn wrthryfelgar hyd yn ddihareb, ac fel y dywedwyd am Ahab y gellir dywedyd am dano yntef, ‘ Ni bu neb fel Nimrod, yr hwn a werthodd ei hunan i weithredu pob anwiredd yng olwg yr Arglwydd.’

‘ A dechreuad ei frenhiniaeth ef ydoedd Babel, ac Erec, ac Accad, a Chalne, yng wlad Sinar.’

Wrth y geiriau yma, yn ol fy meddwl i, y mae’r geiriau yn y bennod nesaf yn cael eu heglurhau, lle mae yn fgrifenedig, ‘ Adeiladwn i ni ddinas a thwr.’ Canys dyfais Nimrod yn fwyaf pennodol oedd hyn, yr hwn gyd â’i gynghorwyr drygionus a sylfaenodd y gwaith, ac fel yr oedd ef yn ben ar y bobl, fe orchymynodd iddynt hwy fyned ag ef ymlaen.

‘ A dechreuad ei frenhiniaeth ef ydoedd Babel.’

Gan hynny Babel oedd y frenhinol dref, lle cartrefodd y gorthrymwyr cyntaf ar ol y diluw, yng wastadedd Sinar, lle mae Babilon yn awr. Ni allwn gasglu oddiwrth hyn gan bwy yr adeiladwyd Babel ysprydol, sef gan y rhai a wrthryfelasant, fel Nimrod, yn erbyn fymrlwydd efengyl Crist; canys y mae tebygolïaeth rhwng yr adeiladwyr a’u gilydd, yn enwedig y pen-naethiaid. Hwyl a ddaethant o had y duwiolion, fel y rhai’n o Noa fendigaidd; ac mewn amfer a wrthgiliafant, gan ddeisyfu goruwch-reolaeth ar eu brodyr; hwy, fel arglwyddi, a wnaethant ddoddfau o’u gwaith eu hunain, ac a orchymynasant i’r bobl adeiladu. Fel y gwrthododd Rehoboam gyngor yr henafgwyr, a safasant o flaen ei dad Salomon, felly fe wrthododd y rhai’n gyngor yr henafgwyr, sef yr apostolion, a safasant ger bron Iesu Grist, ac a wrandawfant ar gau ddoethineb y gwyr ieuaingc, a dyna’r modd yr adeiladasant eu Babel.

‘ O’r wlad honno yr aeth Assur allan, ac a adeiladodd Ninefe, a dinas Rehoboth, a Chala,—A Refen, rhwng Ninefe a Chala; honno fydd ddinas fawr.’

Gwedi i Nimrod ymddyrchafu, eraill hefyd ym malchder eu calonnau a ddilynasant ei siampl ef, gan eu gwneuthur eu hunain yn bennaethiaid ar y bobl, ac adeiladu ymddiffynfeydd i gynnal eu gogoniant; ond hwy a wnaethant hyn, meddaf, yn ol siampl Nimrod; ac am hyn y dywedir iddynt fyned o’r wlad. Felly y dechreuodd Babel ysprydol. Yn gyntaf, fe ddechreuodd yr ormesol lywodraeth ym Mabel ei hunan, lle gwelwyd y gormes-

deyrn yn eistedd mewn gogoniant, o flaen wyneb pa un y crynodd y ddaear. Gormeswyr is nag ef, is, meddaf, mewn gallu, nid mewn balchder, yn deisyf bod yn arglwyddi, fel Nimrod ei hun, a adeiladafant ddinafoedd; ac wrth hynny ni's gellid cadw dychymmygion Nimrod yn Rhufain, ond hwy a daenwyd trwy amryw deyrnafoedd.

'O'r wlad honno yr aeth Affur allan, ac a adeiladodd Ninefe, a dinas Rehoboth, &c.'

Mae'n debygol mai ail fab Sem oedd Affur, ad. 22. Tebyg-olrwydd cyfaddas o'r fawl a ddaethant allan o Fabel ysprydol i adeiladu dinafoedd ymhob gwledydd. Yr oedd ganddynt ledrith crefydd o Rufain, mai hwy oedd gwir feibion Sem, neu ddisgyblion Crist. Ond cofied y Cristion, fod rhai o feibion Sem ym Mabel gyd â Nimrod wrthryfelgar. Yn lle dysgu gostyng-eiddrwydd gan eu tad, hwy a ddysgafant wrthryfel gan Nimrod fellldigedig. Deliwch sulw wrth hyn, pa ddinafoedd neu eglwys bynnag a adeiladwyd gan y fawl a ddaethant o Rufain, sef Babel ysprydol, ni's gellir tybied yn dda am danynt o herwydd eu hadeiladwyr. Gan hynny dywedod Israel, 'Ni wareda Affur ni, canys ni wared ef ei hunan; ond fel y cyfyd Seren Jacob, efe a ddistanna yn dragwyddol.' Felly distanna pob adeiladwyr a phob adeiladaeth sydd gyffelyb i Fabel ysprydol, oni rwystrir trwy wyrthiau gras. Affur a gaethgludodd y deg llwyth, Affur a ymgysylltodd â gelynyon yr eglwys, Affur sydd yn cynnal i fynu, gyd ag eraill, farchnad fawr y Cenhedloedd; gan hynny Affur a'i liaws a syrth o'r diwedd i'r pwll. Felly, gan hynny, deued Awstin sonach o Rufain i Frydain, ac adeiladed ei Ninefeyma, aed eraill i wledydd eraill, ac adeiladent eu dinafoedd yno; nid yw rhai'n ond erthylod Babel, a'u diwedd fydd, hwy a ddistrywir yn dragwyddol. Fe welodd Ioan y dinafoedd, sef eglwys y Cenhedloedd yn syrthio; a Babilon fawr a ddaeth mewn coffadwriaeth ger bron Duw i roddi iddi gwppan o win llidiowgrwydd ei ddigofaint ef.

'Misraim hefyd a genhedlodd Ludim, ac Anamim, a Lehabim, a Naphtuhim; Pathrusim hefyd a Chasluhim, o'r rhai y daeth Philistim a Chapthorim.'

Yr un yw Ludim, yn fy meddwl i, a Lubim, a ddaeth i fynu gyd â'r Aiptiaid a'r Ethiopiaid yn erbyn Israel, am greulondeb pa rai y mae Nahum yn achwyn, gan ddywedyd, 'Hwy hefyd a gynnorthwyasant Ninefe yn erbyn plant Duw.' Yr oedd y lleill o'r un gynheddfau, yn enwedigol y Philistiaid a ddaethant o Gasluhim, canys yr oeddynt hwy yn elynion creulon i'r eglwys yn amser Saul a Dafydd; cawri oeddynt, yn hyderu ar eu nerth eu bod yn anorchfygol; ond Israel a'u gorchfygodd yn enw yr Arglwydd eu Duw.

'Canaan

‘Canaan hefyd a genhedlodd Sidon ei gyntaf-anedig, a Heth, a'r Jebusiad, a'r Amoriad, a'r Girgasiad, a'r Hefiad, a'r Arciad, a'r Siniad, a'r Arfadiad, a'r Semariad, a'r Hamathiad: a gwedi hynny yr ymwafgarodd teuluoedd y Canaaneaid.’

Dyma blant Canaan, mab Cam, yr hwn a felldithiwyd gan yr Arglwydd: y rhai'n yn bennaf a feddiannasant wlad Canaan cyn dyfodiad Israel o'r Aipht. Pobl rymmus oeddynt, ond yr oedd raid i Israel ymladd â hwynt, er nad oeddynt mewn cymhariaeth ond fel ceiliogod y rhedyn wrthynt.

‘Terfyn y Canaaneaid oedd hefyd o Sidon, ffordd yr elych i Gerar, hyd Gaza; y ffordd yr elych i Sodoma, a Gomorra, ac Adma, a Seboim, hyd Lefa.’

Yr oeddynt gan hynny yn terfynu ar y Philistiaid ar un ochr, canys eiddo hwynt oedd Gerar a Gaza; ac yr oeddynt yn terfynu ar Sodom a Gomorra, &c. yr ochr arall. Hwyl a gyflewyr trwy farn Duw rhwng y genedl ddrygionus honno, fel y cafent, megis cospedigaeth am eu pechodau o'r blaen, fod yn gyfranogion o ffeidd-dra y bobl annuwiol anifeilaidd hynny: ‘Y sawl a droant i'w ffyrdd ceimion eu hunain, yr Arglwydd a'u harwain hwynt gyd â gweithredwyr anwiredd.’

‘Dyma feibion Cam, yn ol eu teuluoedd, wrth eu hieithoedd, yn eu gwledydd, ac yn eu cenhedloedd.’

Cenedl liofog oedd cenedl Cam; ond barnedigaeth Duw oedd mai drygionus fyddent, eilun-addolwyr ac erlidwyr, y cyfryw ag yr oedd Duw yn fwriadu eu distrywio yn y ddau fyd, hynny yw, y rhan fwyaf o honynt.

‘I Sem hefyd y ganwyd plant: yntef oedd dad holl feibion Heber, a brawd Japheth yr hynaf.’

Mae rhagymadrodd yr Yspryd Glân o flaen hiliogaeth Sem, yn haeddol o ystyriaeth, fel y mae ef yn cael ei alw yn dad i holl feibion Heber, ac yn frawd i Japheth. Am ei fod yn cael ei alw yn dad i holl feibion Heber, ni a allwn feddwl (o Heber i Abraham, yn yr hwn y newidiwyd enw y genedl) i holl feibion Heber ddyfod yn ddisgyblion i Sem, canys yr oedd ef yn fyw yn amser Abraham. Y mae'n debygol eu bod hwy yn proffesu ei athrawiaeth ef, yn gymmysedig â dychymmygion eraill, o gwm-pas y rhan gyntaf o oes Abraham. Heblaw hyn, mae'n dangos i feibion eraill Sem, sef Elam, Assur, Lud, ac Aram, Us, Hul, Gether, a Mas, fyned gyd â Nimrod i eilun-addoliaeth a halog-rwydd; felly yr unig wir addolwyr oedd o Sem i Heber, ac o Heber at Abraham, &c.

‘Brawd Japheth.’ Yr oedd ef yn frawd i Gam hefyd; ond gan i Gam gael ei dorri ymaith am ei ddrygioni yn erbyn ei dad, am hynny ni fynnai Sem a Japheth fod unrhyw berthynas rhyngddynt hwy ag ef, yn enwedigol mewn pethau perthynafol i Dduw

a daioni.' Y mae'r Ysryd Glân hefyd yn cau Cam allan o'r hanes, heb son am dano gymmaint ag unwaith, eithr am Japheth yn crybwyll fel hyn, ' Brawd Japheth yr hynaf.'

' I Sem hefyd y ganwyd plant.' I Sem hefyd! Mae'r Ysryd Glân megis yn dirgel ryfeddu yma, fel o'r blaen, wrth son am Seth: canys wrth ystyried duwioldeb Sem, ac annuwioldeb Cam, a'r lliaws o erlidwyr a ddaeth o hono, y mae'n rhyfedd fod hiliogaeth i Sem ar wyneb y ddaear; o herwydd yr wyf yn meddwl i Sem dystiolaethu yn erbyn gweithredoedd drygionus Nimrod, ac yn erbyn meibion Cam hefyd, am eu gwrthryfel yn erbyn addoliad, fel y caf ddangos ar ol hyn; gan hynny yr oedd ef a'i hiliogaeth mewn perygl beunyddiol rhag y genedl derfysglyd honno: er hynny fe a'i cadwodd Duw ef a'i had ar wyneb y ddaear; canys bydded nifer a drygioni dynion y maint y mynnont, fe fydd eglwys gan Dduw yn sicr yn y byd, trwy weithredoedd yr hon y condemnir y drygionus.

' Meibion Sem oedd Elam, ac Assur, ac Arphacsad, a Lud, ac Aram.'

Y rhai'n a anwyd i Sem. Mae llyfr y Cronicl yn crybwyll am bedwar ychwaneg, sef Us, Hul, Gether, a Mesec, neu Mas. Ond bastardiaid Aram oedd y rhai'n, a Sem oedd dad eu tad hwynt. Elam, Assur, Lud, ac Aram, er eu bod yn feibion i Sem, a aethant, yn fy meddwl i, gyd â Nimrod, ac a adawfant eu tad am anrhydedd Babel. Yr oedd ganddynt raglawiaeth yno yn amser Daniel. Mae barnedigaethau mawrion yn erbyn Elam, megis, ' Elam a yf gwppan lliadiowgrwydd Duw; y torrir ei fwa; y dygai Duw y pedwar gwynt yn ei erbyn; ac na byddai un genedl heb gaethion Elam yn eu plith; er hynny y cadwai Duw hwynt yn y dyddiau olaf.' Er i Lud trwy ddrygioni ei galon ymadael â'i dad Sem, ac â'r iawn grefydd; etto y mae addewid o'i droedigaeth, pan alwai Duw feibion Japheth adref, ac y preswylent ym mhebyll Sem: ' Mi a ofodaf arwydd yn eu plith, sef Tarsis, Pul, Lud, Tubal, a Jafan, ac a'u galwaf hwynt o'r ynysoedd pell, &c. Ie, fel hyn y bydd, er eu bod unwaith yn wrthwynebwyr i'r eglwys, ac yn dwyn arfau yn ei herbyn. Mi a lefarais am Assur o'r blaen. Fe drodd Aram yn Bagan, ac a drigodd ym mynyddoedd y dwyrain. O hono ef y daeth Balaam y dewin, am yr hwn y danfonodd Balac i felldithio meibion Israel. O Arphacsad, er mai nid ef oedd yr hynaf, y cyrhaeddodd y lin i Abraham a Dafydd, ac o hono ef i Iesu Grist.

' A meibion Aram; Us, a Hul, a Gether, a Mas.'

Fe aeth Us hefyd oddiwrth Sem, ond fe ddaeth gwyr da o'i lwynau ef, canys yr oedd Job ei hunan o'r wlad honno; ond fe a'u bygythiodd Duw hwynt am erlid meibion Israel, &c.

' Ac

‘ Ac Arphacsad a genhedlodd Sela, a Sela a genhedlodd Heber.—Ac i Heber y ganwyd dau o feibion: enw un oedd Peleg, o herwydd yn ei ddyddiau ef y rhannwyd y ddaear; ac enw ei frawd oedd Joctan.’

Gwr duwiol iawn oedd Heber, y nefaf ar ol Sem a safodd i fynu i ymddiffyn crefyd. Mae dau beth yn grybwylledig am dano i’w anfarwol anrhydedd. Yn gyntaf, nid oedd ar feibion Duw, hyd yn oed Abraham ei hunan, gywilydd i addef ei hun yn ddisgybl neu yn ganlynwr iddo; ac o herwydd hyn y gelwir ef, Abraham yr Hebreadd. Felly Joseph hefyd, ‘ Fe a’m lledratwyd (medd efe) o wlad yr Hebreadd.’ Nage, y mae’r Arglwydd Dduw ei hunan, er anrhydedd i ffydd a buchedd y gwr da yma, yn ei alw ei hunan yn Dduw ei dadau, hynny yw, Duw yr Hebreadd, Arglwydd Dduw’r Hebreadd. Yn ail, dyma’r gwr a gadwodd y iaith wreiddiol, yr hon a arferodd Adda ym Mharadwys, ac yn yr hon y llefarodd Duw wrth y tadau gynt; efe, meddaf, a’i cadwodd rhag llygredigaeth ynghymysgedd Babel, ac y mae hyd heddyw yn cael ei galw wrth ei enw ef, yr iaith Hebraeg; yr iaith yn yr hon y llefarodd Crist wrth Saul o’r nefoedd. Yr oedd y gwr hwn, gan hynny, yn gwrthsefyll Nimrod, ac nid oedd ganddo ef law yn adeiladaeth Babel; canys fe gymmysgwyd iaith y sawl oedd yno, trwy ryfedd farn Duw.

‘ Ac i Heber y ganwyd dau o feibion: enw un oedd Peleg, (*neu ranniad*) o herwydd yn ei ddyddiau ef y rhannwyd y ddaear; ac enw ei frawd oedd Joctan.’ Nid oedd y rhanniad yma’n unig, yn fy meddwl i, yr hyn a wnaethpwyd trwy gymmysgu’r ieithoedd; ond rhanniad hefyd ymhlith dynion trwy fendigedig athrawiaeth Duw, yr hon mewn modd tra rhagorol a feddiannodd fynwes Sem a Heber, gan nad oedd gan un o honynt law yn y gwaith ynsyd hwnnw. Fel y darfu i Heber, wrth ymattal, gadw’r iaith sanctaidd yn berffaith; felly Sem, i ddangos ei fod yn ddiuog o’r unrhyw bechod, a elwir gan yr Yspryd Glân, ‘ Tad holl feibion Heber:’ gan arwyddocau, i Heber a Sem lasurio yn nerthol i gadw had ar y ddaear, yn rhydd oddiwrth ormesol lywodraeth a halogrwydd Nimrod a Babel, ac wrth hynny a wnaethant ranniad o’r ddaear; ac o herwydd na chynlynai y gwrthryfelwyr eu siampl hwynt, y cymmysgodd yr Arglwydd Dduw eu iaith hwynt, ac a’u gwasgarodd tros wyneb yr holl ddaear.

‘ A Joctan a genhedlodd Almodad, a Saleph, a Hafermafeth, a Jera.’

Yma etto mae’n gadael yr had sanctaidd, o Heber hyd Abraham, ac yn rhoddi hanes am Joctan a’i hiliogaeth, ac felly yn dyfod at adeiladaeth Babel. Y rhai’n, gan hynny, a genhedlodd Joctan.—Efe a genhedlodd hefyd Hadoram, ac Usal, a Dicla;

Obal

Obal hefyd, ac Abimael, a Seba; Ophir hefyd, a Hafila, a Jobab: yr holl rai hyn oedd feibion Joctan. A'u preswylfa oedd o Mefa, ffordd yr elych i Sephar, mynydd y dwyrain.

'Dyma feibion Sem, wrth eu teuluoedd, yn ol eu hieithoedd, yn eu gwledydd, trwy eu cenhedloedd.'

Mae Moses, fel y dywedais, yn yr hanes yma, yn son yn benaf am y sawl y lliosogwyd y ddaear ganddynt ar ol y diluw, gan adael heibio hanes yr eglwys ne's ar ol adeiladaeth Babel, yn y ddegfed adnod o'r bennod nesaf. Fe ddichon un gasglu wrth hyn, fod y sawl y soniwyd am danynt uchod mor ehelaeth, megis teuluoedd Japheth, Cam, a Joctan, eu bod hwy a'u hiliogaeth (heblaw ychydig nifer a ddilynasant Noa, Sem, a Heber, mae'n debygol) yn gyfrannogion o'r ynsydrwydd o adeiladu Babel. Yr hyn sydd yn fy nhueddu i feddwl felly, ydyw, o herwydd yn union ar ol eu henwi hwynt, cyn son am genedl Sem, mae Moses yn son yn ehelaeth am yr adeilad hwnnw; ac yn dywedyd yr achos o rwystr o'r gwaith ymlaen, cyn dyfod yn ol at yr eglwys, sef at Sem a'i hiliogaeth hyd at Abraham.

'Dyma deuluoedd meibion Noa, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu Cenhedloedd: ac o'r rhai hyn yr ymrannodd y cenhedloedd ar y ddaear gwedi y diluw.'

P E N N O D XI.

AR holl ddaear ydoedd o un iaith, ac o un ymadrodd.' Y mae Moses gwedi rhoddi byrr hanes o genhedlaethau Japheth, Cam, a Joctan, yn y lle nesaf yn dangos y gwaith yr hwn a fwriadasant ei wneuthur, a hyany oedd adeiladu Babel a thwr a'i nen hyd y nefoedd. Yn awr y mae ef yn rhoddi byrr ragymadrodd o flaen eu gwaith, neu'n hytrach o flaen ei hanes ef ei hunan, yr hon sydd yn cynnwys dwy ran. Y gyntaf yw, fod ganddynt i gyd ond un iaith, neu dafod; a'r ail, eu bod wedi ymgadw ynghyd fel byddin gryno. Tebygolrwydd rhagorol o gyfiwr yr eglwys cyn iddi feddwl am adeiladu Babel; canys hyd hynny, pa faint bynnag yr oedd y naill yn rhagori ar y llall mewn gwybodaeth a chariad, etto yr un dafod-iaith oedd ganddynt i gyd, 'O un galon ac un enaid, ag un genau hwy ogoneddasant Dduw, sef y Tad.'

'A'r holl ddaear ydoedd o un iaith.' Wrth y geiriau hyn, gan hynny, ni allwn ddirnad y rheswm pa ham y danfonwyd y cyfrîw farnedigaeth a'r drygioni mawr hwanw, sef yr ynsydrwydd o adeiladu Babel. 'Wele y bobl yn un.' Yn ddiammeu mae'n fendith fawr i'r eglwys fod yn un; fel y dywed Crist, 'Un ydyw fy anwilyd.' Ond yr oedd yma undeb, nid yn unig yn

yn yr eglwys, ond yn ei chymmysgiad â'r byd hefyd. Yr holl ddaear, ymysg pa rai, yn fy meddwl i, yr oedd Noa, Sem, ac eraill, gwedi eu darostwng gan Nimrod yr heliwr cadarn, a'i canlynasant ef hyd yr amser y dechreuodd ef adeiladu Babel; am hynny, yn ol yr adnod nefaf, 'Hwy a ymdeithiasant o'r dwyrain i wastadedd yn nhir Sinar.' Deliwch fulw wrth hyn, fod yr eglwys cyntaf yn ddiogel, tra y cadwasant wrthynt eu hunain; ond pan ymgymmysgasant â'r byd, Babel fawr, megis barkedigaeth oddiwrth Dduw, a ymgymmysgodd â'u meddyliau.

'A bu, a hwy yn ymdaith o'r dwyrain, gael o honynt wastadedd yn nhir Sinar, ac yno y trigasant.'

Wrth y geiriau yma ni allwn gasglu fod trigfan gyntaf Noa a'i hiliogaeth yn y parth dwyreiniol o Fabilon, tu a chodiad haul. Ond i efangylia; hwy a ymdeithiasant o'r dwyrain, ac yn ganlynol hwy a droisant eu cefnau ar yr haul wrth gyfodi: felly y gwnaeth y brif eglwys yn y dydd y dechreuodd droi o'i phurdeb cyntaf. Yn wir, tra y dilynodd hi athrawiaeth yr efengyl, yn ol gair a gorchymmyn yr Arglwydd Iesu, yna hi gadwodd ei hwyneb tu a chyfodiad haul; yn ol y ffurf yn Ezeiel, yr hwn fydd yn dywedyd am yr ail, sef y deml ddirgelaid neu ysprydol, fod ei hwyneb tu ar dwyrain. Mae ef yn dywedyd hefyd, pan welodd ef ogoniant Duw, pa fodd y daeth i'r deml hon, 'Fe ddaeth o ffordd y dwyrain.' Gan hynny, wrth ymdeithio o'r dwyrain, hwy droisant eu cefnau ar yr haul; ac i ni fydd yn byw yn nyddiau'r efengyl, mae'r hanes yma yn cynnwys yr athrawiaeth ddirgel hon, sef eu bod hwy wedi gwrthgilio; canys yr oedd cyn sicred eu bod wedi troi eu cefnau ar ogoneddus Haul Cyfiawnder, ag ar yr haul sy'n tywynnu yn ffurfafen y nefoedd.

'Gwaftadedd yn nhir Sinar.' Yr un yw Sinar a Babilon. Gwaftadedd, neu fras-dir ffrwythlawn, fel y mae gwaftad-leoedd yn arferol o fod; ac o herwydd hynny y maent yn bur gyttunol a chig a gwaed. Hyn a wnaeth i Lot ymadael ag Abraham, a phreswyllo gyd â phechaduriaid Sodom; canys yr oedd y wlad yn wastad ac yn ffrwythlawn fel gardd yr Arglwydd, ac fel gwlad yr Aipht. Yma gan hynny y gorphwysasant, ac y trigasant ynghyd; tebygolrwydd cyfaddas o ffordd pob rhai llygredig yn nyddiau gwrthgiliad cyffredinol oddiwrth y wir athrawiaeth apostolaidd, at yr eglwys neu Babel Rufeinaidd. Pan ydoedd yr eglwys yn dioddef caledi a blinderau, yr oedd yn ymgadw rhag gwrthgilio; ond pan drodd ei hwyneb oddiwrth yr haul, a phan ddaeth i wastadedd Sinar, hynny yw, cnawdol bleferau ac anrhydedd y byd hwn, hi a anghofiodd air a gorchymmyn Duw, ac a foddlonodd, fel dilynwyd Nimrod, fyw yn nhir Babel.

'A hwy a ddywedasant wrth eu gilydd, Deuwch, gwnawn briddfeini, a llosgwn yn boeth: ac yr ydoedd ganddynt briddfeini yn lle cerrig, a chlai oedd ganddynt yn lle calch.'

Pan

Pan lanwyd hwynt â hawddfyd a llawnder, hwy a ymfalchiasant ac a ymgynghorasant â'u gilydd pa beth a wnaent; gwedi ymddadlu o honynt dros dro, hwy a gyttunasant adeiladu Babel.

'A hwy a ddywedasant wrth eu gilydd, Deuwch.' Ymadrodd cyffredinol yn yr ysgrythur; ac weithiau, fel yn y lle yma, er dangos y bydd raid i'r hyn a fwriadwyd fod, deued a ddel. Y mae'n dangos fod barn wedi ei rhoddi, ac y bydd y canlyniadau yn ol y farn. Fel hyn y mae'r gair i'w ddeall yn y Barnwyr, Ecclesiastes, Esaia, &c. O herwydd pa ham, y mae'n dangos fod y dynion yma gwedi bwrw ymaith ofn Duw; ac fel Israel, yn nyddiau'r prophwyd Jeremia, hwy a benderfynasant ddilyn eu meddwl eu hunain, bydded barnedigaethau Duw mor eglur ag y mynnont yn y gwrthwyneb. Ac felly'n wir y mae'n dywedyd am danynt yn y chwechfed adnod: 'A dyma eu dechreuad hwynt ar weithio, (medd Duw) ac yr awr hon nid oes rwystr arnynt.'

DIWEDD.

13 DE 67

IS.

asant

ym-

l.

nad-

lle

ed a

dd y

yn y

ae'n

fel

fant

mor

ae'n

ech-

oes